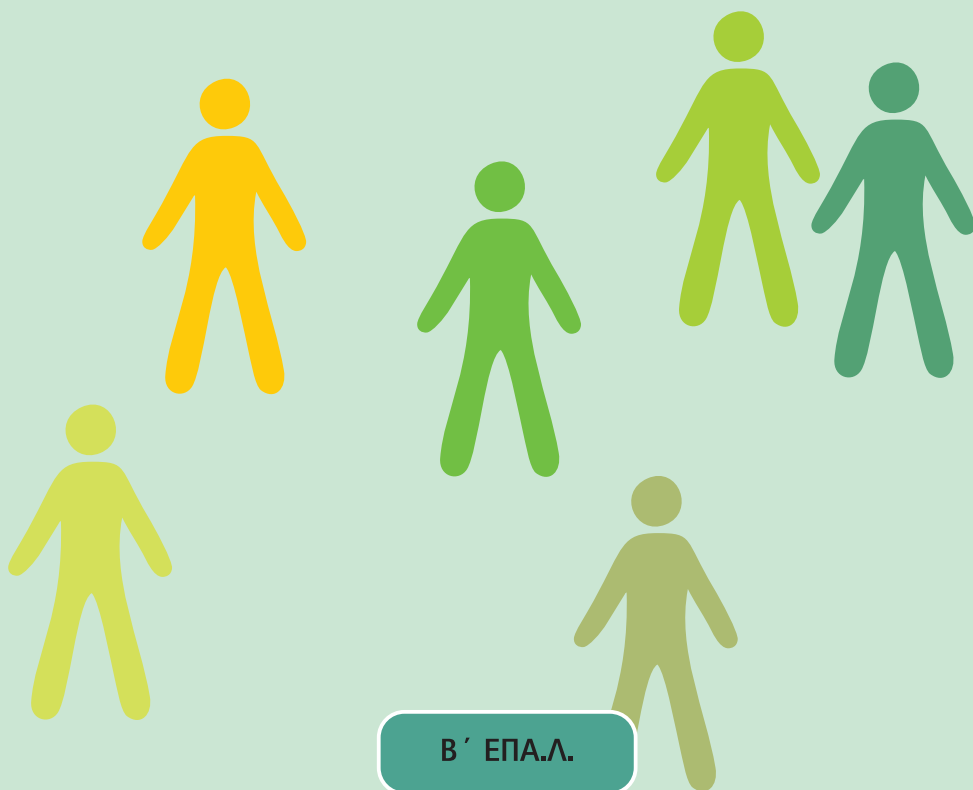

Επικοινωνία - Διαπροσωπικές σχέσεις

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

Βιθυνός Μανώλης,

Δρ Επικοινωνίας και Πληροφόρησης,
Καθηγητής Σχολής Γραφικών Τεχνών
και Καλλιτεχνικών Σπουδών ΤΕΙ Αθήνας

Παπαμαύρου Ευαγγελία,

Ψυχολόγος, ΔΕΑ Ψυχολογίας, υποψήφια Διδάκτωρ

Σπηλιώτης Κωνσταντίνος,

Οικονομολόγος, Κοινωνιολόγος, ΔΕΑ Πολιτικών Επιστημών
και Επικοινωνίας, υποψήφιος Διδάκτωρ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΡΙΑ:

Αθανασοπούλου Παναγιώτα,

Οδοντίατρος, Εκπαιδευτικός ΠΕ14

ΟΜΑΔΑ ΚΡΙΣΗΣ:

Αποστολάκη Αγγελική,

Καθηγήτρια Γαλλικής, Πτυχιούχος Νομικής, υποψήφια Διδάκτωρ

Μαστοράκη Έλενα,

Κοινωνική Λειτουργός, Εκπαιδευτικός ΔΕ, Υπεύθυνη ΣΕΠ, MASW

Χρυσαφάκη Αικατερίνη,

Πτυχιούχος Νομικού τμήματος Παν/μίου Αθήνας,

Πτυχιούχος Παιδαγωγικού τμήματος

Δημοτικής Εκπαίδευσης Αθήνας, Εκπαιδευτικός

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Φραγκιαδάκη Ελένη,

Φιλολόγος

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Αρβανίτης Δημήτρης

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας
Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΙΘΥΝΟΣ ΕΛΙΑ ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΥ ΚΩΣΤΑΣ ΣΠΗΛΙΩΤΗΣ

Η συγγραφή και η επιστημονική επιμέλεια του βιβλίου πραγματοποιήθηκε
υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

**Β΄ ΕΠΑ.Λ.
ΤΟΜΕΑΣ ΥΓΕΙΑΣ - ΠΡΟΝΟΙΑΣ - ΕΥΕΞΙΑΣ**

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Π ρ ό λ ο γ ο ς

Για τη συγγραφή του βιβλίου αυτού λάβαμε υπόψη μας:

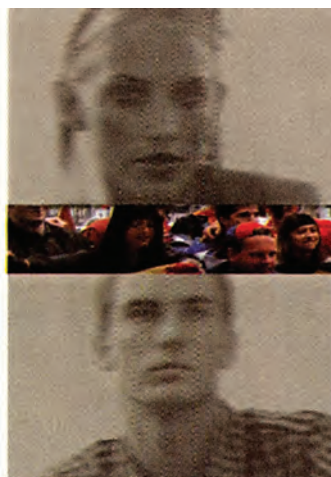
- α) Το αντίστοιχο ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα που έχει εκπονηθεί από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- β) Τους σκοπούς που επιδιώκουν τα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια, σύμφωνα με την ισχύουσα Νομοθεσία.
- γ) Τις γενικές και ειδικές παρατηρήσεις των συντονιστών και των κριτών, οι οποίοι ορίστηκαν από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Το περιεχόμενο του βιβλίου προορίζεται να πλαισιώσει τη διδασκαλία του μαθήματος «Επικοινωνία - Διαπροσωπικές Σχέσεις». Το μάθημα αυτό δεν έχει ως σκοπό να μεταδώσει στο μαθητή, μόνο μια σειρά θεωρητικών γνώσεων, εννοιών και ορισμών σχετικών με τα αντικείμενα της Επικοινωνίας και των Διαπροσωπικών Σχέσεων αλλά, παράλληλα, να τον βοηθήσει στην καθημερινή του ζωή, τη ζωή με τους άλλους, τα μέλη της οικογένειάς του, τους φίλους, τους συμμαθητές του, τους δασκάλους του, με όλους εκείνους με τους οποίους χρειάζεται καθημερινά να επικοινωνεί, να δημιουργεί και να συντηρεί σχέσεις, με όλους εκείνους με τους οποίους μοιράζεται τη ζωή του.

Έτσι, επιδιώξαμε να συνθέσουμε στο κείμενο των διαφόρων κεφαλαίων, τη θεωρητική παρουσίαση των διαφόρων θεμάτων της Επικοινωνίας και των Διαπροσωπικών Σχέσεων, τα οποία συνοπτικά περιγράφονται στην Εισαγωγή που ακολουθεί, με την εφαρμογή τους στην καθημερινή ζωή, σε διάφορες περιπτώσεις, ανάλογες με εκείνες τις οποίες ο μαθητής συναντά και χρειάζεται με επιτυχία να αντιμετωπίσει.

Δε θεωρούμε βέβαια ότι με το βιβλίο αυτό εξαντλείται, από κάθε άποψη, η αντιμετώπιση των περιεχομένων θεμάτων. Πιστεύουμε όμως ότι με τις βασικές γνώσεις και τις έννοιες τις οποίες περιλαμβάνει, θα επιτρέψει στους μαθητές μια πρώτη, ουσιαστική προσέγγιση των θεμάτων της Επικοινωνίας και των Διαπροσωπικών Σχέσεων αλλά και θα τους ωθήσει στην ευρύτερη προσέγγιση και τη συστηματική μελέτη τους. Για το σκοπό αυτό θεωρούμε επίσης, απαραίτητη την αναλυτική παρουσίαση και συζήτηση των θεμάτων αυτών στην τάξη, με τη συμμετοχή των μαθητών, σύμφωνα με τη σύγχρονη παιδαγωγική μεθοδολογία. Τα πλαίσια με τις «λέξεις - κλειδιά» και οι ερωτήσεις στο τέλος των κεφαλαίων, πιστεύουμε ότι μπορούν να βοηθήσουν στο σκοπό αυτό.

Η συγγραφική ομάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Εισαγωγή

Τι διαπραγματεύεται το μάθημα της Επικοινωνίας και των Διαπροσωπικών σχέσεων.

Η Επικοινωνία είναι η βασική διαδικασία μεταξύ των ατόμων και των ομάδων ατόμων, με την οποία αυτά αποκτούν, διατηρούν και βελτιώνουν σχέσεις και επαφές μεταξύ τους, με σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών της ζωής, την επιβίωση και την ευτυχία τους. Η Επικοινωνία αυτή, πρακτικά αναφέρεται στη μεταβίβαση ή και την ανταλλαγή μηνυμάτων κάθε είδους μεταξύ τους.

Οι Διαπροσωπικές σχέσεις, δηλαδή οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, είναι αποτέλεσμα των επικοινωνιακών διαδικασιών, αποτελούν ουσιαστικά το σύνολο της ανθρώπινης δραστηριότητας και συνοδεύουν την ανθρώπινη ζωή σε ολόκληρη τη διάρκειά της, από τις πρώτες ώρες μετά τη γέννηση κι ως το τέλος της ή λίγο πριν. Η μοναδική σχέση με τη μάνα έχει βέβαια συσταθεί ακόμη και πριν τη γέννηση του παιδιού...

Με τις έννοιες αυτές, και η Επικοινωνία και οι Διαπροσωπικές σχέσεις, αποτελούν βασικά στοιχεία της ανθρώπινης ζωής και της καθημερινής δραστηριότητας των ανθρώπων και συνεπώς πρέπει να προκαλούν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον τους, αφού είναι δυνατόν η επικοινωνιακή διαδικασία την οποία κάθε φορά επιχειρούν να μην είναι επιτυχημένη, να μην προκαλεί τα αποτελέσματα τα οποία επιθυμούσαν, να μην προκαλεί τις διαπροσωπικές σχέσεις οι οποίες θα τους ικανοποιούσαν.

Έτσι, και το περιεχόμενο του μαθήματος «Επικοινωνία και Διαπροσωπικές σχέσεις» αποκτά ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού φιλοδοξεί, με τη σειρά των θεμάτων που διαπραγματεύεται, να παρουσιάσει και να αναλύσει τους ορισμούς και τις έννοιες και της Επικοινωνίας και των Διαπροσωπικών σχέσεων, να εξηγήσει τη σπουδαιότητά τους και να υποδείξει τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαμε να εξασφαλίσουμε την επιτυχία της επικοινωνιακής διαδικασίας, αφειρητά της διαπροσωπικής σχέσης την οποία σκοπεύει αυτή να επιτύχει.

Στο μάθημα λοιπόν αυτό, θα αναφερθούν κατά σειρά τα στοιχεία και οι συντελεστές της επικοινωνιακής διαδικασίας από την έναρξη ως την ολοκλήρωσή της και ένα βασικό σχήμα ή μοντέλο επικοινωνίας, ενώ παράλληλα θα ση-

μειωθούν τα προβλήματα εφαρμογής της διαδικασίας αυτής. Θα διακριθούν τα είδη της Επικοινωνίας και τα χαρακτηριστικά τους, ενώ θα μελετηθούν επίσης τα μέσα και τα συστήματα που χρησιμοποιούνται για τη μετάδοση ή μεταβίβαση των περιεχομένων μηνυμάτων της.

Θα μελετηθούν τα στοιχεία της λεκτικής και μη λεκτικής Επικοινωνίας αλλά και οι τρόποι της προφορικής ή γραπτής Επικοινωνίας. Παράλληλα θα αναφερθούν οι σημαντικοί συντελεστές της επιτυχημένης ή αποτελεσματικής Επικοινωνίας και θα επιδιωχτεί να αναπτυχθούν στους μαθητές βασικές δεξιότητες λεκτικής και μη λεκτικής επικοινωνίας και διαμόρφωσης, αποδοχής και αξιολόγησης των μηνυμάτων, με σειρά αναλόγων παραδειγμάτων και αναλύσεων. Τελικός σκοπός της παρουσίασης και ανάπτυξης όλων των προηγούμενων θεμάτων, τα οποία διαπραγματεύεται το κεφ. II, είναι η κατανόηση από τους μαθητές της σημασίας της Επικοινωνίας και η βελτίωση των τρόπων με τους οποίους μπορεί να εξασφαλιστεί μια αποτελεσματική επικοινωνιακή διαδικασία μεταξύ των ανθρώπων και των ομάδων των ανθρώπων στο πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνίας.

Αλλά για να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός, είναι φανερό ότι ιδιαίτερα πρέπει να μελετηθεί ο ρόλος του μαθητή ως μέλους της σύγχρονης κοινωνίας, στην επικοινωνιακή διαδικασία, με την ιδιότητα του αποστολέα-πομπού μηνυμάτων και με την ιδιότητα του αποδέκτη των μηνυμάτων. Αφειρητία για τη μελέτη αυτή αποτελεί η μελέτη του εαυτού του (Κεφ. III), και η αναζήτηση των αναγκών, των κινήτρων και των συντελεστών, οι οποίοι θα τον οδηγήσουν σε αυτήν. Επειδή όμως, ο άνθρωπος ζει και ενεργεί και ως μονάδα και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, εξετάζονται επίσης τα καθοριστικά στοιχεία της προσωπικότητάς του και η ανάλογη σχέση της με τη βασική κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει, την οικογένεια, αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, ενώ εξετάζονται επίσης οι παράγοντες που προσδιορίζουν ειδικότερα την κοινωνική του συμπεριφορά (Κεφ. IV).

Στα Κεφ. V και VI, εξετάζονται θέματα που αφορούν την Ομαδική Επικοινωνία και Ειδικά Θέματα της Επικοινωνίας. Με αφειρητία την έννοια των Ομάδων, τα είδη και τα ζητήματα της αρχηγίας τους, περιγράφονται τρόποι Επικοινωνίας με διάφορα μέσα (υλικά και μηχανές) αλλά και χωρίς μέσα. Αναφέρονται τα Μαζικά Μέσα Επικοινωνίας και περιγράφονται ειδικοί τρόποι Επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται σε ειδικές περιπτώσεις ανθρώπων οι οποίοι δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν τους συνηθισμένους τρόπους γραφής, ανάγνωσης και ομιλίας. Τέλος, γίνεται σύντομη αναφορά στην Επικοινωνία των ανθρώπων και των ζώων, με σκοπό να προσδιοριστεί ο τρόπος με τον οποίο η επαφή μας με τα ζώα και η Επικοινωνία μας με αυτά, βοηθά γενικά στην ανάπτυξη της επικοινωνιακής μας ικανότητας.

Μετά την Εισαγωγή αυτή, θα μπορούσαμε ακόμη να συμπεράνουμε, ότι «η Επικοινωνία και οι Διαπροσωπικές σχέσεις, πέρα από τη σημασία και την αναγκαιότητά τους για την κανονική ζωή των ατόμων, αποτελούν επίσης και έναν τομέα γνώσεων και δεξιοτήτων, με τη συστηματική σπουδή των οποίων μπορεί να εξασφαλιστεί και η κανονική εφαρμογή και η αποτελεσματικότητά τους».

Βασικές έννοιες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Βασικές έννοιες

2.1 Ορισμοί Επικοινωνίας και Διαπροσωπικών σχέσεων. Σημαντικότητα ανθρωπίνων σχέσεων

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

άλλος,
άμεση - φυσική
επικοινωνία,
αποδέκτης ή δέκτης,
αποστολέας,
Εγώ,
έμμεση επικοινωνία,
μήνυμα,
πληροφορίες,
πομπός,
συστήματα επικοινωνίας,
σχέσεις ζωής,
τεχνητή - από απόσταση
επικοινωνία

Οι ζωντανοί οργανισμοί που ζουν και επιβιώνουν πάνω στη γη, χαρακτηρίζονται από την παρουσία τους «κατά ομάδες», μικρές ή μεγαλύτερες. Γνωρίζουμε πολύ καλά σήμερα, μετά από τις συστηματικές έρευνες και μελέτες των ειδικών επιστημόνων, βιολόγων, φυσιολόγων κτλ. ότι τα διάφορα όντα, ζωικοί οργανισμοί, πρωτόζωα, κατώτερα και ανώτερα ζώα, σχηματίζουν μικρές ή μεγαλύτερες ομάδες, μικρές ή μεγαλύτερες κοινωνίες, εφόσον μπορούν να λειτουργήσουν κάποιες στοιχειώδεις σχέσεις μεταξύ των όντων αυτών. Οι σχέσεις αυτές είναι αναγκαίες και για την οργάνωση και για τη λειτουργία της ομάδας αυτής και για την επίτευξη του κύριου προορισμού της. Αλλά οι

σχέσεις αυτές, μπορούν να δημιουργηθούν, εφόσον τα όντα αυτά μπορούν να **επικοινωνήσουν** με κάποιο τρόπο μεταξύ τους, δηλαδή μπορούν να μεταδίδουν αλλά και να αποδέχονται μεταξύ τους κατάλληλα μηνύματα. Τα «κοπάδια» των διαφόρων ζώων, τα «σμήνη» των πουλιών, οι «φωλιές» των μυρμηγκιών, οι «αγέλες» των αγρίων και ημιαγρίων ζώων κ.λπ. μας δίνουν αρκετά πειστικά παραδείγματα τέτοιων ομάδων ή κοινωνιών όπου είναι ευδιάκριτες οι σχέσεις των ζώων μεταξύ τους, με τον αρχηγό ή τους αρχηγούς.

Είναι συνεπώς εντελώς φυσικό, η ίδια διαδικασία να ισχύει και για το ανώτερο ζωικό είδος, τον άνθρωπο. Γνωρίζουμε πολύ καλά σήμερα ότι η ύπαρξη του ανθρώπινου είδους στη γη, σημαδεύεται από τις αντίστοιχες κοινωνικές εκδηλώσεις του και ότι η πρόοδός του είναι ουσιαστικά αποτέλεσμα των δυνατοτήτων επικοινωνίας που κάθε φορά μπορεί να εξασφαλίσει να τις πραγματοποιήσει. Π.χ. οι λαοί της Μεσογείου συγκροτήθηκαν, συντηρήθηκαν και εξελίχτηκαν ακολουθώντας την τύχη των γλωσσών τους, όπως οι Έλληνες, οι

Εβραίοι, οι Αιγύπτιοι, ενώ η κατάρρευση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας οφείλεται αναμφισβήτητα στην αδυναμία της επικοινωνίας της πρωτεύουσας Ρώμης με τα πέρατα της αυτοκρατορίας και τον αναπόφευκτο έτσι εκφυλισμό της εξουσίας της.

Αλλά η επικοινωνία δεν βρίσκεται μόνο στη βάση κάθε κοινωνίας, στη συγκρότηση και την εξέλιξή της. Είναι η ίδια που μπορεί να εξασφαλίζει ακόμη την αδιάκοπη λειτουργία κάθε κοινωνικής ομάδας, αυτή που από τα μακρινά χρόνια της προϊστορίας ως και σήμερα επιτρέπει στα μέλη της κοινωνικής ομάδας, στα μέλη της κοινωνίας, να συμμετέχουν σ' αυτήν, να αποδέχονται ή να απορρίπτουν τις δομές της, να συμμετέχουν στις δραστηριότητες, στη συντήρηση και την εξέλιξή της.

1. Ορισμοί της έννοιας της Επικοινωνίας.

Είναι αναμφισβήτητο ότι στη σύγχρονη εποχή η έννοια της επικοινωνίας έχει πάρει ένα εκπληκτικό περιεχόμενο που ξεκινάει από τη στοιχειώδη ανθρωπινή επαφή και φτάνει στις δορυφορικές δυνατότητες επικοινωνίας, ανάμεσα σε άτομα που βρίσκονται στα πέρατα του πλανήτη (Internet) ή εκτός του πλανήτη με τις δορυφορικές - διαστημικές συνδέσεις.

Έχουν διατυπωθεί πολλοί ορισμοί της Επικοινωνίας κι αυτό οφείλεται στη σειρά των συστηματικών μελετών που ιδιαίτερα μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο έχουν πραγματοποιηθεί και δημοσιευθεί από πολλούς σημαντικούς μελετητές. Στις μελέτες αυτές εξετάζεται η Επικοινωνία από ποικίλες απόψεις, φιλοσοφικές, ιδεολογικές, πολιτικές, κοινωνιολογικές κτλ.

Αλλά πέρα από τις μελέτες και τις συγκροτημένες επιστημονικές θεωρίες, η Επικοινωνία αποτελεί μια αδιάκοπη κοινωνική πρακτική η οποία συνεχώς εφαρμόζεται και ενδιαφέρει τα άτομα και τις κοινωνίες, οι οποίες καθορίζουν τελικά και την έννοιά της. Στο διάστημα της τελευταίας δεκαετίας τα ελληνικά λεξικά περιλαμβάνουν στη λέξη **«Επικοινωνία»** τη σύγχρονη ερμηνεία της **αποστολής ή ανταλλαγής μηνυμάτων**. Στο νεότερο (1993) Ελληνικό Λεξικό των Φυτράκη-Τεγόπουλου ορίζεται η **«Επικοινωνία»** ως *«συνάφεια, σχέση μεταξύ ατόμων ή ομάδων/ η μεταβίβαση ή ανταλλαγή μηνυμάτων, πληροφοριών/ το σύστημα διακίνησης εντολών, πληροφοριών κ.λπ. σε έναν οργανισμό»*.

Μια αρχική έννοια της επικοινωνίας αφορούσε και αφορά την ύπαρξη σχέσεων μεταξύ ατόμων ή ομάδων ατόμων που απείχαν μεταξύ τους. Έτσι μπορούσε να αναφέρεται στη διακίνηση πληροφοριών ή ακόμη τη διακίνηση-μετακίνηση των ατόμων. Μετά τον 19ο αιώνα, με την εμφάνιση του τηλεφώνου

και του ασύρματου, η έννοια της επικοινωνίας πλουτίστηκε με ένα καινούργιο όρο, την «ηλεκτρονική επικοινωνία», που σήμαινε ακριβώς τη μετάδοση πληροφοριών -κάποιου περιεχομένου που θα εξετάσουμε στη συνέχεια την ταυτότητά του- από απόσταση και ξεχώρισαν οι έννοιες της «μεταφοράς», των «μέσων μεταφοράς» της «επικοινωνίας» και των «μέσων επικοινωνίας». Συνεπώς μπόρεσε έτσι να διακριθεί η **«άμεση» -φυσική- επικοινωνία και η «τεχνητή» -από απόσταση- και «έμμεση» - ηλεκτρονική- επικοινωνία.**

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και με τις μελέτες των Βίνερ (1948) και Η. Σάνον (1949) θεμελιώθηκε η Επικοινωνία ως πλήρης επιστήμη πλέον. Ο Σάνον, διατύπωσε τη «Μαθηματική θεωρία της Επικοινωνίας» και ο Βίνερ με το βασικό έργο του, «Κυβερνητική, ή έλεγχος και επικοινωνία στο ζώο και τη μηχανή», μελέτησε συστηματικά τη διαδικασία της «επικοινωνίας ανάμεσα στα όντα και τις μηχανές» ώστε να εξασφαλίζεται ο έλεγχός τους. Έτσι, η έννοια της Επικοινωνίας διευρύνθηκε καλύπτοντας το σύνολο σχεδόν των εφαρμογών της στη σύγχρονη κοινωνία και προκάλεσε ένα νέο ορισμό της. Σύμφωνα με αυτόν:

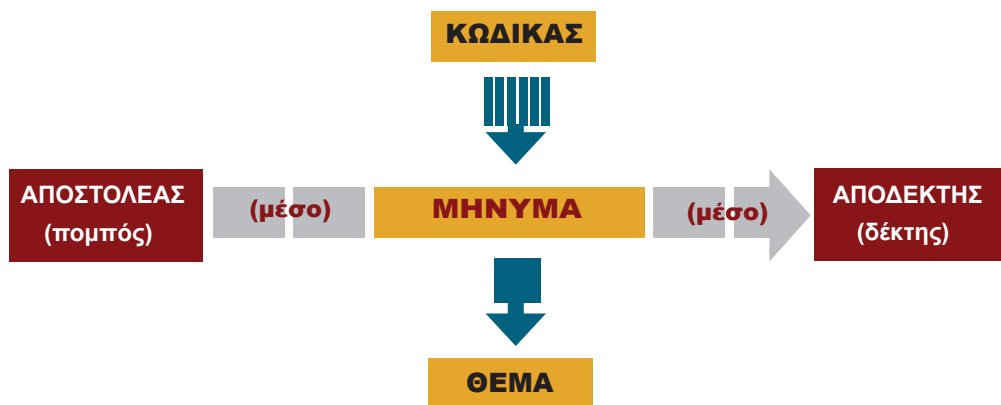
«Επικοινωνία είναι μια πράξη που επιτρέπει σε ένα άτομο, ομάδα ή οργανισμό -ζωντανό ή τεχνητό- να δέχεται πληροφορίες από ένα άλλο άτομο, ομάδα ή οργανισμό που βρίσκεται σε έναν άλλο τόπο, τον ίδιο χρόνο ή σε διαφορετικό χρόνο. Το πρώτο άτομο είναι ο παραλήπτης, αποδέκτης ή δέκτης, το δεύτερο είναι ο αποστολέας ή πομπός».

Σημειώνουμε εδώ ότι η περιορισμένη έννοια της λέξης «πληροφορία» δεν περιλαμβάνει κατ' ανάγκη «ιδέες», «σκέψεις», «εντολές» κτλ. που αποτελούν οπωσδήποτε το περιεχόμενο μιας επικοινωνίας. Κι ακόμη πρέπει να σημειώσουμε ότι λείπει από τον ορισμό αυτό ο σκοπός της επικοινωνίας ή τα προσδοκώμενα αποτελέσματά της. Αργότερα (1970), προτάθηκε ένας διαφορετικός ορισμός:

«Επικοινωνία είναι ο επηρεασμός του άλλου με μέσα, σύμβολα και σημεία που γνωρίζει ήδη τη σημασία τους».

Έτσι εισάγεται στην Επικοινωνία η έννοια του τρόπου ή του συστήματος με το οποίο πραγματοποιείται η επικοινωνία και αρχίζει να παίρνει πρωτεύουσα θέση ενδιαφέροντος το **«μήνυμα»**, το οποίο τελικά απευθύνεται από τον αποστολέα στον παραλήπτη. Εμφανίζεται λοιπόν ένα σχήμα επικοινωνίας στο οποίο περιλαμβάνονται ο **αποστολέας**, ο **παραλήπτης-αποδέκτης**, το

μήνυμα, τα στοιχεία με τα οποία συγκροτείται και τα οποία στο σύνολό τους αποτελούν **τον κώδικά της**, ένα ακόμη στοιχείο της επικοινωνίας, το **μέσο -κανάλι ή αγωγός-** με το οποίο αυτή πραγματοποιείται και τέλος το **θέμα** στο οποίο αναφέρεται. Το σχήμα αυτό μπορούμε να το ονομάσουμε **«Απλό Σχήμα της Επικοινωνίας»** και να το αποδώσουμε με την ακόλουθη μορφή:

Είναι φανερό ότι το είδος του μέσου προσδιορίζει και το είδος της μεταβίβασης ή αποστολής και αντίστοιχα το **είδος και τον τρόπο της επικοινωνίας**. Π.χ. το χτύπημα ενός τυμπάνου απαιτεί και καθορίζει επικοινωνία με σύστημα χτύπων του τυμπάνου αυτού ενώ ένα γραπτό μήνυμα καθορίζει επικοινωνία με ένα σύστημα γραπτών σημείων κτλ. Ασφαλώς απαραίτητο στοιχείο, για να πραγματοποιηθεί η επικοινωνία είναι η γνώση των συστημάτων αυτών και από τα δύο μέρη που συμμετέχουν στην επικοινωνία.

2. Διαπροσωπικές σχέσεις.

Κάθε υγιές άτομο έχει την αντίληψη, μικρή ή μεγαλύτερη του εαυτού του, αυτού που συνήθως το προσδιορίζει και το ονομάζει ΕΓΩ. Για την αντίληψη αυτή, ενώ φαίνεται ότι είναι αυτός ο οποίος τη διαμορφώνει και τη συντηρεί στη διάρκεια της ζωής του, στην πραγματικότητα διαμορφώνεται και συντηρείται από την αντίληψη, την κρίση και τη συμπεριφορά των ΑΛΛΩΝ για τον εαυτό του... «Ο κόσμος λέει πως ο Κώστας είναι έξυπνος, ο Πέτρος ήρεμος, η Μαρία τακτική, η Αικατερίνη όμορφη...». Ο Κώστας διαπιστώνει ότι οι βαθμοί του είναι οι μεγαλύτεροι στο σχολείο, κερδίζει στο σκάκι εύκολα, λύνει αμέσως τα προβλήματά του. Είναι έξυπνος; Η γνώμη του Κώστα για τον εαυτό του ενισχύεται

από τη γνώμη ενός άλλου και ενός τρίτου.. Ο Κώστας πείθεται για την εξυπνάδα του... είναι μέρος του εαυτού του, του ΕΓΩ του.

Το άτομο αυτό, αντιλαμβάνεται επίσης τον κόσμο μέσω των αισθήσεών του, την όραση, την ακοή, την όσφρηση, τη γεύση και την αφή. Αντιλαμβάνεται έτσι το κοντινό και μακρινό περιβάλλον του και μέσα σ' αυτό και τα άλλα όντα, τα ζώα και τους ανθρώπους. Αυτοί οι άνθρωποι είναι που συνήθως τους προσδιορίζει και τους ονομάζει ΑΛΛΟΥΣ. Κάθε άνθρωπος λοιπόν, ζώντας μέσα σε μια οποιαδήποτε κοινωνία, αντιλαμβάνεται πολύ γρήγορα ότι αυτός, με το ΕΓΩ του, επηρεάζεται και επηρεάζει, εξαρτάται και εξαρτά, φοβάται και φοβίζει, αγαπά και αγαπιέται... από αυτούς τους άλλους. Ότι με τους άλλους, λίγους ή περισσότερους, άλλοτε συγκεκριμένους και γνωστούς και άλλοτε μακρινούς και απροσδιόριστους, συνδέεται με διάφορες σχέσεις, οι οποίες τον βοηθούν ή τον δυσκολεύουν να ζήσει, να ζήσει καλύτερα ή χειρότερα, να ζήσει δυστυχισμένος ή ευτυχισμένος. Ένας από τους σπουδαιότερους επιστήμονες του αιώνα μας, ο παιδαγωγός και κοινωνιολόγος Εμίλ Ντυρκέμ (1858- 1917), υποστήριξε πειστικά στις μελέτες του ότι ο άνθρωπος είναι προϊόν και συγχρόνως δημιουργός της κοινωνίας...

Το νεαρό άτομο, το βρέφος, μη έχοντας καμιά αντίληψη του εαυτού του, παρά μόνο την ενστικτώδη αίσθηση του σώματός του, αντιλαμβάνεται ότι η ικανοποίηση αυτών των αναγκών εξαρτάται αποκλειστικά από το μοναδικό, ΑΛΛΟ άτομο, τη μάνα του. Σύντομα διαπιστώνει και πως ένα ΑΛΛΟ άτομο, ο πατέρας του, αναπληρώνει τη μάνα του, όταν αυτή λείπει ή όταν χρειάζεται να κάνει κάτι άλλο... Αργότερα, στο νηπιαγωγείο και το σχολείο, νιώθει ότι, από όλα τα άλλα άτομα, η «δασκάλα του» τον φροντίζει περισσότερο, αλλά δεν αισθάνεται ότι είναι σαν τη μάνα του... Η δασκάλα δεν είναι δική του, φροντίζει και τα άλλα παιδιά... δεν είναι σαν τη μάνα του... Είναι και τα άλλα παιδιά... αλλά του παίρνουν τα παιχνίδια.. το σπρώχνουν.. το δυσκολεύουν.. δεν τα αγαπά και τα φοβάται. Εκτός από τον Πέτρο και τη Μαρία.. που του δίνουν τα παιχνίδια τους.. του μιλάνε.. τον βοηθάνε. Αυτά τα παιδιά δεν τα φοβάται και τα αγαπά... Αντιλαμβάνεται πια ότι αυτό είναι ένα άτομο διαφορετικό από τα ΑΛΛΑ, και πως τα ΑΛΛΑ είναι επίσης διαφορετικά το ένα από το ΑΛΛΟ...

Σύμφωνα με τις μελέτες των παιδοψυχολόγων, χρειάζεται περίπου τρία χρόνια, για να κατανοήσει το νεαρό άτομο το ΕΓΩ του και την αίσθηση του εαυτού του, αυτού που του προκαλεί ανάγκες και του προσφέρει ικανοποιήσεις, που αισθάνεται με τις αισθήσεις του τα διάφορα πράγματα, τα ζώα, τους ανθρώπους, το περιβάλλον, το «σπίτι» του, που διακρίνει στον καθρέφτη ή σε μια φωτογραφία τη μορφή του, το πρόσωπό του. Διακρίνει πια τη ΜΑΝΑ και τον ΠΑΤΕΡΑ του, τη ΜΑΝΑ και τον ΠΑΤΕΡΑ της ΜΑΝΑΣ και του ΠΑΤΕΡΑ του,

τα ΑΔΕΛΦΙΑ του, τις μορφές και τα πρόσωπά τους. Διακρίνει τους ΞΕΝΟΥΣ, όσους είναι έξω από το σπίτι.. Αυτοί μπορεί να είναι ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ, ΦΙΛΟΙ, ΓΝΩΣΤΟΙ, ΓΕΙΤΟΝΕΣ ή ΑΓΝΩΣΤΟΙ... Χρειάζεται όμως καιρό για να διακρίνει ότι ΟΛΟΙ ΑΥΤΟΙ δεν είναι ίδιοι και ότι δεν ξέρει καν τις μορφές και τα πρόσωπά τους. Ότι καθένας από αυτούς του φέρεται διαφορετικά, ότι με τον καθένα και το ίδιο φέρεται διαφορετικά... ότι με τον καθένα έχει άλλη σχέση.

Διαπροσωπικές σχέσεις, είναι λοιπόν οι σχέσεις που μπορεί να αναπτύσσει με όλους αυτούς τους ΑΛΛΟΥΣ. Σχέσεις με τον καθένα ξεχωριστά, «πρόσωπο με πρόσωπο», και σχέσεις με ομάδες άλλων ανθρώπων, τους αδελφούς του, τους γείτονες, τους φίλους, τους συμμαθητές. «Πρόσωπο με πρόσωπο», είναι η σχέση που αναπτύσσει με ένα συγκεκριμένο άτομο, ή με τα άτομα μιας ομάδας με δική του πρωτοβουλία ή με δική τους. Οι σχέσεις αυτές ονομάζονται επίσης **«προσωπικές»**. Προσωπικές είναι οι σχέσεις με τους γονείς, τους συγγενείς, τους φίλους, με ορισμένους συμμαθητές, με ορισμένους δασκάλους... Οι προσωπικές σχέσεις μπορεί να χαρακτηριστούν με διάφορα κριτήρια. Να είναι ουσιαστικές ή τυπικές, θερμές ή ψυχρές, σημαντικές ή ασήμαντες...

Ουσιαστική είναι η σχέση του παιδιού με τη μάνα και τον πατέρα του. Δεν αφήνει τίποτε απ' έξω, δεν κρατά επιφυλάξεις, δεν έχει περιορισμούς. Είναι γενική και είναι θερμή... Αν δεν έχει αυτά τα χαρακτηριστικά, συνήθως κάποιος λόγος εμποδίζει την πληρότητα της σχέσης αυτής...

Η γέννηση του νέου ανθρώπου και η ένταξή του σε μια κοινωνία καθορίζει και το βαθμό των σχέσεων τις οποίες μπορεί να αναπτύξει με τα άλλα μέλη της, αφού η συμμετοχή του στη ζωή της κοινωνίας αυτής τον αναγκάζει να ζει και να δρα σύμφωνα με τους κανόνες, τους θεσμούς και τους νόμους με τους οποίους λειτουργούσε και πριν από αυτόν η κοινωνία τούτη. Ασφαλώς όμως, μπορεί και με τη δική του θέληση και επιλογή να διαμορφώσει με διάφορους τρόπους τη ζωή του και μέσα στο καθορισμένο πλαίσιο της κοινωνίας στην οποία τελικά ζει.

3. Η σπουδαιότητα και ο ρόλος των ανθρώπινων σχέσεων.

Η ζωή των ανθρώπων πάνω στη γη, όπου κι αν αυτοί ζουν, ως κύριο χαρακτηριστικό της εμφανίζει την ομαδικότητα και τη συμβίωση. Από τις πολυάριθμες κοινωνίες των αναπτυσσόμενων κρατών ως τις πρωτόγονες φυλές των μακρινών περιοχών της Αφρικής, της Ν. Αμερικής και των νησιών της Πολυνησίας στον Ειρηνικό Ωκεανό, σπάνια μπορεί να συναντήσει κανείς άτομα που μπορούν να ζουν εντελώς μόνα, χωρίς να συνδέονται με κάποιο ή κάποια άλλα άτομα. Ακόμη και τα άτομα που χαρακτηρίζονται «μοναχικά», επειδή φαίνο-

νται να ζούνε μόνα, να μην έχουν φίλους και συντρόφους, να μην πηγαίνουν σε συγκεντρώσεις και παρέες, κι αυτά είναι συνδεδεμένα, έχουν σχέσεις με κάποιους, έστω λίγους ανθρώπους, μόνο που η λειτουργία των σχέσεων αυτών είναι μικρή ή περιορισμένη. Άλλωστε, η αυστηρή απομόνωση του ατόμου, θεωρείται μη κανονική συμπεριφορά και αποτελεί ψυχολογικό ζήτημα.

Ακόμη και οι «μοναχοί», αυτοί που ονομάζονται έτσι ως λειτουργοί κάποιας θρησκείας, σπάνια ζουν «μόνοι». Στο μοναστήρι υπάρχει μια μικρή ή μεγαλύτερη κοινότητα μοναχών, ιερέων και άλλων ατόμων, με τους οποίους κάθε μοναχός συμβιώνει, συλλειτουργεί, ζει μαζί τους, ακολουθώντας τους κανόνες και τις συνήθειες της μικρής κοινωνίας τους. Άλλωστε και η λέξη «κοινωνία» αυτό σημαίνει ακριβώς: «Σύνολο ανθρώπων που συμβιώνουν σ' έναν τόπο, σε μια εποχή, με ένα καθορισμένο πλαίσιο κανόνων, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων».

Οι ανθρώπινες σχέσεις είναι σχέσεις ζωής. Η σημαντικότητά τους αναφέρεται τελικά στη μεγάλη αξία τους για τον άνθρωπο και για την ίδια τη ζωή του, από τη γέννησή του, (ακόμη και πριν από αυτήν αφού και οι σχέσεις των γονιών του, αφορούν και τη δικιά του ζωή), σ' ολόκληρη τη διάρκεια της δραστηριότητάς του στην κοινωνία στην οποία ζει και δρα και ως τις τελευταίες στιγμές της ύπαρξής του πάνω στη γη. Αλλά και για την πραγματοποίηση των σχέσεων αυτών και για τη συντήρησή τους, δεν υπάρχει άλλος τρόπος πέρα από την Επικοινωνία. Ακόμη και οι συγγενικές και οι πιο στενές... Αν δε μιλάς, αν δεν δείχνεις και δε στέλνεις τις σκέψεις, τις ιδέες, τις επιθυμίες, τα συναισθήματά σου, την αγάπη και το φόβο, την ανησυχία και την ελπίδα σου, την πρόταση και την άρνησή σου, τα μηνύματα κάθε είδους, σ' αυτόν ή σ' αυτούς με τους οποίους έχεις τη σχέση, αυτή δεν μπορεί να λειτουργεί και δεν μπορεί τελικά να ικανοποιήσει κανένα. Αιονεί, αδρανεί, ξεχνιέται και παύει πια να έχει σημασία... Χωρίς Επικοινωνία δε γεννιέται και δε ζει καμιά σχέση.

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η έννοια της επικοινωνίας;
2. Ποιος είναι ο ρόλος του άλλου ατόμου στις διαπροσωπικές μας σχέσεις;

Εργασίες

1. Με 2-3 παραδείγματα δείξτε τη σημασία και τη σημαντικότητα των διαπροσωπικών σχέσεων στη ζωή μας.
2. Συζητήστε με τους φίλους σας το ρόλο της επικοινωνίας στις σχέσεις σας με άλλα άτομα.

2.2 Η Επικοινωνία ως διαδικασία συναλλαγής

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**ανάγκη,
δυσάρεστο μήνυμα,
ενδομήτρια ζωή,
μέσο,
συναλλαγή,
τόπος,
τρόπος,
υπερηχογράφημα,
χρόνος**

Είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο (2.1) τι σημαίνει Επικοινωνία και πώς αυτή πραγματοποιείται. Θα εξετάσουμε εδώ με ποιο τρόπο αντιμετωπίζουμε με την Επικοινωνία τις ανάγκες που η ζωή αδιάκοπα προκαλεί και πώς παράλληλα χρειάζεται να αντιμετωπίζουμε και τις ανάγκες των άλλων, του αποδέκτη ή των αποδεκτών που συμμετέχουν στην Επικοινωνία αυτή. Αφού λοιπόν, ο μόνος τρόπος για να αναζητήσουμε τα απαραίτητα στοιχεία που θα εξασφαλίσουν τη ζωή μας, σε όλες τις δραστηριότητες, τις επιδιώξεις και τις εκδηλώσεις της, είναι να στραφούμε προς

τους κατάλληλους ανθρώπους, τους ΑΛΛΟΥΣ, τους κοντινούς, μακρινούς, γνωστούς, άγνωστους, φίλους, συγγενείς κτλ. και επικοινωνώντας με αυτούς να τους «πούμε», να τους «δείξουμε» αυτό που επιθυμούμε, να το ζητήσουμε, να το απαιτήσουμε ώσπου να το αποκτήσουμε, είναι εντελώς λογικό και δίκαιο, να λάβουμε υπόψη ότι και οι ΑΛΛΟΙ, για την ικανοποίηση των δικών τους αναγκών θα στραφούν, με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή επικοινωνώντας, προς εμάς, δείχνοντάς μας τι θέλουν, ζητώντας το, απαιτώντας το.

Είναι συνεπώς λογικό, κατά τη σχεδίαση της επικοινωνιακής μας διαδικασίας να σκεφτούμε, παράλληλα με την ικανοποίηση του δικού μας σκοπού και την ικανοποίηση του ίδιου ή ανάλογου σκοπού για τον αποδέκτη ή τους αποδέκτες του μηνύματός μας. Π.χ. ζητάμε από κάποιον να μας «παραδώσει» ένα συγκεκριμένο αγαθό: *«Παρακαλώ θα ήθελα ένα κιλό ψωμί...»*. Αν αυτός είναι ο έμπορος που το πουλάει, η δική μας απαίτηση, το «μήνυμά μας», με την έκφραση της ανάγκης μας, μπορεί να ικανοποιηθεί, εφόσον και εκείνος ικανοποιηθεί, εισπράττοντας το ανάλογο ποσό χρημάτων. *«Το ψωμί κοστίζει τόσες δραχμές»*. Είναι το δικό του «μήνυμα»-απάντηση αλλά και η απαίτηση για την πληρωμή από εμάς και την είσπραξη από αυτόν του ανάλογου ποσού. Αν αυτός ο κάποιος είναι ο δικός μας άνθρωπος, ο φίλος, ο συγγενής, ο σύντροφος, είναι πιθανό να μας δώσει ό,τι ζητάμε και χωρίς χρήματα... Όμως αντί χρήματα, θα ικανοποιηθεί δεχόμενος ως «πληρωμή» μια ανταμοιβή, το «ευχαριστώ», το χαμόγελο, την αγάπη μας...

Πώς όμως επικοινωνούμε σε μια τέτοια περίπτωση συναλλαγής; Πρέπει πρώτα να φροντίσουμε να προσδιορίσουμε τι ακριβώς ζητάμε, ποια είναι η ανάγκη που θέλουμε να ικανοποιήσουμε, από ποιον θα ζητήσουμε την ικανο-

ποίηση της ανάγκης αυτής, με ποιο τρόπο, με ποιο μέσο και βέβαια πώς θα τη διατυπώσουμε στο «μήνυμά» μας.

«Εμείς, θέλουμε αυτό, θα το ζητήσουμε τηλεφωνικά, τώρα, εδώ από εκείνον...»

Εμείς, έχοντας την πρωτοβουλία της Επικοινωνίας, ως **αποστολείς**.

Θέλουμε αυτό, για την ικανοποίηση μιας ανάγκης, μιας επιθυμίας.

Από εκείνον, ως **αποδέκτη** του μηνύματος και της επιθυμίας μας.

Χρησιμοποιώντας ως **μέσο το τηλέφωνο**.

Τώρα, εδώ, σ' αυτό το χρόνο, σ' αυτόν τον τόπο,

Εκείνος, ως αποδέκτης, θα απαντήσει ζητώντας χρήματα. Η **απάντηση** είναι το δικό του **μήνυμα**.

Η Επικοινωνία συναλλαγής, όπως κάθε είδος Επικοινωνίας, μπορεί να πραγματοποιηθεί με πολλούς τρόπους. Γενικά μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι εξαρτάται:

- από τον σκοπό για τον οποίο επικοινωνούμε
- από τον αποδέκτη του μηνύματός μας
- από τα μέσα που έχουμε στη διάθεσή μας
- από τα μέσα που γνωρίζει ο αποδέκτης
- από το χώρο όπου θα πραγματοποιηθεί η Επικοινωνία
- από τον τόπο όπου θα πραγματοποιηθεί.

1. Πότε αρχίζει η Επικοινωνία της συναλλαγής.

Ο νέος άνθρωπος, από τα πρώτα βήματά του στη ζωή αντιλαμβάνεται πολύ γρήγορα ότι για κάθε επιδίωξη του χρειάζεται να κάνει τις ανάλογες προσπάθειες, όταν τις προσπάθειες αυτές δεν τις κάνει κάποιο άλλο άτομο, π.χ. η μάνα ή ο πατέρας του, για λογαριασμό του. Αντί λοιπόν, να κάνει μόνος μια προσπάθεια, π.χ. να βρει το παιχνίδι του, για την οποία ξέρει ότι πρέπει να σηκωθεί και να κουραστεί ψάχνοντας ή ακόμη και να απογοητευθεί μη βρίσκοντάς το, επιδιώκει να το αποκτήσει ζητώντας το με φωνές, με γκρίνια, με κλάμα, από τους γονείς ή από εκείνους που τον φροντίζουν (γιαγιά, παππούς, αδελφια..). Έτσι, το μικρό παιδί, συνήθως με τον ίδιο τρόπο αναζητά για τον εαυτό του και πετυχαίνει να αποκτή ό,τι χρειάζεται. Τροφή, νερό, παιχνίδια, βόλτα, συντροφιά... Όμως σύντομα θα διαπιστώσει, ότι οι δικοί του αρχίζουν να δυσφορούν, να δείχνουν ότι κουράζονται και ότι προσπαθούν να τον πείσουν ότι πρέπει μόνος του να κάνει τις απαραίτητες προσπάθειες και τον κόπο, για να βρει και

να αποκτήσει αυτά που χρειάζεται, να πάψει να εξαρτάται από τους άλλους... Και βέβαια, θα διαπιστώσει ότι ελάχιστες ή καμιά απαίτησή του δεν ικανοποιείται από τα άλλα άτομα, έξω από το σπίτι, από τους ξένους ή από παιδιά σαν κι αυτόν, στην παιδική χαρά ή το σχολείο, όπου το καθένα ζητά και προσπαθεί να αποκτήσει για τον εαυτό του ό,τι χρειάζεται. Το παιχνίδι, το γλυκό, το νερό κ.λπ. Πολύ γρήγορα διαπιστώνει ακόμη, ότι για κάθε απαίτησή του πρέπει και εκείνο ΚΑΤΙ να «προσφέρει» ως αντάλλαγμα. Αποκτά το παιχνίδι από τα χέρια της μαμάς, αλλά εκείνη του ζητά να «ησυχάσει», να «μην κλαίει».. Αργότερα, θα αρχίσει να «ανταλλάσσει» το παιχνίδι του με το «διάβασμα» ή το «γράψιμο», που ικανοποιούν τους δικούς του... Άλλες πάλι φορές θα διαπιστώσει ότι «οι δικοί του», ικανοποιούνται «παίρνοντάς» του μόνο ένα χαμόγελο... Στον κήπο όμως, για να πάρει το παιχνίδι του άλλου παιδιού χρειάζεται να δώσει το δικό του. Για να πάρει το παγωτό ή το μπαλόνι θα χρειαστεί να «πληρώσει», να «δώσει χρήματα», αυτός ή οι γονείς του ή όποιος το συνοδεύει.

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις διαπιστώνει ότι κάθε φορά που απευθύνεται σε κάποιον ή κάποιους, για να ζητήσει κάτι, κάθε φορά που θα επικοινωνήσει απευθύνοντας ένα «μήνυμα» με σκοπό να αποκτήσει κάτι, θα πρέπει να υπολογίσει τι θα πρέπει να προσφέρει, να πληρώσει, να ανταλλάξει κ.λπ. στον αποδέκτη του μηνυμάτος του, ώστε αυτός με την «απάντηση ή την ενέργεια-απάντησή» του να του προσφέρει αυτό που ζητά. Η Επικοινωνία του αυτή, είναι μια **Επικοινωνία συναλλαγής.**

Ανάλογη είναι και η Επικοινωνία μιας συναλλαγής διαφορετικού είδους. Η Επικοινωνία για την αναζήτηση, όχι πια ειδών ή υλικών παροχών, αλλά για την επιδίωξη μιας συναισθηματικής ή ψυχολογικής ικανοποίησης. Αγάπης, εκτίμησης, κατανόησης, αποδοχής, υποστήριξης κτλ. Αλλά και τότε η Επικοινωνία αυτή θα πρέπει να σχεδιάζεται με την προϋπόθεση ότι αυτός ο οποίος θα την πραγματοποιήσει, ο αποστολέας του αρχικού μηνύματος, με το οποίο ζητά από τον αποδέκτη του, τη συναισθηματική ή ψυχολογική ικανοποίηση, θα προσφέρει και ο ίδιος την ανάλογη ικανοποίηση στον αποδέκτη αυτόν. Την αγάπη, την εκτίμηση, την κατανόηση κτλ. Όμως πρέπει να παραιτηθούμε, πως η Επικοινωνία της συναλλαγής δεν εφαρμόζεται πάντοτε με κανονικό και δίκαιο τρόπο. Πολλοί είναι αυτοί που επικοινωνούν απαιτώντας την ικανοποίηση μιας επιθυμίας τους χωρίς όμως να δίνουν να προσφέρουν ανάλογη ικανοποίηση στον αποδέκτη ή τους αποδέκτες των μηνυμάτων τους. Τότε αρχίζουν οι συναισθηματικές και ψυχολογικές ανισορροπίες, οι διαφορές, οι αδικίες και τα προβλήματα...

2. Η Επικοινωνία στην ενδομήτρια ζωή.

Η σύγχρονη Ιατρική Επιστήμη και ιδιαίτερα ο ειδικός κλάδος της Μαι-

ευτικής, έχει καταλήξει σε σημαντικά συμπεράσματα και διαπιστώσεις, ύστερα από πολυάριθμες πειραματικές έρευνες και μελέτες για την περίοδο της ενδομήτριας ζωής του ανθρώπου. Οι έρευνες αυτές, με τα κατάλληλα μέσα και όργανα και κυρίως με τα ηλεκτρονικά συστήματα εξέτασης του εμβρύου, με τα οποία μπορεί να γίνει συστηματική παρακολούθηση της κατάστασής του αλλά και των σταδίων της ανάπτυξής του, πραγματοποιούνται κυρίως με την παρακολούθηση της καρδιακής λειτουργίας του, των κινήσεών του. Καταγράφονται μάλιστα τα στοιχεία αυτά με υπερηχογραφήματα, με μικροφωτογραφίες, με μαγνητικές και ηλεκτρονικές καταγραφές. Διαπιστώθηκε λοιπόν ότι το έμβρυο και μέσα στο σώμα της μητέρας του:

α) δέχεται διάφορα «μηνύματα» από αυτήν πρώτα αλλά και από το περιβάλλον που αυτή διαβιώνει και

β) στέλνει και εκείνο διάφορα «μηνύματα» προς τη μητέρα του, με την οποία και μόνο συνδέεται.

Τα «μηνύματα» που μπορεί να δέχεται το έμβρυο, ενώ στις πρώτες εβδομάδες της ενδομήτριας ζωής του δεν γίνονται αντιληπτά από αυτό, αφού δεν αντιδρά σε κατάλληλους ερεθισμούς, προοδευτικά τα αντιλαμβάνεται και η αντίδρασή του είναι σαφέστερη. Η αντίδρασή του υποδεικνύεται από τις εντονότερες κινήσεις του και την ένταση της καρδιακής του λειτουργίας. Τέτοια είναι η αντίδρασή του, όταν η μητέρα του καταλαμβάνεται από άγχος, αγωνία, φόβο, όταν φτάνει δηλαδή σε δυσάρεστη ψυχολογική κατάσταση και η οποία της προκαλεί εφίδρωση, ταχυκαρδία, αύξηση της πίεσης του αίματος κτλ. Η κατάσταση αυτή της μητέρας του, μεταδίδεται ως «δυσάρεστο μήνυμα» στο έμβρυο, το οποίο ανάλογα αντιδρά, με κινήσεις προφανούς ανησυχίας, με αύξηση της πίεσης του αίματός του, με ταχυκαρδία...

Ερωτήσεις

1. Από τι εξαρτάται η επικοινωνία ως διαδικασία συναλλαγής;
2. Με ποιο τρόπο το έμβρυο επικοινωνεί με τον εξωτερικό κόσμο;

Εργασίες

1. Θέλετε να πάει η τάξη σας μία εκδρομή και για αυτό χρειάζεται οικονομική ενίσχυση. Μέσα από ποιες διαδικασίες συναλλαγής θα προσπαθήσετε να επιτύχετε την συλλογή χρημάτων;
2. Βρείτε στοιχεία (φωτογραφίες, άρθρα) που να αναφέρονται στην ενδομήτριο ζωή. Παρουσιάστε τα στην τάξη και συζητήστε τι επηρεάζει την ζωή του εμβρύου και πώς αυτό απαντά στα ερεθίσματα του εξωτερικού κόσμου.

2.3 Μοντέλο και χαρακτηριστικά της Επικοινωνίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

αμοιβαία ή αμφίπλευρη επικοινωνία, ανάδραση, αποτέλεσμα, επίσημη επικοινωνία, ηθελημένη ή σκόπιμη επικοινωνία, πομπός - δέκτης, πρόθεση, σκοπός, συμβολική επικοινωνία, συντελεστές, συνθήκες

Στη διαδικασία της Επικοινωνίας συμμετέχουν αρκετοί συντελεστές, η κανονική συμμετοχή των οποίων εξασφαλίζει την επιτυχία της Επικοινωνίας, δηλαδή την πραγματοποίηση του σκοπού για τον οποίο σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε, με πρωτοβουλία του αρχικού αποστολέα του μηνύματος. Η μελέτη των συντελεστών αυτών από διάφορους επιστήμονες-μελετητές, οδήγησε στη σειρά των ορισμών, τους οποίους αναφέραμε στο κεφ. 2.1. Κάθε μια από αυτές τις μελέτες, με τον ανάλογο ορισμό της, μπορεί να καταγραφεί με τη μορφή σχήματος, δηλαδή μιας υποδειγματικής σχηματικής καταγραφής των συντελεστών της Επικοινωνίας και της σειράς

με την οποία συμμετέχουν σε αυτήν. Αυτή τη σχηματική καταγραφή ονομάζουμε «μοντέλο επικοινωνίας» ή «σχήμα επικοινωνίας».

Τέτοια σχήματα επικοινωνίας, έχουν προταθεί από πολλούς ερευνητές-συγγραφείς και αναφέρονται συχνά στις διάφορες εφαρμογές της Επικοινωνίας. Το πρώτο, χρονολογικά, μοντέλο επικοινωνίας, προτάθηκε από τον Χ. Λάσγουελ (H. Lasswell) έναν Αμερικανό πολιτικό επιστήμονα, ο οποίος το 1948 έγραψε ένα άρθρο, στο οποίο διατύπωσε την πιο γνωστή φράση στην Ιστορία της επικοινωνιακής έρευνας. Μεταφράζουμε τη φράση αυτή: «Ένας κατάλληλος τρόπος για να περιγράψουμε μια επικοινωνιακή πράξη είναι να απαντήσουμε στα παρακάτω ερωτήματα.: Ποιος; Λέει τι; Από ποιο κανάλι; Σε ποιον; Με ποια αποτελέσματα;». Η φράση αυτή από τότε που έγινε γνωστή αναφέρεται ως το «Σχήμα (Φόρμουλα) του Lasswell και συχνά μεταγράφεται με τη μορφή «γραμμικού μοντέλου» με την ακόλουθη μορφή

Ποιος;	Λέει τι;	Από ποιο κανάλι;	Σε ποιον;	Με ποιο αποτέλεσμα;
(αποστολέας)	(μήνυμα)	(μέσο)	(αποδέκτης)	(αποτελέσματα-επίδραση)

Αυτό το Σχήμα ή Μοντέλο, έχει χρησιμοποιηθεί από τον Lasswell και πολλούς συγγραφείς-μελετητές, κυρίως, για να αποτελέσει τον οδηγό για τη συστηματική μελέτη και την έρευνα των συντελεστών της Επικοινωνίας. Μελέτες ελέγχου έναρξης της Επικοινωνίας (ποιος;), μελέτες περιεχομένου (Λέει τι;), μελέτες μέσου (με ποιο κανάλι;), μελέτες αποδεκτών-ακροατηρίου (σε ποιον;), μελέτες επίδρασης (με ποιο αποτέλεσμα;) κτλ. Όμως, το μοντέλο αυτό παραλείπει να περιλάβει το «σκοπό» της Επικοινωνίας, αυτόν που επιδιώκει να ικανοποιήσει ο αποστολέας του μηνύματος, ο αρχικός επικοινωνητής, συχνά καταβάλλοντας σημαντικό κόπο και δαπάνες και ακόμη δεν περιέλαβε τις «συνθήκες» κάτω από τις οποίες διεξάγεται η επικοινωνιακή διαδικασία, και οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν την εξέλιξη και τα αποτελέσματά της.

Στο μοντέλο αυτό ο Lasswell, όπως και άλλοι ερευνητές αργότερα, δέχεται ότι κάθε Επικοινωνία γίνεται από τον αποστολέα του μηνύματος με κάποια «πρόθεση» και ότι έχει κάποιο «αποτέλεσμα». Άλλοι ερευνητές διατύπωσαν πολλές επιφυλάξεις στο σχήμα αυτό, θεωρώντας ότι οδηγεί σε αποσπασματική θεώρηση της Επικοινωνίας, ενώ όπως υποστηρίζουν τα διάφορα στοιχεία της είναι αλληλοεξαρτώμενα. Ακόμη, ότι αγνόησε την «αντίδραση-απάντηση» του αποδέκτη, η οποία ακριβώς αναφέρεται και ως «ανάδραση», δηλαδή ως μια δράση όχι πάντοτε αντίδρασης. Ο όρος αυτός είναι πολύ γνωστός με τον όρο «feedback». Παρά τις επιφυλάξεις αυτές, και με τις όποιες συμπληρώσεις του το μοντέλο Επικοινωνίας του Lasswell είναι και σήμερα γενικά αποδεκτό και θεωρείται ότι αποτελεί έναν απλό και κατανοητό τρόπο, για να εξηγηθεί η επικοινωνιακή διαδικασία σε όσους επιθυμούν να τη μελετήσουν συστηματικά.

1. Χαρακτηριστικά της Επικοινωνίας.

Από το μοντέλο του Lasswell, από τις συμπληρώσεις που ακολούθησαν αλλά και από τα επόμενα μοντέλα που προτάθηκαν από αρκετούς μελετητές της Επικοινωνίας με διάφορες αφετηρίες θεώρησης και από ποικίλες απόψεις, προκύπτει ότι κάθε επικοινωνιακή διαδικασία μπορεί να διακριθεί από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Τα χαρακτηριστικά αυτά μπορεί να αναφέρονται στην πρόθεση του αρχικού επικοινωνητή-του αποστολέα του μηνύματος, να επιτύχει κάποιο σκοπό, κάποιο συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Τότε η Επικοινωνία χαρακτηρίζεται **ως «Ηθελημένη» ή «Σκόπιμη»**. Μπορεί να αναφέρονται στη δυνατότητα αμοιβαίας Επικοινωνίας, όταν με αυτήν επιδιώκεται η αμοιβαία ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ των δύο επικοινωνητών, του αποστολέα προς τον αποδέκτη και του αποδέκτη προς τον αποστολέα. Τότε η Επικοινωνία χαρακτη-

ρίζεται ως **«Αμοιβαία ή αμφίπλευρη»**. Μπορεί όμως η Επικοινωνία να έχει ως κύριο χαρακτηριστικό τη συμβολική της σημασία. Π.χ. μια προσευχή, που συμβολίζει την Επικοινωνία ανάμεσα στον πιστό και τον Θεό ή τους Αγίους, με ένα «μήνυμα» που απευθύνεται σε έναν Αποδέκτη ο οποίος δέχεται κάθε μας λόγο και κάθε αίτημα, αλλά με τον τρόπο του θρησκευτικού συμβόλου και με την προϋπόθεση της θρησκευτικής πίστης... Η Επικοινωνία αυτή ονομάζεται **«Συμβολική»**.

Τα χαρακτηριστικά της Επικοινωνίας μπορούν να αναφέρονται βέβαια, σε όλα τα στοιχεία που συμμετέχουν σε αυτήν και τα οποία μπορούν να της διαμορφώσουν την ιδιαίτερη «ταυτότητά» της. Στον πομπό (αρχικό επικοινωνητή)-αποστολέα, στον δέκτη-αποδέκτη (τελικό επικοινωνητή), στο μήνυμα αλλά και στα άλλα στοιχεία και τους συντελεστές της, όπως τον χρόνο και τον τόπο της διαδικασίας, τις διαφορετικές συνθήκες κάτω από τις οποίες βρίσκονται οι συντελεστές της Επικοινωνίας κτλ. Έτσι, ένας πομπός -εκπρόσωπος του κράτους χαρακτηρίζει μια **«Επίσημη Επικοινωνία»**, ένας ιερωμένος μια **«Θρησκευτική Επικοινωνία»**, ένα «μήνυμα-απειλή» χαρακτηρίζει μια **«Απειλητική Επικοινωνία»**, ο ελάχιστος χρόνος διεξαγωγής χαρακτηρίζει μια **«Σύντομη ή Βιαστική Επικοινωνία»** κ.λπ.

Ας δούμε όμως αναλυτικότερα μερικές περιπτώσεις.

2. Ηθελημένη ή Σκόπιμη Επικοινωνία.

Η Επικοινωνία αυτή χαρακτηρίζεται από τη θέληση του αρχικού επικοινωνητή, του αποστολέα ή πομπού του μηνύματος να επιτύχει με την πραγματοποίησή της τον επηρεασμό του αποδέκτη και από αυτόν με τις ενέργειες ή τη συμπεριφορά του, κάποιο ή κάποια συγκεκριμένα αποτελέσματα, κάποιο σκοπό. Θεωρείται γενικά, ότι το σύνολο των επικοινωνιακών διαδικασιών ανήκει σε αυτήν την κατηγορία. Κατά κανόνα, κανείς λογικός άνθρωπος δεν προβαίνει σε οποιαδήποτε πράξη ή διαδικασία με δική του πρωτοβουλία, αν αυτή δεν προέρχεται από τη θέλησή του να πετύχει κάτι, να κερδίσει κάτι, να χαρεί κάποια ικανοποίηση. Να αποκτήσει αγαθά, αντικείμενα, χρήματα, να κερδίσει άυλα αγαθά, την αγάπη, την εκτίμηση, τη φήμη, τη δόξα, να ικανοποιήσει τον εαυτό του, τα ένστικτά του, την ίδια τη ζωή του.

Μια από τις σύγχρονες ψυχολογικές μεθόδους μελέτης των ανθρώπων, η μέθοδος της «μελέτης της συμπεριφοράς» (behaviorisme ή "συμπεριφορισμός"), η οποία στηρίζεται στη μελέτη της αντικειμενικής συμπεριφοράς των ανθρώπων (βλ. ακόμη Κεφ.ΙΙΙ), διαπιστώνει ακριβώς ότι η οποιαδήποτε συμπεριφορά των ανθρώπων, άρα και η επικοινωνιακή, εξηγείται από κάποιο εσωτερικό κίνητρο, τη βούληση ή την πρόθεση, άλλοτε με σαφήνεια διατυπωμένη και άλλοτε ασαφή και άδηλη. Από την άλλη μεριά, ο σπουδαίος αυστριακός ερευνητής, νευρολόγος και ψυχολόγος Φρόιντ, (S. Freud, 1856-1939), διαπίστωσε πως πολλές, αν όχι

όλες, οι πράξεις των ανθρώπων δύσκολα μπορούν να εξηγηθούν μόνο από μια λογική συμπεριφορά και ότι αυτές οι πράξεις, υποκινούμενες από το μη λογικό υποσυνείδητο ή ασυνείδητο, δεν επιτρέπουν πάντοτε μια άμεση και καθαρή διαπίστωση του σκοπού για τον οποίο πραγματοποιούνται.

Αλλά και τότε, έστω κι αν δεν μπορεί να περιγραφεί ακριβώς η συγκεκριμένη συνειδητή επιδίωξη, διαπιστώνεται ότι η επικοινωνιακή διαδικασία προκαλεί ένα αποτέλεσμα στον ή στους αποδέκτες της, το οποίο τελικά φτάνει ως «απάντηση-αντίδραση ή ανάδραση» (βλ. κεφ. 2.2), στον αρχικό αποστολέα-επικοινωνητή, ο οποίος το αξιολογεί και το χρησιμοποιεί ανάλογα και πάντοτε ικανοποιώντας μια ή περισσότερες ανάγκες ή επιδιώξεις του. Ας δούμε κάποια παραδείγματα:

α) Στο δρόμο, κάποιος κλωτσά μια πέτρα. Η ερμηνεία της πράξης αυτής δεν είναι εύκολη. Μπορεί να είναι μια αντίδραση βίαιη σε μια έντονη ψυχολογική πίεσή του. Μπορεί να είναι μια διάθεση παιχνιδιού, η κίνηση του ποδοσφαιριστή που ποτέ δεν έγινε, και που θα ήθελε να γίνει. Μπορεί όμως η κλωτσιά να γίνει με «πρόθεση», με σκοπό, να χτυπήσει κάποιο στόχο, ώστε να αποτελέσει το «μήνυμα» μιας επιθετικής συμπεριφοράς του ατόμου αυτού προς ένα άλλο ή άλλα, συγκεκριμένα ή αόριστα. Προς το γείτονα, τους γείτονες, τη γειτονιά, την πόλη.. Τότε η πράξη αυτή αποκτά τα χαρακτηριστικά μιας επικοινωνιακής διαδικασίας, ηθελημένης και σκόπιμης.

β) Στην παραλία ένα παιδί γράφει ένα γράμμα σε ένα συνομήλικό του. Του γράφει ότι θέλει να επικοινωνήσει μαζί του, να γνωριστούν, να γίνουν φίλοι, ότι έτσι η ζωή τους θα αποκτήσει ενδιαφέρον και νόημα... Προσθέτει τη διεύθυνσή του, το κλείνει σε ένα μπουκάλι και το πετά στα κύματα... Μια επικοινωνιακή πράξη, ηθελημένη, με συγκεκριμένο σκοπό αλλά αμφίβολης αποτελεσματικότητας...

γ) Στο ήσυχο προάστιο, βράδυ, ένας νεαρός γράφει με σπρέι, σ' έναν τοίχο, ένα σύνθημα κατά του πολέμου... Μια θεληματική, επικοινωνιακή πράξη. Απευθύνεται σε όσους προκαλούν ή κάνουν πόλεμο με σκοπό να τους αποτρέψει. Αλλά αυτοί που προκαλούν ή κάνουν τον πόλεμο δεν θα δουν ποτέ το σύνθημα, αυτό το «μήνυμα»... Όμως, θα το δουν άλλοι, πολίτες, άγνωστοι περαστικοί... Αυτοί που δεν κάνουν πόλεμο αλλά πληρώνουν τα δεινά του. Αυτοί μπορεί να επηρεαστούν και να κάνουν κάτι. Να μαζευτούν, να διαμαρτυρηθούν, να ψηφίσουν ανάλογα. Και μπορεί να βοηθήσουν έτσι να αποτραπεί ή να σταματήσει ο πόλεμος...

Αλλά ο φρεσκοβαμμένος, πριν το σπρέι, τοίχος θα ξαναβαφτεί. Ο ιδιοκτήτης του έλαβε ένα απροσδόκητο «μήνυμα». Ότι ο τοίχος του έχει μια όψη στο δρόμο που δεν την ελέγχει. Ότι ο περαστικός που θέλει να γράφει επάνω του, μπορεί να γράψει, να τον λερώσει ή να τον κοσμήσει... Ο νεαρός με το σπρέι, μάλλον δεν είχε σκεφτεί ότι στέλνει κι ένα τέτοιο αθέλητο, παράλληλο, παραγόμενο, «μήνυμα»...

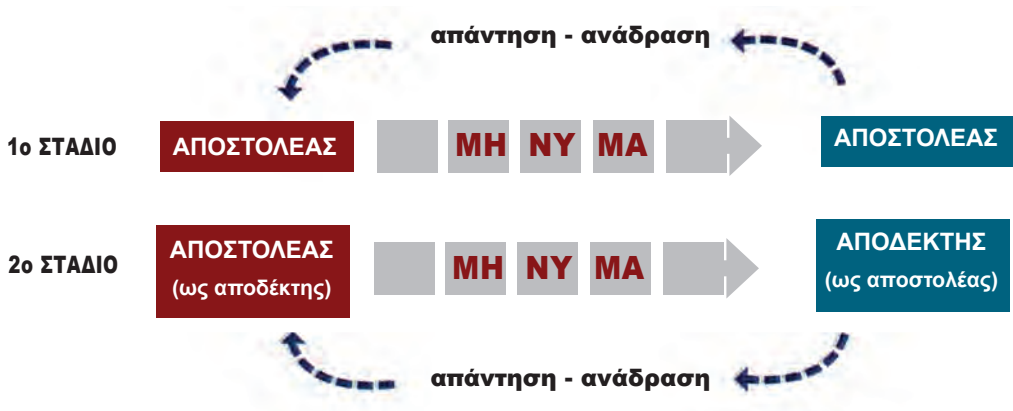
3. Αθέλητη ή απροσδόκητη επικοινωνία.

Είδαμε την περίπτωση της ηθελημένης επικοινωνίας από τη μεριά του αποστολέα-πομπού του μηνύματος. Αλλά η επιτυχημένη επικοινωνιακή διαδικασία προϋποθέτει ότι και ο αποδέκτης της θέλει να συμμετάσχει στη διαδικασία αυτή, θέλει να στρέψει την προσοχή του προς το αποστελλόμενο μήνυμα, θέλει να προσπαθήσει να «συλλάβει» το περιεχόμενό του, να το κατανοήσει και να κατανοήσει επίσης την ιδέα, τις ιδέες ή τις προτάσεις. Και ακόμη, να θέλει ο αποδέκτης να «πράξει» την προσδοκώμενη από τον αποστολέα «απάντηση-ανάδραση», την απόφαση, την ενέργεια ή τη συμπεριφορά.

Η επικοινωνιακή διαδικασία μπορεί όμως να επιβληθεί και σε άτομα που δεν επιθυμούν να συμμετάσχουν σ' αυτήν ή να δεχθούν διάφορα μηνύματα «τυχαία» ή απροσδόκητα. Μια ομιλία σε υποχρεωτικά ή τυχαία συγκεντρωμένα άτομα, μια εκπομπή ανάμεσα στις άλλες, της μεγάλης ακροαματικότητας π.χ. διαφημιστικά μηνύματα σε διακοπή ταινίας, μια αφίσα στη στροφή του δρόμου όπου αναγκαστικά θα στραφεί το βλέμμα για την ασφάλεια της κυκλοφορίας, δε σημαίνει οπωσδήποτε και την αποδοχή της επικοινωνιακής πρότασης, του περιεχομένου ή των ιδεών της. Και δεν είναι καθόλου ασφαλής ο τρόπος της απάντησης-ανάδρασης των ατόμων που υφίστανται υποχρεωτικά την επικοινωνία αυτή, οπτική, ακουστική ή άλλου είδους. Οι μαθητές, οι σπουδαστές, οι φοιτητές, γνωρίζουν πολύ καλά πόσο ανώφελες είναι οι υποχρεωτικές, σύντομες ή και πολύωρες παρακολουθήσεις των μαθημάτων και των παραδόσεων, όταν παραμένουν στις αίθουσες χωρίς πραγματικά να το επιθυμούν, όταν δεν ενδιαφέρονται ή δεν τους έχει προκληθεί το ενδιαφέρον τους για τα μαθήματα και τις παραδόσεις αυτές. Από την άλλη μεριά, γνωρίζουμε καλά και από την καθημερινή ζωή, ότι **η «αθέλητη», «μη αναμενόμενη» ή τυχαία, και καταιγιστικά επαναλαμβανόμενη επικοινωνία, διαφημιστική, πολιτική, κοινωνική κτλ. σκοπεύοντας σε μια ευνοϊκή ψυχολογική διάθεση, όχι πάντα συνειδητή, μπορεί τελικά να κάνει αποδεκτά τα μηνύματά της, να επιβάλει την κατανόησή τους και την ανάλογη -αναμενόμενη από τον αποστολέα- «ανάδραση». Την αγορά προϊόντος, την ευνοϊκή ψήφο, τη διαμόρφωση γνώμης...**

4. Η Αμοιβαία Επικοινωνία.

Με τον ορισμό αυτόν εννοούμε τη συμμετοχή στην επικοινωνιακή διαδικασία και των δύο επικοινωνητών, του αποστολέα-πομπού και του αποδέκτη-δέκτη, με τον ίδιο αμοιβαίο τρόπο. Και στη διαδικασία, αλλά και στην επιδίωξή της, δηλαδή στο σκοπό για τον οποίο πραγματοποιείται. Ως προς τη διαδικασία, ένα απλό σχήμα μπορεί να δείξει αυτή την αμοιβαιότητα της συμμετοχής:

Ας δούμε ένα παράδειγμα: Ο φίλαθλος Α, στέλνει με το email (δηλαδή από τον Ηλεκτρονικό Υπολογιστή του, στο φίλο του Β, στην οθόνη του Ηλεκτρονικού Υπολογιστή του φίλου του) το μήνυμα «Πάμε γήπεδο σήμερα;». Ο φίλος Β απαντά αρνητικά «Όχι, έχω μάθημα» (ανάδραση). Η Επικοινωνία αυτή έγινε με τον ίδιο -αμοιβαίο- τρόπο, αλλά με την πρωτοβουλία του Α. και με σκοπό το γήπεδο που ήθελε να πάει, χωρίς όμως να τον επιτύχει. Σε λίγο όμως ο Β, στέλνει ένα δικό του μήνυμα με το email προς τον Α: «Πάμε σινεμά αύριο;». Ο Α απαντά με τον ίδιο τρόπο: «Σύμφωνοι, θα 'ρθω στις 5, να πάμε» (ανάδραση). Η αμοιβαία Επικοινωνία τους θα προκαλέσει το ίδιο -αμοιβαίο- αποτέλεσμα και στους δύο, την επίσκεψη στο σινεμά...

Στην Αμοιβαία Επικοινωνία συμμετέχουν και οι δύο επικοινωνητές με τον ίδιο τρόπο. Με τη θέλησή τους και με συγκεκριμένο σκοπό, ο οποίος, εφόσον πραγματοποιηθεί, θα ικανοποιήσει και τους δύο.

5. Συμβολική Επικοινωνία.

Είναι η Επικοινωνία η οποία χαρακτηρίζεται από τη χρήση συμβόλων για τη διαμόρφωση του μηνύματος ή των μηνυμάτων της αλλά και Επικοινωνία η οποία πραγματοποιείται, για να αποτελέσει η ίδια, μια συμβολική διαδικασία ή πράξη, μια συμβολική συμπεριφορά.

α) Η Συμβολική Επικοινωνία η οποία πραγματοποιείται με τη χρήση συμβόλων κάθε είδους, αναφέρεται σε έναν αποστολέα-επικοινωνητή, ο οποίος θα επιλέξει τα σύμβολα ώστε να διαμορφώσει με αυτά το μήνυμά του σύμφωνα με τη σημασία τους αλλά και έναν ή περισσότερους αποδέκτες, οι οποίοι και αυτοί γνωρίζουν τα σύμβολα αυτά και τη σημασία τους. **Τι είναι όμως σύμβολο;** Είναι ένα σημείο, ένα σχήμα, μια εικόνα κτλ. με τα οποία υποδη-

λώνονται ή παριστάνονται ορισμένες έννοιες πράγματα ή γεγονότα. Οι έννοιες αυτές, συνήθως, διαμορφώνονται και είναι γνωστές σε ομάδες, μικρές ή μεγαλύτερες και σε ολόκληρες κοινωνίες, οι οποίες μπορούν να χαρακτηρίζονται και από τη χρήση των συμβόλων αυτών, όπως π.χ. από τις σημαίες οι οποίες συμβολίζουν ολόκληρα κράτη, τα θρησκευτικά σύμβολα τα οποία συμβολίζουν τις θρησκείες και τους πιστούς που τις ακολουθούν κτλ. Αλλά και η γλώσσα, την οποία γνωρίζουν και με την οποία επικοινωνούν τα μέλη μιας κοινωνίας, είναι ένα σύνολο συμβόλων, τα οποία αναφέρονται σε αντικείμενα, όντα, ιδέες, γεγονότα, πράξεις κ.λπ. Π.χ. οι λέξεις «Οίκος», «σπίτι», «Μέγαρο» δεν εικονίζουν τα αναφερόμενα κτίρια. Συμβολίζουν κάθε μια, το αντίστοιχο κτίριο και χρειάζονται πολλούς προσδιορισμούς για να γίνει κατανοητό το κτίριο στο οποίο συγκεκριμένα αναφέρονται. Αλλά και μόνη η επιλογή τους σε ένα μήνυμα π.χ. «Ο Γιάννης μένει σε ένα πραγματικό μέγαρο...», συμβολίζει και αποδίδει την ανάλογη έννοια. Το σπίτι όπου μένει ο Γιάννης συμπεραίνεται ότι θα είναι μεγάλο, πολυτελές, επιβλητικό, όπως κάθε «μέγαρο».

Ακόμη και η χρήση ενός απλού σημείου, ενός απλού σχήματος, μπορεί να υποδηλώνει ή και να παριστάνει ποικίλες έννοιες, ιδέες ή συμπεριφορές. Π.χ. ο «Σταυρός». Στο λαιμό ενός ανθρώπου, αποτελεί ένα «μήνυμα», που σημαίνει συνήθως, ότι αυτός που τον φέρει είναι Χριστιανός και ότι ζωή και η συμπεριφορά του πρέπει να είναι ανάλογη. Στον τρούλο ενός κτιρίου, σημαίνει ότι εκεί είναι και λειτουργεί μια εκκλησία. Σε μια επιγραφή, σημαίνει ότι εκεί βρίσκεται ένας χώρος ιατρικής μέριμνας και ίασης, όπως ιατρείο, φαρμακείο, νοσοκομείο.

Τα σήματα της τροχαίας επίσης χρησιμοποιούνται ως στοιχεία μιας συμβολικής Επικοινωνίας. Τα φανάρια, με το κόκκινο, πορτοκαλί, πράσινο, που σημαίνουν κατά σειρά, «όποιος περάσει τη διάβαση κινδυνεύει», «όποιος περιμένει να προετοιμάζεται», «ελεύθερη η διάβαση». Τα απαγορευτικά της κίνησης, τα σήματα της υποχρεωτικής κίνησης κτλ.

β) Αλλά και ολόκληρες διαδικασίες, τελετές και εκδηλώσεις μπορούν να αποτελέσουν «μηνύματα» μιας Συμβολικής Επικοινωνίας. Π.χ. οι Παρελάσεις των Εθνικών επετείων, αποτελούν τα σαφή μηνύματα ολόκληρου του Κράτους, των πολιτών και των αρχών του, για «τις μνήμες που διατηρούν», για «τη δύναμη που διαθέτουν», για «τη διάθεσή τους να υπερασπίσουν την πατρίδα» κτλ. Οι τελετές Ορκωμοσίας των αποφοίτων ενός σχολείου, των στρατιωτών μιας θητείας, των υπαλλήλων μιας υπηρεσίας, με τη σχετική τελετή, την απαγγελία του όρκου, τους λόγους κτλ. αποτελούν τα «μηνύματα» ενός σχολείου, του στρατού, της δημόσιας υπηρεσίας κτλ. για την εξαιρετική σημασία της αποφοίτησης, της στρατιωτικής θητείας, της υπαλληλικής υπηρεσίας.

6. Πομπός, δέκτης, μήνυμα.

Οι σημαντικότεροι συντελεστές κάθε επικοινωνιακής διαδικασίας είναι ασφαλώς τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτήν, ο αποστολέας-πομπός, ο αποδέκτης-δέκτης και το μεταδιδόμενο μήνυμά της. Η έλλειψή τους δεν επιτρέπει την πραγματοποίηση της Επικοινωνίας και η μειωμένη ή προβληματική συμμετοχή τους προκαλεί τη μειωμένη ή προβληματική αποτελεσματικότητά της. Καθένας από αυτούς τους συντελεστές μπορεί να προσδώσει σε μια συγκεκριμένη Επικοινωνία τα δικά του στοιχεία, τα χαρακτηριστικά και την ταυτότητά του. Έτσι:

α) Ο πομπός-αποστολέας του μηνύματος, μπορεί να είναι ένα άτομο ή πολλά, οπότε η Επικοινωνία μπορεί να χαρακτηριστεί **«προσωπική-ατομική»** ή **«συλλογική»**. Μπορεί να είναι ή να μην είναι ικανός να οργανώσει την επικοινωνιακή διαδικασία με πληρότητα, οπότε η Επικοινωνία μπορεί να είναι πλήρης ή ελλιπής και συνεπώς αμφίβολη η αποτελεσματικότητά της. Ακόμη, ο πομπός-αποστολέας του μηνύματος μπορεί, με την πραγματοποίηση της Επικοινωνίας που κάθε φορά σχεδιάζει, να επιδιώκει όχι μόνο το δικό του όφελος, αλλά το αμοιβαίο με τον αποδέκτη ή τους αποδέκτες του μηνύματος ή να αδιαφορεί για τις συνέπειες που μπορεί να προκαλέσει στον ή τους αποδέκτες του ή ακόμη να επιδιώκει τη ζημία ή τη μείωσή τους. Στην πρώτη περίπτωση η **Επικοινωνία** την οποία επιχειρεί χαρακτηρίζεται ως **«ηθική»** και **«δίκαια»**, στη δεύτερη ως **«ανήθικη»** και **«άδικη»**.

β) Ο δέκτης ή αποδέκτης του μηνύματος, μπορεί να είναι ένας ή πολλοί, οπότε και πάλι η Επικοινωνία μπορεί να χαρακτηριστεί προσωπική - ατομική ή συλλογική. Μπορεί να είναι ικανός να αντιληφθεί το μήνυμα και να κατανοήσει το περιεχόμενό του, οπότε ανάλογα μπορεί να ενεργήσει ή να συμπεριφερθεί και η Επικοινωνία να θεωρηθεί αποτελεσματική - επιτυχημένη ή να μην είναι ικανός, οπότε η επικοινωνιακή διαδικασία δεν μπορεί να ολοκληρωθεί, και χαρακτηρίζεται μη αποτελεσματική, ανεπιτυχής. Μπορεί ακόμη, ο δέκτης-αποδέκτης να συμμετέχει στην επικοινωνιακή διαδικασία και, ενώ ο αποστολέας-πομπός επιδιώκει το αμοιβαίο όφελος, αυτός να πράξει έτσι ώστε να ωφεληθεί μόνο αυτός ή να ζημιωθεί ο αποστολέας. Και στην περίπτωση αυτή η επικοινωνιακή διαδικασία καταλήγει σε μη ηθική συμπεριφορά, σε ανήθικο αποτέλεσμα.

γ) Το μήνυμα μπορεί να είναι: Πλήρες ή ελλειμματικό, σωστό ή λαθεμένο, συνταγμένο με γνωστό ή άγνωστο κώδικα, με ηθικό ή ανήθικο περιεχόμενο, να είναι σαφές ή ασαφές, να είναι λιτό ή φλύαρο κτλ. Τα χαρακτηριστικά αυτά άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά δίνουν ανάλογο χαρακτήρα στην επικοινωνιακή διαδικασία και μπορούν ανάλογα να διαμορφώσουν τα αποτελέσματά της. Η Επικοινωνία έτσι μπορεί να χαρακτηριστεί πλήρης, ελλειμματική, σωστή, λαθεμένη, ηθική, ανήθικη, σαφής, ασαφής, φλύαρη κτλ.

Ερωτήσεις

- 1. Εφαρμόζεται το μοντέλο του Λάσγουελ στην εκπαιδευτική διαδικασία;*
- 2. Δώστε τους ορισμούς της ηθελημένης ή σκόπιμης επικοινωνίας, της αθέλητης ή απροσδόκητης επικοινωνίας, της αμοιβαίας επικοινωνίας, της συμβολικής επικοινωνίας.*
- 3. Ποιοι είναι οι σημαντικότεροι συντελεστές της επικοινωνιακής διαδικασίας;*

Εργασία

- 1. Φτιάξτε με ένα συμμαθητή σας μικρούς διαλόγους που να αναφέρονται στα διάφορα είδη της επικοινωνίας.*

2.4 Προβλήματα που προκύπτουν κατά τη μεταφορά μηνυμάτων

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**απτικά μηνύματα,
ακουστικά μηνύματα,
γευστικά μηνύματα,
μετάδοση - μεταφορά
μηνύματος,
οπτικά μηνύματα,
οσφρητικά μηνύματα**

Ενα μήνυμα μπορεί να μεταδοθεί άμεσα ή έμμεσα. Να μεταδοθεί χωρίς υλικά μέσα ή να μεταφερθεί με απλά μέσα, με φυσικά ή τεχνητά, με μέσα που απευθύνονται σε ένα, σε λίγους ή σε πολλούς αποδέκτες. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις η μετάδοση ή μεταφορά του μηνύματος μπορεί να μη γίνει κανονική, να μη γίνει πλήρης, από διάφορα προβλήματα που μπορούν να δημιουργηθούν κατά τη διαδικασία αυτή και να οδηγήσουν την επικοινωνιακή διαδικασία σε αποτυχία. Κάθε τέτοια

αποτυχία, προκαλεί, καθώς είναι φυσικό ανάλογη δυσaréσκεια, απογοήτευση και ακόμη πιθανή ζημία στον αποστολέα. Όσο περισσότερες είναι οι επικοινωνιακές προσπάθειες που αποτυγχάνουν, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η απογοήτευση και η ζημία του. Και επειδή η καθημερινή, συνηθισμένη ζωή, είναι μια αδιάκοπη σειρά επικοινωνιακών προσπαθειών, γίνεται φανερή η σημασία της κανονικής και χωρίς προβλήματα ολοκλήρωσής της. Ας δούμε όμως μια σειρά από τα προβλήματα αυτά, επιδιώκοντας να διαπιστώσουμε τις αιτίες που τα προκαλούν και τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να αποφεύγονται.

Καθώς ήδη περιγράψαμε στα προηγούμενα, σε κάθε είδος Επικοινωνίας αντιστοιχούν ανάλογα μηνύματα. Τα μηνύματα αυτά θα μπορούσαμε βασικά να τα διακρίνουμε με κριτήριο την αίσθηση προς την οποία απευθύνονται σε:

Οπτικά, όπως τις χειρονομίες, τα γράμματα και τα έντυπα, τις αφίσες, τα έργα τέχνης, τις διάφορες κατασκευές κτλ.

Ακουστικά, όπως τους λόγους, τις μουσικές, τους χτύπους κτλ.

Απτικά, όπως τα χειροσφιζίματα, τις αγκαλιές, τα χάρδια κτλ.

Οσφρητικά, όπως αρώματα σώματος, μυρωδιές χώρου, κτλ.

Γευστικά, όπως προσφερόμενα φαγητά, ποτά, κτλ.

Πολλές φορές κατά τη μεταφορά ή τη μετάδοση των μηνυμάτων συναντώνται δυσκολίες ή προβλήματα με αποτέλεσμα να απαιτούνται πρόσθετες προσπάθειες για την αντιμετώπισή τους ή να κινδυνεύουν να μεταδοθούν ελλιπή ή παραμορφωμένα. Εξετάζουμε στη συνέχεια τα σημαντικότερα προβλήματα που παρουσιάζονται στη μεταφορά των κυριοτέρων από αυτά τα μηνύματα, δηλαδή των Οπτικών και Ακουστικών.

1. Προβλήματα στη μετάδοση Οπτικών μηνυμάτων.

Τα οπτικά μηνύματα, που μεταδίδονται απευθείας στα μάτια και το νευρικό οπτικό σύστημα, μπορεί να αντιμετωπίσουν προβλήματα κατά τη διαδικασία της όρασης του μηνύματος και της σύλληψης του περιεχομένου του όταν:

α) Τα μάτια και το νευρικό οπτικό σύστημα του αποδέκτη ή των αποδεκτών δε λειτουργούν κανονικά όπως π.χ. τα μυωπικά, πρεσβυωπικά και αστιγματικά μάτια, όταν δεν φορούν διορθωτικά γυαλιά, αλλά και τα αχρωματικά μάτια, αυτά που δεν διακρίνουν τα χρώματα καθώς τα διακρίνουν τα μη αχρωματικά, τα συνηθισμένα ή φυσιολογικά. Τα άτομα με τα αχρωματικά μάτια δεν διακρίνουν με τις ίδιες αποχρώσεις τα χρώματα, και έτσι δεν μπορούν να ιδούν με τον ίδιο τρόπο ένα έγχρωμο οπτικό μήνυμα προορισμένο για τα συνηθισμένα μάτια και συνεπώς δεν θα το κατανοήσουν σωστά. Οι αχρωματικοί συνάνθρωποί μας είναι περίπου 6 %, δηλαδή αφορά 60.000 περίπου Έλληνες το πρόβλημα αυτό.

β) Οι συνθήκες φωτισμού δεν είναι κατάλληλες για την κανονική όραση των οπτικών μηνυμάτων. Π.χ. μια αφίσα σ' ένα σκοτεινό δρόμο δε φαίνεται από τους περαστικούς, μια αφώτιστη βιτρίνα δεν προκαλεί τα βλέμματα, σ' έναν αφώτιστο χώρο δεν μπορεί κανείς να διαβάσει ή να ιδεί με ακρίβεια.

γ) Παρεμβάλλονται παράσιτα οπτικά που εμποδίζουν την κανονική οπτική αντίληψη από τον θεατή τους. Π.χ. ένας κόκκινος προβολέας που πέφτει απροσδόκητα σε μια πολύχρωμη σύνθεση, μετατρέπει τα χρώματα και κάνει τη σύνθεση να φαίνεται διαφορετική. Το μαύρο καφέ, το μπλε μωβ, το πράσινο σκούρο βαθύ, το κόκκινο βυσσινί κτλ.

δ) Τα οπτικά μηνύματα που μεταδίδονται με διάφορα μέσα, μπορεί να αντιμετωπίσουν προβλήματα που προέρχονται από την κακή κατάσταση και την κακή λειτουργία ή την κακή χρήση των μέσων αυτών, π.χ. ένα μήνυμα τυπωμένο σε μια αφίσα, σε ένα έντυπο μέσο Οπτικής Επικοινωνίας. Η αφίσα αυτή μπορεί να είναι «κακοτυπωμένη» (κακή κατάσταση του μέσου) ή «κακοκολλημμένη» (κακή λειτουργία του μέσου), να είναι σκεπασμένη με διάφορα μικροέντυπα (παράσιτα) ή να είναι σε απρόσιτη θέση ώστε να μη διακρίνεται από τη συνηθισμένη απόσταση των περαστικών θεατών (κακή λειτουργία).

ε) Ένα οπτικό μήνυμα σε ένα διαφημιστικό σποτ από την τηλεόραση, μπορεί να είναι κακοδιατυπωμένο, κακοσχεδιασμένο, κακογραμμένο, να προβάλλεται από ένα κανάλι με κακή εικόνα, με θολή ασαφή, «χιονισμένη» οθόνη, ή σε χαλασμένη, με προβλήματα εικόνας, τηλεοπτική συσκευή.

στ) Μια κακογραμμένη επιστολή δεν μπορεί να μεταδώσει οπωσδήποτε το περιεχόμενο μηνυμά της, αφού ο αποδέκτης-αναγνώστης δεν είναι σίγουρο ότι μπορεί να τη διαβάσει ή είναι πιθανό να διαβάσει διαφορετικά τους γραμμένους

αριθμούς ή τα στοιχεία, να διαφοροποιηθεί το μήνυμα που τελικά διαβάζει, να κατανοήσει λανθασμένα το περιεχόμενο του μηνύματος και να ενεργήσει ανάλογα.

2. Προβλήματα στη μετάδοση ακουστικών μηνυμάτων.

Κατά τη διαδικασία της Ακουστικής Επικοινωνίας τα ηχητικά μηνύματα μεταδίδονται στα ακουστικά όργανα του ανθρώπου, τα αυτιά και το ακουστικό νευρικό σύστημα, το οποίο οδηγεί το «μήνυμα-άκουσμα» ως τον εγκέφαλό του. Τα μηνύματα αυτά μπορεί να αντιμετωπίσουν προβλήματα κατά τη διαδικασία της ακρόασης, της σύλληψης του περιεχομένου και της κατανόησής του, όταν:

α) Τα αυτιά και το ακουστικό νευρικό σύστημα δε λειτουργούν κανονικά, δεν ακούν καλά, δε διακρίνουν τους ήχους, δε διακρίνουν τους τόνους.

β) Οι συνθήκες ακρόασης δεν είναι κατάλληλες για την κανονική ακρόαση των ακουστικών μηνυμάτων. Ο ακροατής βρίσκεται μακριά και δεν ακούει καλά, το ακουστικό μήνυμα είναι ασθενικό και δε φτάνει σ' αυτόν.

γ) Παρεμβάλλονται ακουστικά παράσιτα, έτσι ώστε το ακουστικό μήνυμα να συγχέεται με τους παρασιτικούς ήχους. Ένα ακουστικό μήνυμα που ακούγεται ταυτόχρονα με άλλες ομιλίες ή μουσικές, δεν μπορεί να ακουστεί με ευκρίνεια. Π.χ. Ένα ραδιοφωνικό σήμα που ακούγεται μαζί με ξένους ήχους, «παράσιτα», όπως στα βραχεία ή στα μεσαία κύματα ή στην ίδια συχνότητα με άλλα σήματα.

δ) Τα ακουστικά μηνύματα που μεταδίδονται με διάφορα μέσα, μπορεί να αντιμετωπίσουν προβλήματα που προέρχονται από την κακή κατάσταση, την κακή λειτουργία ή την κακή χρήση των μέσων αυτών. Ένα ακουστικό μήνυμα π.χ. με ένα χαλασμένο τηλεβόα, ακούγεται παραμορφωμένο και συνεπώς δεν ακούγεται το περιεχόμενό του, δεν κατανοείται και συνεπώς δεν πραγματοποιείται ο σκοπός της Ακουστικής αυτής Επικοινωνίας. Μια ραδιοφωνική εκπομπή (σειρά ακουστικών μηνυμάτων) δεν μπορεί να ακουστεί καλά από ένα χαλασμένο ραδιόφωνο, όπως δεν μπορεί να ακουστεί καλά, όταν ο χρήστης -ακροατής-αποδέκτης δεν έχει συντονίσει σωστά τη λήψη του σταθμού στο σωστό μήκος κύματος που εκπέμπει.

Μια Ακουστική Επικοινωνία, η οποία για κάποιο λόγο δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί ή δεν πραγματοποιείται σωστά, μπορεί να προκαλέσει πολλά προβλήματα στην καθημερινή ζωή, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο σημαντικά. Π.χ. η συνεννόηση από κάποια απόσταση που δεν ακούστηκε σωστά, το τηλεφώνημα που δεν έγινε ή που δεν ακούστηκε με προσοχή, το δελτίο κυκλοφορίας στο ραδιόφωνο που δεν ακούστηκε καθαρά με τους θορύβους του δρόμου...

Ερώτηση

1. Ποια είναι τα προβλήματα που μπορεί να ανακύψουν κατά τη μεταφορά ή τη μεταβίβαση των διαφόρων μηνυμάτων;

Εργασία

1. Περιγράψτε ποια συναισθήματα δημιουργούνται όταν εξαιτίας των προβλημάτων κατά τη μεταφορά των μηνυμάτων, δεν επιτυγχάνεται επικοινωνία. Προτείνετε λύσεις αυτών των προβλημάτων.

2.5 Γλωσσικός και εξωγλωσσικός τρόπος Επικοινωνίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**γλώσσα,
γλωσσικός
κώδικας επικοινωνίας,
εξωτερικοί- εσωτερικοί
κανόνες επικοινωνίας,
κώδικας επικοινωνίας,
μεταδιδόμενο μήνυμα,
μιμόγλωσσα,
σήματα**

Το σημαντικότερο στοιχείο της επικοινωνιακής διαδικασίας, αυτό που δίνει τον χαρακτήρα και την ταυτότητά της, είναι το μεταδιδόμενο μήνυμά της, από τον αποστολέα στον αποδέκτη. Αλλά το μήνυμα αυτό δεν είναι τίποτε άλλο παρά η έκφραση της ιδέας ή των ιδεών (της πληροφορίας, της πρότασης, της πρόσκλησης κτλ.) που θέλει να μεταδώσει ο αποστολέας του. Η ιδέα, οι ιδέες, οι προτάσεις κτλ., για να μπορέσουν να μεταδοθούν, πρέπει να αποκτήσουν μια συγκεκριμένη μορφή ή διατύπωση, να σχηματίσουν το μήνυμα, ώστε αυτό με τη μετάδοσή του στον αποδέκτη, να του μεταδώσει και τις αντίστοιχες ιδέες, προτάσεις κ.λπ.

Το σημαντικότερο σύστημα στοιχείων με τα οποία είναι δυνατή η μορφοποίηση των ιδεών, των σκέψεων, των προτάσεων κτλ. και η έκφρασή τους σε ένα μήνυμα είναι η γλώσσα. Το σύστημα αυτό είναι ένας αυθεντικός «Κώδικας Επικοινωνίας», ο οποίος αποτελείται από ένα σύνολο στοιχείων, τις λέξεις. Είναι ένας «Γλωσσικός Κώδικας Επικοινωνίας». Έτσι, προκύπτει ακόμη ένας ορισμός για τη γλώσσα ως μέσο Επικοινωνίας. *«Γλώσσα είναι, λοιπόν, ένας επικοινωνιακός κώδικας, ο οποίος περιέχει ένα σύνολο λεκτικών στοιχείων, τις λέξεις, με τις οποίες μπορεί να εκφράζεται μια σκέψη, μια ιδέα, μια πρόταση κτλ. ενός αποστολέα-πομπού και οι οποίες μπορούν με τη μορφή «μηνύματος» να μεταδοθούν σε έναν ή περισσότερους αποδέκτες».*

Αυτή η γλώσσα, αποτελεί ουσιαστικά το σημαντικότερο μέσο για την Επικοινωνία των ανθρώπων. Όμως για να λειτουργήσει ως μέσο Επικοινωνίας, χρειάζεται να συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις:

α) Η γλώσσα ως κώδικας πολλών και συγκεκριμένων στοιχείων πρέπει να είναι γνωστή και στον αποστολέα και στον αποδέκτη του μηνύματος. Ο πρώτος, πρέπει να γνωρίζει τη γλώσσα, ώστε με τις λέξεις να μπορεί να εκφράσει με επάρκεια τις ιδέες του, τις προτάσεις του κτλ. και ο δεύτερος πρέπει επίσης να γνωρίζει τη γλώσσα, ώστε να μπορεί να αντιλαμβάνεται τις λέξεις όπως περιέχονται στο μήνυμα και με αυτές να αντιλαμβάνεται και τις περιεχόμενες ιδέες, τις προτάσεις κτλ. που του απευθύνει ο αποστολέας. Αλλά οι λέξεις μιας γλώσσας είναι πάρα πολλές. Στα μεγάλα ελληνικά λεξικά, Σταματάκου, Δημητράκου, Τεγόπουλου, Μπαμπινιώτη κτλ. περιέχονται πολλές δεκάδες χιλιάδων λέξεις. Από τις λέξεις αυτές, οι συνηθισμένοι χρήστες της Ελληνικής δεν χρησιμοποιούν

περισσότερες από πέντε χιλιάδες λέξεις. Αν λοιπόν, συνταχθεί ένα μήνυμα με λέξεις εκτός των πέντε αυτών χιλιάδων, είναι αμφίβολο αν οι αποδέκτες του θα μπορούν να κατανοήσουν το περιεχόμενο του μηνύματός τους. Η σχέση αυτή μπορεί να αποδοθεί με το ακόλουθο σχήμα:

Με τις κοινές λέξεις, λέξεις που ανήκουν στο κοινό μέρος του Κώδικα που χρησιμοποιούν και ο αποστολέας και ο αποδέκτης, πρέπει να συνταχθεί το μήνυμα μιας Επικοινωνίας ανάμεσά τους, ώστε αυτή να έχει πιθανότητες επιτυχίας.

β) Η γλώσσα που γνωρίζει κανείς, μπορεί να συγκροτείται από περισσότερους γλωσσικούς Κώδικες, δηλαδή από περισσότερες γλώσσες. Π.χ. Ελληνική και Γαλλική, Ελληνική και Αγγλική και Γερμανική κτλ. Στην περίπτωση που χρησιμοποιούνται σε ένα μήνυμα, είναι αυτονόητο ότι αυτό δεν μπορεί να κατανοηθεί παρά από όσους τις γνωρίζουν. Π.χ. το μήνυμα «Έλα το Σάββατο για πικ-νικ και ράφτιγκ...», προϋποθέτει ότι ο αποδέκτης γνωρίζει και τις λέξεις του γαλλικού γλωσσικού κώδικα (πικ-νικ = πρόχειρο υπαίθριο γεύμα) και του αγγλικού κώδικα (ράφτιγκ = άθλημα κατά το οποίο οι μετέχοντες διασχίζουν ορμητικό ρεύμα ποταμού με μικρές φουσκωτές βάρκες και κοντά κουπιά).

γ) Η γλώσσα, εκτός από σύνολο λέξεων, περιέχει επίσης ένα σύνολο κανόνων σύμφωνα με τους οποίους μπορεί να χρησιμοποιηθεί. Οι κανόνες αυτοί είναι εσωτερικοί και εξωτερικοί. Οι εσωτερικοί κανόνες καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι λέξεις μπορούν να συνδυαστούν μεταξύ τους και να αποδώσουν ένα νόημα και είναι οι γραμματικοί και συντακτικοί κανόνες. Οι εξωτερικοί κανόνες είναι αυτοί που ορίζουν ποιες λέξεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν και με ποιο τρόπο σε κάθε επικοινωνιακή διαδικασία με τα μέλη της Κοινωνίας στην οποία ανήκουν και ο αποστολέας-πομπός του μηνύματος και ο αποδέκτης του.

Οι κανόνες αυτοί είναι οι ονομαζόμενοι και κοινωνικοί. Η άγνοια των κανόνων αυτών, των γραμματικών-συντακτικών και των κοινωνικών, δεν επιτρέπει την επιτυχημένη χρησιμοποίηση της γλώσσας στη Επικοινωνία. Π.χ. η φράση μήνυμα «*Φυσικής το μάθημα γίνονται στην αίθουσα*», δεν έχει κανένα νόημα για όσους γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα. Το σωστό μήνυμα θα ήταν «*Το μάθημα γίνεται στην Αίθουσα Φυσικής*». Στο πρώτο μήνυμα δεν τηρήθηκε ο γραμματικός κανόνας: «*Το ουσιαστικό και το ρήμα εκφράζονται στον ίδιο αριθμό*»...

δ) Αλλά και οι εξωτερικοί κανόνες, οι κοινωνικοί κανόνες, με τους οποίους συνήθως χρησιμοποιείται μια γλώσσα, πρέπει να είναι γνωστοί κατά την επικοινωνιακή διαδικασία που γίνεται ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας αυτής. Μεγάλοι διανοητές της εποχής μας, όπως ο Γερμανός κοινωνιολόγος και φιλόσοφος Γιούργκεν Χάμπερμας (γεν. 1929), ο Αμερικανός γλωσσολόγος και φιλόσοφος Νοάμ Τσόμσκι (γεν. 1928) και ο Ιταλός σημειολόγος και μυθιστοριογράφος Ουμπέρτο Έκο (1932), έχουν αναλύσει τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται αυτοί οι κανόνες αλλά και πώς επιβάλλονται στα μέλη της κοινωνίας καθορίζοντας μάλιστα όχι μόνο τον τρόπο της επικοινωνιακής διαδικασίας αλλά συχνά και το περιεχόμενό της. Ας δούμε μερικά παραδείγματα:

1. Η ομιλία στο σπίτι γίνεται σήμερα στον ενικό αριθμό: «*Τι διαβάζεις μπαμπά*», «*μαμά έλα να δεις*» κτλ. Άλλοτε και μέχρι τη δεκαετία του 1950-60 η ομιλία κατά κανόνα γινόταν στον πληθυντικό. «*Τι διαβάζετε μπαμπά*», «*Ελάτε να δείτε, μαμά*». Η ομιλία και σήμερα, με μεγαλύτερους σε ηλικία, με ξένους, με αξιωματούχους, γίνεται κατά κανόνα στον πληθυντικό...

2. Η επικοινωνία με έναν Ιερωμένο, Στρατιωτικό, Δικαστικό, περιλαμβάνει τους βαθμούς και τους τίτλους... Π.χ. «*Σεβασμιώτατε πάτερ...*», «*Κύριε Λοχαγέ, Στρατηγέ, Κύριε Πρόεδρε, Κύριε Εισαγγελέα κτλ...*».

3. Η Επικοινωνία η οποία περιλαμβάνει «αγενείς εκφράσεις» ή βρισιές, δε γίνεται γενικά αποδεκτή από το κοινωνικό σύνολο. Μπορεί να προκαλέσουν αντιδράσεις, χειροδικίες, προβλήματα, απορρίψεις όσων τις χρησιμοποιούν...

Εξωγλωσσικός τρόπος Επικοινωνίας.

Αλλά η Επικοινωνία στην ανθρώπινη κοινωνία, δεν είναι πάντοτε γλωσσική και μπορεί να γίνεται χωρίς τη χρήση των γλωσσικών στοιχείων. Η Επικοινωνία αυτή ονομάζεται Εξωγλωσσική ή μη γλωσσική και διακρίνεται από την Επικοινωνία η οποία χρησιμοποιεί λέξεις αλλά όχι με τον τρόπο της γλωσσικής Επικοινωνίας, ή χρησιμοποιεί λέξεις με διαφορετικούς ήχους ή γραφή ή ακόμη χρησιμοποιεί διάφορα υποκατάστατα των λέξεων. Συχνά η μη γλωσσική Επικοινωνία ονομάζεται και Μιμόγλωσσα, αφού ουσιαστικά με τα μη γλωσσικά στοιχεία που χρησιμοποιεί στην έκφραση των μηνυμάτων, μιμείται το αντίστοιχο

γλωσσικό μήνυμα και τον τρόπο της σύνθεσής του. Μια πολύ γνωστή γλώσσα, η οποία με διαφορετικά ηχητικά σήματα και με αντίστοιχα σήματα στο χαρτί, μιμείται την ανθρώπινη γλώσσα, είναι το Σύστημα Επικοινωνίας Μορς (Morse) με τον Κώδικα Σημάτων Μορς και τον ηλεκτρικό τηλεγράφο. Κάθε ένα από τα σήματα μιμείται ένα γράμμα και μπορεί να μεταδώσει λέξεις και πλήρεις φράσεις, όχι όμως και εκτεταμένα κείμενα.

1. Η επικοινωνία με κινήσεις του σώματος.

Η Επικοινωνία αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί από έναν αποστολέα-πομπό, ο οποίος, για να διαμορφώσει το μήνυμά του και να το μεταδώσει στον θεατή-αποδέκτη, χρησιμοποιεί το σώμα του, τα χέρια, τα πόδια, το κεφάλι του. Οι διάφορες χειρονομίες μπορούν να αποτελούν μηνύματα, εφόσον βέβαια είναι γνωστές με την ίδια σημασία και από τους δύο επικοινωνητές, τον αποστολέα και τον αποδέκτη-θεατή της. Η πολλαπλή κίνηση του χεριού, με την παλάμη στραμμένη προς το σώμα αυτού που κάνει την χειρονομία σημαίνει γενικά «έλα ή ελάτε προς εμένα». Η κίνηση του χεριού με την παλάμη προς τα έξω και με τεντωμένα τα δάχτυλα, η «μούντζα», σημαίνει στην Ελλάδα εκδήλωση προσβολής και αγανάκτησης, ενώ σε πολλές χώρες σημαίνει απλά «Πέντε». Η χειραψία σημαίνει διάθεση φιλική, αποδοχή και χαιρετισμό. Η κλωτσιά σημαίνει διάθεση εκθρική, απόρριψη και αρχή πάλης. Η κίνηση του κεφαλιού με έμφαση πίσω, σημαίνει άρνηση και απόρριψη. Η υπόκλιση σε ένα άλλο άτομο σημαίνει κυρίως υποταγή προς ανώτερο ή εκπρόσωπο μιας εξουσίας. Μεταξύ ομοίων ατόμων, σημαίνει γενικά αναγνώριση και χαιρετισμό.

Πρέπει όμως εδώ να παρατηρήσουμε πως η Επικοινωνία με τις κινήσεις του σώματος διαθέτει έναν κώδικα με περιορισμένα στοιχεία. Δεν είναι σαφής. Και το κυριότερο: Απαιτεί την ταυτόχρονη παρουσία στον ίδιο τόπο του αποστολέα-πομπού και του αποδέκτη θεατή.

2. Η Επικοινωνία με ηχητικά και φωτεινά σήματα.

Για να μπορέσει ο άνθρωπος να επικοινωνήσει ταχύτερα ή να επικοινωνήσει από μεγαλύτερη απόσταση ή μέσα στη νύχτα, χρησιμοποίησε διάφορα ηχητικά και φωτεινά σήματα. Τέτοιο φωτεινό σήμα-μήνυμα, ήταν και η φωτιά που άναψε από παραλία σε παραλία, σε ειδικούς πύργους («φρυκτωρίες») από την Τροία μέχρι το Άργος, για να μεταδώσει το μήνυμα της νίκης κατά των Τρώων. Οι ερυθρόδερμοι της Αμερικής άλλοτε, αλλά και διάφορες πρωτόγονες φυλές χρησιμοποιούσαν και χρησιμοποιούν ακόμη, μηνύματα καπνού. Τιμητικοί κανονιοβολισμοί και σήμερα αποτελούν μηνύματα σεβασμού και μνήμης.

Καμπάνες και σήμερα σημαίνουν αναγγέλλοντας τις ώρες αλλά και την πρόσκληση-μήνυμα για τη συμμετοχή στις θρησκευτικές λειτουργίες. Τα φώτα της Τροχαίας είναι το σύγχρονο σύστημα φωτεινής Επικοινωνίας με συγκεκριμένα μηνύματα: «μην περνάς», «πρόσεχε», «πέρασε».

Οι Αρχαίοι κάτοικοι του Περού οι Ίνκας, χρησιμοποιούσαν διάφορα κορδόνια με κόμπους για να στείλουν διάφορα μηνύματα. Π.χ. Το κόκκινο κορδόνι με πέντε κόμπους μετρούσε πέντε βόδια, το κίτρινο με τους δύο κόμπους, μετρούσε δύο μέρες κιλ. Σε πολλά μέρη του κόσμου χρησιμοποιούν γραμμές στο έδαφος, με αυλάκια και ασβέστη, για να δείξουν τις διάφορες ιδιοκτησίες: «Ως εδώ εγώ, εμείς, από εκεί, εσύ, εσείς κιλ.», όπως και πέτρες ασβεστωμένες.

Όμως η Επικοινωνία αυτή, δηλαδή η εξωγλωσσική, είναι λιγότερο σημαντική από τη γλωσσική, γιατί:

α) Είναι ασαφής. Με τα μηνυμάτα της μεταδίδονται γενικές έννοιες και όχι λεπτομερείς περιγραφές και αναλύσεις, όπως με τη γλωσσική Επικοινωνία.

β) Έχουν περιορισμένες δυνατότητες σύνθεσης μηνυμάτων και περιορίζονται σε γενικές προτάσεις.

γ) Ένα μη λεκτικό μήνυμα μπορεί να αλλοιωθεί πολύ εύκολα. Μια γραμμή που οβήνει, ένα αυλάκι που γεμίζει, πέτρες που πετιούνται, φωτιές που οβήνουν ή συγχέονται με άλλες.

Συμπέρασμα: Η γλωσσική Επικοινωνία είναι ένα σπουδαίο επίτευγμα του ανθρώπου και φαίνεται ότι δεν μπορεί να αντικατασταθεί με κανένα άλλο είδος Επικοινωνίας. Τα άλλα συστήματα Επικοινωνίας είναι υποκατάστατά του.

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η σημασία της γλώσσας στην επικοινωνιακή διαδικασία;
2. Ποια είναι η διαφορά της γλωσσικής από την εξωγλωσσική επικοινωνία;

Εργασίες

1. Περιγράψτε 2-3 παραδείγματα όπου η χρήση της γλώσσας μπορεί να σταθεί εμπόδιο στην επικοινωνία.
2. Περιγράψτε 2-3 παραδείγματα εξωγλωσσικής επικοινωνίας τόσο από την καθημερινή ζωή όσο και μέσα από τις διάφορες μορφές τέχνης.

2.6 Στοιχεία λεκτικής Επικοινωνίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**επίσημη - ανεπίσημη
γλώσσα,
ευαίσθητη γλώσσα,
λόγος,
ομιλία,
σαφήνεια,
σημαίνον,
σημαινόμενο,
ύφος**

Η λεκτική Επικοινωνία είναι αυτή κατά την οποία το μεταδιδόμενο μήνυμα συντίθεται από λέξεις. Έτσι αποκτά τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της, του οποίου ορισμένα στοιχεία θα περιγράψουμε στη συνέχεια.

Φύση και χρήση της γλώσσας.

Στην αρχή κάθε ανθρώπινης επικοινωνίας, από την εμφάνιση του ανθρώπου πάνω στη γη, βρίσκεται η κραυγή, το γρύλισμα και η κίνηση του σώματος. Όμως ο λόγος ήταν και είναι

αυτός που επιτρέπει μια πλήρη επικοινωνία στον άνθρωπο που βρίσκεται σε κάποια απόσταση από έναν άλλο και τόσο, ώστε να τον φτάνει ο ήχος του λόγου που του απευθύνει. Αυτός ο λόγος δεν είναι παρά το σύνολο των λέξεων και των ήχων που είναι με κάποιο σύστημα αρθρωμένα, που εκφράζονται με κάποια δομή, ένα συντακτικό, και επιτρέπουν τη μεταβίβαση και την ανταλλαγή πληροφοριών, ιδεών, σκέψεων και προτάσεων, που επιτρέπουν δηλαδή και εξασφαλίζουν την Επικοινωνία.

Για αμέτρητες χιλιετίες ο ήχος, η κραυγή, το γρύλισμα, η κίνηση του σώματος και πολύ αργότερα ο λόγος, ήταν τα μέσα που επέτρεπαν τις βασικές κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπινων όντων και διατηρούσαν την όποια χρήσιμη πληροφορία που μεταβίβαζε τη γνώση, που θεμελιώνει και ανέπτυξε με αργότατο ρυθμό τον πολιτισμό. Μετά από εκατοντάδες αιώνες, εμφανίστηκε η γραφή, πρώτα με τη μορφή ιδεογραμμάτων και μετά με τη μορφή του Φοινικικού και των άλλων αλφαβητών. Τα πρώτα ίχνη γραφής σημειώνονται από το 3.000 π.Χ. στην Ασσυρία και η Ιστορία της φτάνει ήδη τους 50 αιώνες, ως σήμερα, χωρίς να φαίνεται ότι μπορεί να τελειώσει, όσο θα υπάρχουν άνθρωποι πάνω στη γη.

Με τη γραφή λοιπόν, ο άνθρωπος πέτυχε να διατηρήσει το λόγο, να νικήσει το χρόνο, να εξασφαλίσει για τα μηνύματά του διάρκεια στο χρόνο. Και πέτυχε να νικήσει και το χώρο, να μπορεί να στέλνει τα μηνύματά του εκεί που δεν ακούγονταν η φωνή του και ο λόγος του. Από τον 15ο αιώνα και μετά, με την εμφάνιση της Τυπογραφίας, η γνώση μπόρεσε, με την τυπωμένη πια γραφή, να διαδοθεί με τρόπο εκπληκτικά γρήγορο, ο ρυθμός ανάπτυξης του Ανθρώπου να γίνει έτσι ταχύτερος και η εξάπλωση του Πολιτισμού ευρύτερη.

Πολλοί σημαντικοί σύγχρονοι επιστήμονες, βιολόγοι, ανθρωπολόγοι, και γλωσσολόγοι, υποστηρίζουν ότι η ικανότητα του ανθρώπου να χρησιμοποιεί την ομιλία, οφείλεται σε φυσικό πλεονέκτημα και στην κατάλληλη δομή του εγκεφάλου του, χωρίς όμως να μπορούν ακόμη να εξηγήσουν ακριβώς τη διαδικασία διαμόρφωσης μιας φράσης από συνδυασμένες κατάλληλα λέξεις, ώστε αυτή να μπορεί να εκφράζει μια ιδέα, μια σκέψη, μια περιγραφή κτλ. Υποστήριζαν ακόμη, πως πέρα από την έμφυτη ικανότητα του ανθρώπου, η ανάπτυξη της ικανότητάς του να μιλά, ανήκει στη γενικότερη ανάπτυξη των ικανοτήτων του, στην αύξηση των γνώσεων και των εμπειριών του. Για να μπορέσει να αποκτήσει πλήρη ικανότητα γλωσσικής έκφρασης, χρειάζεται να μάθει και τις λέξεις και το περιεχόμενό τους. Οι λέξεις, συνδυασμός ήχων διαφόρων φθόγγων (φωνηέντων και συμφώνων) έχουν ένα νόημα, σημαίνουν ένα νόημα, εφόσον το νόημα αυτό έχει συμφωνηθεί και καθιερωθεί από την κοινωνία η οποία τις χρησιμοποιεί. Σε μια από τις νεότερες επιστήμες, τη Σημειολογία, μια λέξη χαρακτηρίζεται ως στοιχείο **«σημαίνουν»** (αυτό που σημαίνει) μια έννοια, ένα **«σημαινόμενο»** (αυτό που σημαίνεται). Π.χ. η λέξη **«Βιβλίο»**, (το σημαίνουν) σημαίνει **«ένα σύνολο φύλλων με το ίδιο σχήμα συρραμμένων ή κολλημένων σε τόμο»**, (το σημαινόμενο). Αλλά το τι σημαίνει κάθε λέξη μιας γλώσσας, πρέπει να μαθευτεί από το παιδί, από τον νέο άνθρωπο. Κι όσο αυτό θα αυξάνει τη γνώση της σημασίας των λέξεων θα αυξάνει και τη γλωσσική του ικανότητα.

1. Επίσημη και ανεπίσημη γλώσσα.

Επίσημη είναι η γλώσσα η οποία προέρχεται από δημόσια αρχή, όπως π.χ. η γλώσσα ενός κράτους. Η γλώσσα που περιέχεται στις ιδρυτικές του πράξεις αλλά και η γλώσσα η οποία καθορίζεται και επιβάλλεται ως επίσημη γλώσσα με ιδιαίτερο Νόμο του κράτους αυτού. Η Ελληνική είναι η επίσημη γλώσσα του Ελληνικού κράτους, η Γαλλική του Γαλλικού, η Ιταλική του Ιταλικού κτλ. Υπάρχουν όμως και γλώσσες οι οποίες θεωρούνται ως επίσημες σε περισσότερα από ένα κράτη, όπως π.χ. η Αγγλική, η Γαλλική, η Ισπανική κτλ. οι οποίες χρησιμοποιούνται στα κράτη αυτά αλλά και στα κράτη τα οποία προέρχονται από τις παλιές αποικίες, όπου οι γλώσσες αυτές επιβλήθηκαν με Νόμους αποικιοκρατικούς και διατηρήθηκαν και μετά την απαλλαγή τους από τους αποικιοκράτες, επειδή είχαν επικρατήσει στους αντίστοιχους πληθυσμούς.

Σε ορισμένα κράτη υπάρχουν περισσότερες από μία επίσημες γλώσσες, όπως π.χ. στην Ελβετία, όπου επίσημες γλώσσες είναι η Γαλλική, η Γερμανική και η Ιταλική, και το Βέλγιο, όπου επίσημες γλώσσες είναι η Γαλλική και η

Φλαμανδική. Ιδιαίτερη είναι η περίπτωση καθορισμού μιας ή περισσοτέρων επισήμων γλωσσών, όταν πρόκειται να επικοινωνήσουν με αυτές ομιλητές διαφορετικών γλωσσών, προερχόμενοι από διάφορα κράτη. Τέτοια είναι η περίπτωση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, όπου για να επικοινωνήσουν οι αντιπρόσωποι των διαφόρων κρατικών αντιπροσωπειών, που σήμερα υπερβαίνουν τις 200, έχουν καθοριστεί ως επίσημες γλώσσες η Αγγλική και η Γαλλική, ενώ στην Ενωμένη Ευρώπη οι επίσημες γλώσσες των 15 κρατών είναι εννέα και μεταξύ τους η Ελληνική.

Πρέπει να παρατηρήσουμε εδώ, ότι συχνά, ως επίσημη γλώσσα χαρακτηρίζεται και η γλώσσα που χρησιμοποιείται με ένα πομπώδες «επίσημο ύφος», από έναν ομιλητή, με την ευκαιρία κάποιας τελετής, εκδήλωσης κτλ. Στην περίπτωση αυτή χρησιμοποιούνται λέξεις και εκφράσεις με την πρόθεση να προκαλέσουν ιδιαίτερη εντύπωση και γι' αυτό επιλέγονται λέξεις και φράσεις από αρχαιότερες εκφράσεις ή κλασικά κείμενα, από αρχαίους συγγραφείς, ή την Αγία Γραφή, συχνά χωρίς να γίνονται κατανοητά από τους περισσότερους ακροατές, που δεν γνωρίζουν αυτές τις λέξεις και τις εκφράσεις.

Ανεπίσημη είναι η γλώσσα η οποία δεν ανήκει στην κατηγορία των επισήμων γλωσσών. Ανεπίσημη είναι η γλώσσα η οποία μπορεί να χρησιμοποιείται και ως αντίθετη μιας επίσημης γλώσσας, για αντίδραση στην επιβολή της χρήσης της επίσημης γλώσσας ή σε περιορισμένες ομάδες ανθρώπων, οι οποίοι συνδέονται με τη χρήση της γλώσσας αυτής, για διάφορους λόγους, τοπικούς, καταγωγής, ασχολίας, μόρφωσης κ.λπ.

α) Ανεπίσημη γλώσσα ήταν η Ελληνική στα χρόνια της τουρκικής κατοχής, αλλά μιλιόταν από τους Έλληνες, σε διάφορες τουρκοκρατούμενες περιοχές, με τον κίνδυνο της σύλληψης και της τιμωρίας.

β) Ανεπίσημη είναι η γλώσσα των Κούρδων στην Τουρκία σήμερα, και η χρήση της απειλείται με τιμωρίες, φυλακίσεις, εξορίες κ.λπ.

γ) Ανεπίσημες είναι οι διάφορες διάλεκτοι, κατοίκων διαφόρων περιοχών, οι οποίες χρησιμοποιούνται κυρίως μεταξύ τους, ώστε να μη γίνονται κατανοητοί από άλλους ξένους.

δ) Ανεπίσημες είναι και οι διάφορες συνθηματικές γλώσσες-διάλεκτοι που χρησιμοποιούνται από διάφορα άτομα, τα οποία επιδιώκουν να επικοινωνούν μεταξύ τους χωρίς να γίνονται κατανοητοί από άλλους. Τέτοια είναι η γλώσσα του υπόκοσμου, η μάγκικη ή αργκό, (γαλλ. argot).

ε) Ανεπίσημες είναι και γλώσσες των μαστόρων. Συνθηματικές γλώσσες που χρησιμοποιούνται από διάφορες ομάδες μαστόρων-τεχνητών οι οποίοι έτσι

προσπαθούσαν να κρατήσουν τα μυστικά του επαγγέλματος μακριά από τους ανταγωνιστές και τους πελάτες τους. Τέτοιες γλώσσες, τα «γλωσσάρια» είχαν οι οικοδόμοι, οι τυπογράφοι, οι ξυλουργοί, οι ναυπηγοί κτλ.

2. Σαφήνεια.

Ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία, τα οποία μπορούν να επηρεάσουν την αποτελεσματικότητα της επικοινωνιακής διαδικασίας, είναι η σαφήνεια του μηνύματος, του περιεχομένου και του σκοπού της. Με τον όρο αυτό εννοούμε την καθαρή διατύπωση, την απλή και κατανοητή οργάνωση των λέξεων και των φράσεων και ακόμη τη διαύγεια και την καθαρότητα των εννοιών και των νοημάτων που περιέχει. Αν το στοιχείο της σαφήνειας δεν περιέχεται στο μήνυμα, τότε:

α) Κινδυνεύει να μη γίνει αντιληπτό το μήνυμα από τον αποδέκτη. Στην περίπτωση αυτή, διακόπτεται η νοητική επεξεργασία του μηνύματος και δεν προκαλεί συνήθως κανένα αποτέλεσμα, σχετικό με το μήνυμα, πέρα από κάποια περιέργεια ή ανησυχία του αποδέκτη. Μπορεί έτσι να αποφασίσει κάποια διερευνητική ενέργεια ή να αγνοήσει το μη αντιληπτό μήνυμα.

β) Μπορεί να γίνει αντιληπτό το μήνυμα, δηλαδή η σειρά των λέξεων και των φράσεων και να μη γίνει κατανοητό, από τον αποδέκτη, το περιεχόμενό του, η ιδέα ή οι ιδέες που περιέχει και συνεπώς δεν θα προκαλέσει καμία ενέργεια ή ανάλογη συμπεριφορά του.

γ) Κινδυνεύει έτσι να μатаιώσει ολόκληρη την επικοινωνιακή διαδικασία, ανεξάρτητα από τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν για την πραγματοποίησή της, τις δαπάνες σε χρήμα ή σε υλικά, τη διάθεση πολύτιμου χρόνου και κόπου.

3. Αιτίες της έλλειψης της σαφήνειας.

Η έλλειψη της σαφήνειας σε ένα μήνυμα, οφείλεται συνήθως σε αιτίες τις οποίες μπορούμε να περιγράψουμε:

α) Η βιασύνη. Ο μεγάλος Έλληνας ποιητής Γιώργος Σεφέρης, έχει γράψει σε ένα κείμενό του.. *«Όπως κάθε κουβέντα της στιγμής, δεν έχει σαφήνεια αυτός ο λόγος...»*. Ο βιαστικός λόγος, σπάνια είναι σαφής, ιδιαίτερα όταν είναι εκτεταμένος και απαιτεί κάποια οργάνωση λέξεων και φράσεων. Ο ομιλητής προσπαθεί να πει, ότι νομίζει σημαντικό, αλλά δεν προλαβαίνει να το εκφράσει με πληρότητα και σαφήνεια, αφού η βιασύνη σπάνια του επιτρέπει την πλήρη διατύπωση, με όλα τα στοιχεία, λέξεις και φράσεις που θα έκαναν σαφές το

μήνυμά του.

β) Η άγνοια του κώδικα από τον αποστολέα. Αν ο αποστολέας δεν γνωρίζει με πληρότητα τα στοιχεία του κώδικα ή των κωδίκων που χρησιμοποιεί στη διάταξη του μηνύματός του, είναι φανερό ότι δεν μπορεί να επιλέξει τα κατάλληλα στοιχεία-λέξεις και φράσεις, αφού αυτά βρίσκονται στο ιμήμα του κώδικα που αγνοεί.

γ) Η άγνοια του κώδικα από τον αποδέκτη. Αν ο αποδέκτης δεν γνωρίζει με πληρότητα τα στοιχεία του κώδικα ή των κωδίκων που χρησιμοποίησε ο αποστολέας του μηνύματος, δεν είναι δυνατό να αντιληφθεί και να κατανοήσει όλα τα περιεχόμενα στοιχεία (λέξεις, φράσεις, σύμβολα). Έτσι, γι' αυτόν, το μήνυμα χάνει τη σαφήνεια και την πληρότητά του.

δ) Η άγνοια των κανόνων του κώδικα ή των κωδίκων. Και ο αποστολέας και ο αποδέκτης χρειάζεται να γνωρίζουν επίσης και τους κανόνες εφαρμογής του κώδικα που χρησιμοποιείται κάθε φορά. Αλλιώς ο πρώτος δεν μπορεί να οργανώσει σωστά το μήνυμα και ο δεύτερος δεν αντιλαμβάνεται την πλήρη έννοια των λέξεων ή φράσεων που μπορεί να γνωρίζει. Το μήνυμα γι' αυτόν είναι και πάλι ασαφές.

4. Ευαίσθητη γλώσσα.

Ανάμεσα στους συντελεστές οι οποίοι επηρεάζουν την επιτυχία της γλωσσικής Επικοινωνίας, περιλαμβάνεται και η ποιότητα της γλώσσας η οποία τελικά χρησιμοποιείται και ιδιαίτερα η ευαισθησία της. Η γλώσσα αυτή μπορεί να διαμορφώνει το μεταδιδόμενο μήνυμα, να εκφράζει το ζητούμενο περιεχόμενο, την ιδέα ή τις ιδέες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν τον σκοπό της Επικοινωνίας αλλά να έχει διάφορα χαρακτηριστικά ποιότητας. Η ποιότητα αυτή, συχνά αναφέρεται και με τον όρο «ύφος» ή «στυλ» και είναι αυτή που επιτρέπει τον χαρακτηρισμό μιας έκφρασης με όρους ψυχολογικούς, δηλαδή με όρους οι οποίοι ανταποκρίνονται σε μια ψυχολογική-συναισθηματική επίδραση η οποία προκαλείται στον αποδέκτη ή τους αποδέκτες κατά τη συμμετοχή τους στην επικοινωνιακή διαδικασία. Έτσι, η γλώσσα ενός μηνύματος μπορεί να χαρακτηριστεί «απλή, εύκολη ή δύσκολη», «σκληρή ή ευαίσθητη», «θετική ή αρνητική», «αισιόδοξη ή απαισιόδοξη» κτλ.

Η ποιότητα της γλώσσας που χρησιμοποιείται σε μια επικοινωνιακή διαδικασία, μπορεί να διακρίνεται και από το περιεχόμενο ή τον τελικό σκοπό της, ο οποίος μπορεί επίσης να χαρακτηριστεί ανάλογα και από τη μεριά του αποστολέα και του αποδέκτη. Μπορεί δηλαδή να περιέχει ένα μήνυμα το οποίο

αφορά ένα σκληρό γεγονός, να είναι το ίδιο σκληρό ή αντίθετα να είναι ηπιότερο, διατυπωμένο με προσοχή και ευαισθησία, ώστε να μην προκαλέσει αυξημένα αποτελέσματα με τη μετάδοση του σκληρού περιεχομένου της. Ας δούμε ένα παράδειγμα:

Ο Αλέκος πρέπει να ειδοποιήσει τον αδελφό του για το αυτοκινητιστικό ατύχημα που υπέστη. Το ατύχημα προκάλεσε ζημιές και μικροτραυματισμούς. Το μήνυμα που πρόκειται να στείλει μπορεί να είναι:

Σκληρό: «Τσακίσα το αυτοκίνητο και τσακίστηκα».

Ήπιο: «Είχα ένα μικρό ατύχημα. Λίγες ζημιές και γρατζουνιές».

Τυπικό: «Είχα αυτοκινητιστικό ατύχημα με ζημιές στο όχημα και μικροτραύματα».

Ανησυχητικό: «Χτύπησα με το αυτοκίνητο. Δεν ξέρω αν μπορεί να κινηθεί. Είμαι στο νοσοκομείο για εξετάσεις».

Καθησυχαστικό: «Είχα ένα μικρό ατύχημα με το αυτοκίνητο. Δεν έπαθα τίποτε σοβαρό».

Η γλώσσα που χρησιμοποιούμε, ιδιαίτερα η ελληνική, είναι ευτυχώς πολύ πλούσια. Έχει πολλές ομώνυμες λέξεις, λέξεις που σημαίνουν το ίδιο πράγμα ή το ίδιο νόημα αλλά και συχνά με κάποια μικρή διαφοροποίηση. Επιτρέπει επίσης τις περιφραστικές εκφράσεις, αυτές που με διαφορετικές λέξεις προσεγγίζουν το ίδιο νόημα. Είναι γι' αυτό μια γλώσσα που χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα ευαίσθητη, αφού μπορεί να αποδώσει και τις λεπτότερες νοηματικές αποχρώσεις και τις αναγκαίες διακρίσεις των εννοιών, των ιδεών και των σκέψεων.

Ερωτήσεις

1. Ποιος είναι ο ορισμός της επίσημης και της ανεπίσημης γλώσσας;
2. Τι εννοούμε με τον όρο σαφήνεια;

Εργασία

1. Ο φίλος σας απέτυχε στις εξετάσεις. Πρέπει να του το πείτε εσείς. Περιγράψτε τους πιθανούς τρόπους με τους οποίους θα το λέγατε. Θα χρησιμοποιούσατε τον ίδιο τρόπο για να το ανακοινώσετε στους γονείς του;

2.7 Γραπτός και προφορικός λόγος ως τρόπος Επικοινωνίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**απεικόνιση,
γλώσσα,
γραφτός - προφορικός
λόγος
λογικό περιεχόμενο,
περιορισμοί**

Μιλήσαμε στα προηγούμενα για τον κυρίαρχικό ρόλο της γλώσσας στη διαδικασία της ανθρώπινης επικοινωνίας. Η γλώσσα αποτελεί έτσι και ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης ύπαρξης, αφού αυτή είναι που επιτρέπει το λόγο, το πολύτιμο αυτό σύστημα επικοινωνίας και έκφρασης, συνεννόησης και επαφής, μέσα στη μικρή ή μεγαλύτερη ομάδα ή κοινωνία στην οποία ανήκει.

Αυτός ο λόγος προϋποθέτει την ύπαρξη λογικού περιεχομένου και απευθύνεται σε μια όμοια ύπαρξη, σε έναν άνθρωπο ή σε περισσότερους και απαιτεί την κατανόησή τους, από έναν ή περισσότερους, αυτούς που ονομάζουμε ακροατές ή συνομιλητές, όταν και εκείνοι απευθύνουν το λόγο-απάντηση ή άλλο λόγο στον πρώτο ομιλητή. Αυτός ο λόγος, ανάμεσα σε ένα σκεπτόμενο άτομο κι ένα τουλάχιστον όμοιό του, λειτουργώντας ως κύριο στοιχείο μιας πρώτης επαφής μεταξύ τους, μιας πρώτης Επικοινωνίας, μπορεί να σχηματίσει ένα πρώτο κύτταρο ανθρώπινης κοινωνίας, ό,τι δηλαδή προσδιορίζει τη φύση του ανθρώπου και δικαιώνει την ύπαρξή του.

Όμως ο λόγος, όπως και άλλοι τρόποι προσωπικής Επικοινωνίας, καθώς είδαμε στα προηγούμενα, αντιμετωπίζει αρκετούς περιορισμούς στη χρησιμοποίησή του και είναι αυτοί **οι περιορισμοί που καθορίζουν επίσης και τα όριά του.**

α) Εκφράζεται από ένα άτομο σε ένα άτομο ή σε λίγα άτομα, σε αυτά που μπορούν να ακούσουν την ανθρώπινη φωνή, ολόγυρα από τον ομιλητή ή σε κάποια μικρή σχετικά απόσταση.

β) Η διάρκεια της Επικοινωνίας με το λόγο, περιορίζεται στο χρόνο της εκφώνησής του.

γ) Η σύλληψη του περιεχομένου του λόγου αυτού είναι αμφίβολη, αφού εξαρτάται:

i) Από την πνευματική ικανότητα, την εμπειρία, τις γνώσεις και τη σωματική και ψυχολογική κατάσταση του ακροατή.

ii) Από τη θέση που αυτός κατέχει στο χώρο της Επικοινωνίας, πόσο απέχει δηλαδή από τον ομιλητή.

iii) Από διάφορες συνθήκες που μπορεί να επικρατούν στο χρόνο της

εκφώνησης (άνεμος, θόρυβος, άλλες ομιλίες, τυχαία γεγονότα).

δ) Η αναμετάδοση του περιεχομένου του λόγου είναι πολύ περισσότερο αμφίβολη, γιατί κάθε φορά θα αυξάνει η αμφιβολία ανάλογα με τον πρώτο ακροατή, το δεύτερο κτλ.

ε) Και το πιο σημαντικό: Απαιτεί την παρουσία του ομιλητή σε κάθε μετάδοση, όπως απαιτεί και την ταυτόχρονη παρουσία του ακροατή.

Παρ' όλους αυτούς τους περιορισμούς κατά τη χρησιμοποίηση του λόγου στην ανθρώπινη επικοινωνία και πολύ περισσότερο στη χρησιμοποίηση των πρωτόγονων μορφών επικοινωνίας, των κραυγών, των κινήσεων του σώματος, των χτυπημάτων, η χρήση τους δε σταμάτησε ποτέ στη διάρκεια της μακρόχρονης ανθρώπινης ιστορίας και φυσικά χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα.

1. Από το λόγο στη γραφή, από τον προφορικό στο γραπτό λόγο.

Ο λόγος και οι πρωτόγονοι τρόποι επικοινωνίας, δεν ικανοποιούσαν πολλές βασικές ανάγκες του ανθρώπου και κυρίως την ανάγκη για μια στοιχειώδη οργάνωση της ζωής του και της συμμετοχής του στη ζωή της κοινωνίας στην οποία ζούσε. Χρειαζόταν να μετράει, να σημαδεύει, να ελέγχει, να φυλάει, να αυξάνει, να ελαττώνει κτλ. Να μετράει τα λάφυρά του, να σημαδεύει τη γη του, να ελέγχει τα υπάρχοντά του, να παρακολουθεί την αύξηση και τη μείωσή τους. Οι ανάγκες αυτές τον οδήγησαν στις πρώτες γραφές-χαραγές. Μια γραμμή = ένα άτομο, ένα ζώο, ένα δέντρο κτλ. Δύο γραμμές = δύο όντα, δύο αντικείμενα. Τρεις γραμμές, τρία κτλ. Οι λατινικοί αριθμοί I, II, III, είναι μια πειστική απόδειξη των πρωτόγονων αυτών γραμμών.

Με τον καιρό, άρχισαν να προσθέτουν και άλλα χαράγματα που σήμαιναν τα είδη, τα πράγματα, τα όντα. Τρεις γραμμές και ένα κεφάλι ζώου = τρία ζώα, δύο γραμμές και ένα πουλί, σήμαιναν δύο πουλιά κτλ. Αυτός ο τρόπος γραφής είχε το πλεονέκτημα ότι μπορούσε να είναι περισσότερο κατανοητός. Οι πρώτες αυτές δοκιμές της γραφικής αναπαράστασης των σχημάτων, μορφών ή αντικειμένων, οι πρώτες «εικονογραφικές» παραστάσεις τους, είναι ο μεγάλος σταθμός που σημαδεύει αναμφισβήτητα και τις αρχές της «εποχής της γραφής» που από τότε διανύει η ανθρωπότητα. Από το στάδιο αυτό, από την «εικονογραφική-συνθετική γραφή» πέρασε αργότερα στην αναλυτική καταγραφή, γύρω στην 3η χιλιετία π.Χ., στις γραφές των Σουμερίων, Ασσυρίων, Αιγυπτίων και των Κινέζων, όπου κάθε εικόνα σήμαινε έναν άνθρωπο, πράγμα ή αντικείμενο. Οι ιδέες γράφονταν με συνδυασμό εικόνων π.χ. το σύμβολο «σύζυγος» και το σύμβολο «παιδί» σήμαινε «καλά». Αλλά τα σύμβολα ήταν λίγα και οι δυνατότητες μιας

τέτοιας γραφής περιορισμένες. Από τη 2η χιλιετία π.Χ. και μετά αναπτύσσονται οι συλλαβικές γραφές για τους ανατολικούς, μεσογειακούς και μεσανατολικούς λαούς, ενώ ως τον 15ο αιώνα π.Χ. περίπου, οι Φοίνικες πρώτοι κατέγραψαν με σύμβολα τη φωνητική γραφή, με τα πρώτα γράμματα-σύμβολα ήχων, τα σύμφωνα, στα οποία οι Έλληνες πρόσθεσαν τα φωνήεντα. Από το Ελληνικό αλφάβητο διαμορφώθηκε το Λατινικό και από αυτά τα νεότερα Ευρωπαϊκά και Σλαβικά αλφάβητα.

Τι είναι όμως ακριβώς η γραφή; «Γραφή είναι μια απεικόνιση, πάνω σε μια επιφάνεια, σημείων και συμβόλων με νόημα προκαθορισμένο, διαλεγμένων από μια ομάδα ανθρώπων, με σκοπό την εξυπηρέτησή τους. Τα σημεία αυτά μπορούν να αποδώσουν φράσεις που λέγονται, σκέψεις ή πληροφορίες και να τις διατηρούν στο χρόνο, ώστε να μπορούν να διαβαστούν πολλές φορές». Ακόμη θα μπορούσαμε να πούμε ότι «γραφή είναι ένας τρόπος που μας επιτρέπει κάθε φορά να ακινητοποιήσουμε, να παγιώσουμε τον έναρθρο λόγο που από την ίδια τη φύση του είναι προφορικός και φευγαλέος». Ο ορισμός αυτός γίνεται ευρύτερος, όταν περιλάβουμε στην έννοια «γραφή» και την «αποτύπωση» της φωνής στο δίσκο του ηλεκτρόφωνου (πικ-απ) ή την ταινία του μαγνητοφώνου, αυτούς τους σύγχρονους και αμεσότερους τρόπους συλλογής της φωνής και του λόγου, που δεν είναι βέβαια γραφή.

Με την «απεικόνιση» του προφορικού λόγου στη γραφή και τη μεταγραφή του σε γραπτό λόγο, οι δυνατότητες επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη των ανθρωπινων ομάδων και των κοινωνιών, αυξήθηκαν και αναπτύχθηκαν επειδή:

α) Η γραφή γράφεται από ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων αλλά μπορεί να εκφράζει τις σκέψεις, τις ιδέες, τις πληροφορίες κτλ. του ατόμου, της ομάδας των ατόμων ή και του συνόλου ακόμη της κοινωνίας στην οποία ανήκουν (π.χ. η γραφή του Συντάγματος, μιας Διακήρυξης κτλ.).

β) Η διάρκεια ύπαρξης του γραπτού κειμένου, μετά την ενέργεια της γραφής μπορεί να είναι απεριόριστη.

γ) Η σύλληψη και κατανόηση του περιεχομένου της γραφής είναι αμφίβολη μόνο στο βαθμό που εξαρτάται από την πνευματική ικανότητα, την εμπειρία ή τις γνώσεις του αναγνώστη.

δ) Η μετάδοση του περιεχομένου της γραφής, του «μηνύματος» αυτού του γραπτού κειμένου είναι σίγουρη, εφόσον το γραπτό φτάνει στον αναγνώστη που μπορεί και ξέρει να διαβάσει.

ε) Το πιο σημαντικό: Δεν απαιτεί την παρουσία του γραφέα (συγ-γραφέα) στην κάθε ανάγνωση και δεν απαιτεί την παρουσία του αναγνώστη στον τόπο

της γραφής. Έτσι η χρήση της γραφής για την επικοινωνία των ατόμων μιας ομάδας μεταξύ τους ή και μεταξύ των ομάδων στο σύνολό τους έχει σχεδόν εντελώς αντικαταστήσει τον προφορικό -άγραφο- ζωντανό λόγο στις περισσότερες ανθρώπινες δραστηριότητες αν όχι και στην καθημερινή διαβίωση. Ο προφορικός νόμος έχει αντικατασταθεί από το γραπτό νόμο, οι προφορικές συμφωνίες, **«ο λόγος»**, έχει αντικατασταθεί από το συμβόλαιο, οι ζωντανές διηγήσεις από τα γραπτά κείμενα, κάθε είδους απόδειξη τεκμηριώνεται σχεδόν αποκλειστικά από τη γραπτή μαρτυρία. Η ίδια η Ιστορία αναζητά τις πηγές της στα γραπτά κείμενα και με αυτά θεμελιώνεται.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι γραφή; Δώστε τον ορισμό της.
2. Ποιοι είναι οι περιορισμοί και τα όρια του γραπτού και του προφορικού λόγου;

Εργασίες

1. Προσπαθήστε να μιλήσετε για το ίδιο θέμα χρησιμοποιώντας αρχικά τον προφορικό και στη συνέχεια το γραπτό λόγο.
2. Ενημερωθείτε και συζητήστε στην τάξη τις αλλαγές που επέφερε η τυπογραφία στη διάδοση της πληροφορίας.

2.8 Στοιχεία μη λεκτικής Επικοινωνίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**απόχρωση φωνής,
βλέμμα,
γλώσσα του σώματος,
γλώσσα κωφαλάλων,
διάλεκτοι,
οπτική αντίληψη,
προσωπική παρουσίαση,
στολή,
ταυτότητα,
χειρονομίες,
χώρος (σύμβολο,
συντελεστής επικοινωνίας)**

Ο άνθρωπος χρησιμοποίησε διάφορους τρόπους και μέσα, πριν ακόμη από το λόγο και την έναρξη γλώσσα, για να κατορθώσει να επικοινωνήσει με τα άλλα μέλη της ομάδας του ή και τα μέλη άλλων ομάδων, για να κατορθώσει δηλαδή να συστήσει κάποια σχέση μεταξύ τους, να συνδεθεί με αυτούς και να αντιμετωπίσει έτσι τα διάφορα προβλήματά του. Μετά τους πρωτόγονους και ενστικτώδεις τρόπους επικοινωνίας, τις κραυγές, τους γρυλισμούς, άρχισε να χρησιμοποιεί τα πρώτα πρωτόγονα και απλά μέσα, για να κάνει πληρέστερη, ασφαλέστερη και με διάρκεια, την επικοινωνιακή του προσπάθεια. Με πέτρες και άλλα υλικά, με φωτιές, με χαράγματα

και χρώματα. Και ενώ από τότε, αρχίζει μια εντυπωσιακή πορεία τεχνικής εξέλιξης στα μέσα επικοινωνίας, με τα μέσα της γραφής, την έντυπη γραφή (Τυπογραφία) και την έντυπη εικόνα, ως τη σημερινή εποχή της ηλεκτρονικής γραφής στις οθόνες των Υπολογιστών, των ηλεκτρονικών εντύπων και της ηλεκτρονικής εικόνας, δεν έπαψαν τα πρώτα εκείνα πρωτόγονα μέσα και οι ενστικτώδεις τρόποι επικοινωνίας να χρησιμοποιούνται, ούτε έχουν παραμεριστεί από τη νεότερη εξελιγμένη ανθρωπότητα. Οι άνθρωποι και σήμερα κραυγάζουν από χαρά ή λύπη, επικοινωνούν με το σώμα τους, χειρονομούν, αγκαλιάζουν, επικοινωνούν και χωρίς μέσα και χωρίς λόγια...

1. Γλώσσα του σώματος.

Η Επικοινωνία με το σώμα ανήκει σ' αυτούς, τους πρωτόγονους και ενστικτώδεις επικοινωνιακούς τρόπους, η οποία εξακολουθεί να λειτουργεί, να εφαρμόζεται και να ικανοποιεί βασικές ανάγκες και σκοπούς των ανθρώπων, καθώς άλλωστε, όλων σχεδόν των όντων, τα οποία για τη συντήρηση και την αναπαραγωγή τους έχουν ανάγκη να έρχονται σε επαφή με άτομα του είδους τους που έχουν διαφορετικό φύλο.

Όμως η γλώσσα του σώματος δεν περιορίζεται μόνο να λειτουργήσει στη διαδικασία της φυσιολογικής επιλογής ατόμων του άλλου φύλου. Χρησιμοποιήθηκε και χρησιμοποιείται πάντα και για διάφορους άλλους επικοινωνιακούς

σκοπούς, με σκοπό την ικανοποίηση προσωπικών αναγκών αλλά και κοινωνικών δεσμών και συνηθειών. Ας δούμε μερικά παραδείγματα:

α) Από τους πρωτόγονους ως τους αναπτυγμένους και πολιτισμένους ανθρώπους της σύγχρονης κοινωνίας, τα σώματα των ανθρώπων και μόνο με την παρουσία τους στέλνουν «μηνύματα» στα άτομα του άλλου φύλου. Τα «μηνύματα» αυτά απευθύνονταν και απευθύνονται στα άτομα αυτά, ώστε να τα πείσουν για μια φυσιολογική σχέση, για τη συγκρότηση του «ζευγαριού» που με τον τρόπο αυτό θα πετύχαινε τη γέννηση του νέου ανθρώπου, του παιδιού τους.

β) Η γλώσσα του σώματος, από την πρωτόγονη ακόμη εποχή, χρειάστηκε να εμπλουτιστεί και με άλλα στοιχεία και κυρίως με υλικά μέσα. Ρούχα, χρώματα, στολίδια, διακοσμητικά αντικείμενα και κοσμήματα άρχισαν να αλλάζουν την εμφάνιση του σώματος, σκεπάζοντας διάφορες περιοχές του και στολίζοντας το κεφάλι, τα χέρια, το σώμα. Στην Ινδία, ακόμη και σήμερα, οι παντρεμένες γυναίκες έχουν στο μέτωπό τους μια βούλα, με κατάλληλο χρώμα, ενώ διαφορετικά βάφονται οι μη παντρεμένες.

γ) Οι σημερινές γυναίκες δεν βάφονται για να ενισχύσουν απλώς την ενστικτώδη ανάγκη της πρόκλησης του άνδρα. Συχνά η βαφή του προσώπου τους εντάσσεται στη φροντίδα τους για μια «καλύτερη εμφάνιση» και μια περισσότερο δυναμική παρουσία που ικανοποιεί και τη δική τους διάθεση αλλά και πείθει για τη δυναμικότητα και την απόδοση στην εργασία τους.

δ) Στην κατηγορία του εμπλουτισμού της γλώσσας του σώματος, εντάσσονται και τα ρούχα, τα οποία ανάλογα με τις εποχές και τις συνήθειες (μόδες) αλλάζουν διαστάσεις, ραφές, υφάσματα, χρώματα κτλ. Συνδυάζονται μάλιστα με τα χρώματα του καλλωπισμού του προσώπου και τα ποικίλα αρώματα, ώστε να συμπληρωθεί η «εμφάνιση και παρουσία» στη σύγχρονη κοινωνία και των γυναικών και των ανδρών.

Αλλά στη γλώσσα του σώματος συμμετέχουν και άλλα στοιχεία.

2. Το Βλέμμα.

Στη «γλώσσα» του σώματος θα μπορούσαμε να πούμε πως υπάρχουν πολλές «διάλεκτοι». Όπως σε μια κοινωνία υπάρχει μια κυρίαρχη, βασική γλώσσα και διακρίνονται και άλλες διάφορες, με παραλλαγές λέξεων και εκφράσεων, έτσι και στη γλώσσα του σώματος θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τις ιδιαίτερες «γλώσσες» του βλέμματος και των χειρών.

Τα μάτια βέβαια δε μιλάνε με τις λέξεις και τους ήχους του στόματος. Μιλάνε όμως με την έκφρασή τους, με το κοίταγμά τους, με το βλέμμα τους. Τα

μάτια μιλάνε, αφού η κάθε «ματιά» τους μπορεί να στείλει διάφορα «μηνύματα» και μάλιστα με σαφήνεια και δύναμη, με ποικίλα περιεχόμενα, με διάφορες προτάσεις, με διάφορες προσκλήσεις και προκλήσεις... Το βλέμμα λοιπόν, η ματιά, το κοίταγμα, δεν είναι μόνο ο τρόπος οπτικής αντίληψης που κυριαρχεί στην ανθρώπινη ζωή αλλά και ένας ιδιαίτερος τρόπος επικοινωνίας, αφού με το βλέμμα κάθε άνθρωπος, όπως και πολλά ζώα, μπορεί να στέλνει μηνύματα, να επικοινωνεί με τους άλλους ανθρώπους, και με πολλά ζώα, και να τους απευθύνει συγκεκριμένες προτάσεις, προσκλήσεις κτλ. Έτσι, το βλέμμα συμμετέχει στην καθημερινή ανθρώπινη δραστηριότητα με έναν ιδιαίτερο σημαντικό ρόλο, αφού από τα αποτελέσματα της επικοινωνιακής του δράσης, εξαρτάται η επιτυχία των σκοπών του ανθρώπου, η ίδια η ζωή του.

Γνωρίζουμε πολύ καλά από την καθημερινή μας ζωή, πόσο σημαντικό είναι το βλέμμα που δεχόμαστε από τον συνομιλητή μας, κάθε φορά που χρειάζεται να σταθούμε «πρόσωπο με πρόσωπο», για να του μιλήσουμε, για να τον αντιμετωπίσουμε, να τον πείσουμε, να τον αποτρέψουμε κ.λπ. Έτσι, είναι διαφορετική η Επικοινωνία μας αυτή, όταν ο συνομιλητής μας:

- α) Μας βλέπει ή δεν μας βλέπει.
- β) Μας βλέπει συνέχεια ή βλέπει και αλλού.
- γ) Μας βλέπει αντιδρώντας με κάποιο τρόπο, με μορφασμούς, κινήσεις, χειρονομίες.
- δ) Μας βλέπει ψυχρά, χωρίς να αντιδρά.
- ε) Μας βλέπει συγκατανεύοντας, δηλαδή συμφωνώντας από την πρώτη μας φράση.

Σε κάθε μια από αυτές τις περιπτώσεις επηρεάζεται και η δική μας συμπεριφορά ανάλογα και το αποτέλεσμα της Επικοινωνίας μας γίνεται αβέβαιο ή απροσδόκητο. Ας δούμε όμως μερικές συγκεκριμένες περιπτώσεις στις οποίες ένα βλέμμα «μιλάει», και με τη δική του «γλώσσα», στέλνει «μηνύματα» διαφορετικά κάθε φορά, αλλά σαφή, πλήρη, κατανοητά.

- α) Το βλέμμα που μιλάει για τη χαρά, είναι το ευτυχισμένο, χαρούμενο βλέμμα.
- β) Το βλέμμα που μιλάει για την αγάπη και τον έρωτα, είναι το βλέμμα του αγαπημένου και του ερωτευμένου.
- γ) Το βλέμμα που μιλάει για τον πόνο, είναι το πονεμένο βλέμμα κτλ.

Υπάρχουν βέβαια και τα βλέμματα που δε λένε τίποτα. Τα αδιάφορα, τα απλάνη, τα αφηρημένα... Αλλά τότε σημαίνει ότι ο άνθρωπος που βρίσκεται πίσω από αυτά δεν θέλει να ιδεί, και δεν θέλει να επικοινωνήσει...

3. Οι χειρονομίες.

Η γλώσσα του σώματος είναι μια γλώσσα πανανθρώπινη. Όσο κι αν κάποιες κινήσεις ή χειρονομίες κατανοούνται και ερμηνεύονται με άλλη σημασία σε διάφορες χώρες, όπως π.χ. η «ανοικτή παλάμη» (μούντζα), η υπόκλιση κτλ. γενικά όμως η γλώσσα του σώματος γίνεται κατανοητή από τους ανθρώπους διαφορετικών χωρών, φυλών, θρησκειών, πολιτισμών...

Είναι χαρακτηριστική η εξέλιξη της χειρονομίας, δηλαδή η κίνηση του χεριού, για να μεταδώσει ένα μήνυμα. Η προβολή του δείκτη προς μία διεύθυνση σημαίνει υπόδειξη της διεύθυνσης, ώστε να κινηθεί ο θεατής προς αυτήν ή απλά να κοιτάξει προς αυτήν. Η υπόδειξη αυτή από τον τροχονόμο γίνεται με προτειταμένο ολόκληρο το χέρι και σημαίνει «υποχρεωτική κίνηση προς τη διεύθυνση αυτή». Είναι δηλαδή ένα μήνυμα που απαιτεί υποχρεωτική ενέργεια από τον θεατή-οδηγό ή πεζό. Αλλά με τις χειρονομίες έχουν δημιουργηθεί και ολόκληρες γλώσσες, όπως π.χ. η «γλώσσα των κωφαλάλων», με την οποία επικοινωνούν οι συνάνθρωποί μας με προβλήματα ακοής. Γλώσσα με χειρονομίες είναι και αυτή που χρησιμοποιούν διάφορες ομάδες ατόμων, με σκοπό να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, χωρίς να μπορούν άλλοι θεατές να αντιληφθούν το περιεχόμενο μήνυμα αυτών των χειρονομιών. Τέτοιες συνεννοήσεις γίνονται π.χ. μεταξύ συνωμοτών, κατασκόπων, επαναστατών αλλά και ανάμεσα σε μέλη διαφόρων συμμοριών.

4. Στάση του σώματος.

Αλλά κι ολόκληρο το σώμα, ως σύνολο, μπορεί να εκφράσει διάφορα μηνύματα. Ένα σώμα άκαμπτο και ακίνητο σημαίνει συνήθως αδιαφορία, απομάκρυνση, έλλειψη ενδιαφέροντος, όπως π.χ. ένα άτομο ακίνητο μέσα στην υπερδραστήρια ομάδα. Μπορεί όμως να σημαίνει και «ένταση προσοχής», δηλαδή την ιδιαίτερη πνευματική κατάσταση ενός ατόμου έτοιμου να αποδεχτεί τα μηνύματα που απευθύνονται σε αυτόν ή σε κάποιο στοιχείο που του προκάλεσε την προσοχή. Τέτοια είναι και η στάση της «προσοχής» στις ομάδες των παρατασσόμενων μαθητών, των γυμναζόμενων, των στρατιωτών κτλ.

Αλλά και η στάση του σώματος στη διάρκεια μιας επικοινωνιακής διαδικασίας μπορεί να σημαίνει ιδιαίτερα «μηνύματα». Η κλίση του σώματος προς το συνομιλητή, σημαίνει ενδιαφέρον και ένταση προσοχής, ενώ η κλίση του σώματος προς τα πίσω, δείχνει απομάκρυνση, έλλειψη ενδιαφέροντος και προσοχής, ακόμη και φόβο ή αποσιροφή. Όμως, ας τονίσουμε εδώ ιδιαίτερα, την

υπέροχη εξέλιξη των εκφραστικών κινήσεων του σώματος, των χειρονομιών και των στάσεων του σώματος στο χορό. Και στους λαϊκούς-τοπικούς χορούς και στον κλασικό χορό, η επικοινωνιακή δυνατότητα των κινήσεων του σώματος, του σώματος που χορεύει, επιτρέπει την έκφραση μιας ατελείωτης σειράς «μηνυμάτων», με ποικίλο περιεχόμενο, με την έκφραση διαθέσεων, ιδεών, προτάσεων κτλ. Ας θυμηθούμε τους «ηρωικούς» χορούς της Κρήτης, της Στερεάς Ελλάδας και του Πόντου, τους «χαρούμενους» της Ιωνίας και των νησιών του Αιγαίου, τους «νοσταλγικούς» Ηπειρώτικους κτλ. Αλλά και τους κλασικούς χορούς, με τα περίφημα χοροδράματα της «Λίμνης των Κύκνων», του «Ρωμαίου και της Ιουλιέτας» κτλ. τα γεμάτα ευαισθησία, τρυφερότητα, ομορφιά και νεανική φλόγα.

5. Συμβολικός χειρισμός του χώρου.

Στην επιτυχία της Επικοινωνίας συμμετέχει και ο χώρος. Η επιλογή του χώρου όπου θα πραγματοποιηθεί, αποτελεί μια από τις προϋποθέσεις τις οποίες οφείλει να λάβει υπόψη του ο αποστολέας-πομπός, ώστε ανάλογα να πράξει για να εξασφαλίσει τα αποτελέσματα που επιθυμεί, να επιτύχει το στόχο που έχει υπολογίσει να επιτύχει. Αλλά ο χώρος, πέρα από τον επηρεασμό του μηνύματος, μπορεί να επηρεάσει και ολόκληρη την επικοινωνιακή διαδικασία, αφού μπορεί να προσθέσει ή να αφαιρέσει στο κύριο μήνυμα και το δικό του ιδιαίτερο μήνυμα με την επιλογή των διαστάσεων και της ταυτότητάς του. Ουσιαστικά πρόκειται για μια μετατροπή του χώρου σε «σύμβολο» ή «συντελεστή επικοινωνίας», ο οποίος μπορεί να εκφράζει με τα χαρακτηριστικά του διάφορα μηνύματα και σημασίες.

Ο χώρος έχει τη δική του ταυτότητα. Στο ύπαιθρο, ο φυσικός χώρος διακρίνεται από τη θέση του. Παράλιος, μεσογειακός, ορεινός, πεδινός, κτλ. Ο δομημένος χώρος αποκτά την ταυτότητα με την οποία χτίστηκε ή την ταυτότητα που του δίνει η τελευταία χρήση του. Π.χ. μια εκκλησία, ένα σχολείο, ένα εργαστήριο, που λειτουργούν όπως χτίστηκαν αλλά και ένα πολιτιστικό κέντρο στο χώρο ενός εργοστασίου, όπως π.χ. το Πολιτιστικό Κέντρο στο παλιό εργοστάσιο του Φωταερίου, στην Αθήνα, και ο «Μύλος», ο Χώρος Ψυχαγωγίας στη θέση του παλιού αλευρόμυλου στη Θεσσαλονίκη.

Κάθε επικοινωνιακή δραστηριότητα επηρεάζεται λοιπόν, άλλοτε λίγο και άλλοτε περισσότερο, από τον χώρο στον οποίο πραγματοποιείται αφού η ταυτότητα του χώρου και η σημασία του προστίθενται στο μήνυμα της Επικοινωνίας αυτής. Π.χ.

α) Σε μια εκκλησία, η οποιαδήποτε επικοινωνία των πιστών γίνεται χα-

μηλόφωνα, σχεδόν στο αυτί και ενώ η ψυχολογική κατάσταση των επικοινωνούντων είναι επηρεασμένη από τα στοιχεία του χώρου, τις κατασκευές, τις εικόνες, τα θυμιάματα, τις ψαλμωδίες κτλ. Η Επικοινωνία στην εκκλησία γίνεται με διαμορφωμένη σε κάποιο βαθμό ψυχολογική κατάσταση.

β) Σε ένα κέντρο διασκέδασης, οι επικοινωνούντες, δέχονται την επίδραση του χώρου, με τα φώτα, τις κατασκευές, τα χρώματα, τις μουσικές και με διαμορφωμένη από τα στοιχεία αυτά ψυχολογική διάθεση μπορούν ή δεν μπορούν να επικοινωνήσουν.

γ) Στην παραλία, με τη θάλασσα να περιμένει, με τον ήλιο να καίει, με την άμμο να ζεματάει, με το αναψυκτικό να περιμένει, η Επικοινωνία δεν μπορεί παρά να επηρεάζεται ανάλογα. Με τους έντονους ερεθισμούς του περιβάλλοντος, το οποιοδήποτε μήνυμα κινδυνεύει να μη γίνει καθόλου αντιληπτό ή απορρίπτεται από τον αποδέκτη, αφού δεν μπορεί καν να το προσέξει.

Ενδεικτικός όμως είναι ο χειρισμός του χώρου, στις κοινωνικές και τις ιεραρχικές επικοινωνιακές διαδικασίες, αφού με αυτόν επιδιώκεται κάθε φορά ένας ιδιαίτερος συμβολισμός, όπως με τις θέσεις των ιερέων στην εκκλησία, τη σκηνή των ηθοποιών στο θέατρο, τις εξέδρες των επισήμων στις παρελάσεις, τις θέσεις των ομιλητών στις συγκεντρώσεις κτλ.

6. Απόχρωση της φωνής.

Συντελεστής της επιτυχίας στην επικοινωνιακή διαδικασία, όταν αυτή γίνεται με λόγο προφορικό, είτε πραγματοποιείται «πρόσωπο με πρόσωπο», είτε μεταδίδεται με μηχανικό μέσο (μεγάφωνο, ραδιόφωνο, τηλεόραση κ.λπ.), είναι και η απόχρωση της φωνής με την οποία εκφωνείται ο λόγος αυτός. Η απόχρωση της φωνής μπορεί να επηρεάσει τη δύναμη του μηνύματος που περιέχει ο λόγος αυτός, αφού μπορεί να του προσδώσει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία προστίθενται στα χαρακτηριστικά του μηνύματος και το διαφοροποιούν ανάλογα. Έτσι, ένα απλό κείμενο που αφορά σε μια δραστηριότητα συνηθισμένη, μπορεί να εκφωνηθεί με τόνο θριαμβικό και να αφήσει την εντύπωση ενός σπουδαίου μηνύματος για μια σπουδαία δραστηριότητα. Ή αντίθετα, ένα σημαντικό μήνυμα, όταν εκφωνείται με τόνο φωνής χαμηλό και ουδέτερο, μειώνει κατά κανόνα την εντύπωση την οποία δέχεται ο ακροατής, μειώνει το ενδιαφέρον και την προσοχή του και έτσι το αρχικό μήνυμα κινδυνεύει να μη γίνει αντιληπτό ή να γίνει αντιληπτό με μειωμένο περιεχόμενο. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα του δελτίου ειδήσεων των διαφόρων τηλεοπτικών καναλιών αλλά και των ραδιοφωνικών σταθμών, στα οποία η κατά κανόνα υψηλή ένταση

της φωνής και η προσπάθεια εντυπωσιασμού με την επιλογή της κατάλληλης απόχρωσης, επιδιώκουν την πρόκληση της προσοχής των ακροατών-θεατών ακόμη και στα πιο ασήμαντα γεγονότα, ώστε να διατηρήσουν και με τον τρόπο αυτό την ακροαματικότητά τους.

Η απόχρωση της φωνής παίζει σημαντικό ρόλο και στις απλές καθημερινές επικοινωνιακές δραστηριότητες και στην αντίληψη του όποιου μηνύματος και της σημασίας του. Μια σημαντική φράση, όταν λέγεται χαμηλόφωνα, κινδυνεύει να μην ακουστεί, να μη γίνει αντιληπτή, αφού η χαμηλόφωνη και ήπια εκφώνησή της, μειώνει την προσοχή του ακροατή και κάνει αμφίβολη την αντίληψη και της φράσης και του περιεχομένου της. Όμως και η αντίθετη περίπτωση, δηλαδή η υψηλόφωνη και έντονη εκφώνηση, ενώ κατά κανόνα προκαλεί την αύξηση της προσοχής του ακροατή και συνεπώς εξασφαλίζει την αντίληψη του μηνύματος, μπορεί να κουράσει, όταν είναι συνεχής και επίμονη. Τότε μειώνει την προσοχή του άρα και την αντιληπτική του ικανότητα. Π.χ. ένας λόγος που εκφωνείται δυνατά, έντονα, θριαμβικά, είναι συνήθως ένας λόγος που σύντομα κουράζει τους ακροατές του, μειώνει την προσοχή τους και κάνει αμφίβολη την αντίληψη και την κατανόησή του.

7. Προσωπική παρουσίαση.

Ακόμη ένας συντελεστής στην επιτυχία της επικοινωνιακής διαδικασίας είναι η προσωπική παρουσίαση. «Το πρόσωπο είναι σπαθί», λέει η λαϊκή παροιμία, και σημαίνει ότι ένα οποιοδήποτε μήνυμα που παρουσιάζεται αυτοπροσώπως είναι δυνατό, «σαν το σπαθί»... Αλλά η προσωπική Επικοινωνία, για να είναι πραγματικά δυνατή και αποτελεσματική, εκτός από τα κύρια στοιχεία που χρειάζεται να εξασφαλίσει και που αναλύσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, χρειάζεται να συμπληρώνεται και από την ποιότητα της παρουσίας αυτής. Ένα καθαρό, φροντισμένο και χαμογελαστό άτομο, ντυμένο με ρούχα καθαρά και κομψά, με εμφάνιση ευχάριστη, προδιαθέτει θετικά και μπορεί να μεταδώσει ένα μήνυμα με μεγαλύτερη πιθανότητα επιτυχίας και αποτελεσματικότητας. Αντίθετα ένα οποιοδήποτε μήνυμα, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο και τη σημασία του, κινδυνεύει να μη γίνει αντιληπτό, αν αυτός που το μεταφέρει ή το εκφωνεί, έχει μια αρνητική παρουσία, δηλαδή είναι βρώμικος, αφρόντιστος, με ρούχα σκισμένα, με εμφάνιση που προδιαθέτει αρνητικά, που μειώνει το ενδιαφέρον του ακροατή-συνομιλητή, μειώνει την προσοχή του και κάνει αμφίβολη την αντίληψη του μηνύματος και του περιεχομένου του.

Ανάλογη είναι και η σημασία της στολής, που χρησιμοποιείται και στη δική μας κοινωνία, όπως και σε όλες τις σύγχρονες κοινωνίες και που χρησιμοποιήθηκε σχεδόν από την αρχή της συγκρότησης των προηγμένων κοινωνιών και των κρατών. Η στολή, η ειδική ενδυμασία με το καθορισμένο σχέδιο, ύφασμα, χρώμα κτλ. και με ορισμένα διακριτικά σύμβολα, είναι αυτή που φορούν υποχρεωτικά όσοι ανήκουν σε μια υπηρεσία, οργανισμό, ή ειδική ομάδα, για να κάνουν αποτελεσματικότερη την άσκηση της υπηρεσίας και του έργου τους. Ταυτόχρονα, να μεταδώσουν έτσι και το «μήνυμα» της εξουσίας που διαθέτουν και στο όνομα της οποίας ενεργούν. Οι στρατιωτικοί, οι γιατροί, οι νοσοκόμοι, οι ιερείς, οι αστυνομικοί κτλ. Αν ένας τροχονόμος εμφανιστεί στο σταυροδρόμι χωρίς τη στολή του, είναι αμφίβολο αν οι οδηγοί θα του δώσουν σημασία... Θα τον αγνοήσουν ή θα τον θεωρήσουν άρρωστο... Με τη στολή του τροχονόμου καθένας γίνεται σεβαστός, από το σύνολο των οδηγών και των πεζών...

Ερώτηση

1. Ποια είναι τα στοιχεία που συγκροτούν τη μη λεκτική επικοινωνία και πώς αυτά επιδρούν στην επικοινωνία και στις διαπροσωπικές σχέσεις;

Εργασία

1. Τα μη λεκτικά στοιχεία (γλώσσα του σώματος, χειρονομίες, βλέμμα κτλ.) που χαρακτηρίζουν ένα άτομο, είναι σχέσεις ικανές να σας προσελκύσουν ή να σας απωθήσουν;

2.9 Φραγμοί λεκτικής Επικοινωνίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**βούληση,
επιθυμία
της επικοινωνίας,
ηθική,
κανόνες,
φραγμός**

Παρουσιάσαμε ως το κεφάλαιο αυτό την Επικοινωνία ως μια διαδικασία η οποία οφείλεται και ξεκινά από τον αρχικό επικοινωνητή, τον αποστολέα-πομπό του μηνύματος, για να φτάσει στον τελικό αποδέκτη του, επιδιώκοντας να τον επηρεάσει έτσι ώστε να διαμορφώσει αυτός μια ανάλογη αντίληψη και να κάνει την επιθυμητή ενέργεια. Ο μηχανισμός με τον οποίο γεννιέται στη σκέψη αυτού του αρχικού επικοινωνητή

η βούληση, η αρχική επιθυμία για την πραγματοποίηση της επικοινωνιακής διαδικασίας δεν είναι γνωστός με ακρίβεια. Σύμφωνα με τους περισσότερους μελετητές η γέννηση κάθε σκέψης, μιας αρχικής ιδέας είναι αποτέλεσμα μιας πολύπλοκης διαδικασίας, νοητικής, βιολογικής και ψυχικής, μιας διαδικασίας στην οποία μπορεί να συμμετέχουν όλες οι βιολογικές, νοητικές και ψυχικές λειτουργίες, όπως π.χ. το ένστικτο αυτοσυντήρησης, το ένστικτο αναπαραγωγής, η διάθεση επιβολής και εξουσίας, η διάθεση προσφοράς και αυτοθυσίας κτλ. Οι διαθέσεις αυτές δεν είναι γνωστό ότι ακριβώς διαμορφώνονται. Και δεν είναι γνωστό ότι συμμετέχει στη διαμόρφωσή τους η συνείδηση του ατόμου, η εμπειρία του, η μνήμη και τα διάφορα βιώματά του, οι ποικίλοι ερεθισμοί κτλ.

Αλλά και η διαμόρφωση της επιθυμίας της Επικοινωνίας και ο σχηματισμός ενός συγκεκριμένου μηνύματος στη σκέψη του αρχικού επικοινωνητή, δεν περιέχονται πάντοτε στο μήνυμα που τελικά θα αποστείλει στον ή στους αποδέκτες του. Η ζωή σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο, η οποία του παρέχει μια σειρά από δικαιώματα αλλά και τον υποχρεώνει να συμμορφώνεται σε μια σειρά υποχρεώσεις, τον αναγκάζει να ελέγχει το συγκεκριμένο αρχικό μήνυμά του, ακόμη και τον σκοπό τον οποίο επιδιώκει με αυτό να εξυπηρετήσει, με ένα σύνολο περιορισμών, κανόνων και νόμων, συνηθειών, εθίμων κτλ. και να το διαμορφώσει ανάλογα, ώστε να είναι σύμφωνο με την υποχρέωσή του να σεβαστεί τους κανόνες αυτούς, αφού και ο ίδιος άλλωστε θα επιθυμούσε μια ανάλογη συμπεριφορά από τους άλλους ανθρώπους, τα άλλα μέλη της κοινωνίας αυτής.

Οι κανόνες αυτοί, κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς και εφαρμογής νόμων, συνηθειών, εθίμων κτλ. κανόνες που αναφέρονται συχνά και «ως κανόνες ηθικής συμπεριφοράς», ουσιαστικά λειτουργούν ως ένα είδος φίλτρου ή

και φραγμού μιας οποιασδήποτε, ανεξέλεγκτης επικοινωνιακής διαδικασίας, μιας διαδικασίας η οποία θα επεδίωκε κάποιο ανεξέλεγκτο σκοπό, και θα ικανοποιούσε μόνο τον αρχικό επικοινωνητή, αυτόν που θα είχε την πρωτοβουλία της Επικοινωνίας. Πολλοί συγγραφείς, φιλόσοφοι και κοινωνιολόγοι έχουν μελετήσει το ζήτημα της ανεξέλεγκτης δράσης του ατόμου στο πλαίσιο της κοινωνίας και της Ηθικής της συμπεριφοράς του κι ανάμεσα τους ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης. Ο σύγχρονος μάλιστα Γερμανός κοινωνιολόγος και φιλόσοφος Γούργκεν Χάμπερμας (γεν. 1929) αφιέρωσε μια από τις γνωστές μελέτες του ακριβώς στην Ηθική της Επικοινωνίας όπου εξετάζει και το ζήτημα της Ηθικής της βούλησης του αποστολέα -πομπού ενός μηνύματος και της Ηθικής του αποτελέσματος που επιδιώκει. Η Ηθική αυτή αποτελεί ένα σημαντικό φραγμό της ανεξέλεγκτης βούλησής του αλλά και του επιδιωκόμενου αποτελέσματος. Ας δούμε ένα παράδειγμα:

Ο Γιώργος επιθυμεί να αποκτήσει ένα μηχανάκι. Σκέφτεται να το ζητήσει από τον πατέρα του. Θα μπορούσε να εκφράσει το αίτημα-μήνυμά του έτσι ώστε να ικανοποιηθεί αμέσως... «Άκουσε πατέρα! Θέλω να μου πάρεις το μηχανάκι τώρα»... Όμως πριν το πει, μια σκέψη γεννιέται στο μυαλό του. Ο πατέρας του δεν έχει απόθεμα χρημάτων... Δεν μπορεί να αγοράσει το μηχανάκι. Δεν μπορεί και να δανειστεί αφού το χρέος θα πληρωνόταν από το εισόδημα ολόκληρης της οικογένειας... Η οικογένεια έχει και άλλες ανάγκες. Θα μπορούσε να αδιαφορήσει... Τελικά το μήνυμά του άλλαξε μορφή. «Ξέρεις πατέρα, θα ήθελα να αγοράσω ένα μηχανάκι, όταν μαζέψω τα χρήματα ...». Δεν θέλει και κρίνει πως δεν είναι σωστό να επιβαρύνει τον πατέρα και την οικογένεια με χρέος... Η απόφασή του αυτή κρίνεται σωστή και ηθική σύμφωνα με τους σημερινούς κοινωνικούς κανόνες.

Ερώτηση

1. Τι μπορεί να αποτελέσει φραγμό στη λεκτική επικοινωνία; Περιγράψτε μία αποτυχημένη προσπάθεια να μιλήσετε στην τάξη κι εξηγήστε τους λόγους για τους οποίους δεν μπορείτε να μιλήσετε.

Εργασία

1. Η ηθική αποτελεί συντελεστή ή φραγμό στη διαδικασία της συναλλαγής στην επικοινωνία; Δώστε παραδείγματα από την καθημερινή σας ζωή.

2.10 Η συμβουλή ως φραγμός Επικοινωνίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

βούληση επικοινωνητή, φραγμός

Συχνά στην καθημερινή ζωή, μια επικοινωνιακή διαδικασία που διαμορφώνεται σύμφωνα με τη βούληση του αρχικού επικοινωνητή, δεν ολοκληρώνεται με την αποστολή του μηνύματος στο οποίο κατέληξε, επειδή στον κρίσιμο χρόνο της απόφασης της αποστολής του, παρεμβαίνει ένας τρίτος, ένα άτομο εκτός της επικοινωνιακής διαδικασίας, για να προσφέρει τη συμβουλή του, ώστε το μήνυμα να γίνει διαφορετικό, η ενέργεια του αποδέκτη ανάλογη και η επιτυχία της Επικοινωνίας ασφαλής. Μπορεί μάλιστα αυτός ο τρίτος να έχει προσκληθεί από τον ίδιο τον αποστολέα-πομπό, για να δώσει τη συμβουλή του για την καλύτερη, δηλαδή αποτελεσματικότερη, πραγματοποίηση της επικοινωνιακής διαδικασίας.

Και στη μια και στην άλλη περίπτωση, η συμβουλή έχει ως αφετηρία:

- α) την παραδοχή ότι δίνεται για το συμφέρον του αποστολέα-πομπού.
- β) ότι ο σύμβουλος, αυτός που παρέχει τη συμβουλή, γνωρίζει καλύτερα την επικοινωνιακή διαδικασία από τον αποστολέα και
- γ) ότι ο ίδιος δεν επιδιώκει για τον εαυτό του κάποιο όφελος από την εφαρμογή της συμβουλής που παρέχει.

Αν λοιπόν, ο αρχικός επικοινωνητής, αναζητά τη συμβουλή ενός ειδικού ή αν δέχεται, χωρίς να τη ζητήσει ο ίδιος, μια συμβουλή και πιστεύει ότι η εφαρμογή της θα του εξασφαλίσει την επιτυχία της Επικοινωνίας, τότε ή θα ματαιώσει τη διαδικασία που αυτός άρχισε ή θα την αλλάξει σύμφωνα με τη συμβουλή που πήρε ή θα αναθέσει τη διαδικασία της Επικοινωνίας στον ειδικό. Είναι φανερό ότι και σ' αυτήν την περίπτωση, η συμβουλή αποτελεί ουσιαστικά ένα φραγμό της αρχικής επικοινωνιακής διαδικασίας, ένα φραγμό στην αυθεντική έκφραση του επικοινωνητή, στην προσωπική έκφρασή του. Εξαρτάται λοιπόν από αυτόν αν θα δεχθεί τη συμβουλή στην κρίσιμη στιγμή της διαμόρφωσης του μηνύματος και της αποστολής του. Πολλά άτομα για το λόγο της μείωσης της προσωπικής έκφρασής τους πολύ δύσκολα δέχονται συμβουλές ή αρνούνται οποιαδήποτε συμβουλή, έστω κι αν πολλές φορές αποτυγχάνουν στις επιδιώξεις τους...

Ας δούμε ένα παράδειγμα:

Η εταιρία «Α» έχει αποφασίσει να εκδώσει μια σειρά από έντυπα, αφίσες,

πολύπτυχα, φυλλάδια κτλ. για να διαφημίσει το όνομα και τα προϊόντα της. Ο Πρόεδρος και Διευθυντής της εταιρίας διαμορφώνει τον κύριο επικοινωνιακό στόχο, «προβολή της εταιρίας και προβολή του προϊόντος» και παραγγέλλει τις ανάλογες μακέτες, τα σχέδια, τα κείμενα. Όμως, πριν τελειώσουν, παρεμβαίνει ο υπεύθυνος του διαφημιστικού τμήματος και συμβουλεύει να προβληθεί πολύ εντονότερα ο στόχος «τιμή του προϊόντος». Ο Πρόεδρος διστάζει... Επανεξετάζει τη δική του ιδέα... αρχίζει να αμφιβάλλει για την αποτελεσματικότητά της... Αποφασίζει να δεχτεί την αλλαγή... Διακόπτει τη δική του παραγγελία και αναθέτει στον υπεύθυνο να φροντίσει τη νέα διαφημιστική Επικοινωνία.

Ερώτηση

1. Πώς λειτουργεί η συμβουλή σαν φραγμός στην επικοινωνία;

Εργασία

1. Πότε χρειάζεται μία συμβουλή; Ξεχωρίστε την επαγγελματική συμβουλή (π.χ. συμβουλές προς τους ασθενείς, σύμβουλοι επιχειρήσεων κτλ.), από τη φιλική συμβουλή (συμβουλές προς τους φίλους). Δώστε παραδείγματα.

2.11 Η επιβράβευση ως φραγμός Επικοινωνίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**ενίσχυση,
κίνητρο,
φραγμός**

Συμβαίνει κάποτε στην καθημερινή ζωή μια δραστηριότητα ενός ατόμου, να θεωρηθεί σημαντική και για την ομάδα ή την κοινωνία στην οποία ζει και ασκεί τις δραστηριότητές του. Μάλιστα, κάποια από αυτές, μπορεί να θεωρηθεί εξαιρετικά σημαντική και να επιβραβευθεί. Η επιβράβευση αυτή, θα

μπορούσε να αποτελέσει ένα κίνητρο για ανάλογες πράξεις και δραστηριότητες, ώστε να γίνουν καλύτερες και σημαντικότερες και να ωφελήσουν την ομάδα και την κοινότητα. Θα μπορούσε όμως να αποτελέσει και ένα φραγμό για νεότερες πράξεις και δραστηριότητες, αν κάθε νέα πράξη θεωρείται ως ασήμαντη, όταν συγκρίνεται με τη βραβευμένη. Ας δούμε μια τέτοια περίπτωση:

Μετά από ένα σχετικό διαγωνισμό και αξιολόγηση το περιοδικό ενός Λυκείου της πόλης βραβεύεται. Γραμμένο και σχεδιασμένο από τους μαθητές απαιτεί πολύ κόπο και προσπάθειες. Αλλά το αποτέλεσμα τους δικαιώνει. Στη συνέλευση για τη νέα έκδοση συζητούνται τα στοιχεία της, δηλαδή περιεχόμενα, εικονογράφηση κτλ. Αποφασίζεται ότι το νέο τεύχος πρέπει να είναι ισότιμο ή ανώτερο του βραβευμένου. Προτείνεται να γίνει μια νέα συνέλευση, για να προταθούν σημαντικά και πρωτότυπα κείμενα και εικόνες... και μετά δεύτερη και μετά τρίτη, ώπου να βρεθούν. Ακόμη τα ψάχνουν.. Το νέο περιοδικό δεν κυκλοφόρησε ποτέ. Η Επικοινωνία αυτή, των μαθητών μεταξύ τους και με την πόλη, διακόπηκε. Όσο για τα άλλα Λύκεια δεν τόλμησαν καν να ξεκινήσουν, βλέποντας τα δοκίμιά τους και συγκρίνοντάς τα με εκείνα του βραβευμένου περιοδικού...

Και στη μια και στην άλλη περίπτωση, η επιφύλαξη των μαθητών ήταν υπερβολική. Η βράβευση του περιοδικού, που ουσιαστικά αποτέλεσε τον φραγμό για τη συνέχιση της έκδοσης ή την έκδοση άλλου περιοδικού, το φραγμό για μια πολύτιμη επικοινωνιακή δραστηριότητα των μαθητών, δεν έγινε με την προϋπόθεση ότι όλα τα νεότερα περιοδικά θα γίνουν ισότιμα ή ανώτερα από το βραβευμένο. Η βράβευση έγινε και έπρεπε να γίνει, ως ενίσχυση της εκδοτικής προσπάθειας στο σύνολό της. Αυτή η προσπάθεια δεν είναι δυνατό να αποδίδει πάντοτε τεύχη άξια βράβευσης. Αν κάποιος από αυτά ξεχωρίσει και διακριθεί (από την ομάδα, το Σχολείο, ή την κοινωνία της Πόλης), σημαίνει πως η ξεχωριστή δουλειά και προσπάθεια μπορεί να διακριθεί και να βραβευθεί. Και αυτό το στοιχείο, θα πρέπει να θεωρείται κίνητρο για όλη την εκδοτική προσπάθεια και των βραβευμένων μαθητών και αυτών που θα ξεκινήσουν τη δική τους προσπάθεια...

Ερώτηση

1. Μπορεί η επιβράβευση να αποτελέσει φραγμό στην επικοινωνία;

Εργασία

1. Πώς η επιβράβευση επιδρά στα προσωπικά σας κίνητρα; Δώστε παραδείγματα.

2.12 Τρόποι Επικοινωνίας που αποτελούν φραγμούς

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**απολογητικό μήνυμα,
αποτροπή,
επικριτική,
κριτική,
λογικοί κανόνες,
σύνθεση μηνύματος**

Αλλά και η ίδια η Επικοινωνία μπορεί να αποτελέσει ένα φραγμό, ένα εμπόδιο, σε μια διαδικασία που πρόκειται να αρχίσει, σε μια προσπάθεια που άρχισε, σε μια προσπάθεια που φτάνει στο τέλος της. Η Επικοινωνία μπορεί, με την κατάλληλη σύνθεση του μηνύματος και του περιεχομένου της, να αποκτήσει έναν ιδιαίτερο, απαγορευτικό χαρακτήρα και να αποτελέσει ουσιαστικά έναν τρόπο

για την αποτροπή μιας οποιοσδήποτε ενέργειας, της λήψης μιας απόφασης, της διαμόρφωσης μιας σκέψης, μιας ιδέας. Αυτή η Επικοινωνία μπορεί να ονομαστεί **Αποτρεπτική** και διακρίνεται ανάμεσα στα άλλα είδη της Επικοινωνίας που χαρακτηρίζονται ανάλογα με τον τελικό σκοπό που επιδιώκουν με την πραγματοποίησή τους. Μια Επικοινωνία που έχει σκοπό να ενθαρρύνει, ονομάζεται και Ενθαρρυντική ή Προτρεπτική, να συμβουλεύσει, Συμβουλευτική κτλ.

Αλλά και η **Αποτρεπτική Επικοινωνία**, μπορεί να διακριθεί σε ιδιαίτερες κατηγορίες, ανάλογα με τον τρόπο της εφαρμογής της.

Π.χ. μπορεί να εφαρμοστεί:

- α) Με ένα μήνυμα κριτικό-επικριτικό και τότε χαρακτηρίζεται ως Επικοινωνία Κριτική-Επικριτική.
- β) Με ένα μήνυμα απολογητικό, και τότε χαρακτηρίζεται ως Απολογητική Επικοινωνία.
- γ) Με μηνύματα υπερλογικά, παράλογα, ανήθικα, αλλοπρόσλλα κτλ. και τότε ονομάζεται ανάλογα.

Ας δούμε μερικές περιπτώσεις:

Επικοινωνία κριτική-επικριτική.

Η εφαρμογή μιας Επικοινωνίας Κριτικής, έχει ως αφετηρία την πρόθεση της κριτικής μιας πράξης ή ενός αποτελέσματος. Η κριτική όμως αφορά ουσιαστικά την αξιολόγηση της πρόθεσης της πράξης ή του αποτελέσματος με ορισμένα κριτήρια. Μπορεί λοιπόν να καταλήξει σε θετική αξιολόγηση, και τότε ουσιαστικά αποτελεί κριτική θετική ή επαινετική ή να καταλήξει σε κριτική αρνητική, επικριτική. Η Επικοινωνία που καταλήγει να επαινεί, και έτσι να επιβραβεύει παρουσιάστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Η Επικοινωνία που καταλήγει να κατακρίνει, και την οποία ονομάσαμε κριτική- επικριτική, εμφανίζεται και σε απλές καθημερινές πράξεις και αποφάσεις αλλά και σε σημαντικές κοινωνικές εκδηλώσεις ή προσπάθειες που τα αποτελέσματά τους ενδιαφέρουν μεγάλες κοινωνικές ομάδες ή μια κοινωνία ολόκληρη. Πρέπει εδώ λοιπόν, να διευκρινίσουμε ότι η Κριτική, ακόμη και η Επικριτική Επικοινωνία δεν είναι πάντοτε επιζήμιες για τον κρινόμενο. Αν πράγματι, μια πράξη, μια πρόθεση, πράξη ή αποτέλεσμα είναι, σύμφωνα με αντικειμενικά και ορθά κριτήρια, αρνητικό, τότε η διαπίστωση του αρνητικού χαρακτήρα, αποτελεί μια αληθινή διαπίστωση και πρέπει να ληφθεί υπόψη, ώστε να αντιμετωπιστεί ανάλογα η αρχική πράξη και πρόθεση ή το αποτέλεσμα και με νεότερη απόφαση να τροποποιηθούν, να αλλάξουν ή να μην επαναληφθούν.

Ο μαθητής, που παίζει πιάνο στην Αίθουσα Μουσικής, δεν είναι καλά προετοιμασμένος. Το μουσικό κομμάτι που παίζει ακούγεται γεμάτο λάθη (φάλτσα). Ο δάσκαλος του γνέφει με το κεφάλι, κινώντας το αριστερά - δεξιά ... «δεν είναι σωστό...». Ο μαθητής σταματά και αρχίζει πάλι από την αρχή. Μια, δυο, τρεις φορές... Την τελευταία φορά ο δάσκαλος του γνέφει κουνώντας το κεφάλι πάνω κάτω... «είναι σωστό, συνέχισε». Το πρώτο μήνυμα του δάσκαλου ήταν βέβαια κριτικό και επικριτικό δεν ήταν όμως επιζήμιο, αντίθετα ήταν επωφελές. Το δεύτερο μήνυμά του ήταν πάλι κριτικό αλλά ενθαρρυντικό...

1. Επικοινωνία απολογητική

Διαφορετική και από την Αποτρεπτική Επικοινωνία είναι η Απολογητική. Η πρώτη επιδιώκει να προκαλέσει ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα στον αποδέκτη της Επικοινωνίας, δηλαδή στο δέκτη του κριτικού ή επικριτικού μηνύματος. Η δεύτερη έχει σκοπό να ικανοποιήσει την ανάγκη του ίδιου του αποστολέα του μηνύματος να απολογηθεί. Επιδιώκει με τη σύνταξη και την αποστολή του «απολογητικού μηνύματος» να απολογηθεί, να αποκρούσει με το περιεχόμενό του, τις εναντίον του κατηγορίες, να απαντήσει σε προηγούμενες κατηγορίες, να «δώσει λόγο» για κάποια πράξη ή παράλειψή του...

Στην κατηγορία της Απολογητικής Επικοινωνίας ανήκουν οι απολογίες των κατηγορούμενων πολιτών στα δικαστήρια, οι απολογίες των υπαλλήλων στους Προϊσταμένους τους, των στρατιωτικών στους ανωτέρους τους κτλ. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν και οι διάσημοι Λόγοι των μεγάλων Ελλήνων Ρητόρων:

Ο Λόγος «Υπέρ Αδυνάτου» του Λυσία (440-380 π.Χ.).

Ο Λόγος «Υπέρ Στεφάνου» του Δημοσθένη (384-327 π.Χ.).

Ο Λόγος «Υπέρ Φιλίππου» του Ισοκράτη (436-338 π.Χ.).

Διασημότερος Λόγος Απολογητικός όλων των εποχών, είναι βέβαια η «Απολογία του Σωκράτη» (439-399 π.Χ.) του μεγάλου Έλληνα σοφού, που γράφτηκε μετά το θάνατό του από τον μαθητή του, τον Πλάτωνα, για να προστατευθεί η μνήμη του στους αιώνες...

Ας δούμε όμως παραδείγματα από την καθημερινή ζωή:

Η Μαρία βιάζεται να προλάβει τα μαγαζιά. Στο δρόμο σχεδόν τρέχει. Με την κρεμασμένη τσάντα χτυπάει μια ηλικιωμένη κυρία. Σταματά στενοχωρημένη... «Με συγχωρείτε... δεν σας πρόσεξα... βιαζόμουν...». Η κυρία αποδέχεται τα λόγια της Μαρίας, δηλαδή το απολογητικό «μήνυμά» της και χαμογελά με κατανόηση. Η οδός Ερμού της Αθήνας, με τα πολλά καταστήματα γυναικείων ειδών, είναι πειρασμός για κάθε γυναίκα... Το χαμόγελο της κυρίας ήταν βέβαια το «μήνυμα» της συγχώρησης...

Το ζήτημα στη συνέλευση των μαθητών ήταν ο λόγος για τον οποίο δεν έγινε η εκδρομή της Παρασκευής, αφού όλα ήταν κανονισμένα. Σύμφωνοι οι Καθηγητές, ο Γυμνασιάρχης, οι γονείς... Τελικά κατέληξαν πως υπεύθυνος ήταν ο Πρόεδρος της Τάξης, αφού εκείνος είχε αναλάβει να συνεννοηθεί με τους καθηγητές και το Πρακτορείο για τα Πούλμαν και δεν τα κατάφερε.. Καλείται να απολογηθεί. Ο Πρόεδρος σηκώνεται ταραχμένος από την κατηγορία... «Πριν με κατηγορήσετε έπρεπε να ρωτήσετε» τους είπε φωνάζοντας. «Την Παρασκευή τα Πούλμαν είχαν απεργία...» Η συνέλευση δέχθηκε την απολογία του.. και τον απάλλαξε από την κατηγορία». Η εκδρομή έγινε την επόμενη Παρασκευή...

2. Επικοινωνία Υπερλογική

Είναι η Επικοινωνία η οποία επιδιώκει να κρίνει ή να αξιολογήσει διάφορες ιδέες, πράξεις, διαδικασίες, έργα κτλ. εφαρμόζοντας ορισμένα λογικά κριτήρια και κανόνες λογικής και να διαπιστώσει τα λογικά ελαττώματά τους. Συχνά όμως, με τη σχολαστική εφαρμογή των λογικών κανόνων, κρίνονται αποτρεπτικά και αποφεύγονται πράξεις και παραλείψεις οι οποίες εκ των υστέρων αποδεικνύονται και λογικές και χρήσιμες. Σε αυτές τις περιπτώσεις αναφέρεται και ο όρος της Υπερλογικής Επικοινωνίας, όταν με την υπερβολική λογική εξέταση των θεμάτων, καταλήγουν οι ενδιαφερόμενοι να αποφεύγουν κάθε δραστηριότητα, να αμφιβάλλουν για κάθε πρωτότυπη ιδέα και επιδίωξή τους.

Ασφαλώς η λογική εξέταση των θεμάτων είναι αναγκαία. Μια ιδέα ή πράξη μη λογική, είναι κατά κανόνα σίγουρο ότι θα οδηγήσει σε ανεπιθύμητη εξέλιξη την ιδέα και σε απροσδόκητα, αβέβαια πάντως, αποτελέσματα την πράξη. Είναι λοιπόν αναγκαία κατ' αρχήν η λογική κρίση και αξιολόγησή τους.

Στην καθημερινή ζωή συχνά, έρχεται η ώρα να επιλέξει κανείς ανάμεσα σε δύο λύσεις τη συμφερότερη, την καλύτερη. Μια λογική ανάλυσή τους οδηγεί στις λογικές αξιολογήσεις και στις φράσεις-μηνύματα «διάλεξε την Α, διότι...» ή «διάλεξε τη Β» διότι...». Η επιλογή της μιας ή της άλλης περιέχει τον ίδιο βαθμό πιθανότητας επιτυχίας αλλά και αποτυχίας. Έχει λοιπόν κάθε μια ποσοστό διακινδύνευσης (ρίσκο) 50% ή ένα προς δύο. Είναι λογική η πρόταση να διαλέξει κανείς την Α ή τη Β λύση. Είναι όμως υπερλογική η φράση «μη διαλέγεις καμιά, για να μη διακινδυνεύσεις καθόλου»... Γιατί ο σκοπός της αξιολόγησης δεν είναι η άρνηση της λύσης αλλά η λύση... Η ζωή προβάλλει συνεχώς διλήμματα και απαιτεί απαντήσεις... προβλήματα και απαιτεί λύσεις ...και επιλογές.

3. Αλλοπρόσαλλη Επικοινωνία.

Είναι αυτή της οποίας το περιεχόμενο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί με ένα λογικό κριτήριο ή τρόπο και η οποία κινδυνεύει με τα «μηνύματά» της να περιπλέξει τον αποδέκτη της, να τον φέρει σε αμηχανία, να τον οδηγήσει σε διαφορετικές λύσεις για το ίδιο ζήτημα, να του προκαλέσει ποικίλα προβλήματα. Αλλοπρόσαλλη Επικοινωνία μπορεί να είναι και αυτή που επιχειρείται από ανίδεους ανθρώπους σε θέματα εκτός των γνώσεών τους. Αλλοπρόσαλλη Επικοινωνία, καταλήγει να είναι αυτή την οποία δέχεται ένας αποδέκτης για κάποιο ζήτημα, από πολλούς, διαφορετικούς αποστολείς μηνυμάτων, το καθένα με διαφορετικό περιεχόμενο και πρόταση.

Μια Αλλοπρόσαλλη Επικοινωνία σχεδόν πάντα οδηγεί σε αποτυχημένη λύση. Ας δούμε ένα παράδειγμα:

Στο γήπεδο η ομάδα χάνει. Οι αμυντικοί δεν αμύνονται καλά, οι επιθετικοί δεν καταφέρνουν να επιτεθούν, οι ενδιάμεσοι κοιμούνται... Στην εξέδρα χιλιάδες φίλαθλοι κραυγάζουν ...οδηγίες-μηνύματα προς τον προπονητή. «Βγάλε τον Α..», «Βάλε τον Β..», «Βγάλε τον Γ..», «Βάλε τον Δ..», κτλ. Έχει δικαίωμα για μια αλλαγή. Οι βοηθοί του λένε να συνεχίσει όπως είναι η ομάδα. Ο ίδιος αμφιβάλλει.. Να αλλάξει τον ένα ή τον άλλο... Ρωτάει το γιατρό... Η ώρα περνάει.. Οι κραυγές-μηνύματα συνεχίζονται, δεν μπορεί να αποφασίσει και ο αγώνας λήγει. Η ομάδα έχασε...

Ερωτήσεις

- 1. Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στην κριτική και απολογητική επικοινωνία καθώς και ανάμεσα στην υπερλογική και αλλοπρόσαλλη επικοινωνία;*
- 2. Μπορεί μία επικοινωνιακή διαδικασία να συνδυάζει δυο τρόπους επικοινωνίας, όπως κριτικό και υπερλογικό;*

Εργασία

- 1. Χωριστείτε σε μικρές ομάδες. Κάθε ομάδα να αναλάβει να αποδώσει έναν τρόπο επικοινωνίας χρησιμοποιώντας τόσο λεκτικά όσο και μη λεκτικά μέσα. Βρείτε έτσι εάν υπάρχουν κοινά σημεία ή διαφορές ανάμεσα σε όλους τους τρόπους επικοινωνίας.*

2.13 Ενεργητική ακοή

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**ακουστικά στοιχεία,
αποδοχή μηνύματος,
κατανόηση μηνύματος**

Σημαντικό ζήτημα της επικοινωνιακής διαδικασίας είναι ο τρόπος με τον οποίο ο αποδέκτης ενός μηνύματος μπορεί να αντιληφθεί το μήνυμα και να κατανοήσει το περιεχόμενό του, ώστε ανάλογα να αντιδράσει, να αποφασίσει, να πράξει, να

συμπεριφερθεί. Είναι μάλιστα φανερό ότι το σημαντικότερο σημείο στη διαδικασία αυτή που αφορά αποκλειστικά τον αποδέκτη, είναι το πρώτο στάδιό της, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο μπορεί να αποδεχθεί το μήνυμα και ο τρόπος με τον οποίο θα ενεργήσει, ώστε να το κατανοήσει. Στην περίπτωση της Ακουστικής Επικοινωνίας, στην οποία ο αποδέκτης θα δεχτεί το μήνυμα κυρίως ως ένα σύνολο ακουστικών στοιχείων-λέξεων και ήχων, το βασικό ζήτημα είναι πώς θα «ακούσει» ο αποδέκτης αυτό το μήνυμα και πώς μετά το μήνυμα θα ενεργήσει.

Η βασική απαίτηση αυτής της ακουστικής επικοινωνιακής διαδικασίας είναι μία. Ο αποδέκτης να μπορεί να ακούει, να έχει δηλαδή σε κανονική κατάσταση την αίσθηση της ακοής με την οποία αντιλαμβάνεται τους ήχους. Με την έκφραση κανονική ακοή, εννοούμε τη δυνατότητα της ακοής να συλλαμβάνει τους ήχους τους οποίους μπορούν να συλλαμβάνουν οι υγιείς, με συνηθισμένη ακουστική ικανότητα, ακροατές. Μπορεί λοιπόν, ένας ακροατής-αποδέκτης μηνύματος, να το «ακούει», να φτάνουν δηλαδή ως τα αυτιά του οι ήχοι και να μην αντιλαμβάνεται το περιεχόμενό τους, άρα και το ακουστικό μήνυμα στο σύνολό του ή να αντιλαμβάνεται κανονικά τα ακουστικά στοιχεία-λέξεις του μηνύματος. Ονομάζουμε **Ενεργητική** την ακοή, όταν αντιλαμβάνεται κανονικά τους ήχους αυτούς και Παθητική την ακοή που δεν τους αντιλαμβάνεται. Ας θυμηθούμε εδώ ότι για να λειτουργήσει κανονικά και η ακοή, ανεξάρτητα από την κατάσταση του ακουστικού νευρικού συστήματος και των αυτιών του ακροατή, βασική προϋπόθεση είναι και η κατάλληλη ψυχολογική κατάσταση του, η διάθεσή του να κατευθύνει την προσοχή του στο συγκεκριμένο μήνυμα και να ενεργοποιήσει τη βούλησή του να τα αντιληφθεί.

Ας δεχτούμε πως ισχύουν αυτές οι δύο προϋποθέσεις:

- α) Ο ακροατής-αποδέκτης διαθέτει κανονική ακοή και
- β) Βρίσκεται σε κατάλληλη ψυχολογική διάθεση.

Ακούει λοιπόν ένα μήνυμα λεκτικό. Η ακοή του λειτουργεί με τρόπο ενεργητικό. Ας δούμε πώς θα συνεχίσει:

i) Θα στραφεί στον αντίστοιχο γλωσσικό κώδικα ή τους κώδικες με τους οποίους έχει διαμορφωθεί το μήνυμα και ερμηνεύοντας τις λέξεις-στοιχεία θα κατανοήσει τη σημασία και το περιεχόμενο του μηνύματος.

ii) Ο ακροατής-αποδέκτης δε βρίσκει στον κώδικα που διαθέτει την ερμηνεία των λέξεων-στοιχείων και συνεπώς δεν αντιλαμβάνεται και τη σημασία των λέξεων και τη σημασία του μηνύματος.

Στην πρώτη περίπτωση η ενεργητική ακοή του λειτούργησε αποτελεσματικά, στη δεύτερη όχι.

Ας δούμε ένα παράδειγμα:

Η Ελένη γνωρίζει μια φίλη στην κατασκήνωση του καλοκαιριού. Η Ελένη δε γνωρίζει γαλλικά. Η συνεννόησή τους γίνεται με λίγα αγγλικά και με νοήματα. Κάποια στιγμή η φίλη της λέει με τα φτωχά ελληνικά της... «Ελένη έλα βοηθήσει..». Η Ελένη χαμογελά. Γνωρίζει και τις τρεις λέξεις και καταλαβαίνει το νόημά τους έστω κι αν είναι λάθος συνταγμένες. Η Ελένη πάει να βοηθήσει. Μετά αρκετή ώρα η φίλη της φωνάζει βιαστικά «Eleni, viens m'aider»... Η Ελένη ακούει τ' όνομά της. Ακούει καθαρά και το «Βιεν μεντέ».. Δεν καταλαβαίνει τίποτε και μένει αμήχανη.. Με ένα «Τι;» ρωτά να διευκρινίσει.. Η φίλη καταλαβαίνει.. «Έλα βοηθήσει..». Η αλλαγή του κώδικα (γαλλικά -ελληνικά) ήταν το πρόβλημα και η λύση...

Ερωτήσεις

1. Πώς συμμετέχει η ακοή στην ποιότητα της επικοινωνίας ανάμεσα στα άτομα;
2. Ποια είναι τα προβλήματα που μπορούν να προκύψουν κατά την μετάδοση των ακουστικών μηνυμάτων; (Συμβουλευτείτε και το υποκεφάλαιο 2.4).

Εργασία

1. Χρησιμοποιήστε πρώτα οι μισοί και μετά οι άλλοι μισοί μέσα στην τάξη ωτοασπίδες έτσι ώστε να απομονωθείτε ακουστικά από το περιβάλλον σας. Στη συνέχεια προσπαθήστε να κανονίσετε με τους γύρω σας τι θα μπορούσατε να κάνετε μετά το σχολείο. Όσοι δεν φοράνε ωτοασπίδες να χρησιμοποιούν για τη μετάδοση των μηνυμάτων ακόμα και δυσνόητες ή ανύπαρκτες λέξεις. Συζητήστε πώς νιώσατε μετά από αυτή την εμπειρία.

2.14 Δεξιότητες λεκτικής αποδοχής

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**ανοιχτή - κλειστή
ερώτηση,
μορφή μηνύματος,
ουδετερότητα,
σύνταξη μηνύματος,
σύντομη - απλή ερώτηση,
σιωπή**

Ανάλογη με τις διαδικασίες της ενεργητικής ακοής και της αποδοχής των ηχητικών στοιχείων και λέξεων είναι η γενικότερη διαδικασία της λεκτικής αποδοχής. Δηλαδή η διαδικασία με την οποία ο αποδέκτης μιας λεκτικής Επικοινωνίας (προφορικής-γραπτής-σε οθόνη, σε αφίσα κτλ.) θα μπορέσει και να αντιληφθεί τα στοιχεία του λεκτικού μηνύματος και να τα κατανοήσει, ώστε ανάλογα να αποφασίσει, να πράξει ή να μην πράξει κτλ. Πέρα λοιπόν από την

κατάλληλη ψυχολογική διάθεση (προσοχή, βούληση) και πέρα από τη γνώση του συγκεκριμένου κώδικα (π.χ. ελληνική γλώσσα), ο αποδέκτης του λεκτικού μηνύματος είναι δυνατό να επηρεαστεί και από τον τρόπο με τον οποίο συντάσσεται το μήνυμα και από τη μορφή με την οποία φτάνει ως αυτόν. Π.χ. ένα μήνυμα κείμενο, ένα μήνυμα σύνθημα, ένα μήνυμα - ερώτηση, ένα μήνυμα σύντομο, ένα μήνυμα εκτεταμένο κτλ. Ο αποδέκτης για κάθε είδος μηνύματος χρειάζεται να διαθέτει τον κατάλληλο τρόπο αντίληψης, επεξεργασίας και κατανόησης, ώστε ανάλογα να το αντιμετωπίσει.

Ένα μήνυμα-κείμενο, απαιτεί προσήλωση, από την αρχή ως το τέλος της ανάγνωσης ακρόασης, με αδιάκοπη προσοχή και βούληση για την κατανόησή του.

Ένα μήνυμα-σύνθημα, απαιτεί ένταση της προσοχής, αφού περιέχει σε ελάχιστες λέξεις ολόκληρη την πρόθεση του αποστολέα και πρέπει με τις λέξεις αυτές να κατανοηθεί.

Ένα μήνυμα-ερώτηση, απαιτεί και ένταση προσοχής και ακριβή εντοπισμό και της περιεχόμενης πρόθεσης και της ζητούμενης απάντησης.

Αλλά η προσήλωση σε ένα κείμενο, η ένταση της προσοχής και ο εντοπισμός των ζητούμενων των ερωτήσεων είναι ικανότητες ψυχολογικές και πνευματικές, οι οποίες αναπτύσσονται με άσκηση, με προσπάθεια και με κόπο, ώσπου να αποτελέσουν τελικά σταθερές δεξιότητες του αποδέκτη, χρήσιμες σε κάθε ανάλογη περίπτωση. Ας δούμε μερικές:

1. Ανοιχτές-κλειστές ερωτήσεις.

Ανοιχτές ερωτήσεις είναι αυτές που επιτρέπουν και ανοιχτές απαντήσεις. Κλειστές είναι οι ερωτήσεις οι οποίες περιορίζουν τις απαντήσεις σε ένα συγκεκριμένο

κριμένο λεκτικό πλαίσιο. Π.χ. η ερώτηση «Τι είναι ελευθερία;» είναι μια ανοικτή ερώτηση στην οποία μπορούν να δοθούν αμέτρητες απαντήσεις. Τόσες, όσες και αυτοί που θα απαντήσουν. Η ερώτηση «Πότε είναι η επέτειος του ΟΧΙ;» είναι μια κλειστή ερώτηση και η σωστή απάντησή της είναι μία και μόνη, όσοι και αν απαντήσουν σε αυτήν.

Για να κατανοήσει ο αποδέκτης-ακροατής-αναγνώστης την πρώτη ερώτηση, χρειάζεται να έχει μάθει, να έχει μελετήσει, να έχει σκεφτεί το θέμα της Ελευθερίας και να έχει καταλήξει στις δικές του απόψεις και ιδέες, έστω και αν αυτές δεν έχουν μια συγκεκριμένη και οριστική μορφή. Για να απαντήσει στη δεύτερη ερώτηση χρειάζεται να θυμάται οπωσδήποτε την ημερομηνία 28 Οκτωβρίου και μόνο αυτήν.

2. Σύντομες - απλές ερωτήσεις.

Οι σύντομες ερωτήσεις μπορεί να είναι απλές στη μορφή και τη σύνταξη τους αλλά οι απαντήσεις που ζητούν από τους αποδέκτες τους μπορεί να είναι επίσης απλές και σύντομες αλλά και απέραντες. Χρειάζεται λοιπόν να εντοπίζει ο αποδέκτης το ζητούμενο κάθε φορά περιεχόμενο της ερώτησης και ανάλογα να το αντιμετωπίζει.

Στη σύντομη και απλή ερώτηση «Τι κάνεις;» η απάντηση είναι συνήθως είναι «Καλά»... και αφορά τη γενική κατάσταση του αποδέκτη. Μπορεί όμως ο αποδέκτης της ερώτησης να απαντήσει σχετικά με την απασχόλησή του.. «Δουλεύω, σχεδιάζω, γράφω...». Ή σχετικά με την υγεία του πάλι «Είμαι χάλια. Έχω πυρετό, πονόλαιμο, βήχα.. πήγα στο γιατρό κτλ...». Αλλά, διαπιστώνοντας μεγαλύτερο ενδιαφέρον του συνομιλητή του «ανοίγει» την απάντησή του... «Σχεδιάζω έναν καινούργιο τύπο οχήματος, το οποίο θα κινείται με ένα χημικό καύσιμο, χωρίς κατάλοιπα κτλ. κτλ.». Όταν ο ερωτών αποστολέας του μηνύματος-ερώτησης θα μπορούσε να ικανοποιηθεί με ένα «Καλά», η εκτεταμένη απάντηση είναι περιττή και συχνά είναι και λανθασμένη, αφού μπορεί να προκαλέσει κάποιο αρνητικό αποτέλεσμα, όπως ανία, κούραση, διάθεση απομάκρυνσης...

Η σύντομη πάλι ερώτηση «Τι είναι χρόνος;» δεν μπορεί να έχει μια σύντομη και απλή απάντηση. Σπουδαίοι επιστήμονες για να απαντήσουν σε αυτήν την ερώτηση έγραψαν ολόκληρα βιβλία και πάλι δεν την εξάντλησαν. Από τον μεγάλο Γερμανό φυσικό και μαθηματικό Αϊνστάιν (1879-1958) ως τον σύγχρονο Βρετανό φυσικό Χώκινς (γεν. 1942) και τον Έλληνα φυσικό-καθηγητή Γ. Γραμματικάκη... Ο καθένας βέβαια μπορεί να δώσει μια απάντηση, ανάλογη με τις γνώσεις, τις εμπειρίες, τις μελέτες, την αντίληψη και τις ικανότητές του... Πόσο όμως θα είναι ικανοποιητική είναι ένα άλλο ερώτημα...

3. Διατήρηση ουδετερότητας

Μια από τις χαρακτηριστικές περιπτώσεις μηνυμάτων-ερωτήσεων, οι οποίες απαιτούν ικανότητα και δεξιότητα στην απάντηση, είναι αυτές που ζητούν, μετά την αντίληψη και κατανόησή τους, μια απάντηση-επιλογής. Στην ερώτηση π.χ. «Ποιος ήταν ο σημαντικότερος Έλληνας πολιτικός του 19ου αιώνα, ο Χαρίλαος Τρικούπης ή ο Επαμεινώνδας Δεληγιάννης;», η απάντηση μπορεί να είναι «Ο Τρικούπης, διότι...» ή «Ο Δεληγιάννης, διότι...». Όμως κάθε μια από αυτές τις απαντήσεις απαιτεί γνώση της Ελληνικής Ιστορίας του 19ου αιώνα και του έργου των δύο πολιτικών, ώστε να μπορεί να γίνει η σύγκριση και η αξιολόγησή τους. Μπορεί όμως να επιλεγεί μια τρίτη απάντηση, απάντηση ουδετερότητας.. «Δεν μπορώ να τους ξεχωρίσω..», όταν πράγματι ο ερωτώμενος δεν έχει στοιχεία για να κρίνει τους πολιτικούς αυτούς ή όταν δεν θέλει να δείξει την προτίμησή του και την ενδεχόμενη πολιτική αντίληψή του...

Το ίδιο πρόβλημα αντιμετωπίζει και ο φίλαθλος της κερκίδας των φανατικών υποστηρικτών της μιας ή της άλλης ομάδας που συγκρούονται στο γήπεδο του ποδοσφαίρου... Στην ερώτηση «Καλά εσύ με ποια ομάδα είσαι;» απαντά προτιμώντας την ουδετερότητα . «Εγώ είμαι με την Εθνική Ομάδα...».

4. Αποδοχή της σιωπής.

Ανάλογη είναι και περίπτωση του μηνύματος-ερώτησης για την οποία ο αποδέκτης-ερωτώμενος διατάζει να εκλέξει ανάμεσα στις πιθανές απαντήσεις, επειδή φοβάται τις συνέπειες οποιασδήποτε απάντησης και προτιμά να σιωπήσει... Αλλά και τότε, η σιωπή του αποτελεί μια «απάντηση» και ανάλογα πάλι μπορεί να κριθεί από τον αποστολέα του μηνύματος. Στα προηγούμενα ερωτήματα ο ερωτώμενος αποδέκτης θα μπορούσε να σιωπήσει... Αλλά τότε η σιωπή του:

α) Στο πρώτο παράδειγμα η σιωπή του θα μπορούσε να εξηγηθεί με την άγνοιά του της Ιστορίας της Ελλάδας και του έργου των δύο σημαντικών αυτών Ελλήνων πολιτικών και ανάλογα να αξιολογηθεί αρνητικά η μόρφωση και καλλιέργειά του αλλά και η αδυναμία του να κρίνει.

β) Στο δεύτερο παράδειγμα η σιωπή του φιλάθλου, την οποία αυτός θα επέλεγε σκεπτόμενος ότι αυτή θα σήμαινε την ουδετερότητά του, περιέχει τον κίνδυνο να θεωρηθεί, πως επιλέγει τη σιωπή από δειλία, για να μην αντιμετωπίσει τους φιλάθλους της άλλης ομάδας που θα τον θεωρούσαν μετά την απάντησή του αντίπαλό τους, με όλες τις σχετικές συνέπειες... Οι περισσότεροι φίλαθλοι προτιμούν βέβαια να απαντήσουν καθαρά παρά να δεχτούν τον χαρακτηρισμό του δειλού...

Συνεπώς μπορούμε να συμπεράνουμε ότι και η επιλογή της άρνησης απάντησης, όπως και η όποια απάντηση, χρειάζεται γνώση όλων των στοιχείων ενός ζητήματος και την ικανότητα αξιολόγησής τους, ώστε να διαπιστωθεί το πλεονέκτημα ή το μειονέκτημα της μη απάντησης, δηλαδή της σιωπής...

Ερώτηση

1. Από τι μπορεί να επηρεαστεί ένα άτομο κατά την αποδοχή ενός μηνύματος;

Εργασία

1. Προσπαθήστε να φτιάξετε «ανοιχτές - κλειστές», «σύντομες - απλές» ερωτήσεις και ρωτήστε τον διπλανό σας. Αξιολογήστε τις απαντήσεις του. Συζητήστε μαζί του τι περιμένατε εσείς σαν απάντηση.

2.15 Δεξιότητες μη λεκτικής αποδοχής

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αντίδραση αποδέκτη,
αποδοχή μηνύματος,
απόσταση,
απόχρωση φωνής,
στάση σώματος,
χειρονομίες**

Η απάντηση-αντίδραση του αποδέκτη-ακροατή σε ένα λεκτικό μήνυμα, μπορεί να γίνει καθώς είδαμε, με μια ή περισσότερες λεκτικές απαντήσεις, με την ανάλογη κάθε φορά σημασία και την αξιολόγησή τους. Μπορεί όμως, η αποδοχή του μηνύματος και η αντίδραση του αποδέκτη-ακροατή, να γίνει μη λεκτικά, χωρίς τη χρήση λέξεων και φράσεων αλλά και με τη χρήση άλλων στοιχείων και κωδίκων. Ας δούμε μερικές περιπτώσεις.

1. Επαφή με τα μάτια.

Στα μάτια, στον «καθρέφτη της ψυχής» σύμφωνα με τη λαϊκή παροιμία, μπορεί να ιδεί ο αποστολέας ενός μηνύματος, πολλές απαντήσεις. Όπως σε οποιαδήποτε άλλη ψυχολογική ή βιολογική κατάσταση, όπως σε κάθε στιγμή της ζωής η κατάσταση ή αντίδραση των ματιών μπορεί να «διαβαστεί» ως ένα σαφές, πλήρες και κατανοητό μήνυμα ή ως απάντηση σε ένα μήνυμα-ερώτημα. Π.χ.

α) Τα μάτια που δάκρυσαν, συνήθως σημαίνουν συγκίνηση χαράς ή λύπης ή αγάπης ή πόνου...

β) Τα μάτια που κλείνουν ή μισοκλείνουν, συνήθως σημαίνουν επιθυμία για απομάκρυνση, φόβο ή άρνηση αποδοχής...

γ) Τα μάτια που μένουν ασυνήθιστα ανοιχτά, συνήθως σημαίνουν μεγάλη συγκίνηση, έκπληξη, φόβο, ταραχή, ανησυχία...

δ) Τα μάτια που ανοιγοκλείνουν έντονα, συνήθως σημαίνουν έκπληξη, ανάγκη διευκρίνισης, ανάγκη επιβεβαίωσης...

ε) Τα μάτια που στρέφουν αριστερά-δεξιά, συνήθως αναζητούν, αρνούνται και αναζητούν διέξοδο, προσπαθούν να αποφύγουν μια κατάσταση, ένα θέμα, ένα ζήτημα...

2. Στάση του σώματος.

Και η αποδοχή του μηνύματος και η αντίδραση του αποδέκτη-ακροατή μπορεί επίσης να γίνει με την ανάλογη στάση του σώματος. Μιλήσαμε ήδη για τη μη λεκτική Επικοινωνία η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί με την ανάλογη

στάση του σώματος, ώστε με αυτήν να «μεταδίδεται» ένα συγκεκριμένο μήνυμα στον αποδέκτη-θεατή του. Μπορεί όμως και η απάντηση-αντίδραση του αποδέκτη να εκφραστεί με την ανάλογη στάση του σώματος.

Ένα σώμα που πλησιάζει, που γέρνει μπροστά, σημαίνει κατ' αρχήν ενδιαφέρον και διάθεση αποδοχής.

Ένα σώμα που απομακρύνεται, που φεύγει προς τα πίσω, συνήθως σημαίνει κατ' αρχήν άρνηση ενδιαφέροντος και έλλειψη διάθεσης αποδοχής.

Ένα σώμα στραμμένο κατά μέτωπο, συνήθως σημαίνει την καλή διάθεση, άνεση και ευθύτητα, διάθεση αντιμετώπισης.

Ένα σώμα στραμμένο «με γωνία» προς μία ή άλλη διεύθυνση, συνήθως σημαίνει επιφύλαξη, διάθεση απομάκρυνσης, διάθεση μη αποδοχής.

3. Χειρονομίες.

Και με χειρονομίες μπορεί βέβαια, ο αποδέκτης του μηνύματος να απαντήσει σε ένα μήνυμα, έστω κι αν αυτές δε συνοδεύουν μια ή περισσότερες φράσεις για να τις ενισχύσουν. Με τις κατάλληλες χειρονομίες η απάντησή του σε ένα μήνυμα μπορεί να είναι επίσης σαφής, πλήρης και κατανοητή.

Μια χειραψία, ύστερα από ένα μήνυμα-παρουσίαση, ένα μήνυμα-απολογία, ένα μήνυμα-πρόταση, συνήθως σημαίνει αποδοχή, συγχώρηση και ενθάρρυνση, ιδιαίτερα μάλιστα, όταν συνοδεύεται από ελαφρό χτύπημα στην πλάτη ή τον ώμο.

Μια χειραψία σε μια συνάντηση μεταξύ ισοτίμων ατόμων και φίλων, συνήθως σημαίνει απάντηση σε χαιρετισμό.

Μια χειραψία με ένα άγνωστο άτομο, συνήθως σημαίνει διάθεση γνωριμίας, επιβεβαίωση γνωριμίας και ενδεχόμενη ικανοποίηση.

Ένα χτύπημα με τα χέρια στο πρόσωπο, αποτελεί επιθετική εκθρική κίνηση και μπορεί να είναι η εκφραστικότερη απάντηση σε μία προσβολή.

Ένα χάδι, είναι μια χειρονομία, η οποία συνήθως αποτελεί την απάντηση σε ένα μήνυμα αγάπης, φιλίας, ενθάρρυνσης, συμπάθειας, ενίσχυσης και υποστήριξης.

4. Απόχρωση φωνής.

Κάθε λεκτική απάντηση του αποδέκτη ενός μηνύματος, επηρεάζεται σημαντικά από την ένταση και την απόχρωση της φωνής του. Η ίδια φράση, όταν απευθύνεται με σιγανή φωνή, είναι διαφορετική από την ίδια φράση, όταν

αυτή απευθύνεται με δυνατή ή βροντώδη φωνή. Η ένταση της φωνής, συνήθως θεωρείται ως ένταση της απάντησης, της φράσης που έτσι εκφωνείται και με την πρόσθετη σημασία της επιβολής του όποιου περιεχομένου της. Αντίθετα η αδύναμη εκφορά της απάντησης, συνήθως θεωρείται ως αδυναμία του περιεχομένου της. Αλλά κάθε απόχρωση της φωνής μπορεί να «ερμηνευθεί» ως μία διαφορετική διάθεση που επηρεάζει προφανώς τη φράση που έτσι εκφωνείται.

Μια φωνή διστακτική και τρεμάμενη, συνήθως σημαίνει αμφιβολία, ανησυχία και επιφύλαξη, ακόμη και φόβο. Μια φωνή καθαρή, χωρίς κομπιάσματα, ούτε πολύ δυνατή, ούτε πολύ χαμηλή, συνήθως σημαίνει σιγουριά, αυτοπεποίθηση, γνώση του αντικειμένου.

Μια φωνή χαμηλή, με κλειστά χείλη, «σφυριχτή», συνήθως σημαίνει υποκρισία, πονηριά, διάθεση εκφοβισμού ή εκδίκησης. Μια φωνή πότε δυνατή, πότε χαμηλή, πότε τρεμάμενη, πότε καθαρή, σημαίνει συνήθως σύγχυση, επιπολαιότητα, αδυναμία, αμφιβολία...

5. Ο χώρος ως στοιχείο της απάντησης.

Αλλά και ο χώρος μπορεί να αποτελέσει, ένα, επιπλέον στοιχείο στη διαμόρφωση της απάντησης σε ένα μήνυμα, όπως ακριβώς μπορεί να αποτελέσει στοιχείο της λειτουργίας του μηνύματος. Μια οποιαδήποτε απάντηση, όταν δίνεται «πρόσωπο με πρόσωπο», δηλαδή σε απόσταση μικρότερη από ένα μέτρο, αποκτά διαφορετική σημασία από την ίδια απάντηση που εκφωνείται από απόσταση τριών ή πέντε μέτρων. Η ίδια απάντηση αποκτά εντελώς διαφορετική σημασία ή διαφοροποιείται σημαντικά, όταν η απάντηση «ψιθυρίζεται στο αυτί». Μια απάντηση από απόσταση συνήθως σημαίνει μικρότερο ενδιαφέρον ή ακόμη και την ψυχολογική απομάκρυνση του αποδέκτη από το μήνυμα και το περιεχόμενό του. Αντίθετα η απάντηση στο αυτί σημαίνει μεγάλη οικειότητα αλλά και διάθεση μυστικότητας.

Μια άλλη, επιπλέον σημασία, στην οποιαδήποτε απάντηση του αποδέκτη, αποδίδει η επιλογή του χώρου στον οποίο θα δώσει την απάντησή του. Η απάντηση στο μήνυμα ερώτημα του συμμαθητή «Πώς λύνεται το πρόβλημα;» μπορεί να δοθεί και να είναι σωστή ή λάθος, στην αίθουσα της τάξης, στο φροντιστήριο, στην αυλή, στο σπίτι. Η ίδια όμως απάντηση αποτελεί απαγορευμένη ενέργεια, όταν γίνεται στην αίθουσα των εξετάσεων, αφού εκεί εξετάζεται η προσωπική ικανότητα των μαθητών και συνεπώς η «δανεική» πληροφόρηση θα αλλοιώσει την κανονικότητα της εξέτασης.

Ερώτηση

1. Ποια είναι τα στοιχεία που επιτρέπουν τη μη λεκτική αποδοχή ενός μηνύματος και πώς αυτά επηρεάζουν την επικοινωνία και τις διαπροσωπικές μας σχέσεις;

Εργασία

1. Πώς τα στοιχεία της μη λεκτικής επικοινωνίας επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται διάφορα μηνύματα; Χρησιμοποιήστε παραδείγματα.

2.16 Βελτίωση των τρόπων προς μια αποτελεσματική Επικοινωνία

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**βασική διαδικασία,
ικανοποιητικό
αποτέλεσμα,
λειτουργία ομάδας**

Η Επικοινωνία είναι ο σπουδαιότερος τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μπορούν να ζουν και να συνδέονται με τους άλλους ανθρώπους, να αντιμετωπίζουν τη ζωή και τα προβλήματά της με κοινή προσπάθεια, με συνεργασία, με αμοιβαιότητα.

Η Επικοινωνία είναι ένας τρόπος ζωής, είναι

η βασική διαδικασία για τη συγκρότηση και τη λειτουργία μιας οποιασδήποτε ομάδας, κάθε κοινωνίας όντων και ανθρώπων. Αλλά, για να επιτύχει τα αποτελέσματα αυτά, για να λειτουργεί και να ικανοποιεί καθ' ένα από τα μέλη της κοινωνίας αυτής, χρειάζεται σε κάθε εφαρμογή της να είναι επιτυχημένη, δηλαδή να ολοκληρώνεται με επιτυχία η διαδικασία της και επιπλέον να εξασφαλίζει ικανοποιητικά αποτελέσματα, κρινόμενα όμως και από τα δύο μέλη που συμμετέχουν σε αυτήν αλλά και το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκουν. Μια επιτυχημένη Επικοινωνία που ικανοποιεί τους δύο επικοινωνούντες αλλά ζημιώνει άλλους, λίγους ή περισσότερους, είναι αρνητική για την κοινωνία και ανάλογα κρίνεται. Όταν μάλιστα το όφελος των δύο υπερβαίνει τους νόμους και τους κανόνες με τους οποίους λειτουργεί η κοινωνία αυτή, τότε δέχονται και τις ανάλογες κυρώσεις και τις διορθωτικές διαδικασίες (αποζημιώσεις τρίτων, αποκαταστάσεις ζημιών κ.λπ.).

Η Επικοινωνία λοιπόν είναι επιτυχημένη όταν: α) ολοκληρώνεται με επιτυχία, β) όταν με αυτήν επιτυγχάνονται τα αποτελέσματα που υπολόγιζε να επιτύχει ο αρχικός επικοινωνητής, εξασφαλίζοντας όμως ανάλογα αποτελέσματα και στον αποδέκτη του μηνύματος ή των μηνυμάτων του και γ) όταν γίνεται σύμφωνα με τους όρους και τους κανόνες που η κοινωνία έχει ορίσει για όλα τα μέλη της. Μια επιτυχημένη Επικοινωνία μπορεί ακόμη να κριθεί και από τα αποτελέσματά της, όταν δηλαδή αυτά ικανοποιούν και τους δύο συμμετέχοντες αλλά και την κοινωνία στην οποία ζουν. Το ερώτημα όμως είναι με ποιον τρόπο ή τρόπους μπορεί να επιτευχθεί αυτή η ικανοποίηση, με ποιον τρόπο θα πρέπει να πραγματοποιείται η Επικοινωνία ώστε να εξασφαλίζεται η επιτυχία και η αποτελεσματικότητά της.

1. Βασικός τρόπος πραγματοποίησης μιας επιτυχημένης και αποτελεσματικής Επικοινωνίας είναι να ικανοποιούνται κατά τη διαδικασία εφαρμογής της

όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις και να εφαρμόζονται σωστά όλες οι αρχές της, δηλαδή οι κανόνες με τους οποίους πρέπει να συμμετέχουν σε αυτήν οι συντελεστές της.

2. Σύμφωνα με τις αρχές αυτές χρειάζεται:

- Να προσδιοριστεί ακριβώς ο λόγος της πραγματοποίησής της, δηλαδή η «ταυτότητά της».
- Να καθοριστεί ο τρόπος της πραγματοποίησής της.
- Να προσδιοριστούν οι προϋποθέσεις για την πραγματοποίησή της.
- Ο αποστολέας του μηνύματος πρέπει να είναι κατάλληλα προετοιμασμένος, να θέλει και να μπορεί να διαμορφώσει το μήνυμα σύμφωνα με τον κατάλληλο κάθε φορά κώδικα ή τους κώδικες.
- Να καθοριστεί ο αποδέκτης ή οι αποδέκτες της Επικοινωνίας αυτής.
- Να οριστούν τα κατάλληλα μέσα για την πραγματοποίηση της Επικοινωνίας αυτής.
- Να οριστεί ο χρόνος της Επικοινωνίας.
- Να οριστεί ο τόπος της Επικοινωνίας.

3. Πέρα όμως, από την εφαρμογή των αρχών και των προϋποθέσεων της Επικοινωνίας, ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο της, αυτό που μπορεί να επιτρέψει και την τελική αξιολόγησή της, είναι η Ηθική της. Δηλαδή αν ο σκοπός για τον οποίο πραγματοποιείται είναι η ικανοποίηση του αποστολέα, ανεξάρτητα από τις συνέπειες σε βάρος του αποδέκτη ή άλλων μελών της κοινωνίας και ανεξάρτητα από την τήρηση των κανόνων και των νόμων της κοινωνίας, οπότε χαρακτηρίζεται και Ανήθικη, ή αντίθετα επιδιώκεται η αμοιβαία ικανοποίηση και των δύο, στο πλαίσιο των νόμων και των κανόνων της κοινωνίας, οπότε χαρακτηρίζεται και Ηθική Επικοινωνία. Η Ηθική της Επικοινωνίας μπορεί να κριθεί ασφαλώς και στην πρόθεση του αποστολέα και στα αποτελέσματά της.

Ερωτήσεις

1. Ποιες είναι οι προϋποθέσεις μίας επιτυχημένης επικοινωνίας;
2. Εάν δεν υπάρχει σεβασμός, εμπιστοσύνη και ειλικρίνεια ανάμεσα στους επικοινωνούντες μπορούμε να μιλάμε για επιτυχημένη επικοινωνία;

Εργασία

1. Συζητήστε μέσα στην τάξη τις προϋποθέσεις που εσείς θεωρείτε αναγκαίες για την επίτευξη μίας επιτυχημένης επικοινωνίας.

Γνωρίζοντας
τον εαυτό μου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

Γνωρίζοντας τον εαυτό μου

3.1 Ανάγκες και κίνητρα

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

αντικίνητρο,
δραστηριότητα,
ενίσχυση,
εξωτερικοί παράγοντες
(ανταμοιβή - αποτέλεσμα,
κοινωνικό περιβάλλον,
χρόνος),
εσωτερικοί παράγοντες
(ανάγκες, πιστεύω -
αξίες,
προσωπικότητα,
σκοπός),
συμπεριφορά

Βάζετε ως στόχο να περάσετε την τάξη. Τι είναι αυτό που σας ωθεί να πετύχετε αυτόν το στόχο; Είναι η εκτίμηση που θα σας δείξουν οι γονείς σας, οι φίλοι σας, οι συμμαθητές σας, η ευχαρίστηση και η ικανοποίηση που θα νιώσετε, η αυτοεκτίμηση και η αυτοπεποίθηση, το συναίσθημα ότι θα μπορέσετε να κάνετε μία καινούρια αρχή, ότι οι κόποι σας αμείφτηκαν. Είναι οι διάφορες ανάγκες σας που επηρεάζουν και διαμορφώνουν τα κίνητρά σας τα σχετικά με τους στόχους που έχετε θέσει.

Αυτό που κινητοποιεί την ανθρώπινη συμπεριφορά κι ωθεί τον άνθρωπο να πράξει είναι οι ανάγκες. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι **ανάγκη είναι μία κατάσταση αντι-**

σορροπίας στον οργανισμό, η οποία όταν δημιουργηθεί μπαίνει σε ενέργεια μία έντονη επιθυμία που λέγεται παρόρμηση ή κίνητρο. Όταν η ανάγκη θα έχει ικανοποιηθεί, έχουμε κορεσμό μέχρι να ξαναδημιουργηθεί.

Κίνητρο είναι ο δυναμικός παράγοντας ο οποίος διεγείρει, καθορίζει και κατευθύνει τη συμπεριφορά του ατόμου προς ένα σκοπό. Διαβάζουμε ένα μάθημα, γιατί έχουμε ως κίνητρο είτε να το περάσουμε, είτε να πάρουμε έναν πολύ καλό βαθμό. Τα κίνητρα εξαρτώνται τόσο από εσωτερικούς όσο κι από εξωτερικούς παράγοντες.

Α. Οι εσωτερικοί παράγοντες είναι ατομικές παρορμήσεις οι οποίες προσδιορίζουν τη συμπεριφορά του ατόμου και το ωθούν προς μία δραστηριότητα, η οποία του προκαλεί ευχαρίστηση και ικανοποίηση. Για παράδειγμα, το να βοηθήσουμε ένα τυφλό άτομο να πε-

ράσει το δρόμο δεν είναι κάτι που μας επιβάλλεται από εξωτερικούς κανόνες αλλά πηγάζει αποκλειστικά από εμάς. Οι εσωτερικοί παράγοντες μπορεί είναι:

- Η **προσωπικότητα**: Το κίνητρο δεν είναι ανεξάρτητο από την προσωπικότητα του ατόμου, από την άποψη ότι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ενδυναμώνουν ή αποδυναμώνουν τα κίνητρά του. Από αυτό καταλαβαίνουμε ότι τα κίνητρα είναι προσωπικά κι ο καθένας υιοθετεί άλλη συμπεριφορά, για να μπορέσει να ικανοποιήσει τους στόχους του. Άρα διαφορετικοί άνθρωποι έχουν διαφορετικά κίνητρα και διαφορετική συμπεριφορά. Ένα άτομο φοράει τη ζώνη ασφαλείας στο αυτοκίνητό του, για να μην πληρώσει πρόστιμο, ενώ ένα άλλο κάνει το ίδιο με σκοπό να προστατεύσει τη ζωή του σε περίπτωση ατυχήματος. Κάποιο κίνητρο δρα ενισχυτικά σε ένα άτομο ενώ ενεργεί απωθητικά σε ένα άλλο.

- Ο **σκοπός**: Ο καθορισμός ενός συγκεκριμένου σκοπού είναι κεφαλαιώδους σημασίας για το κίνητρο. Η αποδοχή από το άτομο ενός στόχου σαφούς και καθαρού συνιστά μία σημαντική προϋπόθεση του κινήτρου, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε προσδοκώμενη ανταμοιβή. Αν ο σκοπός μιας ομάδας ποδοσφαίρου είναι η ισοπαλία με την αντίπαλη ομάδα, η ομόφωνη αποδοχή αυτού του σκοπού καθορίζει το κίνητρο της συγκεκριμένης ομάδας.

- Τα **πιστεύω** και οι **αξίες**: Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον εξωτερικό μας κόσμο και οι αξίες σύμφωνα με τις οποίες θέλουμε να διανύσουμε τη ζωή μας, επηρεάζουν τα κίνητρα και τη συμπεριφορά μας. Αν πιστεύουμε ότι ο διάλογος είναι μία σημαντική αξία των διαπροσωπικών σχέσεων, αποφεύγουμε οτιδήποτε έχει σχέση με φυσική ή λεκτική βία.

- Οι **ανάγκες**: Η ικανοποίηση των αναγκών μας, από το να ικανοποιήσουμε τη δίψα μας και την πείνα μας μέχρι να επιτύχουμε στο πανεπιστήμιο ή στην επαγγελματική μας καριέρα, επηρεάζει τα κίνητρα και την προσπάθειά μας να πετύχουμε τους στόχους μας.

Β. Οι εξωτερικοί παράγοντες είναι αυτοί που βρίσκονται έξω από μία δραστηριότητα και κατευθύνουν τη συμπεριφορά του ατόμου σχετικά με αυτήν τη δραστηριότητα. Υπάρχουν μαθητές για τους οποίους το διάβασμα δεν είναι μία εσωτερική παρόρμηση, αλλά αποτέλεσμα μίας **εξωτερικής ενίσχυσης, παρώθησης**. Για τους καλούς του βαθμούς μπορεί να **ανταμειφθεί** με μία εκδρομή, με ένα ποδήλατο. Οι εξωτερικοί παράγοντες μπορεί να είναι:

- Το **κοινωνικό περιβάλλον**: Το κοινωνικό περιβάλλον πρέπει να ενισχύει τα κίνητρα, γιατί κανείς δεν προσπαθεί χωρίς στόχο και επίσης δίχως

μία ιδέα των ωφελειών που θα του αποφέρει η πραγματοποίηση αυτού του στόχου. Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι το **κίνητρο δεν είναι μία κατάσταση στατική, μόνιμη, αλλά μία διαδικασία δυναμική που εξελίσσεται κι αλλάζει**. Όσο εντονότερο είναι το κίνητρο, τόσο μεγαλύτερη προσπάθεια καταβάλλει το άτομο για την επίτευξη του στόχου του. Αυτή η διαδικασία συσχετίζει το άτομο με τον κοινωνικό και υλικό του περίγυρο. Εμπλέκει επίσης την έννοια της **προσπάθειας**, δηλαδή αυτού του παράγοντα που ωθεί το πέρασμα από την πρόθεση να πετύχουμε ένα στόχο, στη δράση για να τον πραγματοποιήσουμε. Έτσι, το κίνητρο είναι μία διαδικασία πολύπλοκη που γεννά την προσπάθεια να φτάσουμε σε ένα στόχο και που διαρκώς την αναθερμαίνει, μέχρι την στιγμή που ο επιθυμητός στόχος θα έχει επιτευχθεί.

- Η **ανταμοιβή** - το **αποτέλεσμα**: Κανείς δεν είναι έτοιμος να κάνει προσπάθειες χωρίς να έχει την πεποίθηση ότι είναι ικανός να επιτύχει. Η αξιολόγηση (στα σχολεία, στα πανεπιστήμια, στις επιχειρήσεις) μπορεί να είναι παράγοντας αύξησης ή μείωσης των κινήτρων. Υπάρχει μία σχέση ανάμεσα στα αποτελέσματα των προσπαθειών ενός ατόμου και σε αυτά που η κοινωνία, το σχολείο, η επιχείρηση, οι άλλοι δηλαδή του δίνουν ως αντάλλαγμα. **Το άτομο αξιολογεί τη συνεισφορά / ανταμοιβή των άλλων και τη συγκρίνει με τη δική του συμβολή / ανταμοιβή**. Αν έχει το συναίσθημα ότι τον έχουν μεταχειριστεί άδικα ή ότι τον διακρίνουν σε σχέση με τους άλλους, για λόγους άσχετους με την εργασία που προσφέρει (για φυλετικούς λόγους για παράδειγμα), οποιοδήποτε κίνητρο παύει να υπάρχει αφού η δικαίωση της προσπάθειάς του χάνεται.

Χωρίς κίνητρο, οποιαδήποτε κοινωνική δραστηριότητα (ατομική ή συλλογική) δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε μηδαμινό αποτέλεσμα. **Η αξία ενός κινήτρου καθορίζεται από το αποτέλεσμά του**. Σε έναν εργασιακό χώρο για παράδειγμα, η ικανότητα ενός εργαζομένου αποτελεί μια αναγκαία όχι όμως και ικανή προϋπόθεση, για να είναι αποδοτικός. Η απόδοση αυτού του εργαζομένου εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από το κίνητρο, που του προσφέρει η πραγματοποίηση της εργασίας που του έχει ανατεθεί. Ένα τέτοιο κίνητρο μπορεί να έχει τόσο μια υλική ανταμοιβή (μισθολογική αύξηση, επιπρόσθετες αμοιβές ή bonus, κτλ.) όσο και μία συμβολική (ιεραρχική αναβάθμιση μέσα στην επιχείρηση, ανάληψη περισσότερων ευθυνών, κ.λπ.).

- Ο **χρόνος**: Το κίνητρο μεταβάλλεται με την ηλικία: ένα παιδί θα έχει σίγουρα διαφορετικά κίνητρα την περίοδο της εφηβείας του και αργότερα κατά την ενηλικίωσή του.

Το **κίνητρο** ή το **αντικίνητρο** δεν είναι παρά μία κατασκευή που τη διαχειρίζονται οι δημιουργοί της. **Το αντικίνητρο είναι ένας παράγοντας ο οποίος δεν δρα ενισχυτικά αλλά αποτρεπτικά, αποδυναμώνοντας οποιαδήποτε δραστηριότητα του ατόμου για την επίτευξη ενός σκοπού.** Ο μαθητής ο οποίος δεν περιμένει καμία εξωτερική ανταμοιβή από την πρόοδο του στα μαθήματα μπορεί να μείνει αδιάφορος απέναντι σε αυτά, να μην προσπαθήσει κι έτσι να μην αποδώσει ανάλογα με τις ικανότητές του.

Τέλος, κάθε άτομο δεν έχει κίνητρα παρά μόνο για ένα περιορισμένο αριθμό δραστηριοτήτων. Με άλλα λόγια, ένα κίνητρο εξασφαλίζει την προσπάθεια του ατόμου για ένα μικρό αριθμό στόχων.

Ερωτήσεις

1. Δώστε τον ορισμό του κινήτρου - αντικινήτρου και συνδέστε τα με ένα παράδειγμα δικό σας.
2. Ποιοι είναι οι παράγοντες που καθορίζουν ένα κίνητρο; Ποιους από αυτούς θεωρείτε σημαντικότερους;
3. Πώς μπορεί να επιδράσει η αξιολόγηση από τους άλλους του προϊόντος της εργασίας ενός ατόμου στα κίνητρά του; Δώστε παραδείγματα (π.χ. στην οικογένεια, στο σχολείο, σε μια αθλητική ομάδα, στην επιχείρηση, κτλ.).

Εργασίες

1. Οργανώστε μία μικρή έρευνα. Διαλέξτε ένα άτομο από την τάξη σας και πάρτε του μία μικρή συνέντευξη με θέμα «Τι είναι αυτό που με κάνει να θέλω πολύ να... (ας συμπληρώσει το άτομο που ρωτιέται το υπόλοιπο του θέματος). Η συζήτηση να έχει διάρκεια περίπου 5 λεπτά και μετά προσπαθήστε σε μία παράγραφο να περιγράψετε τα πιθανά κίνητρα του ατόμου σχετικά με το στόχο που αρχικά έθεσε στη συζήτησή σας.
2. Αν κάποιος σας ζήτηγε να εντοπίσετε τα κίνητρα που σας δίνει το σχολείο για προσωπική επιτυχία τι θα μπορούσατε να πείτε; Επιχειρηματολογήστε αντίστοιχα μιλώντας με τους συμμαθητές του διπλανού σας θρανίου.
3. Είναι δυνατόν να παρουσιάσετε και να διακρίνετε «τα κίνητρα ενός επιθετικού πολέμου και εκείνα ενός αμυντικού πολέμου»; Συζητήστε με τα υπόλοιπα μέλη της τάξης σας.

3.2 Θεωρία του Maslow

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

ανάγκες (φυσιολογικές ή οργανικές, ασφάλειας, συμμετοχής, υπόληψης ή εκτίμησης, αυτοπραγμάτωσης), ιεραρχία των αναγκών, πυραμίδα των αναγκών

Έχοντας ήδη παρουσιάσει την έννοια και το ρόλο των κινήτρων, έννοια για την οποία έκανε λόγο ο Α. Η. Maslow (1954), ερχόμαστε τώρα να εξετάσουμε την έννοια και την ιεράρχηση των ανθρωπίνων αναγκών. Αυτό το δεύτερο αποτελεί το συμπλήρωμα της θεωρίας των κινήτρων.

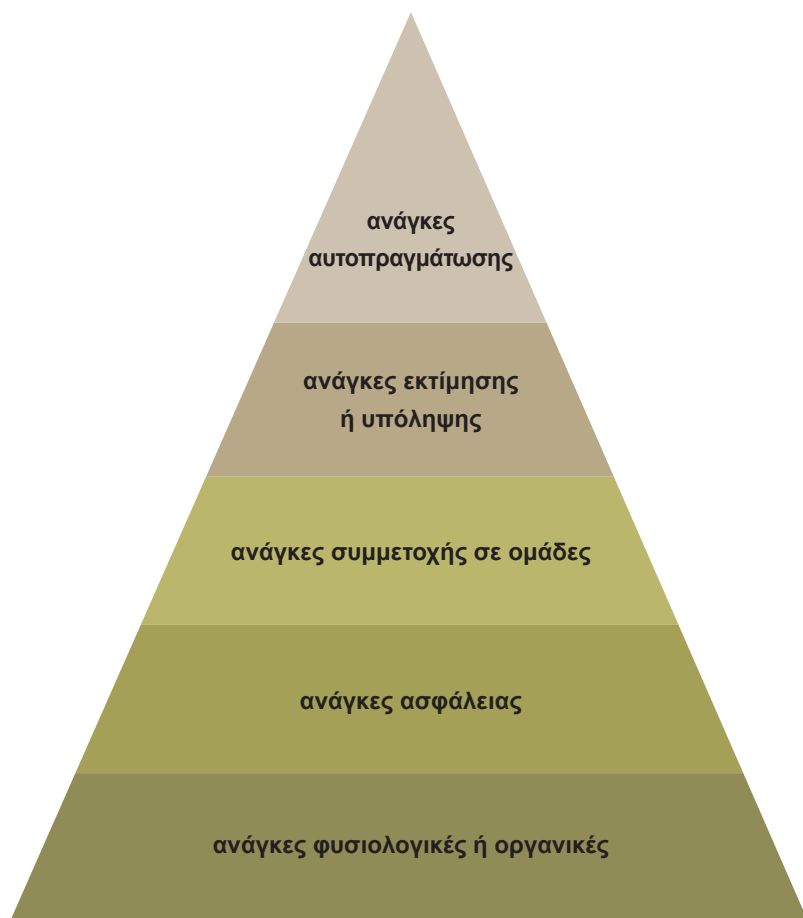
Η θεωρία των αναγκών και των κινήτρων του αμερικανού ψυχο-κοινωνιολόγου ενδιαφέρεται για τους παράγοντες που ωθούν ένα άτομο να δράσει. **Ως ανάγκη, ο Maslow ορίζει αυτό που είναι απαραίτητο για**

τη ζωή ενός ανθρωπίνου όντος. Οι ανάγκες είναι έμφυτες στο άτομο, του δημιουργούνται δηλαδή κατά τη γέννησή του, και η καταγωγή τους είναι τόσο ενστικτώδης ή φυσιολογική όσο και πολιτισμική και ψυχοκοινωνική.

Σύμφωνα με τον Maslow ο άνθρωπος είναι ένα ζώο σε κατάσταση στέρησης, του οποίου μονάχα οι ανικανοποίητες ανάγκες του δημιουργούν κίνητρα, τον παροτρύνουν δηλαδή να δράσει. Ο Maslow επιχειρεί μία ταξινόμηση των ανθρωπίνων αναγκών σε πέντε κατηγορίες: **φυσιολογικές ή οργανικές, ασφάλειας, συμμετοχής σε μία ομάδα, υπόληψης ή εκτίμησης και αυτοπραγμάτωσης.** Ο Maslow θέτει επίσης την αρχή μίας ιεράρχησης των πέντε προαναφερομένων κατηγοριών ανάγκης και μεταφράζει σχηματικά τη θεωρία του με την πυραμίδα των αναγκών.

Πρέπει να επισημανθεί ότι σύμφωνα με τον Maslow, η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι συνάρτηση των ιεραρχημένων αναγκών: όσο οι ανάγκες της βάσης της πυραμίδας των αναγκών (φυσιολογικές και ασφάλειας) παραμένουν ανικανοποίητες οι υπόλοιπες δεν εμφανίζονται. Με άλλα λόγια, το άτομο πρέπει να ικανοποιήσει την ανάγκη που βρίσκεται χαμηλότερα στην κλίμακα της πυραμίδας, για να πάει στην αμέσως επόμενη. Επίσης, η ιεράρχηση των αναγκών σημαίνει ότι ορισμένες ανάγκες γεννούν στο άτομο περισσότερα κίνητρα, για να δράσει από ό,τι κάποιες άλλες.

Οι πέντε κατηγορίες των αναγκών της πυραμίδας του Maslow, από τη χαμηλότερη στην ανώτερη ιεραρχικά είναι οι παρακάτω:

Η πυραμίδα των αναγκών του Maslow.

1. Στη βάση της πυραμίδας βρίσκονται **οι φυσιολογικές ή οργανικές ανάγκες**, οι οποίες είναι απαραίτητες για την επιβίωση του ατόμου. Τέτοιες ανάγκες είναι η ανάγκη για τροφή, νερό, ρουχισμό, ύπνο, θέρμανση, ξεκούραση. Από τη στιγμή που οι ανάγκες αυτές θα έχουν ικανοποιηθεί, το άτομο θα μπορεί να αναζητήσει την ικανοποίηση υψηλότερων αναγκών.

2. Έχοντας ικανοποιήσει τις φυσιολογικές ανάγκες, οι αμέσως επόμενες ανάγκες είναι αυτές που αφορούν την **ασφάλεια** και την **ακεραιότητα** του ατόμου, όπως η ανάγκη προστασίας της υγείας του, σιγουριάς, απαλλαγής από το φόβο, ασφάλειας ζωής κτλ.

3. Στο επόμενο επίπεδο υπάρχει η ανάγκη να **ανήκουμε κάπου**, δηλαδή η ανάγκη **κοινωνικής συμμετοχής**. Τέτοιες ανάγκες είναι η επιθυμία να ανήκουμε σε μία ομάδα, να έχουμε φίλους, να αποφεύγουμε τη μοναξιά κτλ.

4. Η ανάγκη μας να ανήκουμε κάπου μπορεί να έχει άμεση σχέση με την ανάγκη **εκτίμησης ή υπόληψης**. Έχουμε δηλαδή την ανάγκη να μας αγαπούν οι άλλοι, να μας σέβονται. Επιθυμούμε να ανεβούμε κοινωνικά, να έχουμε κύρος με βάση τις επιδόσεις μας. Θέλουμε να μας προσέχουν και να μας αναγνωρίζουν οι άλλοι, να μας αποδέχονται, να έχουμε τον αυτοσεβασμό και την αυτοεκτίμηση.

5. Στο ανώτερο επίπεδο βρίσκεται η ανάγκη της **αυτοπραγμάτωσης**, δηλαδή η ανάγκη να αξιοποιήσουμε τις πραγματικές μας δυνατότητες. Είναι η ανάγκη του ατόμου να ολοκληρωθεί πλήρως ως προσωπικότητα και ως δημιουργικό ον.

Όμως ακόμη και ο ίδιος ο Maslow επισημαίνει ότι ορισμένες δυσκολίες της ζωής (ανεργία, μονότονη εργασία, έλλειψη συντροφικότητας κτλ.) μπορούν να οδηγήσουν ένα άτομο στην αναζήτηση της ικανοποίησης μονάχα των βασικών αναγκών (οργανικών και ασφάλειας). Με άλλα λόγια, η μιζέρια και η ανασφάλεια μπορούν να επικεντρώσουν την προσοχή ενός ατόμου στις λεγόμενες «κατώτερες» ανάγκες.

Ερωτήσεις

1. Πώς ορίζει την έννοια της ανάγκης ο Maslow;
2. Πώς ταξινομεί ο Maslow τις ανάγκες και ποιος είναι ο ρόλος αυτής της ταξινόμησης για τη ζωή του ανθρώπου;
3. Ποια είναι η σχέση ανάγκης και κινήτρου;

Εργασίες

1. Οι ανάγκες διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία και την ψυχοκοινωνική εξέλιξη του ατόμου. Δώστε αντίστοιχα παραδείγματα για να τεκμηριώσετε την άποψή σας (για παράδειγμα σε ένα μωρό, έναν έφηβο, έναν υπερήλικα κτλ.).
2. Σκεφτείτε κι αναφέρατε παραδείγματα που η ανάγκη εκτίμησης ή υπόληψης ενός ατόμου μπορεί να θεωρηθεί πρωτεύουσα ακόμη και όταν οι βασικές ανάγκες (φυσιολογικές και ασφάλειας) δεν έχουν ικανοποιηθεί.

3.3 Η έννοια της αυτοπραγμάτωσης

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

αγώνας,
αξία,
δοκιμασία,
ειλικρίνεια,
επιθυμία,
επιλογή,
μέγιστη εμπειρία,
μηχανισμός άμυνας,
μετα-ανάγκες,
ορμές,
σκοπός,
υπευθυνότητα

Είδαμε στην προηγούμενη ενότητα ότι η υψηλότερη ανάγκη κατά τον Maslow, είναι η ανάγκη της αυτοπραγμάτωσης. Λόγω της σπουδαιότητάς της για το άτομο, ερχόμαστε εδώ να την εξετάσουμε αναλυτικότερα.

Αυτοπραγμάτωση είναι η κατάσταση κατά την οποία το άτομο μέσα από τις καθημερινές του επιλογές και μέσω του ανοικτού και δυναμικού διαλόγου που αναπτύσσει με τον εαυτό του, καταφέρνει να νιώσει πλήρες και ικανοποιημένο.

Το άτομο στην κατάσταση αυτοπραγμάτωσης, είναι δοσμένο σε έναν αγώνα, σε ένα σκοπό έξω από τον

εαυτό του. Η Μητέρα Τερέζα είναι ένα παράδειγμα. Ήταν αφοσιωμένη σε ένα σκοπό, να προστατεύει τα άπορα και ορφανά άτομα, δούλευε για κάτι που της ήταν πολύ πολύτιμο, έβρισκε στην εργασία της ευχαρίστηση. Θυσίαζε τη ζωή της σε **αξίες** που θεωρούνται από τον Maslow ουσιώδεις για την ανθρώπινη ύπαρξη, όπως η αλήθεια, η καλοσύνη, η τελειότητα, η απλότητα, η κατανόηση κτλ.

Αυτές οι αξίες διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο για την επίτευξη της αυτοπραγμάτωσης. Για το άτομο που τις κατέχει φέρονται ως ανάγκες, είναι δηλαδή μετα-ανάγκες. Είναι ζωτικής σημασίας ανάγκες, οι οποίες όμως δεν αναγνωρίζονται ως ανάγκες από όλους γιατί πολλοί δεν κατανοούν την έλλειψή τους. Είναι άνθρωποι που δεν κατανοούν τη σημασία που έχουν οι ανθρώπινες αξίες για τη ζωή τους.

Ο Maslow περιγράφει οκτώ τρόπους οι οποίοι οδηγούν στην αυτοπραγμάτωση του ατόμου:

- Η αυτοπραγμάτωση σημαίνει μία **στιγμή δοκιμασίας πλήρους, ζωντανής και ανιδιοτελούς**, κατά την οποία το άτομο απορροφάται εντελώς σε κάτι χωρίς αυτοαντίληψη και αυτοσυνείδηση.

- Η ζωή είναι μία **διαδικασία επιλογών** η μία μετά την άλλη. Μία κίνηση προς την αυτοπραγμάτωση είναι η επιλογή της ανάπτυξης αντί για την επιλογή του φόβου, δηλαδή να διαλέξουμε ανάμεσα σε απλές επιλογές, όπως ψέμα - ειλικρίνεια.

- Ο άνθρωπος δεν είναι ένας άγραφος χάρτης, χωρίς επιθυμίες, χωρίς ιδέες. Είναι μια προσωπικότητα που για να ολοκληρώσει την αυτοπραγμάτωσή του **ακούει τις φωνές των ορμών του.**

- Σε στιγμές αμφιβολίας, **η ανάληψη υπευθυνότητας** από το άτομο είναι ένα σημαντικό βήμα προς την πραγμάτωση του εαυτού.

- Όταν ένα άτομο φτάσει στο σημείο να **ακούει τον εαυτό του** σε κάθε στιγμή της ζωής του, να **κάνει τις επιλογές του**, όταν παίρνει την απόφαση να **κάνει ειλικρινείς δηλώσεις** που εμπεριέχουν τον κίνδυνο να δείξει ότι είναι διαφορετικός, να γίνει μη-κομφορμιστής ή μη-δημοφιλής, σημαίνει ότι πορεύεται προς την αυτοπραγμάτωση.

- Το άτομο χρησιμοποιώντας τη νοημοσύνη του διατρέχει μία περίοδο προετοιμασίας με σκοπό να χρησιμοποιήσει στο μέγιστο τις δυνατότητές του. Η αυτοπραγμάτωση είναι μία διαδικασία όπου το άτομο εργάζεται, για να **ολοκληρώσει αυτό που επιθυμεί να πραγματώσει.**

- **Οι μέγιστες εμπειρίες** αποτελούν παροδικές στιγμές αυτοπραγμάτωσης. **Ως μέγιστη εμπειρία ορίζεται μια μικρή στιγμή ευφορίας, ψυχικής ανάτασης.** Πρακτικά όλοι μπορούν να έχουν μέγιστες εμπειρίες, αλλά λίγοι μόνο γνωρίζουν πώς θα απολαύσουν τις στιγμές γαλήνης, ευχαρίστησης.

- Η άμυνα είναι ένας ψυχικός μηχανισμός ο οποίος προστατεύει το άτομο από τις δυσάρεστες καταστάσεις. Το τελευταίο βήμα προς την αυτοπραγμάτωση σημαίνει τον **προσδιορισμό των μηχανισμών άμυνας** από το άτομο, το οποίο στη συνέχεια τολμά να τους αποβάλλει.

Τα βασικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου σε κατάσταση πλήρους αυτοπραγμάτωσης μπορεί να είναι τα ακόλουθα:

1. Αποτελεσματική αντίληψη, καλή και γρήγορη κρίση για τους άλλους.
2. Έλλειψη υποκρισίας, αποδοχή του εαυτού του, των άλλων και του κοινωνικού περιβάλλοντός του, όπως πραγματικά είναι και όχι όπως θα επιθυμούσε να είναι.
3. Μεγάλος βαθμός αυθορμητισμού, πρωτοτυπία.
4. Επικέντρωση στα κοινωνικά δρώμενα και όχι στον εαυτό του.
5. Απουσία εξάρτησης από τους άλλους, ανάγκη απομόνωσης, ικανότητα αυτοσυγκέντρωσης.
6. Ύπαρξη αυτονομίας και εσωτερικής γαλήνης.
7. Νέα θεώρηση για τους ανθρώπους και τον κόσμο. Καθετί που γίνεται είναι μοναδικό και το άτομο αποκτά νέες διαθέσεις.

Δεν λέει: «εδώ έχω ξανάρθει» αλλά: «κάθε ηλιοβασίλεμα είναι ωραίο».

8. Αναζήτηση εσωτερικών εμπειριών.
9. Ύπαρξη ειλικρινούς ενδιαφέροντος για τους άλλους.
10. Ύπαρξη ουσιαστικών σχέσεων με ένα επιλεγμένο κύκλο φίλων.
11. Ύπαρξη δημοκρατικών αξιών, ευκολία ανάπτυξης σχέσεων με πλούσιους και φτωχούς. Κοινωνική τάξη, φυλή, κοινωνική θέση, φύλο δεν παίζουν ρόλο.
12. Κατανόηση της διαφοράς ανάμεσα στα μέσα, για να φτάσει σε ένα σκοπό και την επίτευξη των ορθών στόχων.
13. Ανάπτυξη φιλοσοφικής και εκκεντρικής αίσθησης του χιούμορ. Το άτομο δεν γελάει με την κυνικότητα αλλά με πράγματα που συμβαίνουν αυθόρμητα καθημερινά.
14. Νέοι τρόποι κατασκευής και αντίληψης πραγμάτων.
15. Ανοιχτό πνεύμα σε νέες εμπειρίες, αντίσταση στον κομφορμισμό.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι αυτοπραγμάτωση και ποιος είναι ο ρόλος της στην ανάπτυξη του ατόμου;
2. Πώς μπορεί να φτάσει ένα άτομο στην κατάσταση της αυτοπραγμάτωσης;

Εργασίες

1. Δώστε το παράδειγμα ενός ανθρώπου που γνωρίζετε και που θεωρείτε ότι έχει φτάσει στην κατάσταση αυτοπραγμάτωσης. Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
2. Ένα άτομο έχει κατακτήσει την αυτοπραγμάτωση. Χρειάζεται να κάνει κάτι ώστε να παραμείνει σε αυτή την κατάσταση; Θεωρείτε ότι το στάδιο της αυτοπραγμάτωσης είναι μία κατάσταση μόνιμη; Συζήτηση στην τάξη.
3. Αν γυρίσετε λοιπόν πίσω και σκεφτείτε λίγο τη ζωή σας τον τελευταίο καιρό θα μπορούσατε να σκεφτείτε κάποιες στιγμές τις οποίες θα χαρακτηρίζατε ως στιγμές αυτοπραγμάτωσης; Μπορείτε να περιγράψετε και να μοιραστείτε αυτές τις εμπειρίες με την ομάδα της τάξης σας.

3.4 Οι έννοιες της αντίληψης και της αυτοαντίληψης

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αισθητήρια όργανα,
ενδογενείς παράγοντες
(ενδιαφέρον,
κίνητρα,
προσδοκίες,
συναισθήματα),
εξωγενείς παράγοντες
(αλλαγή, εικόνα,
ένταση, κίνηση, μέγεθος),
εξωτερικό ερέθισμα,
πληροφορία,
ψευδαίσθηση**

Αντίληψη

Η αντίληψη επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο αισθανόμαστε τον εξωτερικό μας κόσμο καθώς και τις εντυπώσεις μας για τους συνανθρώπους μας και τη συμπεριφορά τους.

Αντίληψη είναι ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύουμε, κατανοούμε κι επεξεργαζόμαστε τις πληροφορίες που δέχονται τα αισθητήρια όργανά μας. Αντιλαμβάνομαι δεν σημαίνει μονάχα βλέπω, αλλά πριν από όλα θυμάμαι, συγκρίνω, δέχομαι ή απορρίπτω ερεθίσματα.

Η αντίληψη εξαρτάται από τη φύση ενός εξωτερικού ερεθίσματος και την αποδοχή του από τους αισθητηριακούς μας υποδοχείς, καθώς επίσης από τις προηγούμενες μας εμπειρίες και την τωρινή μας ζωή.

Το ερέθισμα είναι ένα στοιχείο που βρίσκεται εκτός του οργανισμού μας και έχει τη δυνατότητα να διεγείρει τουλάχιστον ένα αισθητήριο όργανό μας. Μπορούμε να μιλήσουμε για ερεθισμό οπτικό, ακουστικό, οσφρητικό, θερμικό, γευστικό κτλ.

Όλοι οι ζωντανοί οργανισμοί είναι ικανοί να προσλάβουν μία πληροφορία από το χώρο που ζούνε. **Η συλλογή πληροφοριών είναι μία ανάγκη για την προσαρμογή και τη επιβίωσή τους.** Για αυτό το λόγο, παρατηρούμε και στους πιο μικρούς οργανισμούς αυτήν την **ικανότητα λήψης και επεξεργασίας της πληροφορίας.** Για παράδειγμα, τα μικρόβια έχουν την ικανότητα να αναλύουν τη χημική σύσταση του περιβάλλοντος στο οποίο αναπτύσσονται.

Ο άνθρωπος επηρεάζεται από τις ανάγκες του ως προς τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ένα συγκεκριμένο ερέθισμα. Οι αντιληπτικοί μηχανισμοί μπορούν να «υπερασπίσουν» το άτομο εναντίον μίας εισβολής ερεθισμάτων που μπορούν να το ταράζουν. Σε μία σκηνή βίας ή τρόμου στην τηλεόραση η αντίδρασή μας μπορεί να είναι να κλείσουμε τα μάτια μας.

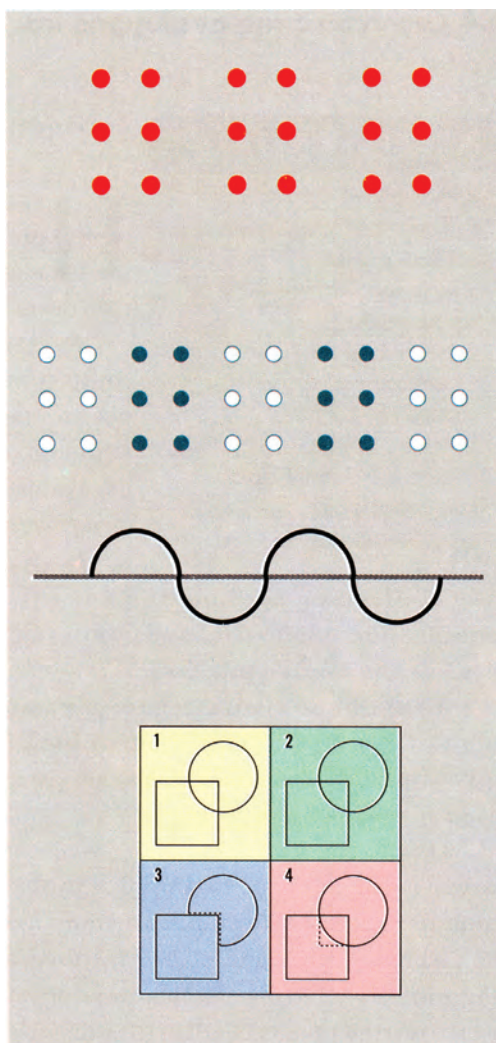
Σύμφωνα με την **ψυχολογία της μορφής**, η αντίληψη εξαρτάται από τέσσερις **νόμους**:

1. Ο **νόμος της γειννίαςσης ή της εγγύτητας**, σύμφωνα με τον οποίο τα στοιχεία που μοιάζουν τείνουν να διαμορφώσουν μια ομάδα, μία ολότητα. Ας πάρουμε το ακουστικό παράδειγμα μίας σφυρίχτρας. Αν σφυρίξουμε τρεις φορές, κάνουμε μία παύση και μετά σφυρίξουμε άλλες δύο, τότε έχουμε την αίσθηση ότι ακούσαμε τρία και δύο σφυρίγματα παρά πέντε.

2. Ο **νόμος της ομοιότητας**, σύμφωνα με τον οποίο ομαδοποιούμε στοιχεία που έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά.

3. Ο **νόμος της συμμετρίας, της συνέχειας**, όπου φιγούρες που έχουν έναν άξονα συμμετρίας γίνονται αντιληπτές από το άτομο πιο άμεσα, αυθόρμητα, ως ένα συνεχές όλο.

4. Ο **νόμος της περίφραξης, κλεισίματος (συμπλήρωσης)**, κατά τον οποίο έχουμε την τάση να αντιλαμβανόμαστε φιγούρες που είναι ελλιπείς ως ένα όλο, συμπληρώνοντάς τις σύμφωνα με μία φιγούρα ήδη γνωστή. Αν ακούσουμε αποσπάσματα από κάποιο γνωστό μας τραγούδι, στο μυαλό μας έρχεται η μελωδία όλου του κομματιού.

Η αντίληψή μας επηρεάζεται τόσο από ενδογενείς όσο και από εξωγενείς παράγοντες.

Α. Ενδογενείς παράγοντες είναι αυτοί που βρίσκονται μέσα στον οργανισμό μας κι επιδρούν στην αντίληψή μας. Τέτοιοι παράγοντες είναι:

- Τα **ενδιαφέροντα**. Δύο φίλοι πηγαίνουν στο ωδείο. Ο ένας ενδιαφέρεται για την κιθάρα κι ο άλλος για το πιάνο. Τα ενδιαφέροντά μας επηρεάζουν την αντίληψή μας, γιατί εστιάζουν την προσοχή μας σε διαφορετικά σημεία. Έχουμε διαφορετική αντίληψη του ήχου, της μελωδίας, όταν παίζουμε πιάνο κι άλλη παίζοντας κιθάρα.

- Οι **προσδοκίες** μπορούν να επηρεάσουν την αντίληψή μας για το περιβάλλον μας. Για παράδειγμα, συμβαίνει σε μία πρόταση να διαβάζουμε μία λέξη αντί για μία άλλη. Αντί για το «αρχίζουν οι εξετάσεις», διαβάζουμε «τελείωσαν οι εξετάσεις».

- Τα **κίνητρα** επιδρούν στην αντίληψή μας, γιατί έχουν άμεση σχέση με αυτό που θα συγκρατήσουμε από μία εμπειρία. Ένα μικρό παιδί που κήκε (απικό ερέθισμα) με τα σπέρτα παίζοντας, θα αποφύγει να τα ξαναπιάσει (κίνητρο που διαμορφώνει τη συμπεριφορά του).

- Τα **συναισθήματα** παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην αντίληψή μας για τον κόσμο που μας περιβάλλει. Κάποιος που φοβάται το αεροπλάνο, αν τύχει να ταξιδέψει με αυτό το μέσο, έχει το φόβο και την αίσθηση ότι κατά καιρούς σταματάει η μηχανή και δεν την ακούει.

Β. Εξωγενείς παράγοντες: είναι αυτοί που προσελκύουν την προσοχή μας και διαμορφώνουν τη συμπεριφορά και την αντίληψή μας για τον περιβάλλοντα κόσμο. Τέτοιοι παράγοντες είναι:

- Η **αλλαγή** στον εξωτερικό χώρο επηρεάζει την αντίληψή μας. Ο οργανισμός μας έχει την ικανότητα να προσαρμόζεται για παράδειγμα σε μία θερμοκρασία εξωτερική. Όταν αυτή η θερμοκρασία αλλάξει, ο οργανισμός μας αισθάνεται την αλλαγή μέχρι να ξαναπροσαρμοστεί.

- Η **κίνηση** και τα αντικείμενα που κινούνται γύρω μας επηρεάζουν την όρασή μας. Αν περάσει κάποιος από μπροστά μας εκεί που καθόμαστε το μάτι μας τον αντιλαμβάνεται κι έτσι θα γυρίσουμε να τον κοιτάξουμε.

- Το **μέγεθος** επίσης επηρεάζει την όρασή μας. Κάτι πολύ μεγαλύτερο από εμάς ή πολύ μικρότερο, μας τραβάει την προσοχή.

- Η **ένταση** και οι αυξομειώσεις της γίνονται αντιληπτές και από την όραση και από την ακοή. Αν κάποιος ξαφνικά χαμηλώσει το ραδιόφωνο ή το φως τότε τα αισθητήρια όργανά μας αντιδρούν.

- Οι **εικόνες** που έχουμε για τον κόσμο, μας επιτρέπουν να αφομοιώνουμε μία πληροφορία προερχόμενη από το περιβάλλον μας και να επικοινωνούμε με αυτό. Αν εξετάσουμε μία ομάδα ανθρώπων, θα δούμε ότι οι εικόνες που έχουν για τον κόσμο εξελίσσονται ανάλογα με τις ανησυχίες τους. Μπορούμε να τις συγκρίνουμε με τη φιλοσοφία του λαού που πηγάζει από κάθε κοινωνία. Μπορούν επίσης να επηρεάσουν την αντίληψή μας για τους άλλους. Για παράδειγμα σε μία έρευνα, το ίδιο πρόσωπο δίδαξε σε διαφορετικές ομάδες φοιτητών. Παρουσιάστηκε σε κάθε ομάδα με διαφορετική ιδιότητα (ως φοιτητής, ως λέκτορας, ως καθηγητής, ή ως επίτιμος καθηγητής). Οι φοιτητές έπειτα απάντησαν σε ένα ερωτηματολόγιο, μία ερώτηση του οποίου αφορούσε το υπο-

Σχήμα ψευδαίσθησης.

τιθέμενο ανάστημα του συγκεκριμένου προσώπου. Το αποτέλεσμα ήταν ότι όσο ανώτερη ήταν η ιεραρχική θέση του, τόσο ψηλότερος φαινότανε στα μάτια των φοιτητών.

Καταλαβαίνουμε λοιπόν **ότι η αντίληψη είναι ουσιαστικά ένα είδος φίλτρου της πραγματικότητας**. Η αντίληψη είναι αποτέλεσμα της διέγερσης των αισθητηρίων μας οργάνων, τα οποία όμως μπορούν κάποιες φορές να μας ξεγελάσουν. Αν από την άλλη πλευρά δεν υπήρχαν αυτά τα όργανα και το φίλτράρισμα, τότε κάθε πραγματικότητα θα ήταν μια τεράστια βάση δεδομένων χωρίς σειρά και δίκως συνάφεια. Γι' αυτό και επιλέγου-

με κάθε φορά ανάλογα με το σκοπό μας, την πρόθεσή μας, τι είναι αυτό που θα κρατήσουμε, και τα υπόλοιπα τα παραλείπουμε ή τα ξεχνάμε, ώστε να βάλουμε μία σειρά στους τρόπους σκέψης και δράσης μας.

Είδαμε μέχρι τώρα ότι οι αισθήσεις μας μπορούν να μας ξεγελάσουν, ότι αντιλαμβανόμαστε σύμφωνα με τις εμπειρίες μας, άρα μερικές φορές μπορούμε να μιλήσουμε και για **ψευδαίσθηση**. Στην έννοια της ψευδαίσθησης εμπεριέχεται η έννοια του λάθους, κάτι που σημαίνει ότι το προϊόν της αντίληψής μας δεν είναι ένα πιστό αντίγραφο της πραγματικότητας. Για παράδειγμα παρατηρήστε το σχήμα με προσοχή. Τι παρατηρείτε;

Όπως το μάτι λοιπόν μπορεί να παραπλανηθεί, έτσι κι εμείς στις σχέσεις μας με τους άλλους ενδέχεται να ξεγελαστούμε. Δυσοπιστούμε για παράδειγμα αρκετές φορές απέναντι σε άτομα που χαρακτηρίζονται από διαφορετική εθνότητα, θρησκεία, ή χρώμα δέρματος. Αυτό είναι προϊόν των εικόνων μας για τον κόσμο, των νόμων της αντίληψης, άρα και αποτέλεσμα μιας ψευδαίσθησης. Αυτή η δυσοπιστία είναι άραγε αποτέλεσμα μίας ψευδαίσθησης - παραπλάνησης μέσω της προσωπικής αντίληψης ή της πραγματικότητας;

Αυτοαντίληψη

Έχοντας μόλις εξηγήσει τη λειτουργία της αντίληψης, θα εξετάσουμε πιο συγκεκριμένα πώς μπορεί να ενεργεί για το άτομο η έννοια της **αυτοαντίληψης, δηλαδή πώς αντιλαμβάνεται το άτομο τον ίδιο του τον εαυτό**. Αυτοαντίληψη είναι η εικόνα που έχουμε για εμάς, γινό-

μαστε δηλαδή αντικείμενο του ίδιου μας του εαυτού.

Η αντίληψη που αποκτά ένα άτομο για τον εαυτό του εξαρτάται:

- Από **το ίδιο το άτομο**, δηλαδή την προσωπικότητά του, τις αξίες, στάσεις, συμπεριφορές, προσδοκίες του κτλ.

- Από **τον τρόπο με τον οποίο το άτομο πιστεύει ότι οι άλλοι το αντιλαμβάνονται**. Πολλές φορές η συμπεριφορά μας καθοδηγείται ή αναστέλλεται από την εικόνα που επιθυμούμε ή που γνωρίζουμε ότι ο άλλος έχει για τον εαυτό μας. Αυτό σημαίνει τη διακαή επιθυμία του εαυτού μας να κερδίζει την αγάπη και το σεβασμό των άλλων, κατακτώντας έτσι τον αυτοσεβασμό.

Η προσαρμοστικότητα μας στις απαιτήσεις της κοινωνικής πραγματικότητας είναι προϋπόθεση της επιβίωσής μας. Με την αυτοαντίληψη, οδηγούμαστε σε μία διαδικασία αλλαγής προτύπων, στάσεων, ιδεών, «νομιμοποιημένων» και «επικυρωμένων» από το εκάστοτε κοινωνικό μας περιβάλλον.

Με την αυτοαντίληψη σταματούμε πλέον να είμαστε μιμητές καταστάσεων και γινόμαστε περισσότερο ενεργητικοί αναζητώντας νέα πρότυπα, λογικά κίνητρα και νέες καταστάσεις. Με την αυτοαντίληψη αναζητούμε το «Ιδεώδες του Εγώ»¹ (το πρότυπο με το οποίο προσπαθούμε να συμμορφωθούμε), μαθαίνουμε να συνδιαλεγόμαστε και διαμορφώνουμε ένα στυλ ζωής². Η αυτοαντίληψη αποτελεί τη νοητική διάσταση της **αυτογνωσίας** που θα εξηγήσουμε στην επόμενη ενότητα.

¹ Ιδεώδες του Εγώ: είναι το ψυχικό σύστημα της προσωπικότητας που προκύπτει από τη σύγκλιση της εξιδανίκευσης του εαυτού μας (ναρκισσισμός) και των ταυτίσεων με τους γονείς, με τα υποκατάστατά τους (πρόσωπα του σχολικού και φιλικού περιβάλλοντος, δημόσια πρόσωπα κτλ.) και με τα ιδεώδη που ορίζει το κοινωνικό σύνολο, τα συλλογικά ιδεώδη. Το Ιδεώδες του Εγώ αποτελεί το πρότυπο με το οποίο προσπαθούμε να συμμορφωθούμε.

² Στυλ ζωής και τρόπος ζωής: ο τρόπος ζωής αντιστοιχεί στο σύνολο των πρακτικών εκδηλώσεων (μαγειρεύω, πηγαίνω το παιδί σχολείο, βλέπω τηλεόραση...) που διακρίνουν μία πληθώρα ατόμων. Το στυλ ζωής χαρακτηρίζει ένα άτομο ή έναν πολύ περιορισμένο αριθμό ατόμων που έχουν κάποιες ιδιαίτερες πρακτικές εκδηλώσεις. Κάθε άτομο χαρακτηρίζεται από ένα στυλ ζωής ξεχωριστό από τα στυλ ζωής που χαρακτηρίζουν τα άλλα άτομα. Με άλλα λόγια, ενώ ο τρόπος ζωής αντιστοιχεί στην ιδιαιτερότητα μιας πρακτικής εκδήλωσης ή ενός συνόλου πρακτικών εκδηλώσεων, το στυλ ζωής αντιστοιχεί στην ιδιαιτερότητα του ατόμου.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι το ερέθισμα και ποια είναι τα είδη του; Αναφέρετε σχετικά παραδείγματα.
2. Γιατί κατά τη γνώμη σας είναι απαραίτητη η αντίληψη;
3. Ποιοι παράγοντες μπορεί να επηρεάζουν την αντίληψή μας;

Εργασίες

1. Διαβάστε το απόσπασμα που περιγράφει ο Τουιάβι (φύλαρχος της Πολυνησίας) και που αφορά τα σπήτσια στα οποία κατοικούμε. Το απόσπασμα είναι παρμένο από το βιβλίο «Ο Παπαλάνγκι» (Παπαλάνγκι σημαίνει ο λευκός, ο ξένος).

«Ο Παπαλάνγκι κατοικεί σαν το μύδι σ' ένα σκληρό καβούκι. Ζει ανάμεσα σε πέτρες όπως η σκολόπεντρα μέσα στις ρωγμές της πετρωμένης λάβας. Πέτρες είναι γύρω του, δίπλα του και πάνω του. Η καλύβα του μοιάζει μ' ένα όρθιο μπουλού από πέτρα. Ένα μπουλού με πολλά συρτάρια και πολλές τρύπες.

Από ένα μόνο σημείο μπορεί κανείς να μπει και να βγει στο πέτρινο καβούκι. Το σημείο αυτό ο Παπαλάνγκι το ονομάζει είσοδο, όταν μπαίνει στην καλύβα, και έξοδο όταν βγαίνει, παρόλο που και τα δύο είναι ένα και το ίδιο πράγμα. Στο σημείο αυτό λοιπόν υπάρχει μια μεγάλη σανίδα που πρέπει κανείς να τη σπρώξει με μεγάλη δύναμη, για να μπορέσει να μπει στην καλύβα. Ακόμη όμως βρίσκεται στην αρχή και θα πρέπει να σπρώξει πολλές ακόμη σανίδες, ώσπου να βρεθεί πραγματικά μέσα στην καλύβα.

Στις καλύβες τώρα συμβαίνει να κατοικούν περισσότεροι άνθρωποι απ' όσους ζουν σ' ένα μόνο χωριό της Σαμόας, και γι' αυτό πρέπει κανείς να ξέρει ακριβώς το όνομα της Άιγκα (οικογένεια) που θέλει να επισκεφτεί. Γιατί κάθε Άιγκα έχει για τον εαυτό της ένα ιδιαίτερο μέρος του πέτρινου μπουλού, ή επάνω ή κάτω ή στο κέντρο, αριστερά ή δεξιά ή στη μέση. Και μια Άιγκα συχνά δεν ξέρει τίποτα απολύτως για τις άλλες, λες και δεν τους χωρίζει μόνο ένας πέτρινος τοίχος, αλλά είναι ως να βρίσκονται ανάμεσά τους η Μανόνο, η Απολίμα και η Σαβάι και πολλές θάλασσες. Συχνά δεν ξέρουν τα ονόματά τους, κι αν συναντηθούν στην Τρύπα της εισόδου, χαιρετούνται μόλις και μετά βίας ή μουρμουρίζουν μέσα από τα δόντια τους κάτι στον άλλο ως κάτι εκθρικό έντομα. Σαν να τους εξοργίζει το ότι είναι υποχρεωμένοι να ζουν τόσο κοντά ο ένας στον άλλο...»

Μπορείτε να βρείτε αντίστοιχα παραδείγματα πρακτικών εκδηλώσεων (διατροφής, ντυσίματος, ψυχαγωγίας...), προερχόμενες από άλλες κουλτούρες; Πώς μας επηρεάζουν;

2. Σκεφτείτε και περιγράψτε δυο διαφημίσεις από την τηλεόραση ή τον τύπο που να διαφημίζουν το ίδιο προϊόν με διαφορετικό τρόπο. Ποια και γιατί κατά τη γνώμη σας επηρεάζει περισσότερο την αντίληψή σας; Συζητήστε στην τάξη με την ομάδα των συμμαθητών σας.

3.5 Οι έννοιες της αυτογνωσίας και της αυτοκριτικής

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αμφισβήτηση,
αποδοκιμασία,
γνώση του εαυτού,
εικόνα του εαυτού,
επιδοκιμασία,
συνεχής διαδικασία**

Αυτογνωσία

Το ρήμα «γνωρίζω» ως μεταβατικό ρήμα σημαίνει ότι καθιστώ κάτι ή κάποιον γνωστό σε κάποιον άλλο. Αν αυτό το προσαρμόσουμε στον εαυτό μας, σημαίνει ότι προσπαθούμε **να κάνουμε γνωστό τον εαυτό μας σε κάποιον άλλο**, να του μεταδώσουμε την εικόνα μας που έχουμε φτιάξει

με τη διαδικασία της αυτοαντίληψης.

Ως αμετάβато, το ρήμα «γνωρίζω» σημαίνει ότι έχουμε γνώση ενός πράγματος, ότι το ξέρουμε, ή ότι αναγνωρίζουμε κάτι. Αν και πάλι το συνδυάσουμε με τον εαυτό μας, σημαίνει ότι ξέρουμε τον εαυτό μας, τις δυνατότητες και τις ικανότητές μας, τις επιθυμίες και τις προσδοκίες μας. Αναγνωρίζουμε λοιπόν ότι όλα αυτά μας χαρακτηρίζουν, είναι ο εαυτός μας.

Με βάση τα παραπάνω, **αυτογνωσία είναι η συνεχής ενεργητική και δυναμική εξελισσόμενη προσπάθεια του ατόμου να γνωρίσει τον εαυτό του, όλες τις πτυχές του χαρακτήρα του.**

Η αυτογνωσία είναι μία **προϋπόθεση για υγιή ζωή**, γιατί είναι αυτή που θα επιτρέψει την εσωτερική μας ισορροπία και την ένταξή μας στην ομάδα, θα μας βοηθήσει στην αναζήτηση εργασίας, θα μας οπλίσει στην προσπάθειά μας να συμβαδίσουμε με τη δεδομένη κοινωνική πραγματικότητα. Αυτό μας δείχνει ότι δεν είναι μία προσπάθεια στατική αλλά μία **δια βίου και συνεχής διαδικασία**. Όσο ζω μαθαίνω. «Γηράσκω αεί διδασκόμενος».

Αυτοκριτική

Το ρήμα «κρίνω» ως ενεργητικό ρήμα έχει τη σημασία του εξετάζω, εκλέγω, λέω τη γνώμη μου, δικάζω. Αφού εξετάσουμε όλα τα χαρακτηριστικά μας, μπορούμε να χωρίσουμε, να ξεχωρίσουμε αυτά που μας προκαλούν ευχαρίστηση ή δυσαρέσκεια και έτσι να αποχωριστούμε από όσα δεν μας καλύπτουν ως στοιχεία της προσωπικότητάς μας.

Ως παθητικό ρήμα φέρει την έννοια του κρίνομαι, θέτω τον εαυτό μου σε κρίση από τους άλλους. Όπως είδαμε και στην αυτοαντίληψη, **όσο καθοριστικό για την κοινωνική μας ύπαρξη είναι η εικόνα που έχουμε**

σχηματίζει για τον εαυτό μας, άλλο τόσο είναι και η αποδοχή της εικόνας που οι άλλοι έχουν σχηματίζει για εμάς. Εξάλλου όλες αυτές οι διαδικασίες στις οποίες βάζουμε τον εαυτό μας, στόχο έχουν την πιο πετυχημένη ένταξή μας στο κοινωνικό σύνολο. Η αποδοχή της εικόνας του εαυτού μας που οι άλλοι μας αποδίδουν είναι μια πράξη αυτογνωσίας και αυτοκριτικής.

«Κρίνω τον εαυτό μου» σημαίνει ότι έχω το θάρρος να θέσω σε αμφισβήτηση κάποιες πράξεις και κάποιες πιυχές της προσωπικότητάς μου. Κρίνω τον εαυτό μου με βάση τις ανάγκες μου και την ιεράρχησή τους έχοντας σαν στόχο την αυτοπραγμάτωση, με βάση την αυτοαντίληψη, δηλαδή την εικόνα που έχω για τον εαυτό μου και με βάση την εικόνα που έχουν οι άλλοι για τον εαυτό μου.

Αν στο ρήμα «κρίνω» συμπληρώσουμε τις προθέσεις που το κάνουν σύνθετο, έχουμε τις έννοιες διακρίνω (βλέπω τα χαρακτηριστικά μου), κατακρίνω (έχω τη δύναμη να καταλάβω τι δεν πάει καλά), συγκρίνω (βλέπω σε σχέση με τους άλλους και σε σχέση με τις επιθυμίες μου σε τι υστερώ και σε τι πλεονεκτώ), προκρίνω (θέτω τον εαυτό μου σε μια δοκιμασία έτσι ώστε να μπορέσει να προκριθεί) και εγκρίνω (παραδέχομαι κάτι ως σωστό, το επιδοκιμάζω). **Αυτό σημαίνει ότι η αυτοκριτική μας άλλοτε λειτουργεί επιδοκιμαστικά κι άλλοτε αποδοκιμαστικά.**

Αυτή την κρίση για τον εαυτό μας μπορούμε να την κάνουμε συνεχώς, και ειδικά σε περιόδους κατά τις οποίες πρέπει να πάρουμε σημαντικές αποφάσεις για την πορεία μας στο μέλλον, άμεσο ή μακρινό. **Η αυτοκριτική και η αυτογνωσία διαπλέκονται.** Η αυτοκριτική είναι μία σημαντική προϋπόθεση για το κτίσιμο της αυτογνωσίας μας και η αυτογνωσία μία απαραίτητη συνθήκη της αυτοκριτικής.

Ερωτήσεις

1. Δώστε τον ορισμό της αυτογνωσίας.
2. Δώστε τον ορισμό της αυτοκριτικής.
3. Ποια είναι η σχέση ανάμεσα στην αυτοαντίληψη, στην αυτογνωσία και στην αυτοκριτική;

Εργασίες

1. Βρίσκεστε μπροστά σε έναν καθρέφτη, μπροστά στο είδωλό σας. Περιγράψτε τα συναισθήματά σας. Τι αντιλαμβάνεστε από τον εαυτό σας, τι γνωρίζετε και ποια είναι η κριτική σας για αυτόν; Σας βοηθάει αυτό να γνωρίσετε καλύτερα κάποια στοιχεία του εαυτού σας και να τα αξιολογήσετε; Συζητήστε με τον/την φίλο/η σας.
2. Από ποιους παράγοντες πιστεύετε ότι μπορεί να εξαρτάται ο βαθμός επηρεασμού του συνομιλητή σας (του ατόμου δηλαδή με το οποίο ανταλλάσσετε συναισθήματα και εμπειρίες), στην αυτογνωσία κι αυτοκριτική σας;

3.6 Οι έννοιες της αυτοεκτίμησης και της αυτοπεποίθησης

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

αυτό-εικόνα,
αυτοκυριαρχία,
αυτονομία,
αυτοσυγκέντρωση,
ενθάρρυνση,
ενθουσιασμός,
πρωτοβουλία,
ρεαλισμός

Αυτοεκτίμηση

Η αυτοεκτίμηση καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη γνώση που έχουμε για τον εαυτό μας, το σύνολο των αντιλήψεων, των πεποιθήσεων, των συναισθημάτων και την κρίση στην οποία τον υποβάλλουμε. Καθένας μας έχει μία εικόνα για τον εαυτό του την οποία φροντίζει να αξιολογήσει και ανάλογα να την εμπλουτίσει. Ξέρουμε ποια είναι τα «δυνατά» ή τα «αδύνατα» σημεία μας,

ποιες είναι οι αντιδράσεις μας απέναντι σε δεδομένες καταστάσεις. Αυτό μας βοηθάει από τη μία, να καταλάβουμε την ιδέα που έχουμε για τον εαυτό μας, και από την άλλη να κατανοήσουμε την ιδέα που οι άλλοι μπορεί να έχουν για εμάς. **Το αποτέλεσμα αυτής της σύνθετης εικόνας είναι η συμπεριφορά που υιοθετούμε καταρχήν απέναντι στον εαυτό μας και κατά δεύτερο λόγο απέναντι σε διάφορες καταστάσεις και σε διάφορα πρόσωπα.**

Η αυτοεκτίμηση είναι επίσης μία σημαντική λειτουργία η οποία διευκολύνει τη ψυχική ανάπτυξη των ατόμων. Είναι το αποτέλεσμα της στάσης ενός ατόμου απέναντι σε ένα αντικείμενο, η ικανότητά του να αναλύει αυτό που του συμβαίνει, να αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα της εσωτερικής του ζωής και της μοναδικότητάς του, αλλά και την πολυπλοκότητα της ψυχικής ζωής η κατανόηση της οποίας απαιτεί ανάλυση.

Η αυτοεκτίμηση λοιπόν εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις επιτυχίες μας ή τις αποτυχίες μας, αλλά και από τη διαφοροποίησή μας από τους άλλους. Με άλλα λόγια, αντανακλά την **αυτονομία** μας σε σχέση με το περιβάλλον μας. Όσο προχωρεί η διαδικασία αυτή (της γνώσης, της κρίσης, της εκτίμησης), τόσο περισσότερο βρίσκουμε μία ψυχική ισορροπία. Μαθαίνουμε να εκτιμούμε **ρεαλιστικά** αυτό που είμαστε. Να δεχόμαστε τις δυνατότητες αλλά και τις αδυναμίες μας. Να προσπαθούμε με σίγουρα βήματα να στηριζόμαστε στις καλές πλευρές μας και να βελτιώνουμε αυτές που θεωρούμε λιγότερο καλές.

Ένα άτομο με χαμηλή αυτοεκτίμηση κρίνει τον εαυτό του αρνητικά: «Δεν

αξίζω, δεν είμαι αγαπητός». Αισθάνεται ότι μειονεκτεί, οπότε μοιραία έχει ενοχές ή τύψεις. Για να αποκτήσει ένα άτομο έναν υψηλό βαθμό αυτοεκτίμησης, χρειάζεται ένας συνδυασμός αφενός μεν της πίστης του ατόμου στη μοναδικότητα και την αξία του εαυτού του ως αυτόνομης προσωπικότητας, αφετέρου δε της γνώσης των προτύπων και των ορίων που μία συγκεκριμένη κοινωνία, μέσα στην οποία τα άτομα ζουν και δρουν, ορίζει. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι, ενώ η αυτοαντίληψη αναφέρεται στη νοητική διάσταση της αυτογνωσίας, όπως έχουμε πει, η αυτοεκτίμηση αναφέρεται στη συναισθηματική μας διάθεση.

Αυτοπεποίθηση

Η αυτοπεποίθηση μπορεί να θεωρηθεί ως το θετικό συναίσθημα που απορρέει από την αξιολόγηση της αυτο-εικόνας μας. Η πεποίθηση στον εαυτό μας, η εμπιστοσύνη δηλαδή που έχουμε στους ιδιαίτερους τρόπους μας να δρούμε μέσα σε ένα δεδομένο κοινωνικό σύνολο, είναι ένα στοιχείο απαραίτητο για την επιτυχία μας στη ζωή. Για να είναι όμως εποικοδομητική, χρειάζεται να είναι ανεπηρέαστη από κολακείες, επάρσεις, αλλά και να γίνεται αντικειμενική καταγραφή των ιδιαίτερων οργανωτικών δυναμικών μας.

Αυτό μας δίνει την ικανότητα να αναπτύσσουμε τα προσόντα μας, να γνωρίζουμε τα λάθη μας και να τα διορθώνουμε, έτσι ώστε να ενθαρρυνόμαστε. Η **ενθάρρυνση** σε ένα άτομο σημαίνει ανάπτυξη προσωπικών πρωτοβουλιών, έτσι ώστε να του επιτρέψει να φτάσει πιο κοντά στους στόχους που έχει θέσει. Αυτό βέβαια προϋποθέτει ότι έχουν τεθεί κάποιες βάσεις από την παιδική ηλικία, κυρίως μέσα στο περιβάλλον, όπου το παιδί ζει και νιώθει ασφάλεια.

Το περιβάλλον (οικογενειακό, σχολικό, φιλικό) καθορίζει σταδιακά την κοινωνική παρουσία του ατόμου. Όσο το παιδί νιώθει ασφάλεια στο περιβάλλον του, αναλαμβάνει περισσότερες **πρωτοβουλίες**, με αποτέλεσμα να ενισχύεται η εμπιστοσύνη του και η πεποίθηση στον εαυτό του. Αν η πρωτοβουλία συνοδεύεται από αναβλητικότητα, δεν οδηγεί παρά σε ευτελή αποτελέσματα. Αν όμως συνδυάζεται με προσωπική επένδυση, ενεργητικότητα και διάθεση δημιουργίας, μπορεί να αποδώσει έργο τόσο για το ίδιο το άτομο όσο και για τους άλλους.

Η αυτοπεποίθηση σημαίνει ότι το άτομο διέπεται από **ενθουσιασμό, αυτοσυγκέντρωση** και **αυτοκυριαρχία**. Σημαίνει ότι το άτομο συμπράτει με τους άλλους με σκοπό την επίτευξη κάποιων στόχων (ατομικών και/ή συλλογικών). Σημαίνει ότι το άτομο αντιμετωπίζει τις καταστάσεις με τρόπο δυναμικό και όχι μοιρολατρικό, τις θεωρεί δηλαδή προϊόντα του περιβάλλοντός του, στις οποίες μπορεί να παρεμβαίνει και πολλές φορές να αλλάζει.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι η αυτοεκτίμηση; Δώστε τον ορισμό.
2. Τι είναι η αυτοπεποίθηση; Δώστε τον ορισμό.
3. Δείξτε τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην αυτοαντίληψη, την αυτογνωσία, την αυτοκριτική, την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθηση προσπαθώντας να φτιάξετε ένα σχήμα που να δείχνει τη σχέση αυτή.

Εργασίες

1. Αν ένας φίλος σας δεν έχει μεγάλο βαθμό αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης πώς θα τον βοηθούσατε;
2. Ένα άτομο που έχει φτάσει στη φάση της αυτοπραγμάτωσης δικαιολογείται να έχει μεγάλο βαθμό αυτοεκτίμησης; Δικαιολογήστε και συζητήστε στην τάξη την άποψή σας.

3.7 Ενθάρρυνση /Αποθάρρυνση

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αδράνεια,
ανταγωνισμός,
αρνητική αξιολόγηση,
κλίμα εμπιστοσύνης και
ασφάλειας,
παραίτηση,
προτροπή**

Τι κάνουμε όταν βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μία δοκιμασία; Η απάντησή μας εξαρτάται από την αντίληψη που έχουμε για τη σπουδαιότητα που μπορεί να έχει αυτή η δοκιμασία για τη ζωή μας. Αν ένα άτομο για παράδειγμα απλά το ενδιαφέρει να έχει μία μουσική παιδεία, τότε οι εξετάσεις για το δίπλωμα πιάνου ή κιθάρας θα είναι μια εμπειρία το αποτέλεσμα της οποίας λίγο θα επηρεάσει τη ψυχική διάθεσή του. Αν όμως αυτό το άτομο ενδιαφέρεται να ακολουθήσει

μια καριέρα μουσικού, θα έχει την αίσθηση ότι οι εξετάσεις αυτές αποτελούν ένα ορόσημο για τη ζωή του. Μπροστά λοιπόν σε αυτή τη δοκιμασία το άτομο μπορεί να αισθάνεται φοβισμένο, αγχωμένο, ανίκανο να την αντιμετωπίσει.

Τι είναι εκείνο που μπορεί να προτρέψει τον μελλοντικό μουσικό μας να δράσει με θάρρος; Να τον ενθαρρύνουν οι δικοί του, οι φίλοι του κι ο καθηγητής του της μουσικής. Μια τέτοια ψυχολογική και εμπνευστική συμπαράσταση, η οποία θα τονώσει τις δυνατότητες και ικανότητές του, μπορεί να δράσει ως ελατήριο, ως μοχλός που θα τον παρακινήσει να παραμερίσει τις αρνητικές του διαθέσεις, τους φόβους του και να παίζει μουσική έχοντας εμπιστοσύνη στον εαυτό του.

Όμως αν το άτομο δεν προσπαθήσει να ξεπεράσει το φόβο του, οι προτροπές των άλλων δεν θα έχουν παρά μηδαμινό αποτέλεσμα. Το άτομο σε συνδυασμό με το ενθαρρυντικό κλίμα που έχει δημιουργηθεί από τον περίγυρό του, χρειάζεται να περιορίσει το άγχος του, αντιμετωπίζοντας την εξέταση με τόλμη, αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στον εαυτό του.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, **ενθάρρυνση είναι η κατάσταση κατά την οποία οι άλλοι προτρέπουν ένα άτομο να δράσει, δημιουργώντας έτσι ένα κλίμα εμπιστοσύνης και ασφάλειας που θα τονίζει τις ικανότητες και ιδιαιτερότητες του ατόμου, το οποίο παράλληλα, για να δράσει, χρειάζεται να έχει έναν υψηλό βαθμό αυτοπεποίθησης και εμπιστοσύνης στον εαυτό του.**

Ας υποθέσουμε ότι σε μία δεδομένη στιγμή αξιολογούμε τον εαυτό μας και θέτουμε ένα στόχο, ο οποίος δεν ανταποκρίνεται ούτε στην πραγματικότητα, αλλά ούτε και στις ικανότητές μας. Είναι μία **υψηλή ή αρνητική προσδο-**

κία. Την στιγμή της αξιολόγησης νιώθουμε ότι έχουμε θάρρος, ενώ στην ουσία φοβόμαστε· νιώθουμε ικανοί, ενώ στην πραγματικότητα έχουμε αμφιβολίες για τις ικανότητές μας, με αποτέλεσμα να μην είμαστε αποδοτικοί. Αρχίζουμε να εργαζόμαστε, ώστε να πραγματοποιήσουμε το στόχο μας. Καταλαβαίνουμε ότι είναι δύσκολο και κάνουμε σταδιακά την εμπιστοσύνη στον εαυτό μας. Δεν φοβόμαστε πλέον μήπως δεν πετύχουμε αλλά ότι θα αποτύχουμε. Νιώθουμε ανασφάλεια στο περιβάλλον μας. Νιώθουμε ότι δεν ανταποκρινόμαστε στις προσδοκίες μας αλλά ούτε και σε αυτές των γονιών μας, των φίλων μας..., με αποτέλεσμα να πιστεύουμε ότι καταστρέφεται η εικόνα που έχουν οι άλλοι για εμάς.

Μπορεί όμως και οι άλλοι να μας **αξιολογήσουν αρνητικά**, να δημιουργήσουν ή να ενδυναμώσουν το αίσθημα κατωτερότητας που αισθανόμαστε, αποτρέποντάς μας από οποιαδήποτε προσπάθεια να καλυτερεύσουμε ή να ξαναπροσπαθήσουμε, ή ίσως να αναθεωρήσουμε τον αρχικό μας στόχο, ώστε να κατευθυνθούμε προς μία άλλη πορεία λιγότερο ή περισσότερο διαφορετική.

Αποθάρρυνση είναι η κατάσταση κατά την οποία το άτομο αισθάνεται ανίκανο να δράσει, κάτι που του δημιουργεί μια αγχώδη διάθεση, η οποία είτε είναι το αποτέλεσμα της αρνητικής αξιολόγησης που κάνουν οι άλλοι για τις ικανότητές του ή τα αποτελέσματα των πράξεών του, είτε παροξύνεται από τα αρνητικά σχόλια των άλλων, από τη μη συμβουλευτική στάση τους.

Η αποθάρρυνση μπορεί να οδηγήσει το άτομο να υιοθετήσει **ανταγωνιστική συμπεριφορά** απέναντι στους άλλους, χρησιμοποιώντας θεμιτά και αθέμιτα μέσα προκειμένου να πετύχει το στόχο του. Αυτή η κατάσταση μπορεί να οδηγήσει το άτομο να διαπράξει **λάθη**, τα οποία κατανοεί ότι κάνει αλλά και που οι άλλοι τονίζουν. Όταν φτάσουμε στο σημείο να κάνουμε λάθη, τότε είναι έντονο το συναίσθημα της κατωτερότητας, με όλες τις **φοβίες** και τις **ενοχές** που μπορεί να δημιουργήσει. Η αποθάρρυνση μπορεί επίσης να μας οδηγήσει στην **παραίτηση** από οποιαδήποτε περαιτέρω προσπάθεια, στην **αδιαφορία** μας για τους στόχους που δεν καταφέραμε να εκπληρώσουμε, στην απογοήτευση, ίσως στην **αδράνεια** για κάποιο χρονικό διάστημα.

Ακόμα κι αν φτάσουμε σε αυτό το οριακό σημείο αποθάρρυνσης, συνεχώς και άρνησης να συνεχίσουμε σε κάτι, μπορούμε να μετατρέψουμε αυτό το αρνητικό συναίσθημα σε θετικό και να μπούμε σε μία διαδικασία ενθάρρυνσης.

Ο προσδιορισμός του προβλήματος, δηλαδή της προέλευσής του (από πότε ξεκίνησε να είναι πρόβλημα), η προσπάθεια αναγωγής των προσδοκιών μας όχι στην ιδεατή τους μορφή αλλά στην πραγματική τους, μπορούν να μας οδηγήσουν τελικά σε μία διαδικασία ενθάρρυνσης.

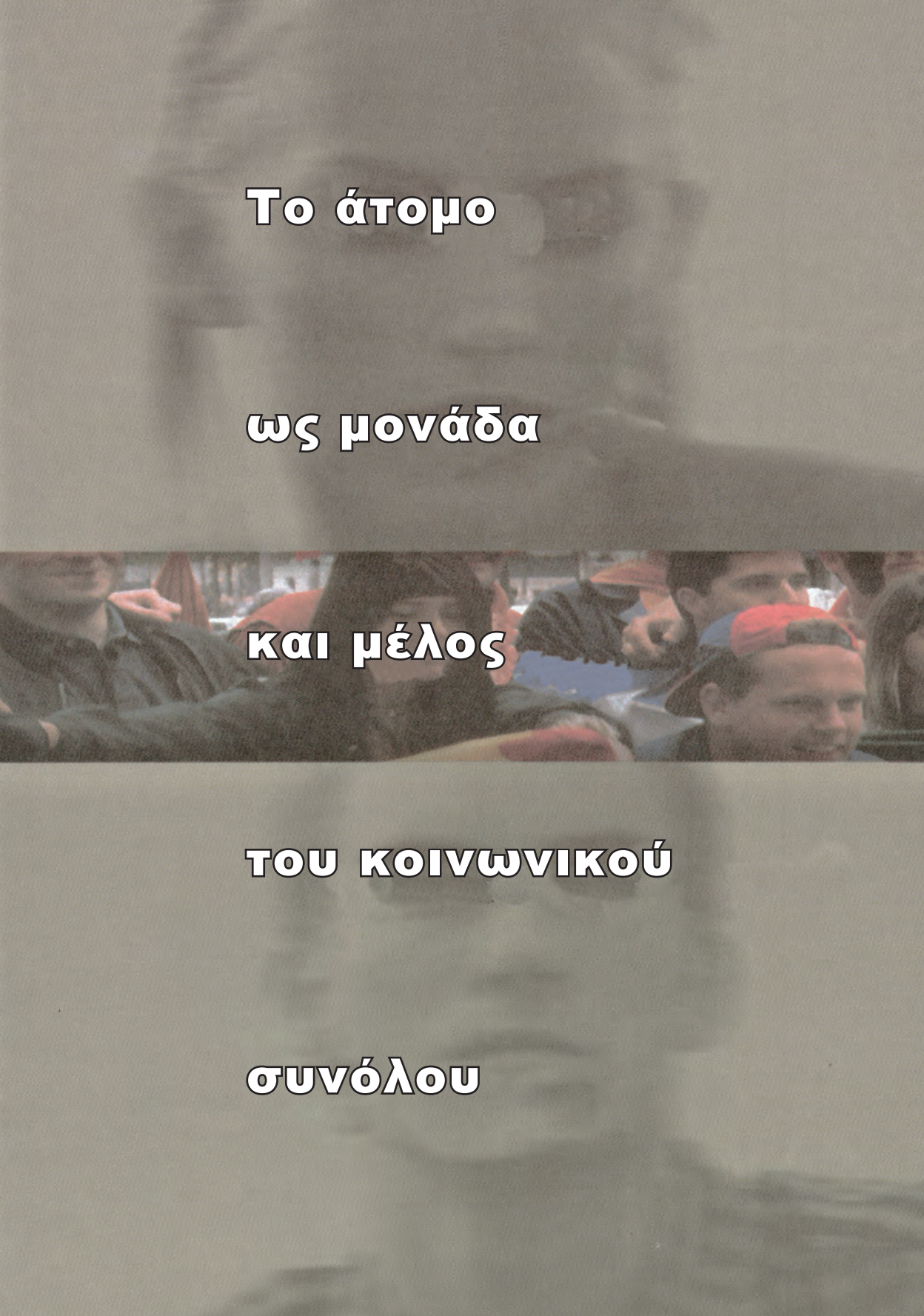
Η ενθάρρυνση σημαίνει ότι ο άλλος μας αποδέχεται πλήρως, δεν τονίζει συνεχώς τις ατέλειές μας, αναγνωρίζει τη συνεχή προσπάθειά μας, μας κάνει να νιώθουμε ασφάλεια στο περιβάλλον μας και μας προσφέρει νέα κίνητρα.

Ερωτήσεις

- 1. Πώς ορίζεται η ενθάρρυνση; Δώστε παραδείγματα.*
- 2. Πώς ορίζεται η αποθάρρυνση; Δώστε παραδείγματα.*
- 3. Ποιες είναι οι ευθύνες τόσο του ίδιου του ατόμου όσο και των άλλων για την ύπαρξη μιας κατάστασης η οποία αποτρέπει αυτό το άτομο από το να δράσει; Μπορεί αυτή η κατάσταση αποθάρρυνσης να μετασχηματιστεί σε ενθάρρυνση για το άτομο; Με ποιο τρόπο; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.*

Εργασίες

- 1. Ποιος πιστεύετε ότι πρέπει να είναι ο ρόλος του καθηγητή, καθώς και εκείνος των συμμαθητών σας, σε μια ενδεχόμενη αποτυχία σας σε κάποιο μάθημα; Συζητήστε στην τάξη.*
- 2. Μια δοκιμασία πολύ σημαντική για τη ζωή σας πλησιάζει. Πώς θα επιθυμούσατε να στηρίζουν τις προσπάθειές σας και να σας ενθαρρύνουν οι γύρω σας;*

Το άτομο

ως μονάδα

και μέλος

του κοινωνικού

συνόλου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Το άτομο ως μονάδα και μέλος του κοινωνικού συνόλου

4.1 Προσωπικότητα: έννοια, δομή και λειτουργία

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

βιολογικό φύλο, διαφορετικότητα, μοναδικότητα, τυπική κοινωνική ταυτότητα, χαρακτήρας

Η προσωπικότητα ενός ατόμου είναι το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του. Αυτά τα χαρακτηριστικά διαμορφώνονται κι επηρεάζονται από ενδογενείς κι εξωγενείς παράγοντες όπως η οικογένεια, οι παρέες, το σχολείο, η θρησκεία κι ο πολιτισμός.

Α. Ενδογενείς παράγοντες είναι οι παράγοντες που έχουν σχέση με το άτομο όπως:

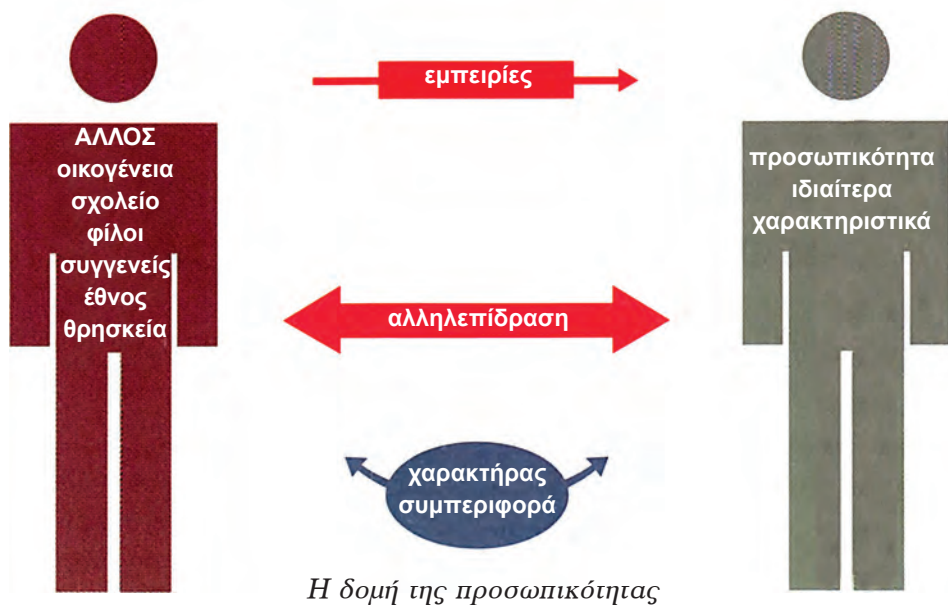
- Το **βιολογικό φύλο** (αρσενικό -

θηλυκό), είναι επίσης ένας καθοριστικός παράγοντας της προσωπικότητας του ατόμου. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ένας έλληνας κι ένας αμερικάνος έχουν την ίδια προσωπικότητα μόνο από το γεγονός ότι είναι άντρες. Ανήκουν σε διαφορετικές οικογένειες, πολιτισμούς, ζούνε σε διαφορετικές κοινότητες κι αυτά τους κάνουν να είναι ξεχωριστές προσωπικότητες, να είναι δηλαδή μοναδικοί.

- Τα **μορφολογικά χαρακτηριστικά**: μέσα στην τάξη σας κάθε μαθητής έχει διαφορετικά εξωτερικά χαρακτηριστικά, έχει ένα ιδιαίτερο τρόπο ντυσίματος, κινήσεων, ομιλίας, έχει διαφορετικά ενδιαφέροντα, ικανότητες, δεξιότητες. Έχει μία **μοναδικότητα** και μία **διαφορετικότητα**. **Μοναδικότητα είναι ο ξεχωριστός τρόπος με τον οποίο συνδυάζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μας. Η διαφορετικότητα στηρίζεται στις όποιες διαφοροποιήσεις μας σε σύγκριση με τους άλλους. Η διαφορετικότητα μπορεί να λειτουργήσει κι ως συνδετικός κρίκος (τα ετερώνυμα έλκονται).**

Β. Εξωγενείς παράγοντες είναι οι παράγοντες που έχουν σχέση με το περιβάλλον του ατόμου όπως:

- Το **οικογενειακό περιβάλλον**, ο κατεξοχήν χώρος μέσα στον οποίο το άτομο διαμορφώνει την προσωπικότητά του.

- Το **σχολείο**, ένας ακόμα δεσμός μέσα στον οποίο γνωρίζουμε άτομα, μαθαίνουμε να συμμορφωνόμαστε σε κάποιους κανόνες, παίρνουμε τις πρώτες μας γνώσεις κι όλα αυτά επηρεάζουν την προσωπικότητά μας. Η επιλογή της κατεύθυνσής μας στο λύκειο είναι αποτέλεσμα της προσωπικότητάς μας. Αυτήν την επιλογή δεν μας την επιβάλλουν, αλλά είναι συνέπεια της ιδιαιτερότητάς μας.

- Οι **ευρύτερες κοινότητες**, όπως οι ομάδες στις οποίες ανήκουμε. Όλοι μας ανήκουμε σε μεγαλύτερα ή μικρότερα κοινωνικά σύνολα (χώρα, χωριό, θρησκεία, εθνότητα, συλλόγους, πολιτικές παρατάξεις κτλ.). Έτσι ακολουθούμε το σύνολο αξιών και κανόνων λειτουργίας αυτών των κοινωνικών συνόλων.

Διαμορφώνουμε με αυτόν τον τρόπο μία **τυπική κοινωνική ταυτότητα**: στο σχολείο για παράδειγμα είμαστε υποχρεωμένοι να παρακολουθήσουμε και να δώσουμε εξετάσεις σε όλα τα μαθήματα της σχολικής χρονιάς. Ανάμεσα σε αυτά τα μαθήματα προτιμούμε κάποια περισσότερο από κάποια άλλα. Όμως η κοινωνική μας ταυτότητα ως μαθητές μας «υποχρεώνει» να τα διαβάσουμε όλα.

Παρότι λοιπόν δρούμε κάτω από συγκεκριμένους κανόνες κοινά αποδεκτούς, μπορούμε να διαμορφώσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς μας. Μπορούμε δηλαδή να έχουμε τον ιδιαίτερο τρόπο συμπεριφοράς μας, διαφορετικές σκέψεις, διαφορετικά συναισθήματα, τις προσωπικές μας ασχολίες (τη μουσική την οποία ακούμε, τα βιβλία που διαβάζουμε, τον κινη-

ματογράφο, το θέατρο, τα αθλήματα). Με δυο λόγια έχουμε το δικαίωμα στη διαφορετικότητα.

Είδαμε ότι η προσωπικότητα ενός ατόμου έχει άμεση σχέση με το κοινωνικό του περιβάλλον. Το άτομο έρχεται σε επαφή με άλλα άτομα, στο οικογενειακό του περιβάλλον, στις παρέες του, στο χώρο ή στον τόπο της κατοικίας του, στην εργασία... Οι **σχέσεις αλληλεπίδρασης** που έχει με αυτά τα άτομα είναι παράγοντες που καθορίζουν την προσωπικότητά του. Ο τρόπος με τον οποίο επικοινωνούν τα μέλη μίας οικογένειας μπορεί να είναι ένα μοντέλο επικοινωνίας του παιδιού ή του εφήβου με άλλα άτομα έξω από την οικογένειά του.

Αν ο διάλογος είναι το μοντέλο που υιοθετείται στην ενδοοικογενειακή επικοινωνία, τότε το άτομο μαθαίνει να ακούει τους άλλους και να συνομιλεί μαζί τους κι όχι να καταφεύγει στη χρήση λεκτικής ή φυσικής βίας κάθε φορά που έχει να επιλύσει διαφορές ή προβλήματα με άλλα άτομα. Η έλλειψη αλληλεπίδρασης ανάμεσα στα άτομα έχει ως συνέπεια την εμφάνιση λειτουργικών διαταραχών τόσο στην προσωπικότητα όσο και στη συμπεριφορά του ατόμου. Αυτό αληθεύει για παράδειγμα για κάποια άτομα που δεν καταφέρνουν να θεμελιώσουν ορισμένες σχέσεις συντροφικότητας με άλλα άτομα (φιλικές, συζυγικές σχέσεις...). Η συμπεριφορά μας δεν είναι άσχετη με τη συμπεριφορά του άλλου. Απαντούμε κάθε φορά σε μία συγκεκριμένη συμπεριφορά. Σε κάποιον που μας χαμογελά απαντούμε με χαμόγελο.

Η συμπεριφορά μας είναι αναπόσπαστο μέρος του χαρακτήρα μας. Ο **χαρακτήρας** είναι ο ιδιαίτερος και σταθερός τρόπος αντίδρασης του κάθε ατόμου. Λέμε ότι ένας άνθρωπος έχει επιθετικό χαρακτήρα, όταν η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από επιθετικές αντιδράσεις.

Ο χαρακτήρας κι η προσωπικότητα είναι διαφορετικές έννοιες. Η προσωπικότητα ενός ατόμου πηγάζει τόσο από τις προσωπικές του εμπειρίες όσο κι από τις σχέσεις αλληλεπίδρασης που έχει με άλλα άτομα. Ενώ ο χαρακτήρας είναι το αποτύπωμα της προσωπικότητάς μας, είναι η εικόνα της. Κάποιον που χρησιμοποιεί υβριστικές λέξεις κι εκφράσεις μπορούμε να τον χαρακτηρίσουμε ως αγενή προσωπικότητα (άτομο που ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του είναι η αγένεια) και ως επιθετικό χαρακτήρα (άτομο που έχει επιθετική λεκτική συμπεριφορά).

Ερωτήσεις

- 1. Εντοπίστε ποια είναι η σχέση προσωπικότητας και οργανωμένου τρόπου κοινωνικής ζωής.*
- 2. Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στο χαρακτήρα και την προσωπικότητα;*
- 3. Χρησιμοποιώντας την πυραμίδα των αναγκών του Maslow, ποιων αναγκών θεωρείτε ότι είναι συνάρτηση η προσωπικότητα ενός ατόμου;*

Εργασίες

- 1. Μέσα σε μία παράγραφο εντοπίστε τα χαρακτηριστικά εκείνα της προσωπικότητάς σας για τα οποία είστε ιδιαίτερα υπερήφανοι.*
- 2. Ζητήστε από το διπλανό σας, αφού διαβάσει την παράγραφό σας να τη σχολιάσει και να εντοπίσετε τα στοιχεία με τα οποία συμφωνείτε.*

4.2 Προσωπική αντίληψη για τους άλλους

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αλληλεπίδραση,
αυτοκριτική,
αυτοπαρακολούθηση,
έλεγχος,
λάθος,
παρατήρηση,
πρώτη εντύπωση,
πρόβλεψη,
συναισθήματα**

Η αντίληψη, όπως έχουμε ήδη δει στο προηγούμενο κεφάλαιο, είναι η γνώση που ένα άτομο μπορεί να έχει για την εξωτερική πραγματικότητα μέσα από τη δική του προσωπικότητα και τις εμπειρίες του. **Αντίληψη δεν είναι μόνο το να βλέπει κανείς, αλλά επίσης να θυμάται, να συγκρίνει, να επιθυμεί, να αποδέχεται ή και να αρνείται ένα μήνυμα.**

Σε ένα πλαίσιο επικοινωνίας ο άνθρωπος αποτελεί ένα ερέθισμα, γιατί στην επικοινωνιακή σχέση μεταξύ δύο ανθρώπων υπάρ-

χει αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Μπορούμε να καταλάβουμε τον άλλο από τον τρόπο που και ο ίδιος συμπεριφέρεται, αλλά και από το τι σημαίνει αυτή η συμπεριφορά για εμάς. Έτσι πολλές φορές, όταν χρειάζεται να πετύχουμε κοινούς στόχους (όπως για παράδειγμα σε μία ομάδα), οι δικοί μας στόχοι μπορεί να συμφωνούν ή όχι με τους στόχους των υπολοίπων μελών. Στη μεν πρώτη περίπτωση υπάρχει συμφωνία, θετική αλληλεπίδραση και αλληλοβοήθεια, ενώ στη δεύτερη η αλληλεπίδραση μπορεί να φέρει ασυμφωνία ή σύγκρουση.

Μπορούμε να θεωρήσουμε ότι υπάρχουν τρία στάδια στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τους άλλους:

1. Στην αρχή παρατηρούμε τα συναισθήματά μας, τις αντιδράσεις μας (λεκτικές ή μη), παρατηρούμε δηλαδή πώς αντιλαμβανόμαστε τον άλλο.
2. Στη συνέχεια παρατηρούμε τις αντιδράσεις των άλλων.
3. Στην τρίτη φάση προσπαθούμε να καταλάβουμε πώς μας αντιλαμβάνεται ο άλλος και ποια θεωρεί ότι είναι η δικιά μας αντίληψη για αυτόν.

Η αντίληψή μας για τους άλλους επηρεάζεται επίσης από τα αισθήματά μας. **Τα αισθήματά μας για τους άλλους αντικαθρεπτίζουν τη συμπεριφορά μας απέναντί τους**, όπως επίσης επηρεάζουν και τα αισθήματα που θεωρούμε ότι οι άλλοι έχουν απέναντί μας. Για παράδειγμα, ένας πωλητής σε ένα κατάστημα που χαμογελά, μας κάνει να αισθανόμαστε πιο ζεστά από ό,τι ένας που μας αντιμετωπίζει αδιάφορα που με τη σειρά μας του φερόμαστε ίσως πιο φιλικά, για να κερδίσουμε την αποδοχή του.

Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την αντίληψή μας για τους άλλους είναι η ηλικία, το φύλο, η εμφάνιση, ο κοινωνικός ρόλος, το πολιτιστικό υπόβα-

θρο, το περιβάλλον, οι στάσεις μας απέναντι στα πράγματα, τα στερεότυπά μας. Σε μία διαπροσωπική σχέση καθοριστικό ρόλο παίζει η ισοτιμία και το πώς τα δύο μέρη την αντιλαμβάνονται και τη διαφυλάττουν.

Η αλληλεπίδραση σημαίνει ότι το άτομο αντιλαμβάνεται ποια στάση θα υιοθετήσει ανάλογα με αυτόν που έχει απέναντί του. Αυτό όμως προϋποθέτει ότι έχουμε ήδη κάνει μία **αυτοκριτική** κι έχουμε συνείδηση και γνώση του εαυτού μας. Συγχρόνως κάνουμε και μία **αυτοπα-ρακολούθηση**, δηλαδή προσέχουμε την εντύπωση που δίνουμε στους άλλους και προσαρμόζουμε τη συμπεριφορά μας ανάλογα με τις επιθυμίες τους.

Συλλέγουμε πληροφορίες για τις επιθυμίες των άλλων μέσα από τη συμπεριφορά τους, έτσι τους γνωρίζουμε. Το άτομο που έχει μία αναμενόμενη συμπεριφορά δεν μας δημιουργεί άγχος. Το άτομο όμως του οποίου η συμπεριφορά ξεφεύγει από το συνηθισμένο, μας δημιουργεί την επιθυμία να μάθουμε περισσότερα για αυτόν, όπως όταν γνωρίζουμε κάποιον άγνωστο. Προκειμένου να καθησυχάσουμε την ανησυχία μας και να μπορέσουμε να γνωρίσουμε τον άλλο υιοθετούμε κάποιες **στάσεις**:

1. Στην αρχή παρατηρούμε συνεχώς τη συμπεριφορά του, ιδιαίτερα σε στιγμές που το άτομο είναι πιο αυθόρμητο.

2. Στη συνέχεια συλλέγουμε τις πληροφορίες μας από τους άλλους γνωστούς του.

3. Τέλος απευθυνόμαστε στο ίδιο το άτομο προσδοκώντας την επικοινωνία μαζί του. Σε αυτή την προσπάθεια του αποκαλύπτουμε πράγματα που αφορούν τον εαυτό μας, για να τον κάνουμε να αισθανθεί πιο οικεία και να εκμυστηρευτεί. Έτσι τον γνωρίζουμε, τον προβλέπουμε. Αυτό είναι κάτι που δίνει νόημα στον κόσμο γύρω μας.

Τη συμπεριφορά των άλλων την εξετάζουμε και την αποδίδουμε σε **εν-δογενείς παράγοντες** όπως στην προσωπικότητα, και σε **εξωγενείς** όπως στην οικονομική κατάσταση, στην ανεργία, στο κλίμα κ.λπ.

Η αντίληψή μας λοιπόν για τους άλλους διαμορφώνεται μέσα από την παρατήρηση, την πρόβλεψη και τον έλεγχο. Παρόλα αυτά αρκετές φορές τυχαίνει να κάνουμε λάθη στην κρίση μας. Έτσι δημιουργείται μία λανθασμένη αντίληψη, άρα μία λανθασμένη κρίση από την πλευρά μας, η οποία με τη σειρά της επηρεάζει τη συμπεριφορά μας, και ως εκ τούτου επηρεάζεται και η συμπεριφορά του άλλου. Το λάθος μας δείχνει ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει θετική αλληλεπίδραση, αλληλοβοήθεια, άρα και επίτευξη των στόχων.

Αν θέλαμε να σκιαγραφήσουμε με απλά βήματα πώς οικοδομείται η αντίληψή μας για τον άλλο, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αντίληψη ξεκινά συνήθως από τις παρατηρήσεις που κάνουμε στην εξωτερική εμφάνιση των άλλων κατατάσσοντάς τους έτσι ανάλογα με το φύλο, το ύψος, το βάρος, το χρώμα. Εδώ συνειδητοποιούμε τις πρώτες διαφορές. Στη συνέχεια κάνουμε μία κοινωνική κατάταξη ανάλογα με την οικογενειακή, πολιτιστική, μορφωτική, οικονομική τους κατάσταση, παράγοντες που έχουν καθορίσει και τη συμπεριφορά τους.

Μέσω της αντίληψης ο άλλος έχει δομηθεί ανάλογα μέσα μας με τα χαρακτηριστικά του και με τις πληροφορίες που έχουμε γι' αυτόν. Αυτό κάνει και τη διαφορά του με τους άλλους. Συνδυάζουμε με όλα τα προηγούμενα τη λεκτική ή μη λεκτική επικοινωνία που έχουμε μαζί του, και μέσα από τους συνειρμούς και τις εμπειρίες μας τον αντιλαμβανόμαστε στην ολότητά του.

Τα ίδια χαρακτηριστικά σχεδόν κάθε φορά τα αντιλαμβανόμαστε με τον ίδιο τρόπο. Ξέρουμε δηλαδή ότι αυτός είναι ένας άντρας λευκός, κανονικού αναστήματος και βάρους, που προέρχεται από μία αστική οικογένεια, ασκεί ένα συγκεκριμένο επάγγελμα που έχει σχέση με τις σπουδές του και που του αποφέρει ένα οικονομικό κεφάλαιο. Ντύνεται με ένα συγκεκριμένο τρόπο, χαμογελάει ή όχι, οι κινήσεις του είναι ήρεμες και είναι ευγενικός. Αυτή η εικόνα, μας δίνει ένα ερέθισμα το οποίο εμείς αντιλαμβανόμαστε.

Πολλές φορές πέφτουμε στο **λάθος της πρώτης εντύπωσης**, κάτι που μας αποπροσανατολίζει. Αυτή η πρώτη εντύπωση επηρεάζεται και από τη δική μας στάση ή τα δικά μας συναισθήματα. Οι κρίσεις μας βγαίνουν μέσα από αυτή την πρώτη εντύπωση, την πρώτη εικόνα, κι αποδίδουμε ένα χαρακτηρισμό που αφορά, είτε στην προσωπική του ταυτότητα, είτε στην ταυτότητα που παίρνει μέσα από την ομάδα που ανήκει και βέβαια μέσα από τα στερεότυπά μας και τις στάσεις μας. Πόσες φορές όμως μας έχει τύχει αυτή η πρώτη εντύπωση να μην είναι πάντα και η πιο δίκαιη και η πιο σωστή; Για να διαπιστώσουμε βέβαια τη λαθεμένη ή τη σωστή κρίση μας είναι απαραίτητο να θυμόμαστε ότι πρέπει να δίνουμε ευκαιρίες στη σχέση μας με τον άλλο, να τον γνωρίσουμε καλύτερα, να τον πλησιάσουμε, να δοκιμάσουμε τη σχέση και το άτομο, για να μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε ότι έχουμε αυτή ή την άλλη άποψη για αυτόν. Κάπως έτσι λειτουργούμε με τα άτομα που δενόμαστε περισσότερο και τελικά γινόμαστε πολύ στενοί φίλοι.

Ερωτήσεις

1. Πώς θα μπορούσατε να ορίσετε την έννοια της αλληλεπίδρασης;
2. Πώς αντιλαμβάνομαστε τους άλλους σε κάθε στάδιο παρατήρησης και αντίληψης; Εξηγήστε ξεκινώντας με ένα δικό σας παράδειγμα.
3. Στην αντίληψη παίζει ρόλο η μη λεκτική επικοινωνία; Με ποιον τρόπο;

Εργασία

1. Το παιχνίδι ΥΠΕΡ και ΚΑΤΑ: Χωριστείτε σε δυο μεγάλες ομάδες στην τάξη. Έχετε τη φράση: «Για μένα η πρώτη εντύπωση μετράει». Η μία ομάδα επιχειρηματολογεί ΥΠΕΡ και η άλλη ΚΑΤΑ της παραπάνω φράσης μέσα από ένα διάλογο και αφού η κάθε ομάδα ξεχωριστά έχει προετοιμάσει τα επιχειρήματά της. Ο τελικός διάλογος με εκπροσώπους από την κάθε ομάδα γίνεται παρουσία της ολομέλειας της τάξης.

4.3 Έννοια και δομή της ομάδας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αλληλεγγύη,
αλληλεξάρτηση,
αλληλεπίδραση,
αλληλοβοήθεια,
δύναμη,
κανόνες,
συλλογικότητα**

Είδαμε ότι η προσωπικότητά μας διαμορφώνεται σε πολύ σημαντικό βαθμό από τον κοινωνικό μας περίγυρο, δηλαδή από τις ομάδες στις οποίες ανήκουμε.

Η έννοια της ομάδας περιλαμβάνει ένα σύνολο ατόμων που βρίσκονται σε έναν καθορισμένο τόπο και χρόνο, διαμορφώνουν δεσμούς και σχέσεις μεταξύ τους κι έχουν κάποιους κοινούς στόχους. Στην ομάδα το άτομο φτιάχνει την προσωπικότητά του με τις

αλληλεπιδράσεις που έχει με τα άλλα μέλη.

Ο όρος ομάδα εμπεριέχει κοινωνικά σύνολα ποικίλων μεγεθών και δομών, από τις εθνικές κοινότητες μέχρι τις εφήμερες συναθροίσεις ατόμων. Όλα αυτά τα σύνολα έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά:

- Αποτελούνται από δύο ή περισσότερα άτομα.
- Τα μέλη τους έχουν σχέσεις αλληλεγγύης, αλληλεξάρτησης κι αλληλεπίδρασης.
- Τα άτομα έχουν συνείδηση ότι είναι μέλη μίας συγκεκριμένης ομάδας, ακολουθώντας ορισμένους κανόνες, διαμορφώνοντας κι αποδεχόμενοι την ταυτότητά τους ως μέλη αυτής της ομάδας.

Η ομάδα μπορεί να χαρακτηριστεί ως το σώμα, τα μέρη του οποίου είναι τα μέλη. Συνοψίζει ή εκπροσωπεί έναν ή περισσότερους σκοπούς που τα μέλη της μπορούν να εκπληρώσουν. Αντιπροσωπεύει δηλαδή αυτό που διαφορετικά άτομα μπορούν να συμφωνήσουν να πράξουν συλλογικά. Η ομάδα δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς **συλλογικότητα**. Τα άτομα είναι συγχρόνως εξαρτημένα από την ομάδα και ελεύθερα να κινηθούν όπως τους ταιριάζει έξω από αυτή, γιατί όπως είπαμε κάθε άτομο έχει τη δική του ιδιαίτερη προσωπικότητα.

Η έννοια της ομάδας είναι στενά συνδεδεμένη με την ιδέα της **δύναμης**. Τα απομονωμένα άτομα μπορεί να είναι αδύναμα. Η ομαδοποίηση εκφράζει την πρόθεση κάποιων ατόμων να δράσουν συλλογικά και δυναμικά. Αυτό έχει δύο ερμηνείες: ανάλογα με το χαρακτήρα του, ένα άτομο μπορεί να αισθάνεται σιγουριά μέσα σε μία ομάδα, ή να φοβάται ότι θα καταστραφεί ως προσωπικότητα από ένα τέτοιο κοινωνικό σύνολο. Στην ίδια διφορούμενη κατάσταση

μπορούμε επίσης να βρεθούμε σε μία ομάδα: από τη μία, επιδιώκουμε την επικοινωνία με τους άλλους στα πλαίσια μιας ομάδας, κι από την άλλη δεν είναι απαραίτητο να βρεθούμε απλά με άλλα άτομα, για να συμμετάσχουμε και να μοιραστούμε (μπορούμε να αισθανθούμε μόνοι μέσα στη μέση ενός μεγάλου συγκεντρωμένου πλήθους).

Ας πάρουμε για παράδειγμα ένα σύλλογο τυφλών ατόμων. Είναι μία ομάδα που αποτελείται από ένα σημαντικό αριθμό μελών τα οποία **αλληλοβοηθούνται**. Έχουν συνείδηση ότι είναι μέλη μίας συγκεκριμένης ομάδας, και μπορούν να δράσουν συλλογικά για την επίτευξη κάποιων σκοπών: να δημιουργηθούν σηματοδότες που με ηχητικά μηνύματα ειδοποιούν για το πράσινο και το κόκκινο σήμα, να κατασκευαστούν ανάγλυφες γραμμές στα πεζοδρόμια για να τους κατευθύνουν καθώς περπατάνε.

Μπορούμε επίσης να δούμε την ομάδα μέσα από αυτό που δεν είναι ομάδα. Η συνάθροιση ενός συνόλου ατόμων στην ουρά αναμονής σε μία τράπεζα δεν συνιστά μία ομάδα μόνο από το γεγονός ότι βρίσκονται σε έναν περιορισμένο χώρο για κάποιο χρονικό διάστημα. Αν αυτά τα άτομα, κουρασμένα από την κακή λειτουργία των ταμείων της συγκεκριμένης τράπεζας, ανταλλάζουν τις απόψεις τους για τη δυσλειτουργία αυτού του οργανισμού και οργανώσουν αυθόρμητα μία δράση διαμαρτυρίας με σκοπό τη διόρθωσή της, η συγκρότηση μιας ομάδας είναι προφανής ακόμα κι αν η διάρκεια ζωής της δεν είναι παρά για λίγη ώρα.

Μία ομάδα λοιπόν συγκροτείται μέσα από την **αλληλεπίδραση** και την **αλληλεξάρτηση** των μελών της. Ανάμεσα στα μέλη μίας ομάδας δημιουργούνται κάποιοι δεσμοί. Οι επιθυμίες και τα όνειρα των μελών στοχεύουν προς ένα κοινό σκοπό. Χρησιμοποιούν τις ίδιες τεχνικές, τα ίδια μέσα, για την επίτευξη των στόχων τους και ακολουθούν τους ίδιους κανόνες λειτουργίας. Είπαμε, ότι δεν υπάρχει ομάδα χωρίς συλλογικότητα και δεν μπορεί να υπάρξει συλλογικότητα χωρίς κανόνες αποδεκτούς από όλα τα μέλη.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι η ομάδα; Η σχολική σας τάξη είναι μία ομάδα; Επιχειρηματολογήστε περιγράφοντας τα χαρακτηριστικά της.
2. Τι χαρακτηρίζει μία ομάδα;
3. Ποιοι είναι οι πιθανοί λόγοι συγκρότησης ομάδων;

Εργασίες

1. Παρουσιάστε τη διάρθρωση μίας σχολικής ομάδας. Περιγράψτε την ανατομία αυτής της ομάδας: την υποδιαίρεσή της σε υπο-ομάδες (καθηγητών και μαθητών), τους δεσμούς των μελών τους, τα χαρακτηριστικά τους, τους σκοπούς τους.
2. Περιγράψτε μία ομάδα που έχετε συμμετάσχει / ή συμμετέχετε. Ορίστε τα μέλη της, το σκοπό της. Ορίστε την πυκνότητα συναντήσεων και τη διάρκεια της κάθε μίας. Τι θέματα διαπραγματεύεστε;

4.4 Η δυναμική της ομάδας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αλλαγή,
αντίσταση στην αλλαγή,
δυναμική ισορροπία,
δυναμικό σύνολο,
συνειδητό μέλος**

Σας έχει ποτέ τύχει να βρεθείτε σε μία ομάδα και να νιώθετε δυσάρεστα κι άβολα, ίσως λίγο παγωμένα χωρίς διάθεση να επικοινωνήσετε; Ενώ κάποια άλλη φορά να τύχει να είστε μέλη μίας ομάδας χαρούμενης που επικοινωνεί, που έχει δυναμισμό; Οποιαδήποτε ψυχική διάθεση κι αν έχετε μέσα σε μία ομάδα, αυτή είναι άμεσα συνδεδε-

μένη με τα υπόλοιπα μέλη. Γιατί μία ομάδα δεν είναι μόνο τα μέλη της αλλά κι οι συμπεριφορές τους από τις οποίες πηγάζει κι η δυναμική της.

Η δυναμική της ομάδας, η οποία προκύπτει από την αλληλεπίδραση των μελών της, σχετίζεται με τον τρόπο που μία ομάδα οργανώνεται, δομείται, διαρθρώνεται και εξελίσσεται. Τα μέλη της ομάδας έρχονται σε άμεση επαφή μεταξύ τους (ομάδα σχετικά περιορισμένη), συγκροτώντας έτσι ένα πραγματικό κοινωνικό μικρόκοσμο.

Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, μία ομάδα δεν αποτελείται μονάχα από το αθροιστικό σύνολο των μελών της. Η λειτουργία της μπορεί να κατανοηθεί μέσα από ένα σύστημα σχέσεων μεταξύ των μελών καθώς και από τους σκοπούς αυτών των ατόμων, τους κανόνες τους, τη δράση τους, τους τρόπους με τους οποίους αντιλαμβάνονται τον εξωτερικό κόσμο κτλ.

Στο εσωτερικό μίας ομάδας δεν υπάρχει πάντοτε ομοφωνία μεταξύ των μελών της, γιατί η ομάδα είναι ένα **δυναμικό σύνολο**. Τα μέλη της διαμορφώνουν δηλαδή μεταξύ τους δυναμικές σχέσεις. Μέσα από τις σχέσεις αλληλεξάρτησης κι αλληλεπίδρασης κάποια μέλη εμφανίζουν πολλές φορές επιθυμίες και στόχους που έρχονται σε αντίθεση με τις επιθυμίες και τους στόχους των άλλων μελών. Αυτό έχει ως συνέπεια τη δημιουργία εσωτερικών εντάσεων.

Για παράδειγμα, η απόφαση για το πού θα πάει εκδρομή η τάξη σας είναι συνήθως δύσκολη. Υπάρχουν δηλαδή προτάσεις που η μία έρχεται σε αντίθεση με τις άλλες κι αυτό δημιουργεί εντάσεις. Η ομάδα αρχίζει τότε μία σειρά διαπραγματεύσεων, σκοπεύοντας να λύσει αυτές τις εντάσεις και να αποκαταστήσει μία ισορροπία περισσότερο ή λιγότερο σταθερή. Ακόμα κι αν δεν συμφωνήσετε με τον τόπο προορισμού, η συμμετοχή σας σε αυτήν την εκδρομή δηλώνει ότι είστε ένα **συνειδητό μέλος** αυτής της ομάδας.

Ένα άλλο παράδειγμα που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε, για να αποδώσουμε την έννοια της δυναμικής κατάστασης είναι το εξής: τα γενετικά με-

ταλλαγμένα προϊόντα διατροφής είναι πλέον μία πραγματικότητα. Μπορούμε να βρούμε στην αγορά λαχανικά που έχουν ωριμάσει σε μη φυσικό περιβάλλον (για παράδειγμα σε τοιμέντο αντί σε χώμα) σε ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα, καλαμπόκι που ανθίσταται σε κάποια ζιζάνια, κοτόπουλα που μεγαλώνουν σε μία εβδομάδα κλπ. Υπάρχει δηλαδή μία τάση αλλαγής του τρόπου διατροφής μας. Αυτή η προσπάθεια όμως συναντά αντιδράσεις τόσο από ορισμένους επιστήμονες οι οποίοι υποστηρίζουν ότι δεν έχει αποδειχθεί ότι τέτοιου είδους προϊόντα δεν είναι βλαβερά για την υγεία, όσο κι από τους καταναλωτές οι οποίοι δυσπιστούν απέναντι σε αυτά τα προϊόντα.

Αυτές οι τάσεις (**αλλαγή** του τρόπου διατροφής μας κι **αντίσταση στην αλλαγή**) δημιουργούν μία δυναμική κατάσταση. Το αποτέλεσμα αυτής της διαμάχης θα είναι να ξέρουμε τι τρώμε και πώς θα εξελιχθούν οι διατροφικές μας συνήθειες.

Η **δυναμική ισορροπία** μιας ομάδας εξαρτάται από το ποια τάση θα επικρατήσει: αυτή της αλλαγής ή εκείνη της αντίστασης στην αλλαγή;

Η αντίσταση στην αλλαγή καθορίζεται από το φόβο να απομακρυνθούμε από την ομάδα, από το φόβο δηλαδή να απομονωθούμε. Υπάρχουν βέβαια κάποια άτομα που θα προτιμήσουν την απομόνωση. Αν θέλουμε να προωθήσουμε μία αλλαγή μέσα στην ομάδα, χρειάζεται να ανατρέψουμε την υπάρχουσα ισορροπία προς μία νέα κατεύθυνση. Στην περίπτωση των γενετικά μεταλλαγμένων προϊόντων, μία λύση θα μπορούσε να είναι, να αναγράφεται στην ετικέτα ότι πρόκειται για τέτοιου είδους προϊόντα. Έτσι ο καταναλωτής θα έχει το δικαίωμα της επιλογής. Επίσης, κάθε φαινόμενο αλλαγής ή αντίστασης στην αλλαγή είναι συνάρτηση του κοινωνικού περιβάλλοντος ή της κατάστασης μέσα στην οποία λαμβάνει χώρα. Η διάδοση για παράδειγμα της καλλιέργειας και κυρίως της κατανάλωσης της πατάτας στην Ελλάδα, στα μέσα του 19ου αιώνα, συνάντησε αντιστάσεις σχετικές με τον τρόπο διατροφής της τότε ελληνικής κοινωνίας που μόλις είχε βγει από τον εθνικό απελευθερωτικό της πόλεμο.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι η δυναμική της ομάδας; Σκεφτείτε τη σχολική σας τάξη. Πώς θα μπορούσατε να χαρακτηρίσετε τη δυναμική της;
2. Τι είναι τα φαινόμενα αλλαγής ή αντίστασης στην αλλαγή που μπορεί να αντιστοιχούν σε μία ομάδα; Προσπαθήστε να δώσετε παραδείγματα μέσα από τη συμμετοχή σας σε μία ομάδα (για παράδειγμα ομάδα χορού, περιβαλλοντική ομάδα), σχετικά με τα φαινόμενα αντίστασης ή αλλαγής.

Εργασία

1. Σκεφτείτε την περίπτωση της μετακίνησης πληθυσμών (πρόσφυγες, ανταλλαγή πληθυσμών, στρατόπεδα συγκέντρωσης, μαζική μετανάστευση). Περιγράψτε την ενδεχόμενη δυναμική τέτοιων ομάδων: την αρχική ισορροπία, την αλλαγή / αντίσταση στην αλλαγή, τους άλλους ενδιάμεσους εξωτερικούς παράγοντες (κοινωνικούς και ιστορικούς), την τελική ισορροπία.
2. Συζητήστε στην τάξη τη δυναμική που υπάρχει ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα εθνικά κράτη των οποίων η σχέση καθορίζεται από το Διεθνές Δίκαιο. Δώστε παραδείγματα.

4.5 Ταυτότητα μέλους της ομάδας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αμφιβολία,
ελεύθερη βούληση,
κριτικό πνεύμα,
πλαίσιο δράσης,
σκέψη,
συλλογική ταυτότητα**

Διαπιστώσαμε από τα προηγούμενα ότι το να είμαστε μέλη μίας ομάδας σημαίνει ότι αποδεχόμαστε μία συγκεκριμένη ταυτότητα.

Στην αστυνομική μας ταυτότητα για παράδειγμα αναγράφονται διάφορα προσωπικά στοιχεία (ονοματεπώνυμο, δακτυλικό αποτύπωμα, ανάστημα, χρώμα ματιών) καθώς και συλλογικά στοιχεία όπως η εθνική μας ταυτότητα (για παράδειγμα έλληνες), το θρήσκευμά

μας κτλ.

Μέσα σε μία ομάδα όλοι έχουμε την ίδια ταυτότητα ως μέλη της χωρίς αυτό να περιορίζει την ιδιαιτερότητα της προσωπικότητάς μας, τη μοναδικότητα και διαφορετικότητά μας.

Κάθε ομάδα έχει ένα πλαίσιο αξιών, κανόνων και σκοπών. Η συμμετοχή ενός ατόμου σε αυτό το **πλαίσιο δράσης** γεννά ένα είδος υποχρέωσης στους άλλους που συμμετέχουν να σεβαστούν το συγκεκριμένο πλαίσιο συμπεριφοράς, απλώς και μόνο γιατί είναι μέλη της ίδιας ομάδας.

Η συμμόρφωση στους κανόνες μιας ομάδας δεν σημαίνει ότι τα μέλη της συμπεριφέρονται με ομοιόμορφο τρόπο, σημαίνει ότι αποδέχονται τους κανόνες λειτουργίας της ομάδας, δηλαδή το πλαίσιο των κανόνων που ρυθμίζει τη λειτουργία της. Αυτά που σκέφτονται και λένε τα άλλα μέλη της ομάδας μας, γενικά οι πράξεις τους, έχουν ένα αντίκτυπο στις επιλογές και τη συμπεριφορά μας. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι επισκιάζουν την προσωπικότητά μας.

Ορίσαμε την ομάδα ως το χώρο αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης των μελών της. Αυτό σημαίνει ότι αν οι άλλοι μας επηρεάζουν μπορούμε κι εμείς να ασκήσουμε μία ορισμένη επίδραση σε αυτούς. Επίσης, αν μέσα σε μία ομάδα το άτομο πλάθεται ως μέλος της, η δυναμική της ομάδας δείχνει ότι τα άτομα μπορούν να προκαλέσουν μία αλλαγή της πλεύσης της συγκεκριμένης ομάδας μέσα από εσωτερικές διαδικασίες βασισμένες στο διάλογο. Με άλλα λόγια, τα άτομα μπορούν να μετασχηματίσουν το πλαίσιο αξιών, κανόνων και σκοπών της ομάδας περισσότερο ή λιγότερο ριζικά.

Η μελέτη ομάδων έδειξε ότι ο καλύτερος τρόπος αποφυγής των αρνητικών συνεπειών που έχει η υποχρεωτική ομοιομορφία της συμπεριφοράς των μελών μιας ομάδας, συνίσταται στο να ενθαρρύνεται μέσα στο πλαίσιο της ομάδας η

αμφιβολία, η σκέψη, το κριτικό πνεύμα των ατόμων. Αυτό σημαίνει την αποδοχή της προσωπικότητας του ατόμου μέσα στην ομάδα, καθώς και των μειονοτικών απόψεων που μπορεί να εκφρασθούν.

Το να είναι ένα άτομο μέλος μίας ομάδας σημαίνει ότι, από τη μία πλευρά έχει ένα κώδικα επικοινωνίας με τα υπόλοιπα μέλη που συμμετέχουν στο ίδιο πλαίσιο κανόνων, κι από την άλλη, έχει την επιθυμία να επενδύσει στο παρόν για την υλοποίηση κοινών στόχων στο μέλλον.

Στην ομάδα, το άτομο διαμορφώνει μία ταυτότητα. Γίνεται μέρος ενός μικροκόσμου διαφορετικού και καθαρά διακρινόμενου από τους άλλους, μιας ομάδας με **συλλογική ταυτότητα**. Μέσα στην ομάδα, το άτομο έχει κάποια περιθώρια **ελευθέρης βούλησης**. Τα όρια της ελευθερίας του καθορίζονται από τους κανόνες που συλλογικά έχουν γίνει αποδεκτοί, και που το ίδιο το άτομο πρέπει να τηρήσει, αν θέλει να λειτουργήσει αρμονικά με τα άλλα μέλη της ομάδας.

Στον εργασιακό χώρο για παράδειγμα, σπάνια ένα στέλεχος επιχείρησης είναι χωρίς κουστούμι και γραβάτα. Αυτή η γενικευμένη εξωτερική ομοιομορφία δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι όλα τα στελέχη επιχειρήσεων επενδύουν στον ίδιο βαθμό στην εργασία τους. Σε πολλές περιπτώσεις, η ανάληψη πρωτοβουλιών είναι ένα διακριτικό στοιχείο ανάμεσά τους. Επίσης το ίδιο στοιχείο μπορεί να διακρίνει μία επιχείρηση (ομάδα) από μία άλλη επιχείρηση (ομάδα), από την άποψη ότι η μία προτρέπει περισσότερο τα στελέχη της να αναλάβουν πρωτοβουλίες από ό,τι η άλλη.

Ερωτήσεις

1. Εντοπίστε τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να εκφραστεί η ταυτότητα του μέλους μίας ομάδας.
2. Προτείνετε τρόπους με τους οποίους μπορεί να υποστηρίξουμε, να ενδυναμώσουμε την πολυφωνία σε μία ομάδα.

Εργασία

1. Εντοπίστε τα στοιχεία της ταυτότητάς σας ως μέλη της μαθητικής σας ομάδας: διευκρινίστε τους κανόνες μέσα στους οποίους λειτουργείτε, τα περιθώρια ελευθερίας που σας προσφέρονται και τις διαφορές που σας διακρίνουν από άλλες μαθητικές ομάδες (Γενικό Λύκειο για παράδειγμα).

4.6 Κοινωνικοποίηση

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**δια βίου διαδικασία,
διαδικασία
αλληλεπίδρασης,
εμπειρία,
εσωτερικευση αξιών
και κανόνων,
ομάδα αναφοράς,
ομάδα συμμετοχής**

Το παιδί από τα πρώτα του χρόνια έρχεται σε επαφή και είναι εξοικειωμένο με την οικογένειά του. Η οικογένεια θεωρείται μία **πρωτογενής κοινωνική ομάδα**. Σταδιακά, όσο μεγαλώνει κι ανεξαρτητοποιείται, έρχεται σε επαφή και με άλλα άτομα, άλλες ομάδες. Ομάδες όπως το σχολείο, οι αθλητικοί σύλλογοι, οι ομάδες χορού, οι παρέες, η ομάδα των ξένων γλωσσών αποτελούν τις δευτερογενείς κοινωνικές ομάδες. Το πέρασμα από την οικογένεια στο σχολείο, από τις **πρω-**

τογενείς στις **δευτερογενείς** ομάδες θεωρείται ένα ουσιαστικό βήμα που συμβάλλει στην κοινωνικοποίησή του.

Η έννοια της κοινωνικοποίησης αποτελείται από τις ακόλουθες σημασίες οι οποίες δεν είναι αυτόνομες αλλά αλληλένδετες:

1. **Η κοινωνικοποίηση είναι μία διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο άτομο και το περιβάλλον του.** Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για το σημείο ή τη στιγμή που συναντιούνται οι ανάγκες και οι επιθυμίες του ατόμου με τις αξίες και τους κανόνες διαφόρων ομάδων, με τις οποίες το συγκεκριμένο άτομο έρχεται σε επαφή.

2. Η κοινωνικοποίηση δεν είναι απλά μία διαδικασία πρόσληψης αξιών και κανόνων από το άτομο. **Είναι κυρίως μια διαδικασία ανάπτυξης μίας ορισμένης ιδέας ή εικόνας για τον εαυτό του και για τον κόσμο.** Αυτή η ιδέα ή η εικόνα κατασκευάζεται από το ίδιο το άτομο σταδιακά, σε συνάρτηση με τις εμπειρίες του και με την επαφή του με τα άλλα άτομα. Παρότι η παιδική ηλικία είναι καθοριστική για την κοινωνικοποίησή μας, όσο μεγαλώνουμε αποκτάμε νέες εμπειρίες και γνωρίζουμε νέα πρόσωπα. Αυτό σημαίνει ότι η κοινωνικοποίηση είναι μία δια βίου διαδικασία.

3. **Η κοινωνικοποίηση είναι λοιπόν μία διαδικασία αργή και βαθμιαία, κατά την οποία το άτομο μαθαίνει και εσωτερικεύει το σύστημα αξιών και κανόνων του περιβάλλοντός του.** Αυτό το σύστημα γίνεται για το άτομο ένα σημείο αναφοράς, και κάθε φορά που θέλει να αξιολογήσει και να εξηγήσει την πραγματικότητα καταφεύγει σε αυτό.

4. **Η κοινωνικοποίηση είναι επίσης μία διαδικασία κατασκευής ταυτότητας:** κοινωνικοποιούμεν σημαίνει συμμετέχω σε μία ή περισ-

σότερες κοινωνικές ομάδες, σημαίνει ότι αρχίζω να λειτουργώ με τους άλλους σύμφωνα με έναν κώδικα επικοινωνίας. Αυτές οι κοινωνικές ομάδες μέσα στις οποίες ένα άτομο δρα, είναι οι **ομάδες συμμετοχής**. Η οικογένεια είναι για παράδειγμα μία ομάδα συμμετοχής. Μέσα σε αυτήν, έχουμε μάθει να επικοινωνούμε με τα άλλα μέλη με ένα συγκεκριμένο τρόπο, να σεβόμαστε κάποιες αξίες, να ακολουθούμε ορισμένους κανόνες, να προσαρμόζουμε τη συμπεριφορά μας απέναντι στους άλλους.

Ας θεωρήσουμε έναν μαθητή ο οποίος έχει μείνει μετεξεταστέος. Από τους συμμαθητές του μία ομάδα βρίσκεται στην ίδια κατάσταση με αυτόν (*ομάδα συμμετοχής*), ενώ μία άλλη έχει περάσει όλα τα μαθήματα (*ομάδα αναφοράς*). Ταυτίζεται με την ομάδα των επιτυχόντων από την άποψη ότι θα επιθυμούσε να βρίσκεται σε παρόμοια θέση. Με αυτόν τον τρόπο ο μαθητής κάνει μία αξιολόγηση και του εαυτού του και των συμμαθητών του.

Οι ομάδες αναφοράς είναι αυτές στις οποίες το άτομο επιθυμεί είτε να παραμείνει μέλος τους, είτε να γίνει δεκτός ως μέλος. Με άλλα λόγια πρόκειται για τις ομάδες με τις οποίες το άτομο ταυτίζεται ή επιθυμεί να γίνει μέλος τους.

Η κοινωνικοποίηση είναι μία διαδικασία κατά τη διάρκεια της οποίας το άτομο αποκτά **εμπειρίες** από την πιο μικρή του ηλικία μέχρι το τέλος της ζωής του. Η κοινωνικοποίηση λοιπόν συμβάλλει στο πλάσιμο της προσωπικότητας του ατόμου. Μέσα από την κοινωνικοποίηση, το άτομο διαμορφώνει το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και εμπειριών του. Το άτομο διαμορφώνει την ταυτότητά του μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης.

4.6.1 Ρόλοι στην ομάδα - Κοινωνικοί ρόλοι

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

καταμερισμός των λειτουργιών, προσαρμογή, ρόλοι αλληλοσυγκρουόμενοι, ρόλοι συμπληρωματικοί

Όπως είδαμε δεν υπάρχει ομάδα χωρίς συλλογικότητα κι απαραίτητη προϋπόθεση της συλλογικότητας είναι η ύπαρξη κανόνων τους οποίους αποδέχονται όλα τα μέλη. Αυτοί οι κανόνες αποδίδουν τους ρόλους στα μέλη της ομάδας. Στην οικογένεια υπάρχουν οι ρόλοι του πατέρα, της μητέρας, του παιδιού. Στο σχολείο υπάρχουν οι ρόλοι του μαθητή, του καθηγητή. Στην αθλητική ομάδα οι ρόλοι του προπονητή και των παικτών.

Ο κοινωνικός ρόλος αποτελείται από κανόνες, οι οποίοι καθορίζουν τη δράση ενός ατόμου που κατέχει μία θέση ή μία συγκεκριμένη λειτουργία μέσα σε μία ομάδα.

Σε κάθε ομάδα, η κατανομή και η διάρθρωση των ρόλων γίνεται σύμφωνα με έναν **καταμερισμό των λειτουργιών** ανάμεσα στα μέλη της δεδομένης ομάδας. Αυτή η διαφοροποίηση των λειτουργιών σημαίνει ότι κάθε άτομο έχει μία ιδιαίτερη εργασία μέσα στην ομάδα: ένα μέλος έχει το ρόλο του αρχηγού, ένα άλλο ασχολείται με τα νέα μέλη, ένα τρίτο έχει το ρόλο του γραμματέα κτλ.

Η ομάδα δεν μπορεί να λειτουργήσει, αν τα μέλη της δεν εκπληρώνουν τους ρόλους τους. Αυτό σημαίνει ότι **κάθε ρόλος αντιστοιχεί σε έναν ιδιαίτερο τρόπο συμπεριφοράς**: ο αρχηγός της ομάδας λειτουργεί σύμφωνα με τους κανόνες του ρόλου του. Επίσης και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας προσδοκούν από τον αρχηγό της να εκτελέσει σωστά το ρόλο του. Όμως, **έχω ένα ρόλο δεν σημαίνει ότι χάνω την προσωπικότητά μου**: υπάρχουν τόσοι ιδιαίτεροι τρόποι να ενεργεί κάποιος ως αρχηγός, όσοι κι οι αρχηγοί.

Κάθε άτομο έχει περισσότερους από έναν κοινωνικούς ρόλους. Κάποιος μπορεί να έχει το ρόλο του πατέρα, του συζύγου, του καθηγητή κτλ. Αυτοί οι ρόλοι είναι συγχρόνως ανεξάρτητοι, αλλά και **συμπληρωματικοί**. Δεν νοείται ο ρόλος του συζύγου ξέχωρα από το ρόλο της συζύγου, ο ρόλος του πατέρα από εκείνον του παιδιού, ο ρόλος του καθηγητή από εκείνον του μαθητή κ.ο.κ.

Καθημερινά κάθε κοινωνικός ρόλος μας φέρνει αντιμέτωπους με τους κοινωνικούς ρόλους άλλων ατόμων. Στο θέατρο των κοινωνικών ρόλων μπορούν να υπάρξουν παρεξηγήσεις, προβλήματα δηλαδή επικοινωνίας, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε εντάσεις και σε διαμάχες. Η επικοινωνία ανάμεσα στα άτομα μπορεί να βελτιωθεί, αν το καθένα **προσαρμόσει** τη συμπεριφορά του στο ρόλο του άλλου. Για παράδειγμα, η σύγκρουση ανάμεσα σε δυο φιλάθλους αντιπάλων αθλητικών ομάδων μπορεί να αποφευχθεί αν συμπεριφερθεί ο καθένας ως φίλαθλος κι όχι ως αντίπαλος απέναντι στον άλλο.

Κάθε άτομο αναλαμβάνει έναν ή περισσότερους ρόλους σύμφωνα με τα μοντέλα που προτείνει η ομάδα ή η κοινωνία. Για παράδειγμα, η κοινωνία προτείνει κι η γυναίκα ως μητέρα επιθυμεί να είναι στοργική, να είναι διαθέσιμη, να είναι πρόθυμη, να είναι προστατευτική απέναντι στο παιδί της.

Πολλές φορές όμως οι ρόλοι που αναλαμβάνει ένα άτομο είναι **αλληλοσυγκρουόμενοι**. Στην περίπτωση μίας εργαζόμενης μητέρας, ο ρόλος της ως εργαζόμενη μπορεί να την εμποδίζει να εκπληρώνει όπως θα ήθελε το ρόλο της ως μητέρα.

Ερωτήσεις

- 1. Τι είναι η κοινωνικοποίηση; Μπορούμε να μιλήσουμε για κοινωνικοποίηση στα ζώα; Επιχειρηματολογήστε, δώστε παραδείγματα.*
- 2. Τι είναι η κοινωνικοποίηση ως διαδικασία ταύτισης;*
- 3. Ποια θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι τα συστατικά στοιχεία ενός κοινωνικού ρόλου;*

Εργασίες

- 1. Καταγράψτε τις ομάδες συμμετοχής κι ομάδες αναφοράς που σας αφορούν κι έχετε εμπειρίες. Μπορεί μία ομάδα συμμετοχής να είναι ή να γίνει ομάδα αναφοράς ή και το αντίστροφο; Εξηγήστε και δώστε σχετικά παραδείγματα.*
- 2. Καταγράψτε τους διάφορους κοινωνικούς ρόλους που υιοθετείτε κι εντοπίστε τις ενδεχόμενες συγκρούσεις που μπορεί να προκύψουν: ανάμεσα στους δικούς σας ρόλους και μεταξύ των ρόλων σας κι εκείνων των συμμαθητών σας.*

4.7 Ρόλος της οικογένειας στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**ανεξαρτητοποίηση,
ασφάλεια,
ενδοοικογενειακοί ρόλοι
και σχέσεις,
θεσμός,
οικογένεια (διευρυμένη,
επαναδημιουργημένη,
μονογονεϊκή, πυρηνική)**

Η οικογένεια, όπως αναφέραμε, είναι μία πρωτογενής κοινωνική ομάδα μέσα στην οποία το άτομο κάνει τα πρώτα βήματα της κοινωνικοποίησής του. Μαθαίνει δηλαδή να επικοινωνεί, να αναπτύσσει σχέσεις εμπιστοσύνης, να εξελίσσεται, να αποκτά οντότητα όχι μόνο βιολογική αλλά και κοινωνική.

Μπορούμε να ορίσουμε την οικογένεια ως **ένα σύνολο ατόμων που ζουν κάτω από την ίδια στέγη και σχετίζο-**

νται μεταξύ τους είτε με νομικούς δεσμούς (ένα αντρόγυνο, ένα αντρόγυνο με υιοθετημένα παιδιά), είτε με δεσμούς αίματος. Τα βασικότερα χαρακτηριστικά της οικογένειας είναι:

1. Η διαμόρφωση σχέσεων ανάμεσα στα μέλη της, σχέσεων συναισθηματικών, σχέσεων εξουσίας, οικονομικών σχέσεων, αλληλεγγύης, αλληλεπίδρασης.

Η οικογένεια είναι ο πρώτος χώρος μέσα στον οποίο το παιδί μαθαίνει να δημιουργεί σχέσεις. Μαθαίνει την αγάπη, την αλληλοβοήθεια, την εμπιστοσύνη, τη ζήλια, την αλήθεια, το ψέμα, τον αποχωρισμό. Έρχεται σε επαφή με τους κανόνες της οικογένειας και μαθαίνει να τους τηρεί. Οι σχέσεις υπακοής είναι σχέσεις εξουσίας κι οικονομικής εξάρτησης.

2. Η αίσθηση ασφάλειας που προσφέρει στα μέλη της.

Το άτομο μπορεί να αναπτυχτεί και να εξελιχτεί τόσο βιολογικά όσο και πνευματικά σε ένα περιβάλλον που του προσφέρει τα μέσα διαβίωσης όπως τροφή, ενδυμασία, προστασία, καθώς και ανατροφή, μόρφωση, ψυχολογική υποστήριξη, οικονομική ενίσχυση.

3. Ο πρωτογενής χώρος της διαμόρφωσης της προσωπικότητας του ατόμου.

Μέσα από την αλληλεγγύη με τα άλλα μέλη της οικογένειάς του, το άτομο διαμορφώνει τα βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, έναν χαρακτήρα και τρόπο συμπεριφοράς.

4. Η ταύτιση του παιδιού με τα μοντέλα του πατέρα και της μητέρας.

Μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησής του, το παιδί ταυτίζεται με τα πρότυπα του πατέρα και της μητέρας, πολύ πριν να ταυτιστεί με τα μοντέλα

που του προτείνει η κοινωνία.

5. Η ανάληψη ενδοοικογενειακών ρόλων.

Στην οικογένεια το άτομο αναλαμβάνει τον πρώτο κοινωνικό ρόλο του ως παιδί απέναντι στους ρόλους του πατέρα και της μητέρας: αγαπά κι εκτιμά τον πατέρα, τη μητέρα και τα αδέρφια του, μαθαίνει να είναι καθαρό, να φροντίζει να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του κτλ.

6. Ο κοινωνικός ρόλος της οικογένειας.

Ο κοινωνικός ρόλος της οικογένειας είναι πρώτα από όλα η αναπαραγωγή του ανθρωπίνου είδους, η διαμόρφωση πολιτών, ατόμων με διάθεση δημιουργίας και προσφοράς στους άλλους κτλ.

Αν θέλουμε να εξετάσουμε την οικογένεια ως κοινωνική ομάδα, η σημερινή ελληνική οικογένεια είναι κατά βάση **πυρηνική**, δηλαδή αποτελείται από δύο γονείς και τουλάχιστον ένα παιδί. Βασίζεται στην ισότητα των δύο φύλων, στην ελεύθερη επιλογή του συντρόφου, στην ελεύθερη επιλογή του μεγέθους της.

Θα μπορούσαμε να δούμε ότι υπάρχουν διάφοροι τύποι οικογένειας ανάλογα με τη δομή της πέρα από την πυρηνική. Πιο συγκεκριμένα: συναντάμε τη **διευρυμένη** οικογένεια, εκεί όπου συμβιώνουν τρεις γενιές, παιδιά, γονείς, παππούδες, την οικογένεια, όπου ένα μέλος της είναι αναγκασμένο, εξαιτίας της εργασίας του (π.χ. ναυτικός), να βρίσκεται μακριά από την οικογένειά του για πολύ καιρό. Συναντάμε επίσης τις **επαναδημιουργημένες** οικογένειες, αυτές δηλαδή που προκύπτουν από το δεύτερο γάμο κάποιου μέλους ή και των δύο γονιών. Υπάρχουν οι **μονογονεϊκές** οικογένειες, όπου ένας γονιός ζει τουλάχιστον με ένα παιδί. Οικογένεια θεωρούμε επίσης το ζευγάρι που δεν έχει παιδιά και το αντρόγυνο που έχει υιοθετήσει τα παιδιά του.

Η οικογένεια μπορεί να πάρει όλες αυτές τις μορφές, γιατί αντικατοπτρίζει τις αλλαγές της κοινωνίας, ηθικές, πνευματικές, βιολογικές, πολιτισμικές και γιατί προσαρμόζεται στις κοινωνικές απαιτήσεις. Στη σημερινή εποχή δεν είναι όλα τα μέλη της αναγκασμένα να είναι παραγωγικά όπως παλιότερα (για παράδειγμα στις αγροτικές περιοχές όλη η οικογένεια δούλευε στα χωράφια, για να μπορεί να ζήσει). Η οικογένεια έρχεται να εξασφαλίσει την κοινωνικοποίηση και τη μόρφωση του παιδιού και την παροχή ασφάλειας για να αναπτυχτεί ομαλά. Πρόκειται για δύο λειτουργίες της οικογένειας που έρχονται να συμπληρώσουν εκείνες των άλλων θεσμών με τους οποίους το παιδί έρχεται σε επαφή, όπως είναι το σχολείο και οι διάφορες εξωσχολικές ασχολίες.

Στην αρχή του 20ού αιώνα, η διασφάλιση των δύο αξιών, λειτουργιών της οικογένειας, δηλαδή της **κοινωνικοποίησης** και της **ανεξαρτητοποίησης**, διασφαλιζόταν από τους ξεχωριστούς ρόλους, τους «οργανικούς» ρόλους,

Οι κοινωνικές λειτουργίες της οικογένειας

Αναπαραγωγή και τεκνοποίηση

Οι οικονομικές συνθήκες, οι κοινωνικοί ρόλοι της γυναίκας κι ο οικογενειακός προγραμματισμός οδηγούν στη μείωση του αριθμού των παιδιών ανά οικογένεια.

Μεταβίβαση της περιουσίας

Η μεταβίβαση ενός οικονομικού κεφαλαίου από τους γονείς στα παιδιά παίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο στη μελλοντική συντήρηση των τελευταίων.

Κατανάλωση

Ένα μεγάλο μέρος των αγαθών, κινητών ή ακινήτων (τροφή, κατοικία, διακοπές, αυτοκίνητο, έπιπλα...), καταναλώνονται από την οικογένεια. Οι διαφημιστές το γνωρίζουν καλά.

Κοινωνικοποίηση

Η οικογένεια μεταδίδει στο παιδί μία γλώσσα, αξίες, κανόνες, τρόπους συμπεριφοράς και ζωής, γνώσεις, πρότυπα και εμπειρίες.

Αλληλεγγύη

Μέσα στην οικογένεια αναπτύσσονται ισχυρές σχέσεις αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας μεταξύ των μελών.

Οικιακή οικονομία

Κατανοώντας τις κοινωνικές συνθήκες και τις απαιτήσεις της καθημερινής ζωής, υπάρχει μία τάση ίσου καταμερισμού των οικιακών εργασιών και της ανατροφής των παιδιών μέσα στην οικογένεια.

Στοργή και δέσιμο

Η ζωή του ζευγαριού στηρίζεται στη στοργή και στην αγάπη. Οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας είναι εποικοδομητικές όταν θεμελιώνονται στην αλληλοκατανόηση, στη στοργή, στο συναισθηματικό δέσιμο.

των δύο φύλων. Ο άντρας ήταν ο οικονομικός συντηρητής της οικογένειας που της εξασφάλιζε την ανεξαρτησία. Η γυναίκα έπρεπε να δημιουργήσει εκείνες τις «ψυχολογικές» συνθήκες που θα εξασφάλιζαν την όσο το δυνατόν καλύτερη διαβίωση των μελών της.

Οι συνθήκες, κοινωνικές, οικονομικές και ψυχολογικές στο τέλος του αιώνα μας έχουν όμως αλλάξει. Τα ζευγάρια μοιράζονται και τις οικιακές δουλειές, και την «αρχηγία» του σπιτιού με αποτέλεσμα να υπάρχει μεγαλύτερη ευχαρίστηση και ισορροπία. Συμβάλλει και η γυναίκα στην οικονομική ευρωστία της οικογένειας αλλά και ο άντρας στην κοινωνική της ωριμότητα.

Επίσης η κοινωνική ασφάλιση παίζει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην ανεξαρτητοποίηση των ηλικιωμένων. Η σύνταξη τους εξασφαλίζει οικονομική

άνεση και ασφάλεια και τους ανεξαρτητοποιεί, έτσι ώστε να αισθάνονται ολοκληρωμένες και σταθερές προσωπικότητες, όταν φτάσουν στο τέλος της καριέρας τους.

Η οικογένεια γίνεται ένας **θεσμός** που έχει ως βασική του λειτουργία τη συμμετοχή στην παραγωγή και αναπαραγωγή. Ακολουθεί έτσι μία στρατηγική που έχει ως στόχο να κρατήσει ή / και να εξελίξει την κοινωνική της θέση: να διατηρήσει ή να αυξήσει την παρουσία της, να καταξιωθεί κοινωνικά αυξάνοντας το οικονομικό της κεφάλαιο, το πολιτισμικό της κεφάλαιο (επίπεδο σπουδών) και το κοινωνικό της κεφάλαιο (δίκτυο διαπροσωπικών σχέσεων).

Η οικογένεια λειτουργεί ως ένας μεγάλος πόλος ασφάλειας για τα μέλη της. Υπάρχει αλληλεγγύη και ανταλλαγή ανάμεσα στα μέλη της και μία ανάγκη να δικαιωνιστεί η συγγένεια πάνω σε νέες βάσεις.

Για αυτό και σε πολλές περιπτώσεις, άτομα που μεγαλώνουν μακριά από την οικογένεια, δηλαδή τους λείπει ένα σταθερό σημείο αναφοράς, αναπτύσσονται σε κλίμα ανασφάλειας. Αυτά τα άτομα παρουσιάζουν δυσκολίες στην ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης με τους άλλους, χαμηλή αυτοπεποίθηση κτλ.

Μέσα σε αυτό το κλίμα κατανοούμε την κοινωνική, ψυχολογική, οικονομική σημασία που έχει η οικογένεια για τον καθένα προσωπικά αλλά και ευρύτερα για το κοινωνικό σύνολο.

Ερωτήσεις

1. Ποιες μορφές οικογένειας υπάρχουν; Ποιες είναι οι ομοιότητές τους και ποιες οι διαφορές τους;
2. Ποια είναι η κυρίαρχη μορφή της σύγχρονης οικογένειας;
3. Ποια προβλέπετε να είναι η μορφή της οικογένειας αύριο;
4. Υπάρχει διαφοροποίηση στους τύπους οικογένειας που μπορεί να συναντάμε από το χωριό στην πόλη, από την Ελλάδα στο Πακιστάν; Αιτιολογήστε.

Εργασίες

1. Πολλοί μιλούν για χαλάρωση του θεσμού της οικογένειας. Δώστε επιχειρήματα υπέρ και κατά αυτής της άποψης.
2. Ποια είναι τα κριτήρια επιλογής του συντρόφου μας;
3. Αν κάποιος σας ζηταγε να περιγράψετε τον εαυτό σας ως σύντροφο στη δική σας (μελλοντική πιθανώς) οικογένεια, ποιες θα μπορούσαν να είναι οι αρχές / αξίες που θα θέλατε να εφαρμόσετε με αναφορά το δικό σας ρόλο και του συντρόφου σας;
4. Ποιες είναι οι επιπτώσεις ενός διαζυγίου και πώς μπορεί να επηρεάζουν τη ζωή των μελών της οικογένειας;

4.8 Σχέσεις μέσα στην οικογένεια και χάσμα γενεών

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αλληλοκατανόηση,
δυναμική
της οικογένειας,
επικοινωνία,
κανόνες συμβίωσης,
προσαρμογή,
ρόλοι**

Είδαμε ως τώρα ότι η οικογένεια έχει μία **δυναμική** η οποία προσαρμόζεται στις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες και κοινωνικές απαιτήσεις.

Αυτή η **προσαρμογή** πετυχαίνεται με τη σταδιακή κοινωνικοποίηση των μελών της οικογένειας. Υπάρχουν άτομα διαφόρων ηλικιών μέσα στην οικογένεια. Παλαιότερα πιο συστηματικά, αλλά και σήμερα, σε μερικά σπίτια συζούν τρεις γενεές (παππούδες, γονείς,

παιδιά) όπου ο ένας επηρεάζει τη ζωή του άλλου. Το ίδιο ισχύει και στη συγκατοίκηση δύο γενεών, δηλαδή γονέων και παιδιών.

Ο καλύτερος τρόπος **επικοινωνίας** μεταξύ των μελών, βοηθά την ομαλή λειτουργία της οικογένειας. Εάν ένα μέλος δεν μπορεί να προσαρμοστεί σε αυτούς τους **κανόνες καλής συμβίωσης**, τότε όλη η δυναμική της οικογένειας είναι προβληματική. Η κατανόηση από όλα τα μέλη ότι ο καθένας ακολουθεί την πορεία του έχοντας κοινές αναφορές με τα υπόλοιπα μέλη, αναφορές οι οποίες επηρεάζουν το παρόν και το μέλλον τους, είναι σημαντική για την περαιτέρω πορεία της οικογένειας.

Πολλές φορές υπάρχει **πρόβλημα επικοινωνίας** ανάμεσα στους νέους και τους γονείς τους. Οι μεν πρώτοι θεωρούν ότι οι γονείς τους δεν μπορούν να προσαρμοστούν στο ρυθμό της εποχής τους με αποτέλεσμα να μην τους κατανοούν. Από την άλλη πλευρά, οι γονείς υποστηρίζουν ότι κάνουν το καλύτερο για τα παιδιά τους. Πού μπορεί να οφείλεται αυτή η διάσταση απόψεων;

Σε αυτή την εξέλιξη βοηθάει και η **κατανόηση** των ρόλων κάθε μέλους της οικογένειας. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να γεφυρώσουμε το χάσμα των γενεών. Κατανοώντας το **ρόλο** του καθενός, καταλαβαίνουμε τις ανάγκες ανταλλαγής και επικοινωνίας που έχει το κάθε μέλος κι έτσι μειώνονται οι παρεξηγήσεις.

Ι. Ο ρόλος του πατέρα

Ο πατέρας μέσα στην οικογένεια έχει κι αυτός πολλούς ρόλους. Συνεχίζει να έχει τον οικονομικό ρόλο, τον οποίο πλέον μοιράζεται συχνά με τη μητέρα. Φροντίζει για την επιβίωση, τη σίτιση και τη στέγαση της οικογένειας. Όμως

τώρα απαιτείται κι ένας εξίσου σημαντικός και **ουσιαστικός ρόλος** μέσα στην οικογένεια. Ένας ρόλος πιο **συναισθηματικός**, πιο **ζεστός** και **οικείος** είτε στη σχέση του με τη σύντροφό του, είτε στη σχέση του με τα παιδιά του.

Ο πατέρας σε αυτό το ρόλο δείχνει τη στάση του απέναντι στις οικογενειακές υποθέσεις είτε άμεσα είτε έμμεσα, αλλά επηρεάζει άμεσα τον ψυχισμό του παιδιού. Μέσα από το παιδί πολλές φορές ο πατέρας βιώνει τη δική του παιδική ηλικία κι ανάλογα με τις αναμνήσεις που έχει ως παιδί θα συμπεριφερθεί και ως πατέρας. Μεγάλο ρόλο σε αυτή τη συμπεριφορά, πέρα από τις αναμνήσεις, παίζει και η ίδια η **οικογενειακή ατμόσφαιρα** που μπορεί να λειτουργήσει δειτικά, επανορθώνοντας λάθη του παρελθόντος.

Το παιδί έχει ανάγκη την ουσιαστική παρουσία του πατέρα μέσα στο σπίτι. Αυτή η παρουσία του προσφέρει ασφάλεια, επιβεβαίωση, πρότυπα, σιγουριά. **Ο ρόλος του δηλαδή είναι πολύ σημαντικός στην οργάνωση της προσωπικότητας του παιδιού.**

Όσο κι αν επισημαίνουμε την **ανάγκη** της παρουσίας του πατέρα, δεν είναι πάντα εύκολο να πραγματοποιηθεί σύμφωνα με το τι είναι επιθυμητό. Από τη μία πλευρά οι κοινωνικές αναπαραστάσεις που έχουμε για το αντρικό μοντέλο (**κοινωνική διάσταση του φύλου**) και το τι περιμένουμε από έναν άντρα, και από την άλλη μεριά η συνεχής αύξηση του φόρτου εργασίας δεν επιτρέπουν σε έναν άντρα να αφοσιωθεί πλήρως στο ρόλο του οικογενειάρχη όπως σήμερα ζητά η οικογένεια.

Πόσοι εργοδότες σήμερα μπορούν να καταλάβουν ότι όπως μία μητέρα, έτσι κι ένας πατέρας μπορεί να ζητήσει άδεια για να κρατήσει το παιδί του, όταν αυτό είναι άρρωστο στο σπίτι;

Μπορεί ακόμα να μην έχουμε φτάσει σε αυτό το μοντέλο, αλλά βρισκόμαστε σε μία πορεία κατανόησης της ανάγκης του ίσου καταμερισμού των ευθυνών και εργασιών ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Περιμένουμε από τον πατέρα, αλλά αρχίζουν και πολλοί πατεράδες να το νιώθουν ως ανάγκη, να εκφράσει την τρυφερότητά του, την κατανόησή του, έτσι ώστε να συμβάλλει σε μια πιο υγιή κοινωνικοποίηση της οικογένειάς του.

II. Ο ρόλος της μητέρας

Ιδιαίτερα σπουδαίος τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού είναι ο ρόλος της μητέρας, γιατί το στηρίζει συναισθηματικά, ψυχικά και σωματικά. Η μητέρα μας είναι μοναδική, ασύγκριτη και μας ανήκει ολοκληρωτικά. Μας προσφέρει χαρά, ασφάλεια, τρυφερότητα.

Είναι η πιο όμορφη, είναι ιδανική. Πάντα φτιάχνουμε την προσωπογραφία της σε σχέση με τις ικανότητές της, τη διάθεσή της να αγαπήσει, να ακούσει, να καταλάβει.

Η μητέρα μοιράζεται πολλές από τις παιδικές αναμνήσεις. Ανατρέφει και καθοδηγεί την οικογένεια. Η απουσία της από το σπίτι, λόγω της εργασίας της, δείχνει την ανάγκη να αναθεωρήσουμε τη μοναδικότητά της και να επαναπροσδιορίσουμε το ρόλο του πατέρα και την ανάγκη της παρουσίας του μέσα στην οικογένεια. **Καταλαβαίνουμε ότι οι ρόλοι είναι συμπληρωματικοί αλλά και διαφορετικοί. Άλλη η ζεστασιά που προσφέρει η μητέρα κι άλλη αυτή του πατέρα.**

Τώρα που η μητέρα εργάζεται καταλαβαίνουμε ότι ο ρόλος της είναι **συντονιστικός, συνδεικτικός, προσαρμοστικός, εφευρετικός και παραγωγικός**. Με την εργασία αποκτά κύρος, ανεξαρτησία, αυτονομία, αλλά επωμίζεται και περισσότερες ευθύνες, γιατί παραμένει η μητέρα. Είναι υπεύθυνη για την οικογένειά της, το σύντροφό της, τα παιδιά της. Έχει όμως παράλληλα και την ευθύνη του εαυτού της, της δουλειάς της, τις φιλοδοξίες της (**σύγκρουση ρόλων**). Οι φιλοδοξίες της μερικές φορές την καταπιézουν, γιατί ακόμα δεν είναι εύκολη η επαγγελματική άνοδος της σε μία κοινωνία που σταδιακά αλλάζει κι εδώ δεν είναι πάντα ισότιμη.

Η γυναίκα ανέλαβε νέους ρόλους εκτός από το μητρικό. Αν και συμβάλοντας στα οικονομικά της οικογένειάς της νιώθει και πάλι να καλύπτει κατά κάποιο τρόπο το μητρικό της ένστικτο. Σίγουρα είναι περισσότερο πιεσμένη, αγωνίζεται όμως και για εκείνη και για την οικογένειά της.

Αυτό μας δείχνει πόσο σημαντική είναι η βοήθεια, η κατανόηση, η συμπλήρωση και η επικοινωνία των μελών της οικογένειας.

III. Ο ρόλος του παππού και της γιαγιάς

Στην ελληνική οικογένεια, βρίσκονται πολύ κοντά στα παιδιά ο παππούς και η γιαγιά. Η γιαγιά γίνεται υποκατάστατο της καλής μαμάς και ο παππούς του καλού μπαμπά.

Τα παιδιά περνούν πολλές ώρες μαζί τους το καλοκαίρι, στις διακοπές, όταν οι γονείς δουλεύουν ή βγαίνουν. Το σπίτι τους γίνεται πολλές φορές καταφύγιο των εφήβων.

Οι παππούδες και οι γιαγιάδες είναι συνήθως γλυκείς, απαλοί, έχουν εμπειρίες, γνώσεις. Μεταδίδουν αξίες, στερεότυπα, κανόνες, μερικές φορές δι-

αφορετικά από ό,τι οι γονείς κι εκεί ίσως δημιουργείται πρόβλημα, αφού αλλιώς τα λένε οι γονείς κι αλλιώς οι παππούδες.

Αυτή η ιδιαίτερη σχέση ανάμεσα στους παππούδες και στα παιδιά προέρχεται περισσότερο από τη σοφία τους, αλλά και από το γεγονός ότι δεν μένουν μαζί, δεν φθείρεται δηλαδή η σχέση από την τριβή της καθημερινότητας. Έχουν μία αυθεντικότητα κι ένα κύρος το οποίο μεταδίδουν στα παιδιά. Τα παιδιά ως απάντηση τους δείχνουν την εμπιστοσύνη τους.

Οι ρόλοι τους είναι περισσότερο **βοηθητικοί**, πολλές φορές **παιδαγωγικοί**, **εξομαλυντικοί**, **διευκολυντικοί**, χωρίς όμως να είναι δευτερεύοντες. Αποτελούν κι αυτοί μέλη της οικογένειας κι έχουν το δικό τους λόγο στην ανάπτυξη της οικογένειας.

IV. Η σχέση των γονέων και των παιδιών

Αν κάτι εξελίσσεται σημαντικά στην οικογένεια, είναι η ανάγκη της καλύτερης κατανόησης των παιδιών από τους γονείς τους και των γονέων από τα παιδιά τους. Προσπαθούν να θεμελιώσουν πιο υγιή σχέση ανάμεσά τους. Βοηθούνται πολύ είτε από τους ειδικούς, είτε μελετώντας πολλά βιβλία που κυκλοφορούν, προσπαθώντας αυτά που καταλαβαίνουν από τη θεωρία να τα εφαρμόζουν στην πράξη.

Το αυταρχικό μοντέλο των γονέων αμφισβητείται πολύ κι αναζητείται στη θέση του ένα **μοντέλο δημοκρατικό** που να διέπεται από πνεύμα συνεργασίας και διάθεσης επικοινωνίας.

Το πρόβλημα ξεκινάει από τη μεγάλη διαφορά που υπάρχει στις απόψεις γονέων και παιδιών. **Το «θέλω» ενός παιδιού συγκρούεται με το «πρέπει» και την εμπειρία του γονέα.**

Οι έφηβοι έχουν μεγαλύτερη διάθεση για περιπέτεια, για να γνωρίσουν τον κόσμο. Αυτό συγκρούεται με την αίσθηση ασφάλειας που έχουν οι γονείς και την ανάγκη τους να προστατεύσουν τα παιδιά τους.

Αν επιτύχουν οι γονείς στην επικοινωνία, τότε η διαφωνία απόψεων είναι μικρότερη. Χρειάζεται δηλαδή οι γονείς να προσαρμόζονται στις απαιτήσεις της κοινωνικής ζωής των παιδιών τους όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί. Πολλές φορές τα παιδιά ή οι έφηβοι αντιλαμβάνονται τις απόψεις και τις στάσεις των γονιών τους, ως αυστηρές κι αναχρονιστικές. Λαμβάνοντας όμως υπόψη τις εμπειρίες των γονιών τους τα παιδιά μπορούν να κατανοήσουν τους λόγους για τους οποίους οι γονείς έχουν αυτές τις απόψεις και στάσεις. Με αυτόν τον τρόπο ανοίγεται κι από τις δύο μεριές ένας δρόμος επικοινωνίας μικραίνοντας

το χάσμα των γενεών. **Αν δεν υπάρχει επικοινωνία και κατανόηση, υπάρχει απογοήτευση, θυμός, σύγκρουση.** Αν δεν δίνονται εξηγήσεις και παραδείγματα από κάθε πλευρά, υπάρχει παρανόηση. Χρειάζεται συζήτηση ανοιχτή, εποικοδομητική. Να ξέρει ο ένας να παίρνει από τον άλλο και να δίνει στον άλλο.

Ερωτήσεις

1. Έχει τύχει ποτέ να αναφερθείτε στη φράση «το χάσμα των γενεών»; Αν ναι σε ποιες περιπτώσεις;
2. Υπάρχουν ρόλοι στην οικογένεια που θα μπορούσατε να χαρακτηρίσετε «εύκολους» και κάποιους που θα τους χαρακτηρίζατε «δύσκολους»; Όποια κι αν είναι η απάντηση αιτιολογήστε.

Εργασία

1. Σκεφτείτε τρία από τα κύρια σημεία τριβής, σύγκρουσης με τους γονείς σας:
 - Πώς θα χαρακτηρίζατε τις απόψεις τους;
 - Πώς θα χαρακτηρίζατε τις δικές σας απόψεις;
 - Υπάρχουν κάποιοι τρόποι / μέθοδοι που αν τους χρησιμοποιούσατε η επικοινωνία θα ήταν ομαλότερη ακόμη κι αν οι θέσεις συνέχιζαν να είναι διαφορετικές;
 - Στα τρία σημεία που αναφέρεστε, υπάρχουν κάποια στοιχεία που είναι κοινά;
 - Με ποιο τρόπο θα μπορούσαν κι οι δύο πλευρές να πλησιάσουν η μία την άλλη;

4.9 Η έννοια της προσαρμογής κι ο ρόλος της

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**ανάγκη προσαρμογής,
βιολογική προσαρμογή,
νόρμα,
ομοιόσταση,
συναισθηματική
προσαρμογή**

Η διαδικασία κοινωνικοποίησης του ατόμου συνοδεύεται από μία διαδικασία προσαρμογής του στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Πηγαίνοντας στο σχολείο, το παιδί βρίσκεται σε ένα καινούριο περιβάλλον, διαφορετικό από αυτό της οικογένειάς του, στη λειτουργία του οποίου χρειάζεται να προσαρμοστεί.

Ως μαθητής, το άτομο προσαρμόζεται όχι μονάχα στους κανόνες του σχολείου αλλά

και στους ρόλους των συμμαθητών του και των καθηγητών του. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο βαθμός προσαρμογής ενός ατόμου σε μία ομάδα αντανακλά το βαθμό κοινωνικοποίησής του. Η προσαρμογή επιτυγχάνεται σε διάφορα επίπεδα.

Α. Κοινωνική προσαρμογή σημαίνει αποδοχή των κανόνων λειτουργίας της κοινωνίας. Σημαίνει ότι το άτομο δεν βλέπει να διαδραματίζονται τα γεγονότα από μακριά, δεν νιώθει να ζει στο περιθώριο, αλλά λειτουργεί συμμετέχοντας ενεργά. Το κοινωνικά προσαρμοσμένο άτομο ζει μέσα στη μικρή κοινωνία της οικογένειας, στην ευρύτερη ομάδα των συνανθρώπων του, στον επαγγελματικό του χώρο, σε κάποιο θρήσκευμα, σε ένα έθνος.

Μέσα σε αυτό το χώρο βρίσκει τη θέση του έχοντας κοινά σημεία να μοιραστεί, να συζητήσει. Μοιράζεται τα συναισθήματά του, τις ιδέες του, τα γούστα του, όλα αυτά που καθορίζουν την **ταυτότητά του ως μέλος** μίας ομάδας. Είναι αυτό που τον κάνει να ξεχωρίζει ότι **ανήκει σε ένα «εμείς»**, όπως: «εμείς οι μαθητές του λυκείου», «εμείς οι έλληνες», «εμείς οι οπαδοί μίας ομάδας», «εμείς οι θαυμαστές αυτού του ηθοποιού» κτλ.

Β. Εκτός από την κοινωνική προσαρμογή μπορούμε να μιλήσουμε και για βιολογική προσαρμογή. Ο άνθρωπος κατάφερε να επιβιώσει τόσο στην προϊστορία όσο και στα ιστορικά χρόνια (ενώ άλλα ζώα δεν μπόρεσαν), γιατί κατόρθωνε κάθε φορά να προσαρμόζει τον οργανισμό του στις εκάστοτε συνθήκες διαβίωσης. Η ικανότητά του αυτή οφείλεται στην **ομοιόσταση**, δηλαδή σε μία διαδικασία κατά την οποία ο οργανισμός διατηρείται στο «όμοιο» άρα στο φυσιολογικό. Προσαρμόζεται στις βιολογικές απαιτήσεις της ζωής κάθε εποχής. Προσαρμόζει τα γούστα του, τη διατροφή του, το σώμα του, τη θερμοκρασία

του, την κίνησή του. Για παράδειγμα οι άνθρωποι διατρέφονταν με ωμή τροφή. Τώρα έχουμε κάνει το μαγείρεμα ολόκληρη τέχνη, κάτι που απαιτείται και από τα γαστρονομικά μας γούστα αλλά και από την υγιεινή της διατροφής μας, αφού με το μαγείρεμα σκοτώνονται πολλά μικρόβια που κρύβονται στις τροφές.

Για παράδειγμα ο **χαιμαιλέοντας** (ερπετό με μορφή σαύρας), έχει την ικανότητα να μεταβάλλει το χρωματισμό του δέρματός του σύμφωνα με τη θελήσή του ή κάτω από την επίδραση εξωτερικών ερεθισμάτων, έχει δηλαδή την ικανότητα να προσαρμόζεται στο περιβάλλον του.

Οι βόρειοι λαοί, το βράδυ τρώνε συνήθως γύρω στις 19.00, ενώ οι νότιοι τρώνε ακόμη και στις 23.00 το βράδυ. Αυτό δείχνει μία σωματική προσαρμογή σε ένα δεδομένο κοινωνικό και μορφωτικό περιβάλλον, το οποίο λόγω των καιρικών συνθηκών επιβάλλει διαφορετικό τρόπο ζωής.

Υπάρχει και **συναισθηματική προσαρμογή** σε κάθε κοινωνία. Τα συναισθήματα συνήθως διαμορφώνονται από τους διάφορους κανόνες. Για παράδειγμα, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες οι μονογονεϊκές οικογένειες (μητέρα με παιδί, ή πατέρας με παιδί) αποτελούν μία σημαντική μορφή οικογένειας που το ποσοστό της τείνει να πλησιάζει το ποσοστό της πυρηνικής οικογένειας. Στην Ελλάδα ακόμη επικρατεί το μοντέλο της πυρηνικής οικογένειας, κάτι που δείχνει ότι ο **κοινωνικός κανόνας (νόρμα)** είναι να δημιουργείται η οικογένεια μετά το γάμο.

Ο γάμος για παράδειγμα, ήταν παλιότερα κάτι προσχεδιασμένο ανάμεσα σε οικογένειες. Στην εποχή μας ο γάμος προέρχεται από την αγάπη, ενώ μας φαίνεται παράξενο όταν ακούσουμε για ένα προσχεδιασμένο γάμο. Η αγάπη έχει αξία, μπορεί να υπάρχει ελεύθερα χωρίς να χρειάζεται να κρύβεται. Η αγάπη σημαίνει επίσης εμπιστοσύνη, κι έχουμε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη σε κάποιον γάμο που έχει βασιστεί στην αγάπη από ό,τι στη συμφωνία.

Η πολυεπίπεδη προσαρμογή, αλλά και η **ανάγκη** που έχει ένας άνθρωπος να προσαρμόζεται, φαίνεται στους μετανάστες. Όταν φτάσουν σε μία νέα χώρα, προσπαθούν να βρουν την κατοικία τους κοντά σε ομοεθνείς τους. Νιώθουν πιο ασφαλείς εκεί, γιατί εκεί μπορούν να μιλούν στη γλώσσα τους, να μοιράζονται προβληματισμούς, να γιορτάζουν τις γιορτές τους, να καταλαβαίνουν τα αστεία τους. Μπορούν να ζητήσουν βοήθεια στη γλώσσα τους, να αισθάνονται λιγότερο ξένοι, ως να είναι λίγο στη χώρα τους. Αυτό βέβαια μερικές φορές τους εμποδίζει να προσαρμοστούν γρηγορότερα στη νέα πραγματικότητα που τους προσφέρει η χώρα που τους φιλοξενεί. Τα παραπάνω μπορεί να είναι κι ένας από τους λόγους που αρχίζουν τα προβλήματα επικοινωνίας μεταξύ των μεταναστών και των γηγενών, αφού οι πρώτοι νιώθουν συνεχώς ξένοι κι οι άλλοι τους βλέπουν ως εισβολείς.

Ερώτηση

1. Αναφέρατε τα είδη της προσαρμογής για το άτομο και προσπαθήστε να δώσετε παραδείγματα όπου το ένα είδος μπορεί να επηρεάζει το άλλο.

Εργασίες

1. Σκεφτείτε ότι σχεδιάζετε να πάτε ένα ταξίδι για δύο μήνες σε μία χώρα της Ασίας. Ποια είναι η πιθανή προετοιμασία σας, ώστε να πετύχετε την όσο πιο πετυχημένη προσαρμογή σας κατά την παραμονή σας αυτή;

2. Τι μπορεί να γίνει στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ένα νέο άτομο νιώθει να είναι αποκομμένο ή περιθωριοποιημένο; Είναι δική του επιλογή ή κι άλλοι παράγοντες το αναγκάζουν;

3. Αναφέρατε μεθόδους που πιθανόν να μπορούν να χρησιμοποιηθούν, ώστε το άτομο και να διατηρεί τη μοναδικότητά του, αλλά και να χαίρεται την παρουσία του άλλου γύρω του και την αλληλεπίδρασή της.

4.10 Συναισθήματα που πηγάζουν από τη συμμετοχή (ή μη) στην ομάδα

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αλληλοσεβασμός,
αποθάρρυνση,
απόρριψη,
αυτοπεποίθηση,
δισταγμός,
ενθάρρυνση,
ικανοποίηση,
σεβασμός,
σύγκρουση,
συνεργασία**

Ο άνθρωπος θεωρείται ένα κοινωνικό ον. Στην κοινωνία και ειδικότερα στις κοινωνικές ομάδες, το άτομο αναπτύσσει την προσωπικότητά του, κοινωνικοποιείται, αναλαμβάνει ρόλους και διαμορφώνει τη συμπεριφορά του απέναντι στους άλλους. **Δεν υπάρχει κοινωνία χωρίς ανθρώπους και δεν μπορεί να λειτουργήσει μία κοινωνία δίχως επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της.**

Σε μία ομάδα, το άτομο υιοθετεί μία συμπεριφορά η οποία του επιτρέπει τη συμμετοχή του σε αυτή. Για να συνεχίσει να είναι μέλος

της, πρέπει να πειθαρχεί στους κανόνες της, να συνεργάζεται με τα υπόλοιπα μέλη και να είναι δημοκρατικός.

Αν κάποιος επιθυμεί να συμμετέχει χωρίς να συμφωνεί με τους δεδομένους κανόνες της ομάδας και χωρίς να σέβεται την υπάρχουσα ιεραρχία, φτάνει σε συγκρούσεις. Μερικές φορές η επιθυμία του να αναδειχτεί υποβιβάζοντας τους άλλους, δημιουργεί ανταγωνισμούς και κατά συνέπεια διαμάχες. **Μέσα στην ομάδα δεν χωράει ο εγωισμός και η έλλειψη συνεργασίας.** Ο καθένας πρέπει να **σέβεται** την προσωπικότητα του άλλου, ακόμα και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες υπάρχουν αντίθετες απόψεις, εντάσεις, συγκρούσεις.

Μπορεί όμως να αγωνιστεί κάποιος μέσα στην ομάδα για κάτι που πιστεύει, να εργαστεί για την εξέλιξη και την πρόοδο της ομάδας και των αξιών της. **Να αναλάβει τις υπευθυνότητές του ως μέλος της ομάδας.** Αυτό παράλληλα προϋποθέτει την υγιή δυναμική, τον ενθουσιασμό των μελών της ομάδας και την **πίστη σε ένα κοινό σκοπό.**

Είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι το άτομο που νιώθει ασφαλές στο περιβάλλον του, είναι έτοιμο να αναλάβει **πρωτοβουλίες.** Όταν λοιπόν η ομάδα προσφέρει στα μέλη της ένα περιβάλλον ασφάλειας, αυτά είναι έτοιμα και πρωτοβουλίες να αναλάβουν και υπευθυνότητες. Τότε το μέλος νιώθει **αυτοπεποίθηση.** Έχει γνώση του τι μπορεί να προσφέρει, έχει εκτιμήσει τις ικανότητές του και μπορεί να προχωρήσει βλέποντας ότι έχει την κοινή αποδοχή και αναγνώριση των άλλων.

Προχωρεί για το καλό της ομάδας και το δικό του και έτσι νιώθει μια **ικανοποίηση**, την οποία μοιράζεται με τα άλλα μέλη της ομάδας. Η ικανοποίηση, όπως και κάθε θετικό συναίσθημα, αναπερνάει το ηθικό και δίνει ώθηση για νέες δημιουργίες.

Κάποιες φορές όμως τα πράγματα δεν είναι τόσο ικανοποιητικά. Κάπου μπορεί να γίνει κάποιο λάθος, να υπάρξει μία ασυνεννοησία, να σπάσει ένας κρίκος στην επικοινωνία, στη δράση. Τότε τα άτομα μένουν ανικανοποίητα και αρχίζει μία ρήξη η οποία μπορεί να προκαλέσει σύγκρουση, είτε σε προσωπικό είτε σε διαπροσωπικό επίπεδο. Η **σύγκρουση** είναι από μόνη της μία **ένταση**. Σε ενδοπροσωπικό επίπεδο υπάρχουν δυο αντικρουόμενες επιθυμίες και δεν ξέρουμε ποια να διαλέξουμε. Σε επίπεδο ομάδας υπάρχει σύγκρουση γιατί μπορεί να υπάρχουν περισσότερες αντιλήψεις, περισσότερες επιθυμίες και δεν μπορούμε εύκολα να καταλήξουμε σε μία κοινή, αποδεκτή απόφαση για το καλό της ομάδας.

Για παράδειγμα, υπάρχει σύγκρουση μέσα μας αν θα ακολουθήσουμε τα ΤΕΕ ή το Ενιαίο Λύκειο. Η απόφαση που θα πάρουμε αυτόματα αποκλείει την άλλη: δεν μπορούμε ταυτόχρονα να φοιτούμε και στα δύο. Αν κάποιο μέλος μίας ορχήστρας θέλει να εκτελέσει ένα κομμάτι όπως αυτό νομίζει, τότε υπάρχει μία «σύγκρουση» με αποτέλεσμα την παραφωνία. Τότε αυτό το μέλος, ή θα πρέπει να εναρμονιστεί με την υπόλοιπη ορχήστρα ή να φύγει. Εδώ αντίστοιχα και οι δύο λύσεις προκαλούν δυσάρεσκα, στο μέλος που υποχρεώνεται να εναρμονιστεί, αλλά και στα υπόλοιπα μέλη που δεν μπορούν να εργαστούν.

Κάποιες φορές η σύγκρουση προκαλεί **δισταγμό** ή **αδυναμία**. Δεν ξέρουμε αν μπορούμε να κάνουμε κάτι που επιθυμούμε πολύ. Για παράδειγμα, θέλουμε πολύ να κολυπήσουμε αλλά η θάλασσα είναι κρύα και φοβόμαστε να κάνουμε μπάνιο σε παγωμένη θάλασσα. Το αποτέλεσμα είναι να νιώθουμε αναποφάσιμοι.

Απορρίπτονται συνήθως κάποια άτομα που δείχνουν άσχημα τις ηγετικές τους διαθέσεις ή ακόμα την εκθρόνισή τους, την αδιαφορία τους, τη μη συμμόρφωσή τους στους κανόνες και τα πρότυπα της ομάδας. Όλα αυτά δείχνουν **αδυναμία συνεργασίας** και **έλλειψη σεβασμού** ανάμεσα στα μέλη της.

Η ομάδα προσπαθεί να ξεπεραστούν αυτές οι συγκρούσεις αλλά και τα αρνητικά συναισθήματα που προκαλεί σε αυτήν η **απόρριψη** ενός μέλους. Όταν απορρίπτεται ένα μέλος, η ομάδα λειτουργεί διαφορετικά καθώς όλοι φοβούνται την απόρριψη και αλλάζουν τη συμπεριφορά τους και τις στάσεις τους. Τα μέλη τότε χρειάζονται κάποια **κίνητρα** τα οποία θα τους δίνουν ώθηση, κουράγιο και ασφάλεια, για να προχωρήσουν. Ένα μέλος μπορεί να νιώσει **ανασφάλεια** κατά τη διάρκεια της συμμετοχής του σε μία ομάδα, όταν

οι άλλοι προσδοκούν κάτι από αυτό κι εκείνο νιώθει **φοβισμένο κι απειλημένο**, άρα κι **αγχωμένο** μήπως απορριφθεί. Η απόρριψη ενός ατόμου μπορεί να είναι **άμεση** (για παράδειγμα αποβολή), ή **έμμεση** (για παράδειγμα τα άλλα μέλη δεν επικοινωνούν πλέον μαζί του).

Ικανοποίηση νιώθουν τα άτομα που είναι δημοφιλή, που συνεργάζονται, έχουν κατανόηση, είναι φιλικά, αισιόδοξα. Αυτά τα άτομα έχουν επιπλέον την ικανότητα να ενθαρρύνουν τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας και ειδικότερα αυτά που είναι πιο ντροπαλά, πιο αποτραβηγμένα, πιο απομονωμένα.

Η ομάδα μπορεί να λειτουργήσει ως **μέσο ενθάρρυνσης ή αποθάρρυνσης**. Είδαμε ότι πολλές φορές οι υψηλές ή οι αρνητικές προσδοκίες καθώς και τα λάθη οδηγούν το άτομο στην αποθάρρυνση. Η ομάδα όμως μπορεί να λειτουργήσει θετικά σε αυτό. Να βοηθήσει το άτομο να καταλάβει ότι δεν έχει τις απαιτούμενες δυνατότητες, για να πετύχει το στόχο του. Μπορεί επίσης να το βοηθήσει να επιλέξει το σωστό στόχο που ανταποκρίνεται στις ικανότητές του και δεν ξεφεύγει από τις προσδοκίες του. Από την άλλη, η ομάδα έχει και την ικανότητα να αποθαρρύνει: ένα άτομο που δεν μπορεί να προσαρμοστεί στη δυναμική της περιθωριοποιείται, απορρίπτεται.

Ερωτήσεις

1. Ποια μπορεί να είναι τα πιθανά θετικά συναισθήματα κάποιου από τη συμμετοχή του σε μία ομάδα;
2. Ποια μπορεί να είναι τα πιθανά αρνητικά συναισθήματα κάποιου από τη συμμετοχή του σε μία ομάδα;
3. Η διαφορετική άποψη είναι απαραίτητο να φέρνει πάντα ένταση και σύγκρουση; Με ποιους πιθανούς τρόπους μπορεί ένα άτομο να «χειριστεί» και να διατυπώνει τις διαφορετικές του απόψεις;

Εργασίες

1. Μπορείτε να σκεφτείτε και να γράψετε περιπτώσεις που κάποια στιγμή στη ζωή σας ή στην επαφή σας με τους άλλους νιώσατε περιθωριοποιημένοι; Αν ναι, ποιες νομίζετε ότι ήταν οι βασικές αιτίες; Σε τέτοιες περιπτώσεις συνήθως και τα «δυο μέρη» φέρουν ευθύνες; Μπορείτε τώρα που βλέπετε ξανά τις καταστάσεις από απόσταση να ορίσετε το δικό σας «μερίδιο» ευθύνης με διαφορετικό τρόπο; Θα μπορούσε η κατάσταση να είχε αντιμετωπιστεί κάπως αλλιώς και πώς;
2. Καταγράψτε τα χαρακτηριστικά που θα μπορούσε να έχει κάποιος/α κατά τη γνώμη σας, για να θεωρείται αγαπητός/ή και δημοφιλής σε μία παρέα.

4.11 Άγχος - Stress

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**ανησυχία,
πανικός,
φαντασία,
φόβος,
ψυχοσωματική ασθένεια**

Είδαμε ότι ένα άτομο φοβούμενο την απόρριψη των άλλων μελών της ομάδας του νιώθει φοβισμένο, απειλημένο άρα κι αγχωμένο. Συχνά, στην καθημερινή ζωή, όταν μιλάμε, χρησιμοποιούμε τους όρους άγχος και stress περιγράφοντας την ίδια συναισθηματική κατάσταση. Όμως στην πραγματικότητα οι όροι έχουν διαφορές.

Άγχος είναι το συναίσθημα που νιώθει ένα άτομο απέναντι σε έναν κίνδυνο, είναι οι αντιδράσεις που έχει απέναντι σε μία απειλή. Δεν μπορούμε να περιγράψουμε με ακρίβεια ποιες μπορεί να είναι οι αντιδράσεις μας ή τι ακριβώς συναίσθημα μας προκαλεί κάθε φορά, γιατί το άγχος είναι σίγουρα κάτι δυσάρεστο αλλά συγχρόνως ασαφές και προσωπικό.

Όταν βρισκόμαστε σε μία αγχογόνα κατάσταση, αισθανόμαστε μία **ανησυχία** (ελαφριά μορφή άγχους), ένα **φόβο**. Όταν **πανικοβαλλόμαστε** σημαίνει ότι το άγχος, ο φόβος που νιώθουμε είναι έντονος αλλά συμπτωματικός. Ανησυχούν (όσοι πάσχουν από κλειστοφοβία) μπροστά στον ανελκυστήρα, αλλά πανικοβάλλονται όταν κλειστούν μέσα σε αυτόν.

Μπροστά σε αυτή τη πηγή που μας προκαλεί άγχος, αισθανόμαστε δισταγμό, αδράνεια, νευρικότητα, αναποφασιστικότητα, τρόμο, ένταση.

Μέχρι το 1940, ο όρος «stress» χρησιμοποιούνταν από τη Μηχανική. Ήταν ένας όρος που δήλωνε την αντοχή των διαφόρων υλικών σε όλες τις μηχανικές κατασκευές.

Ο ίδιος όρος τώρα χρησιμοποιείται περισσότερο, για να καταγράψει ανθρώπινα συναισθήματα και καταστάσεις. Όταν το άτομο ξεπερνά τα όρια της αντοχής του και υπερφορτίζεται. **Αυτή η υπερφόρτιση και η υπέρβαση των ορίων χαρακτηρίζει το stress. Είναι η κατάσταση στην οποία οδηγείται το άτομο ύστερα από ένα συνεχές και έντονο άγχος και κατά την οποία παρουσιάζεται ένα σύνολο σωματικών συμπτωμάτων (εφίδρωση, πόνος στο στομάχι, ταχυκαρδία) από το συνεχές κι αδιάκοπο βίωμα του άγχους σε συναισθηματικό επίπεδο.**

Οι συνέπειες αυτής της κατάστασης είναι ασθένειες που χαρακτηρίζονται ως **ψυχοσωματικές**, δηλαδή **ασθένειες που εκδηλώνουν κάποια**

σωματικά συμπτώματα χωρίς όμως να μπορούν να βρεθούν τα οργανικά αίτιά τους. Τα αίτια εντοπίζονται περισσότερο στην ψυχολογική κατάσταση του ατόμου.

Αν το stress είναι μακροχρόνιο, τότε παρατηρούμε άλλες αντιδράσεις όπως κνησμό εξαιτίας δερματικών αλλεργιών, ταχυπαλμίες, στηθάγχη, πόνο στο στομάχι, ναυτία, εμετό, έντονη εφίδρωση, διάρροια, κεφαλαλγίες, ημικρανίες, αιονία, εξάντληση. Το stress λοιπόν επηρεάζει άμεσα τη **φυσιολογία** του σώματός μας, γιατί σε καταστάσεις υπερφόρτισης οι λειτουργίες του οργανισμού μας αλλάζουν.

Τα χαρακτηριστικά των παθήσεων αυτών μπορούν να εκδηλωθούν, να επιδεινωθούν, ή να καλυτερεύσουν ανάλογα με τις κατάλληλες ή μη εσωτερικές ή εξωτερικές συνθήκες. Αν προσπαθήσουμε να αντιμετωπίσουμε όλα αυτά τα συμπτώματα μόνο με ιατρική παρακολούθηση και φαρμακευτική αγωγή, δεν θα μπορέσουμε να τα θεραπεύσουμε ολοκληρωτικά. Πολλές φορές χρειάζεται και η παρακολούθηση και στήριξη από έναν ειδικό που θα βοηθήσει το άτομο να ερευνήσει τις αιτίες που του δημιουργούν το άγχος. Θα τον βοηθήσει να καταλάβει ποια ακριβώς είναι η ψυχολογική του κατάσταση και πώς ακριβώς έχει δημιουργηθεί αυτή. Πώς θα μπορέσει να αντιμετωπίσει αυτήν την κατάσταση και σε συνδυασμό με την ιατρική περίθαλψη να απαλλαγεί από αυτά τα συμπτώματα που τον αποδιοργανώνουν.

Τα άτομα που έχουν εκδηλώσει τα παραπάνω συμπτώματα δεν μπορούν να βρουν τις κατάλληλες λέξεις, αυτές που θα μπορούσαν να χαρακτηρίσουν το συναίσθημά τους. Μερικές φορές ακόμη κι όταν δεν μπορούν να προσδιορίσουν τι νιώθουν και να το σκεφτούν, μπορεί να είναι αιτία πρόκλησης άγχους. Τα συμπτώματα που εκδηλώνονται σε κάθε άνθρωπο είναι προσωπικά και ιδιαίτερα στον καθένα. Μία ίδια αγχώδης κατάσταση μπορεί να προκαλέσει σε διαφορετικά άτομα τελείως διαφορετικά συμπτώματα ή και να μην προκαλέσει καθόλου.

Το stress, δεν εξαρτάται μόνο από ένα γεγονός αλλά περισσότερο από την αλληλεπίδραση ανάμεσα στο γεγονός και στο άτομο. Το άτομο διαλέγει να αντιμετωπίσει το άγχος, είτε ξεχνώντας την ύπαρξη της αγχογόνου πηγής, έτσι ώστε να μειώσει τη συναισθηματική ένταση επενδύοντας αλλού, είτε αρνείται αυτή την πηγή και απομακρύνεται από την πραγματικότητα, ξεχνάει δηλαδή τις δυσάρεστες καταστάσεις, έτσι ώστε να κάνει την απειλή δοκιμασία. Από την άλλη, κάποιοι προτιμούν να αντιμετωπίσουν τα πράγματα ως έχουν και να βρουν λύσεις. Τότε το άτομο ψάχνει τις παραπάνω πληροφορίες, ζητάει συμβουλές κτλ.

Ας πάρουμε για παράδειγμα τα προβλήματα του ύπνου. Υπάρχουν άνθρωποι που το βράδυ κοιμούνται πάρα πολύ βαριά, δεν καταλαβαίνουν τίποτα και έχουν ανάγκη από πολλές ώρες ύπνου, για να ξεκουραστούν. Τα άτομα αυτά πάσχουν από *ναρκοληψία* (πάνω από 10 ώρες ύπνου). Άλλα άτομα πάσχουν από *αϋπνίες* και το βράδυ τους γίνεται πολύ κουραστικό ακριβώς γιατί δεν μπορούν να κοιμηθούν. Μία αιτία για αυτές τις αϋπνίες, είναι η ψυχική λειτουργία η οποία υπερφορτίζεται από την καθημερινότητα, η οποία αρκετές φορές δεν είναι σύμφωνη με την ήδη διαμορφωμένη προσωπικότητα του ατόμου κι αυτό του δημιουργεί μία υπερευαισθησία. Το άτομο αντιδρά στη διάθεσή του να κοιμηθεί, γιατί αυτό το οδηγεί σε μία κατάσταση νωχελική, ατονίας, ηρεμίας. Σε αυτή η φάση το άτομο ονειρεύεται κάτι που δεν το επιθυμεί, κι από το φόβο του να μη δει άσχημα όνειρα δεν κοιμάται. Ο άνθρωπος που στερείται τον ύπνο γίνεται πολύ ευάλωτος, νευρικός και νιώθει μεγάλη κούραση και εξάντληση.

Άλλη μία ψυχοσωματική ασθένεια είναι το *άσθμα*. Τα άτομα που πάσχουν από άσθμα έχουν κρίσεις δύσπνοιας, βήχα. Αφού δεν μπορέσουμε να ανακαλύψουμε τα οργανικά του αίτια μετά από όλες τις ιατρικές εξετάσεις, θα ανατρέξουμε στην αναζήτηση των ψυχολογικών του αιτιών. Συνήθως εκδηλώνεται ύστερα από μία απειλή αποχωρισμού από κάποιο αγαπημένο πρόσωπο, ή γιατί υπάρχει ένα αδιέξοδο σε μία χρόνια κατάσταση, ή εξαιτίας της ύπαρξης μεγάλου φόβου. Το αποτέλεσμα είναι ένα συνεχές άγχος που καταλήγει σε stress. Το άτομο χρειάζεται τότε βοήθεια, για να απαλλαγεί.

Όταν δεν υπάρχει η ικανότητα του ατόμου να χρησιμοποιεί τη **φαντασία** του για να ξεπεράσει τον πόνο του, τότε δίνει στον πόνο μία εξωτερική εικόνα. Αυτή η εξωτερική εικόνα όμως λειτουργεί ως απειλή και το άτομο αντιδρά. Έτσι εμφανίζεται η ψυχοσωματική ασθένεια, δηλαδή η σωματοποίηση του ψυχικού πόνου, με αντίστοιχα συμπτώματα ασθένειας. Τα συμπτώματα μπορεί να εξελιχθούν σε κάτι θετικό, αφού αρχίζει πάλι ο εσωτερικός διάλογος κι όλη η προσπάθεια να φτιαχτεί η αυτο-εικόνα.

Για να ξεπεραστεί όλη αυτή η διάθεση, χρειάζεται να επαναθεμελιωθεί μία καλή σχέση με την οικογένεια και τον εξωτερικό κόσμο, να υπάρξει μία κινητοποίηση, ώστε να αποφευχθεί η αδράνεια. **Το ενδιαφέρον, ο ενθουσιασμός και η έρευνα του θεραπευτή και των γύρω του αποτελεί σημαντική βοήθεια για το άτομο.** Αυτή η ενθάρρυνση από μέρους της ομάδας προκαλεί έκπληξη στον ασθενή ο οποίος δεν είναι σε θέση να επενδύσει συναισθηματικά. Οι συμβουλές όμως πρέπει να είναι διακριτικές, έτσι ώστε να μην είναι φραγμός στην επικοινωνία αλλά ένας συντελεστής επικοινωνίας και βοήθειας. Να έχουν ένα καθησυχαστικό χαρακτήρα και συγχρόνως κατανοητό.

Να τονώνεται η αυτοπεποίθησή του αλλά συγχρόνως και η αυτοπεποίθηση των ανθρώπων που βοηθούν, γιατί έτσι αποφεύγεται κι από αυτούς η εκδήλωση μορφών άγχους.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι το άγχος;
2. Τι είναι το stress;
3. Ποια είναι η διαφορά ανάμεσά τους; Δώστε παραδείγματα.
4. Τι χαρακτηρίζει μία ψυχοσωματική νόσο;

Εργασίες

1. Μπορείτε να βρείτε άλλες ψυχοσωματικές νόσους και να εντοπίσετε τη συμπτωματολογία τους όπως πιθανόν και τα βαθύτερα ψυχολογικά αίτια που τις προκαλούν;
2. Το κυκλοφοριακό, το νέφος, η μη σταθερότητα έχουν αναφερθεί ως αιτίες ανάπτυξης stress. Μπορείτε να βρείτε κι άλλες και να τις δικαιολογήσετε ως τέτοιες;
3. Την περίοδο των εξετάσεων υπάρχει ένα έντονο άγχος. Νομίζετε ότι μπορείτε να προτείνετε λύσεις τέτοιες που να βοηθήσουν εσάς και τους συμμαθητές σας, ώστε να τη διανύετε όσο λιγότερο επώδυνα γίνεται;

4.12 Μηχανισμοί άμυνας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αντιστροφή,
απαντήσεις
προσαρμογής,
απόθεση,
άρνηση,
εκλογίκευση,
μετάθεση,
μετουσίωση, πόνος,
προβολή,
προστασία,
ταύτιση,
φαντασίωση**

Είδαμε ότι συχνά το άτομο σε καταστάσεις που τις προσλαμβάνει ως προβληματικές, οι οποίες προέρχονται είτε από τον εσωτερικό, είτε από τον εξωτερικό του κόσμο, αναζητεί τρόπους, για να τις αντιμετωπίσει. **Πολλές φορές λοιπόν, προκειμένου να προστατεύσει τον εαυτό του από τον ψυχικό πόνο που προκαλείται κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, εφευρίσκει τεχνικές τις οποίες βάζει σε εφαρμογή. Οι τεχνικές αυτές ονομάζονται μηχανισμοί άμυνας.**

Οι μηχανισμοί άμυνας, έχουν ως στόχο την προστασία του «Εγώ», του εαυτού μας. Σε περίπτωση που αντιληφθούμε καταστάσεις επίπονες κι άσχημες ή δεχθούμε φορτικές εξωτερικές πιέσεις, οι μηχανισμοί

μπαίνουν σε λειτουργία. Ως να προσπαθεί να αναπτύξει ο οργανισμός μας κάποια αντισώματα, ώστε να μπορεί να αμυνθεί στον ψυχικό πόνο, που συχνά προκαλείται από την επαφή με το περιβάλλον μας.

Λειτουργούν επίσης ως απαντήσεις προσαρμογής, με τις οποίες θεμελιώνουμε την ψυχική μας ισορροπία. Με αυτούς τους μηχανισμούς άμυνας, δεν εξαφανίζουμε αυτό που μας προκαλεί πόνο (γιατί κανείς δεν μας αποκλείει ότι αυτό μπορεί να επανεμφανιστεί), αλλά δρούμε σε αυτό, για να μειώσουμε τον πόνο, δηλαδή δεν αντιμετωπίζουμε την αιτία αλλά τις συνέπειες.

Οι μηχανισμοί άμυνας είναι αρκετοί. Υπάρχει μία εξέλιξη των μηχανισμών, οι οποίοι προσαρμόζονται σε κάθε εποχή στα καινούρια δεδομένα που παρουσιάζονται. Υπάρχει μία αντίληψη, σύμφωνα με την οποία όλες μας οι αντιδράσεις είναι μηχανισμοί άμυνας. Εδώ θα περιοριστούμε στο να περιγράψουμε τους βασικότερους.

Είναι σημαντικό να τονίσουμε, ότι οι μηχανισμοί άμυνας εμφανίζονται από τη στιγμή που αρχίζουμε να αισθανόμαστε ως μία ολοκληρωμένη προσωπικότητα. Η εμφάνιση των μηχανισμών αυτών πριν ή το πολύ μετά από κάποια ηλικία είναι ένα δείγμα **παθολογίας.**

Για παράδειγμα, όταν ένα παιδί πλάθει ιστορίες στα παιχνίδια του είναι απόλυτα φυσιολογικό κι επιθυμητό. Αν όμως συνεχίζει μετά τα σαράντα του να

ζει μέσα σε αυτές τις ιστορίες, τότε μπορούμε να μιλήσουμε στην ψυχιατρική ορολογία για ντελίριο, για παραλήρημα.

Διακρίνουμε τους εξής βασικούς μηχανισμούς άμυνας:

• **Απώθηση:** είναι ένας μηχανισμός άμυνας με τον οποίο προσπαθούμε να διώξουμε από μπροστά μας, από το μυαλό μας αυτό που μας ενοχλεί, ώστε να μην ερχόμαστε σε σύγκρουση με άλλες ψυχικές απαιτήσεις.

Διαπιστώσαμε για παράδειγμα πώς μας επηρεάζει μία κατάσταση άγχους. Προσπαθούμε να αποφύγουμε αυτήν την κατάσταση, προσπαθούμε να τη μετατρέψουμε σε κάτι πιο ευχάριστο, ή να την απωθήσουμε. Προσπαθούμε να δράσουμε έτσι ώστε να εξαλείψουμε οτιδήποτε μπορεί να μας ξαναθυμίσει αυτό το άγχος. Για παράδειγμα, αν κάποτε είπαμε ένα ψέμα και για αυτό το λόγο τιμωρηθήκαμε, τότε από τη μία μεριά θα ξεχάσουμε ότι είχε σχέση με αυτό το ψέμα, και από την άλλη θα απωθήσουμε την επιθυμία μας να χρησιμοποιούμε το ψέμα ως εύκολη λύση. Το ψέμα ενισχύθηκε από μία αρνητική αμοιβή, την τιμωρία, κι έτσι δεν προκαλεί πλέον ευχαρίστηση να το ξαναχρησιμοποιήσουμε.

• **Μετουσίωση ή υπεραναπλήρωση:** υποδηλώνει μία ανάταση, τη μετάβαση από μία κατάσταση σε μία άλλη.

Ο άνθρωπος αλλάζει κάποιες επιθυμίες του που δεν είναι σύμφωνες ή αποδεκτές από το κοινωνικό σύνολο σε κάτι εντελώς αντίθετο. Καταλαβαίνουμε ότι πρόκειται για την αντικατάσταση κάποιων σκοπών και στόχων με κάποιους άλλους στόχους ή σκοπούς, οι οποίοι φαίνονται άσχετοι σε πρώτη ματιά αλλά παραμένουν ψυχικά και λογικά συγγενείς με τους αρχικούς.

Για παράδειγμα, κάποιος που δεν μπορεί να διακριθεί στον αθλητισμό λόγω σωματικής διάπλασης, μπορεί να διακριθεί ως καλός μαθητής στην τάξη του. Γενικά οι άνθρωποι που μετουσιώνουν τις επιθυμίες τους, στοχεύουν περισσότερο στην κοινωνική αναγνώριση, όπως για παράδειγμα οι καλλιτέχνες, οι διανοητές.

• **Μετάθεση ή μετατόπιση:** μηχανισμός κατά τον οποίο το άτομο μεταθέτει την έντασή του από κάποιες εικόνες, κάποια πρόσωπα σε κάτι άλλο συναισθηματικά ουδέτερο.

Προτιμάμε δηλαδή να σπάσουμε ένα βάζο, για παράδειγμα, παρά να κτυπήσουμε κάποιον σε περίπτωση συναισθηματικής έντασης. Ο μηχανισμός αυτός συναντάται και στο φόβο. Αντί να δούμε γιατί φοβόμαστε, τι είναι πραγματικά αυτό που μας προκαλεί φόβο, διαλέγουμε ένα αντικείμενο και πάνω σε αυτό επενδύουμε όλο το φόβο μας. Με αυτόν τον τρόπο εξωτερικεύουμε το φόβο μας που δεν υπάρχει πλέον μέσα μας. Αρκεί να αποφύγουμε το αντικείμενο και όλα είναι εντάξει.

Για παράδειγμα το αεροπλάνο. Δεν θέλουμε να μάθουμε τα πραγματικά

αίτια που μας προκαλούν την κλειστοφοβία, και διαλέγουμε το αεροπλάνο ως το αντικείμενο στο οποίο επενδύουμε το φόβο μας. Δεν το χρησιμοποιούμε ποτέ στις μετακινήσεις μας, το αντικαθιστούμε με κάτι άλλο κι έτσι αποφεύγουμε να έρθουμε σε επαφή με τον πρωταρχικό φόβο.

• **Εκλογίκευση:** είναι η προσπάθεια εύρεσης δικαιολογιών και τρόπων αποδοχής που αφορούν στις απογοητεύσεις μας, στις απραγματοποίητες επιδιώξεις μας.

Το άτομο βρίσκει μία αληθοφανή, ηθικά παραδεκτή δικαιολογία, για να εξηγήσει πράξεις, προκειμένου να αποφύγει τις επώδυνες ψυχολογικά συνέπειες στην περίπτωση που θα έπρεπε να αντιμετωπίσει τις πραγματικές αιτίες.

Για παράδειγμα, όταν δεν πάει κάποιος καλά στις εξετάσεις, είναι γιατί τα θέματα που μπήκαν δεν ήταν ανάμεσα σε αυτά που είχαν επισημανθεί. Όταν όμως συμβαίνει το αντίθετο, απλά αυτός είχε διαβάσει καλά. Στη δεύτερη περίπτωση, δεν χρειάζεται δικαιολογία όπως στην πρώτη.

• **Φαντασίωση:** με τη φαντασίωση, το ονειροπόλημα, ο άνθρωπος προσπαθεί να ξεφύγει από μία δυσάρεστη κατάσταση, μία ανικανοποίητη επιθυμία.

Στη φαντασία μπορούμε να ικανοποιήσουμε όλες τις επιθυμίες μας, να βρούμε λύσεις σε όλα τα προβλήματά μας, να ζήσουμε στον δικό μας κόσμο. Η φαντασίωση έχει θετικό χαρακτήρα όταν γίνεται πηγή εφεύρεσης και δημιουργικότητας. Είναι αρνητική, όταν παύει το άτομο να ξεχωρίζει πού σταματά η φαντασίωση και πού αρχίζει η πραγματικότητα, για παράδειγμα όταν συνεχίζει να πιστεύει ότι είναι ο spiderman. Η φαντασίωση είναι ένας μηχανισμός άμυνας που μας βοηθάει να διατηρούμε την αυτοεκτίμησή μας.

• **Προβολή:** είναι μια διαδικασία κατά την οποία το άτομο προβάλλει, αναγνωρίζει σε άλλους (είτε πρόσωπα, είτε αντικείμενα) συναισθήματα, σκέψεις, αντιδράσεις, κίνητρα και γενικά στοιχεία που το ίδιο έχει.

Για παράδειγμα, ένα μικρό παιδί παραπονιέται ότι πονάει το πόδι της κούκλας του, για να μην πει ότι πονάει το δικό του. Είναι αυτές οι καταστάσεις τις οποίες αρνείται το άτομο να δεχτεί ως δικές του, είτε γιατί δεν έχει συνειδητοποιήσει ότι είναι δικά του στοιχεία, είτε γιατί φοβάται ή δεν θέλει να τα αποδεχτεί.

• **Αναστροφή ή αντιδραστικός μηχανισμός:** σε αυτήν τη διαδικασία, το άτομο υιοθετεί μία στάση αντίθετη με την πραγματική του επιθυμία, αντίθετη με τα πραγματικά του κίνητρα.

Για παράδειγμα, στον πόλεμο ο στρατιώτης πιστεύει και λέει ότι δεν φοβάται τη μάχη, γιατί έτσι του έχουν μάθει και γιατί μόνο έτσι δέχεται να πάει και να παραμείνει στη μάχη. Στην πραγματικότητα όμως νιώθει μεγάλο φόβο.

• **Άρνηση ή αποποίηση:** είναι η διαδικασία κατά την οποία το άτομο «διώχνει» από το συνειδητό του συναισθήματα και εμπειρίες που για κάποιον λόγο υπήρξαν πολύ επώδυνα όταν βιώθηκαν.

Ο άνθρωπος αναφέρει διάφορες σκέψεις ή διάφορα συναισθήματα μέχρι τότε απωθημένα, απομακρυσμένα τα οποία συνεχίζει να αρνείται. Όσο ο άνθρωπος γνωρίζει τον εαυτό του, όσο πιο βαθιά μπαίνει στις αναμνήσεις του, τόσο πιο πολύ ανακαλύπτει αναμνήσεις που προτιμά να απαρνηθεί. Αρνείται όλα αυτά που του προκαλούν αγωνία, ανησυχία, άγχος.

Για παράδειγμα, κάποιος που είναι πολύ άρρωστος αρνείται να πάει στο γιατρό και να ακολουθήσει την προτεινόμενη θεραπεία, γιατί προτιμά να ξεχάσει την ασθένειά του πιθανόν από μεγάλο φόβο. Προτιμά να απαρνηθεί το γεγονός ότι είναι άρρωστος.

• **Ταύτιση:** το άτομο αφομοιώνει κάποιες πτυχές της προσωπικότητας, του χαρακτήρα του άλλου και τις προσαρμόζει στον εαυτό του, αναπτύσσοντας τα πρότυπα της συμπεριφοράς του.

Συνήθως ταυτιζόμαστε ή με τα πολύ οικεία πρόσωπα (είδαμε ως τώρα ότι η προσωπικότητα είναι αποτέλεσμα μιας σειράς ταυτίσεων), ή με πρόσωπα που θαυμάζουμε, που είναι πρότυπα για εμάς και προσπαθούμε να τα φτάσουμε.

Ο μηχανισμός αυτός είναι συνειδητός, ξέρει δηλαδή το άτομο ότι ταυτίζεται με κάτι, ενώ γίνεται και ασυνείδητος, όταν δεν κατανοεί ότι υιοθετεί τη συμπεριφορά κάποιου.

Για παράδειγμα κατά την εφηβική ηλικία μπορεί να βλέπουμε δύο πολύ στενούς φίλους να ντύνονται με τον ίδιο τρόπο, να έχουν τα ίδια ενδιαφέροντα κτλ. εξαιτίας των ισχυρών δεσμών που έχουν αναπτυχθεί μεταξύ τους.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι και τι εξυπηρετούν οι μηχανισμοί άμυνας;
2. Ποιοι είναι οι βασικότεροι μηχανισμοί άμυνας; Περιγράψτε τους.

Εργασίες

1. Προσπαθήστε να δώσετε παραδείγματα από την καθημερινή σας ζωή τα οποία απαιτούν να τεθούν σε λειτουργία οι μηχανισμοί άμυνας. Δώστε παραδείγματα για κάθε μηχανισμό.
2. Εντοπίστε στα παραδείγματα που δίνετε ποιες θα ήταν οι συνέπειες αν οι μηχανισμοί άμυνας δεν είχαν τεθεί σε λειτουργία.

4.13 Παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική συμπεριφορά: Νοοτροπία, στάση, στερεότυπα και προκαταλήψεις

ΛΕΞΕΙΣ -ΚΛΕΙΔΙΑ

αξιολόγηση,
διάκριση,
διαφοροποίηση,
θέση,
κατάσταση
προπαρασκευής,
πεποίθηση,
σχήμα,
φανατισμός

Είδαμε λοιπόν τους μηχανισμούς που το άτομο επινοεί για να αυτοπροστατευτεί από τον ψυχικό πόνο που μπορεί να προκαλέσει η επικοινωνία με το περιβάλλον.

Παράλληλα, το άτομο στο πλαίσιο της γνωριμίας του με τον περιβάλλοντα χώρο, αρχίζει να αξιολογεί αυτό που βλέπει, που βιώνει και σταδιακά διαμορφώνει ιδέες, απόψεις, στάσεις, ή με ένα γενικό όρο θα μπορούσαμε να πούμε ότι *διαμορφώνει κάποια συμπεριφορά*.

Νοοτροπία

Η έννοια της νοοτροπίας είναι αρκετά γενική και ευρεία και μπορεί να συμπεριλαμβάνει **ένα σύνολο προδιαθέσεων, στάσεων, συνηθειών, κατευθύνσεων (ηθικών, διανοητικών), που είναι κοινές στα μέλη μίας κοινωνικής ομάδας, μιας κοινότητας περισσότερο ή λιγότερο μεγάλης, ή μίας κοινωνικής κατηγορίας (οι καταναλωτές, οι έμποροι, οι συνταξιούχοι...).**

Η νοοτροπία είναι κάτι που εκφράζεται στις γνώμες, στα πιστεύω, στις κοινωνικές αναπαραστάσεις. Αντιπαραβάλλονται συνήθως η «νοοτροπία των βορείων» και η «νοοτροπία των μεσογειακών», η «νοοτροπία των νέων» και η «νοοτροπία των πιο ηλικιωμένων» κτλ. Αυτά δεν είναι παρά **σχήματα** νοητικά ή ιδεατά που αντανakλούν μια ορισμένη άποψη, αντίληψη του κόσμου, καθώς και διαθέσεις ψυχολογικές και ηθικές.

Η έννοια της νοοτροπίας τονίζει τόσο το μερικό και το ιδιαίτερο (ο μεσογειακός έχει μία ιδιαίτερη νοοτροπία, ξεχωριστή από αυτήν των βορείων), όσο και το καθολικό και το μόνιμο (η νοοτροπία του μεσογειακού είναι μοναδική και αναλλοίωτη, άρα είναι για τους μεσογειακούς μοντέλο προς μίμηση).

Οι στάσεις

Στάση είναι μία ψυχική κατάσταση που διαμορφώνεται από την καθημερινή πείρα του ανθρώπου και η οποία κατευθύνει ή επηρεάζει τη συμπεριφορά του.

Η έννοια της στάσης σημαίνει τον τρόπο με τον οποίο ένα άτομο ή μία ομάδα τοποθετείται απέναντι σε ένα άλλο άτομο, ομάδα, κατάσταση ή αξία. Η στάση υποδηλώνει μία προδιάθεση προς κάποιον ή κάτι, είναι μία **θέση** περισσότερο ή λιγότερο αποκρυσταλλωμένη ενός ατόμου ή μίας ομάδας προς ή σχετικά με κάτι συγκεκριμένο (ένα άτομο, μία ομάδα, μία κατάσταση ή μία αξία).

Οι στάσεις είναι επίκτητες (διαμορφώνονται από την επαφή του ατόμου με το κοινωνικό περιβάλλον) και όχι έμφυτες, κάτι που τις ξεχωρίζει από τις φυσιολογικές ή οργανικές ανάγκες. Είναι περισσότερο ή λιγότερο μόνιμες και μπορούν να υποστούν αλλαγή κάτω από την επίδραση εξωτερικών παραγόντων.

Για παράδειγμα, τα τελευταία είκοσι χρόνια, οικολογικές ομάδες συμπαγείς και με συνοχή έχουν πετύχει να αλλάξουν τη στάση πολλών ανθρώπων στο δυτικό κόσμο, σχετικά με τη διακηρυγμένη οικολογική ασφάλεια που παρέχει το σύστημα πυρηνικής ενέργειας για αστική κατανάλωση (δηλαδή για ηλεκτροδότηση).

Η στάση εξασκεί μία **ρυθμιστική δράση** στη συμπεριφορά του ατόμου, δηλαδή διαμορφώνει τη συμπεριφορά του. Η στάση είναι μία **κατάσταση προπαρασκευής** που επιτρέπει στο άτομο να επεξεργαστεί την πληροφορία που δέχεται από το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον του. Η ύπαρξη μίας στάσης σημαίνει ότι το άτομο δεν αντιδρά μηχανικά, αυτόματα, στα ερεθίσματα που πηγάζουν από τον εξωτερικό κόσμο, αλλά αναπτύσσει με αυτά μία σχέση αλληλεπίδρασης.

Πιο συγκεκριμένα, η στάση ως προπαρασκευαστική κατάσταση είναι ένα **είδος δευτερογενούς απάντησης στα ερεθίσματα**, από την άποψη ότι έχει ήδη αρχίσει να ενεργεί πριν από την εμφάνιση του ερεθίσματος. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η στάση, ρυθμίζοντας μία σχέση ανταλλαγής ανάμεσα στο ερέθισμα και την απάντηση, καθοδηγεί τη συμπεριφορά του ατόμου.

Ας πάρουμε για παράδειγμα τη στάση που μπορεί να έχει διαμορφώσει κάποιος για τους φορείς του AIDS. Ίσως αρχικά η στάση του να είναι αρνητική, να φοβάται, να μην θέλει να έχει σχέση με αυτά τα άτομα κτλ. Κάποιος στενός φίλος του ξαφνικά αρρωσταίνει από τον ιό. Αρχικά το άτομο όντας αρνητικό, δεν ξέρει πώς να συμπεριφερθεί, αποφεύγει το φίλο του κτλ. Σταδιακά όμως του δίνεται η ευκαιρία να ενημερωθεί καλύτερα, δειλά να επικοινωνήσει μαζί

του και τέλος ανακαλύπτει ότι η στάση του αλλάζει, ξέρει να προφυλάσσεται κι έτσι γίνεται θετικότερος στην επικοινωνία με άτομα που είναι οροθετικά.

Στερεότυπα

Όλοι μας χαρακτηριζόμαστε, σε διαφορετικούς βαθμούς, από άκαμπτές στάσεις που ονομάζονται στερεότυπα. **Στερεότυπο είναι αυτό που εμφανίζεται πάντα με την ίδια μορφή, που γίνεται με τον ίδιο τρόπο, που διατυπώνεται με τα ίδια λόγια.** Πρόκειται για **απλοϊκά σχήματα** με τα οποία ορισμένα χαρακτηριστικά (φυσικά, φυλετικά, εθνικά, ιδεολογικά κτλ) αποδίδονται σε άτομα ή ομάδες ατόμων κατατάσσοντάς τα σε κατηγορίες: οι άσπροι, οι μαύροι, οι βόρειοι, οι μεσογειακοί, οι έλληνες, οι τούρκοι, οι αριστεροί, οι δεξιοί κτλ.

Η **στερεοτυπική συμπεριφορά** σημαίνει αντιδράσεις που επαναλαμβάνονται από πολλούς ανθρώπους με τον ίδιο τρόπο. Τα στερεότυπα είναι **εικόνες εσωτερικευμένες από το άτομο με σχηματικό τρόπο** και τις οποίες εξωτερικεύει με πολλούς τρόπους, όπως με το λόγο, δηλαδή με λεκτικό τρόπο, καθώς και με άλλους κώδικες όπως για παράδειγμα ενδυματολογικούς.

Η έννοια του στερεότυπου περικλείει λοιπόν όλες τις κατηγορίες στις οποίες έχουμε κατατάξει τα άτομα και τις διαφορές κοινωνικές ομάδες. Τα στερεότυπα καθορίζουν τη συμπεριφορά του ατόμου, εκφράζονται με λεκτικό και μη λεκτικό τρόπο κι οδηγούν σε σχηματοποιήσεις: η στερεοτυπική διάκριση ενός ατόμου, που είναι μέλος μίας συγκεκριμένης ομάδας, σημαίνει ότι του αποδίδουμε αυθαίρετα ορισμένα χαρακτηριστικά που θεωρούμε ότι διακρίνουν τα μέλη της δεδομένης ομάδας. Για παράδειγμα, «τι πιο φυσικό οι γυναίκες να καθαρίζουν το σπίτι; Είναι η δουλειά τους», ή ακόμα «αγόρι είναι ... τι περιμένεις; Να μην τσακώνεται;» (λεκτικά σεξιστικά στερεότυπα).

Η προκατάληψη

Η προκατάληψη είναι η γνώμη που σχηματίζεται εκ των προτέρων με επηρεασμό, χωρίς εξέταση, έλεγχο και μελέτη των πραγμάτων.

Η προκατάληψη είναι μία γενική στάση του ατόμου απέναντι σε άλλα άτομα ή ομάδες ατόμων. Είναι μία **διάκριση**, η οποία αναφέρεται στην **αξιολόγηση** των άλλων. Πρόκειται για μία **διάθεση**, η οποία καλλιεργείται

βαθμηδόν. Η προκατάληψη δεν είναι αποτέλεσμα της γνώσης, δεν έρχεται από προσωπικά βιώματα ή επαφές κι έχει ως αποτέλεσμα να καθιερώνει μία **διαφοροποίηση** (κοινωνική, φυλετική, εθνική, γνωστική, σεξιστική ή φεμινιστική κτλ).

Οι προκαταλήψεις, όπως και οι πεποιθήσεις στηρίζουν ορισμένα στερεότυπα. **Η πεποίθηση είναι η βεβαιότητα, η εμπιστοσύνη, η βαθιά ριζωμένη πίστη σε πρόσωπα, καταστάσεις, κοινωνικά, πολιτικά συστήματα και γεγονότα, σε κάποιο τρόπο ζωής. Οι πεποιθήσεις, όταν γίνουν στερεότυπα δεν μπορούν να αλλάξουν εύκολα. Αντίστροφα, τα στερεότυπα αποτελούν ένα μηχανισμό συντήρησης των προκαταλήψεων και των πεποιθήσεων.** Τα στερεότυπα, οι προκαταλήψεις και οι πεποιθήσεις ευνοούν το **φανατισμό**, εμποδίζουν τη συνεννόηση, τη συνεργασία και τη συνύπαρξη των λαών κι οδηγούν συχνά σε συγκρούσεις, επαναστάσεις και πολέμους.

Ας θεωρήσουμε την προκατάληψη σύμφωνα με την οποία οι βόρειοι, σε αντίθεση με τους μεσογειακούς, δεν αναπτύσσουν σε βάθος τις διαπροσωπικές σχέσεις τους. Αυτή η αρνητική στάση αντιστοιχεί σε κάποια στερεότυπα, όπως ότι οι βόρειοι είναι ψυχροί, υπονοώντας έτσι το κρύο, μουντό και βροχερό κλίμα στο οποίο ζουν, ότι είναι «προγραμματισμένοι», ότι είναι μοναχικοί, ότι είναι απομονωμένοι ακόμα και στην οικογένειά τους, ότι δεν έχουν αξιόλογη κοινωνική μήτε νυχτερινή ζωή κτλ.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι η νοοτροπία; Όταν λέμε «Ε, έχει τη νοοτροπία του Δημοσίου Υπαλλήλου», τι μπορεί να εννοούμε;
2. Ποια είναι η έννοια της στάσης; Δώστε δύο παραδείγματα για τα οποία έχετε θετική στάση και δύο για τα οποία έχετε αρνητική.
3. Τι είναι το στερεότυπο;
4. Πώς διακρίνεται η προκατάληψη από το στερεότυπο;
5. Αν έχουμε υιοθετήσει μία αρνητική στάση απέναντι στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, δώστε παραδείγματα των πιθανών στερεοτύπων και προκαταλήψεών μας.

Εργασίες

1. Μπορεί η νοοτροπία ατόμων, ομάδων ή λαών να αλλάξει με το πέρασμα του χρόνου; Δώστε παραδείγματα.

2. Να σκεφτείτε και να καταγράψετε τρόπους με τους οποίους μπορούμε να επηρεάσουμε τα άτομα και να διαμορφώσουμε θετικότερες στάσεις σχετικά με:

α Την οδική μας συμπεριφορά.

β Τις διατροφικές μας συνήθειες.

γ Ομάδες ατόμων που βρίσκονται στη χώρα μας και άλλα που έρχονται από άλλες χώρες (δώστε παραδείγματα τέτοιων ομάδων από την εμπειρία σας). Το σύνολο της τάξης μπορεί να χωριστεί σε τρεις υποομάδες. Κάθε μία να δουλέψει μία από τις παραπάνω περιπτώσεις και να παρουσιάσει τη δουλειά σας στην τάξη.

3. Φτιάξτε σε μία σελίδα χαρτί το παρακάτω σχήμα και καταγράψτε κάτω από κάθε στήλη όσο περισσότερα στερεότυπα μπορείτε να σκεφτείτε ότι μπορεί να υπάρχουν για το καθεί που αντιπροσωπεύει η στήλη. Όταν τελειώσετε, συγκρίνετε τα ευρήματά σας με τους πίνακες των συμμαθητών σας. Ξεχάσατε κανένα κι αν ναι μήπως είστε αντίθετος με αυτό ή απλώς το ξεχάσατε;

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ					
Πατρικός ρόλος	Άντρας	Σύζυγος	Μητρικός ρόλος	Γυναίκα	Σύζυγος

4. Δώστε παραδείγματα προκαταλήψεων με τα οποία πιθανόν δεν είστε σύμφωνοι. Συζητήστε με το διπλανό σας.

4.14 Κοινωνικός μηχανισμός και προσαρμογή: αλλοτρίωση, ανομία, αποκλίνουσα συμπεριφορά

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

ανοχή,
αποκοπή,
απομάκρυνση,
αποξένωση,
ατομικισμός,
διαχωρισμός του ατόμου
από τον εαυτό του,
εργασία,
κατάσταση αδράνειας,
περιθωριοποίηση,
υπερβολή

Αλλοτρίωση

Έχουμε μιλήσει μέχρι τώρα για τη σημασία που έχει να είναι κάποιος μέλος μίας ομάδας. Πράγματι μέσα στην ομάδα το άτομο αποκτά μία ταυτότητα, πλάθει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, διαμορφώνει ένα τρόπο συμπεριφοράς προς τους άλλους και συνείδησης του περιβάλλοντός του.

Όμως, ποιες θα μπορούσαν να είναι οι συνέπειες αν το άτομο δεν μπορεί να προσαρμοστεί στο πλαίσιο αξιών και κανόνων της

ομάδας του ή αν η ίδια ομάδα δεν του επιτρέπει να εκπληρώσει το ρόλο του μέσα σε αυτή σεβόμενη την προσωπικότητά του;

Στην πρώτη περίπτωση η ομάδα αποξενώνει το άτομο, ενώ στη δεύτερη το ίδιο το άτομο αποξενώνεται από τα άλλα μέλη της. Το αποτέλεσμα και στις δύο περιπτώσεις είναι το ίδιο: το άτομο **διαχωρίζεται, περιθωριοποιείται, απομακρύνεται, αποξενώνεται** από την ομάδα, με άλλα λόγια αλλοτριώνεται.

Ο όρος αλλοτρίωση είναι άμεσα συνδεδεμένος με την εργασία. Στις σύγχρονες μαζικές κοινωνίες, η εργασία για το άτομο είναι ένα μέσο, συγχρόνως κοινωνικοποίησης και σχηματισμού ταυτότητας: μέσα στον εργασιακό χώρο, ταυτιζόμαστε με την ομάδα εργασίας στην οποία ανήκουμε, και το ενδιαφέρον κι η δημιουργικότητα της εργασίας μας είναι παράγοντες που επηρεάζουν την προσωπικότητά μας.

Ποιο θα μπορούσε να είναι το νόημα της εργασίας για ένα άτομο, που εκτελεί επί οκτώ ώρες καθημερινά, για χρόνια, την ίδια εργασία με τις ίδιες μονότονες κινήσεις; Το άτομο δηλαδή εκτελεί ένα πολύ μικρό μέρος της συνολικής εργασίας. Αυτή η τμηματική εργασία είναι χωρίς νόημα για αυτό. Επίσης το άτομο δεν έχει κανένα έλεγχο στο προϊόν της συνολικής εργασίας. Έτσι ο εργαζόμενος δεν επενδύει, δεν βρίσκει ενδιαφέρον στην εργασία του με αποτέλεσμα να αποξενώνεται από τον εαυτό του. Το άτομο αλλοτριώνεται από τη

στιγμή που δεν μπορεί να ολοκληρωθεί μέσα στον εργασιακό του χώρο. **Η κατάληξη της αλλοτριώσης είναι ο διαχωρισμός του ατόμου από τον εαυτό του.**

Στις μέρες μας ο όρος αλλοτριώση αποκτά κι άλλη σημασία. Τον συνδέουμε με την έννοια της **αποξένωσης**, της **αποκοπής** από τα κοινωνικά δρώμενα.

Το συναίσθημα της **απομόνωσης** που διακρίνει το άτομο, το οδηγεί σε μία αναδίπλωση στον εαυτό του. Σε αυτή την περίπτωση μπορούμε να μιλάμε ειδικότερα για βαθύτερα ψυχολογικά προβλήματα της προσωπικότητας. Η αλλοτριωμένη προσωπικότητα χαρακτηρίζει συνήθως ένα άτομο επικίνδυνο για τους γύρω του αλλά και για τον ίδιο του τον εαυτό. Είναι επικίνδυνο, γιατί πολλές φορές δεν γνωρίζει τις συνέπειες των πράξεών του, δεν γνωρίζει πόσο επικίνδυνες είναι αυτές οι πράξεις είτε για το περιβάλλον του είτε για το ίδιο.

Γενικότερα το αλλοτριωμένο άτομο είναι κάποιος που ζει μέσα σε μία **υπερβολή** γι' αυτό και αποξενώνεται. Είναι κάποιος που ζηλεύει πολύ, που θεωρεί ότι καταδιώκεται, υπερφορτίζεται, αμφιβάλλει για τα πάντα και βρίσκεται έτοιμο σε μία **κατάσταση αδράνειας**. Οι πράξεις του δεν έχουν συνάφεια με τις κρίσεις του, τη λογική, τις ιδέες, τις εικόνες που έχει. Για αυτό μιλάμε και για διαταραγμένο ψυχικό κόσμο.

Το αποτέλεσμα είναι ότι τελικά αυτό το άτομο δεν μπορεί να φτιάξει μία ταυτότητα, δεν μπορεί να γίνει μέλος μίας ομάδας γιατί φοβάται τους άλλους και τελικά μένει εκτός του κοινωνικού συνόλου, αφού δεν μπορεί να προσαρμοστεί σε αυτό. Αποξενώνεται, περιθωριοποιείται από τους άλλους και κατά συνέπεια από τον ίδιο του τον εαυτό. Αυτό μπορεί να οδηγήσει το άτομο σε πράξεις παράνομες κι επικίνδυνες.

Ανομία και αποκλίνουσα συμπεριφορά

Η ανομία σημαίνει μία κατάσταση κατά την οποία οι κοινωνικοί κανόνες και οι αξίες κλονίζονται. Δεν λειτουργούν πια γιατί έχουν ξεπεραστεί χωρίς όμως να έχει επικρατήσει ένα καινούριο σύστημα αξιών, που θα αντικαταστήσει το παλιό, αυτό που αποδυναμώθηκε από την εξέλιξη της κοινωνίας. Άρα **ανομία σημαίνει χαλάρωση των ηθών, έλλειψη σεβασμού στους δεσμούς, επικράτηση της αρχής «όλα επιτρέπονται».**

Τα αίτια που προκαλούν την ανομία είναι καθαρά κοινωνικά όπως οικονομική ανισότητα, κοινωνική αδικία, αυταρχισμός. Το φαινόμενο της ανομίας παρουσιάζεται σε μεταβατικές περιόδους της κοινωνίας και διαρκεί όσο διαρκεί και η σύγκρουση, μέχρι να επικρατήσουν οι νέες αξίες.

Η έννοια της ανομίας συνδέεται με την απουσία καθαρών και συγκεκριμένων κανόνων οι οποίοι ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά. Με άλλα λόγια, σημαίνει την αποδυνάμωση των κοινωνικών κανόνων. Μπορούμε επίσης να μιλήσουμε για **έλλειψη ρύθμισης της κοινωνικής ζωής δια μέσου κανόνων.**

Η ανάπτυξη του **ατομικισμού** στις σύγχρονες κοινωνίες, έχει ως επίπτωση τα άτομα να θέτουν τους δικούς τους κανόνες συμπεριφοράς, οι οποίοι έρχονται σε αντίθεση με τις δομικές αξίες στις οποίες βασίζεται η κοινωνία. Η εξατομίκευση όλων των κοινωνικών δραστηριοτήτων έχει ως συνέπεια την αποδυνάμωση, αν όχι την απώλεια, των αξιών στις οποίες στηρίχτηκε η ανάπτυξη της κοινωνίας. Αυτό δεν μπορεί παρά να οδηγήσει στην κοινωνική απορρύθμιση, στην αποδυνάμωση της συνοχής του κοινωνικού συστήματος.

Κατάσταση ανομίας μπορεί να υπάρχει στην περίπτωση όπου τα άτομα δεν διαθέτουν τα απαραίτητα μέσα, για να φτάσουν σε κάποιους στόχους που έχουν θέσει. Με άλλα λόγια, από τη μία πλευρά η κοινωνία προτείνει στόχους στα μέλη της, από την άλλη όμως δεν τα εφοδιάζει με τέτοιον τρόπο ώστε να μπορούν να τους κατακτήσουν. Υπάρχουν οι στόχοι όχι όμως τα μέσα.

Σε αυτή την περίπτωση, η ανομία είναι μία διαδικασία κατά την οποία οι κοινωνικές δομές γεννούν τις συνθήκες εκείνες, οι οποίες οδηγούν στην παραβίαση των κοινωνικών κανόνων. Η ανομία παίρνει τότε τη μορφή της αποκλίνοιας συμπεριφοράς. Πιο συγκεκριμένα, **η ανομία μπορεί να θεωρηθεί η κοινωνική πηγή αυτής της συμπεριφοράς.**

Στις σύγχρονες κοινωνίες, τα άτομα χαρακτηρίζονται από μία πληθώρα αναγκών, όχι φυσικών αλλά κατασκευασμένων, κυρίως μέσα από το βομβαρδισμό των διαφημίσεων που δέχονται. Ο καταιγισμός διαφημιστικών μηνυμάτων γεννά την επιθυμία στο άτομο να καταναλώνει. Στις σημερινές κοινωνίες της αφθονίας και της κατανάλωσης, δεν μπορούν να καταναλώνουν όλοι όσο θέλουν. Υπάρχουν κοινωνικές κατηγορίες σε ιδιαίτερα δυσμενή οικονομική θέση, εκτός δηλαδή των τειχών του καταναλωτισμού. Μέσα από αυτές τις κοινωνικές κατηγορίες ή διαστρωματώσεις μπορεί να ξεπηδήσουν φαινόμενα αθέτησης των κοινωνικών κανόνων, δηλαδή φαινόμενα αποκλίνοιας συμπεριφοράς.

Τα άτομα με αποκλίνοια συμπεριφορά βρίσκονται εκτός κοινωνικού συστήματος, σε ένα χώρο δηλαδή όπου η συμπεριφορά τους δεν περιορίζεται από τους συλλογικούς κανόνες. Τα κοινωνικά συστήματα δείχνουν **ανοχή** απέναντι στις μικρές αποκλίσεις από τον κανόνα. Αν όμως αυτές οι αποκλίσεις αυξηθούν πάνω από ένα όριο, η κοινωνική ομάδα εξασκεί ισχυρή πίεση ώστε να επανενσωματώνεται το άτομο με αποκλίνοια συμπεριφορά στα όριά της. Αν το άτομο δεν συμμορφώνεται, τότε αποκλείεται εντελώς από την ομάδα.

Η αποκλίνουσα συμπεριφορά είναι λοιπόν μία κατάσταση αλληλεπίδρασης, ανάμεσα στο άτομο, με τέτοια συμπεριφορά, και στην ομάδα. Η ομάδα, ρυθμίζοντας την εφαρμογή των κανόνων, εξασκεί μία μορφή πίεσης στο άτομο, για να το επαναφέρει μέσα στα επιτρεπτά όριά της. Όμως αυτή η προσπάθεια δεν αποβαίνει πάντα επιτυχής.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι η αλλοιρίωση; Δώστε τον ορισμό της αλλοιρίωσης.
2. Τι είναι η ανομία;
3. Ποια είναι η σχέση ανομίας και αποκλίνουσας συμπεριφοράς; Δώστε παραδείγματα συμπεριφορών που θα μπορούσατε να χαρακτηρίσετε ως αποκλίνουσες. Ποια είναι τα κριτήριά σας;

Εργασίες

1. Πολλοί λένε ότι η ζωή στη μεγαλούπολη αναγκάζει τα άτομα να είναι αποξενωμένα μεταξύ τους. Μπορείτε να σκεφτείτε γιατί; Ποιος μπορεί να είναι οι διαφορές για εκείνους που ζουν σε μία μικρότερη πόλη ή μία μικρή κοινότητα;
2. Δώστε παραδείγματα ανομίας.
3. Μπορεί να χαρακτηριστεί ένας πόλεμος ανάμεσα σε δυο εθνικά κράτη ως αποκλίνουσα συμπεριφορά σε σύγκριση με τις σχέσεις τους που καθορίζονται από το Διεθνές Δίκαιο;

Ομαδική επικοινωνία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Ομαδική επικοινωνία

5.1 Είδη ομάδων

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

άτυπη ομάδα,
δευτερογενής ομάδα,
ημι-ομάδα,
ομάδα εργασίας,
ομάδα συμφέροντος,
ομάδα συζήτησης,
ονομαστική ομάδα,
πρωτογενής ομάδα,
τυπική ομάδα

Είδαμε μέχρι τώρα, ότι ο άτομο αποτελεί μέρος / μέλος ενός συνόλου, του κοινωνικού συνόλου, το οποίο με τη σειρά του διέπουν ρυθμιστικοί κανόνες οργάνωσης. Το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο αποτελείται από διάφορες μορφές κοινωνικής οργάνωσης που απλά ονομάζουμε κοινωνικές ομάδες. Αν θέλουμε να δούμε λίγο πιο αναλυτικά αυτές τις κοινωνικές ομάδες, μπορούμε να τις κατατάξουμε σε διάφορα είδη ανάλογα με το κριτήριο που χρησιμοποιούμε κάθε φορά, για να τις διακρίνουμε.

Έτσι έχουμε:

1. Με κριτήριο το **δεσμό** των μελών, τις **πρωτογενείς** και τις **δευτερογενείς** ομάδες.

Η πιο στοιχειώδης κοινωνική ομάδα είναι η **πρωτογενής**. **Μία τέτοιου είδους ομάδα είναι ένα σύνολο ατόμων, σχετικά περιορισμένο, των οποίων οι σχέσεις είναι προσωποποιημένες και οικείες ή συγγενικές**. Αυτές οι σχέσεις ασκούν βαθιά επίδραση στην προσωπικότητα του ατόμου. Η οικογένεια είναι ένα καλό παράδειγμα μίας τέτοιας ομάδας.

Επίσης μία ομάδα χημικών σε ένα εργαστήριο είναι μία πρωτογενής ομάδα, γιατί τα μέλη της έχουν προσωπικές σχέσεις. Μόνο που σε αυτή την περίπτωση, οι δεσμοί που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη της είναι περισσότερο **οργανωτικοί** παρά **συναισθηματικοί**. Εδώ έχουμε να κάνουμε με μία **ομάδα εργασίας** τα μέλη της οποίας είναι επικεντρωμένα περισσότερο στην εργασία τους από ό,τι στην ίδια την ομάδα.

Όλες οι υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες περισσότερο διευρυμένες, στις οποίες ανήκουν άτομα των οποίων οι σχέσεις είναι έμμεσες, κατατάσσονται στις δευτερογενείς ομάδες. Ένα έθνος είναι μία δευτερογενής ομάδα.

Η τάξη σας αποτελεί μία πρωτογενή ομάδα καθώς μεταξύ σας αναπτύσσονται κάποιες ιδιαίτερες καθημερινές προσωπικές σχέσεις. Όμως η τάξη σας ανήκει σε ένα σχολείο, το οποίο είναι μία δευτερογενής ομάδα. Μέσα στο σχολείο υπάρχουν πρόσωπα που μπορεί να βλέπετε καθημερινά χωρίς αναγκαστικά να αναπτύσσετε μία προσωπική σχέση μαζί τους.

2. Με κριτήριο την **προϋπαρξη ή μη κανόνων**, τις **τυπικές** ή **άτυπες** ομάδες.

Στην περίπτωση που οι κανόνες, τους οποίους τα άτομα ακολουθούν ρητά ή άρρητα, προϋπάρχουν της ομάδας έχουμε να κάνουμε με μία τυπική ομάδα. Αν αυτοί οι κανόνες εμφανίζονται διαδοχικά μέσα από την αλληλεπίδραση των μελών της, η δεδομένη ομάδα είναι άτυπη. Η οικογένεια, μία ομάδα εργασίας, ένας σύλλογος, είναι τυπικές ομάδες.

Η ομάδα που μπορεί να προκύψει μπροστά στα ταμεία μίας τράπεζας είναι άτυπη. Άτυπες είναι επίσης οι **ομάδες συζήτησης** (τα λεγόμενα **newsgroups**) που συγκροτούνται στο διαδίκτυο (Internet), από την άποψη ότι βαθμιδόν καθορίζουν τους κανόνες που διέπουν τις συζητήσεις τους. Μακροπρόθεσμα, τέτοιες ομάδες μπορεί να μετασχηματιστούν σε τυπικές, όταν οι κανόνες συμπεριφοράς θα είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος καθορισμένοι και δεδομένοι για κάθε νέο μέλος.

3. Με κριτήριο το **συμφέρον** των μελών, τις **ημι-ομάδες** και τις **ομάδες συμφέροντος**.

Οι ημι-ομάδες δεν είναι τόσο ομάδες παρά κοινωνικές κατηγορίες: οι καταναλωτές, οι έμποροι, οι μαθητές, οι φοιτητές κτλ. Αντίθετα, **μία ομάδα συμφέροντος είναι ένα σύνολο ατόμων που έχει μία συγκεκριμένη οργάνωση, ένα σαφές πρόγραμμα δράσης και σκοπούς αρκετά συγκεκριμένους:** είναι η περίπτωση για παράδειγμα ενός πολιτικού κόμματος, ενός συνδικάτου, ενός κοινωνικού κινήματος κτλ.

Αυτό που διαφοροποιεί τις δύο αυτές κατηγορίες ομάδων είναι η φύση των συμφερόντων που διακρίνει τα μέλη τους. Τα **υπολανθάνοντα συμφέροντα** χαρακτηρίζουν τα άτομα των ημι-ομάδων, από την άποψη ότι τα μέλη τους καθοδηγούνται από αυτά τα συμφέροντα χωρίς όμως να τα έχουν συνειδητοποιήσει. Τα **εμφανή συμφέροντα**, που χαρακτηρίζουν τα άτομα των ομάδων συμφέροντος, συνιστούν κίνητρα συνειδητά για αυτά τα άτομα από όπου πηγάζει και η δράση τους.

4. Με κριτήριο τα **κοινά χαρακτηριστικά** των μελών, τις **ονομαστικές ομάδες**.

Ονομαστική ομάδα είναι αυτή της οποίας τα μέλη έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: ηλικία, εισόδημα, επαγγελματική κατηγορία, ενδιαφέροντα, διασκέδαση... Για παράδειγμα ονομαστικές ομάδες είναι οι συνταξιούχοι, οι ζωόφιλοι, οι ορειβάτες, οι μαθητές, οι καθηγητές...

Ερωτήσεις

1. Τι είναι η πρωτογενής και τι η δευτερογενής ομάδα;
2. Τι διακρίνει μία ομάδα συμφέροντος από μία ημι-ομάδα;
3. Τι είναι η ομάδα εργασίας;
4. Τι είναι η τυπική και τι η άτυπη ομάδα;

Εργασία

1. Δώστε παραδείγματα διαφόρων τύπων ομάδας. Δικαιολογήστε την απάντησή σας. Επισημάνετε αν μία ομάδα κατατάσσεται σε παραπάνω από μία κατηγορίες. Για παράδειγμα, οι καθηγητές μέσης εκπαίδευσης είναι μία ονομαστική ομάδα, μία τυπική ομάδα, μία ομάδα εργασίας. Εργαστείτε σε ομάδες δύο, τριών ατόμων.

5.2 Αρχηγία σε ομάδα. Ηγεσία

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**αρχή,
εξουσία,
επιρροή,
ρόλος αρχηγού,
παρέμβαση,
τρόπος καθοδήγησης,
τύπος αρχηγίας
(αδιάφορος,
αυταρχικός,
επεξηγηματικός,
συνεργάσιμος)**

Εχουμε ήδη διαπιστώσει στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι μία ομάδα δεν ορίζεται μονάχα αθροιστικά, ως το σύνολο των μελών της, αλλά κι από τις σχέσεις που διαμορφώνονται ανάμεσα στα άτομα, τους ρόλους που αυτά διαδραματίζουν μέσα στην ομάδα, καθώς κι από τη δομή, την οργάνωση, τη διάρθρωση και την εξέλιξη της ομάδας (δηλαδή τη δυναμική της). Αυτός που οδηγεί την ομάδα, δηλαδή ο αρχηγός, έχει μία δράση καταλύτη μέσα στα όρια της συγκεκριμένης ομάδας.

Ο **οδηγός ή αρχηγός** μίας ομάδας αντιπροσωπεύει την **αρχή, την εξουσία**. Ο **αρχηγός είναι ένα άτομο ικανό να ασκήσει εξουσία στη συμπεριφορά μίας ομάδας που αποτελείται από συγκεκριμένα άτομα**. Ο τρόπος άσκησης αυτής της εξουσίας δεν είναι προκαθορισμένος. Αυτό σημαίνει ότι **ο ρόλος του αρχηγού δεν εκπληρώνεται με τον ίδιο τρόπο από όλα τα άτομα**: κάθε αρχηγός ομάδας ενεργεί μεν σε ένα πλαίσιο κανόνων, αλλά οι πράξεις του είναι σε ένα σημαντικό βαθμό καθορισμένες από την προσωπικότητά του.

Ο αρχηγός μίας ομάδας βρίσκεται σε μία σχέση επικοινωνίας με τα άλλα μέλη. Η αρχή εκφράζει αυτή τη σχέση η οποία είναι αποδεκτή από τα άτομα ως καθοδηγήτρια των επιλογών και της συμπεριφοράς τους. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, **ο αρχηγός εμφανίζεται να είναι το μέλος της ομάδας με την μεγαλύτερη επιρροή στους άλλους**.

Η ηγεσία δεν ορίζεται με τρόπο στατικό και ατομικό, αλλά ως **ενας τρόπος καθοδήγησης** με πολλές παραμέτρους για τη λειτουργία μίας ομάδας. Κάθε ομάδα διαμορφώνει κάποιους στόχους. Η ηγεσία συγκεκριμενοποιεί τις απαραίτητες διαδικασίες που θα επιτρέψουν την υλοποίηση των δεδομένων στόχων:

1. Υπάρχει μία διαδικασία που αφορά στη **μέθοδο εργασίας** της ηγεσίας:
 - Καθορισμός του στόχου (εκπλήρωση συγκεκριμένης αποστολής ή επίλυση καθορισμένου προβλήματος).

- Διεξοδική παρουσίαση του τρόπου υλοποίησης του δεδομένου στόχου (επεξεργασία πλάνου εργασίας).
- Απαραίτητες καθοδηγήσεις στην αρχή και χρήσιμες οδηγίες αργότερα αν χρειαστεί.
- Υποβολή υποδείξεων σε περίπτωση δυσκολίας.

2. Υπάρχει άλλη μία διαδικασία που έχει να κάνει με το **συντονισμό** των συνεισφορών και των προσπαθειών των μελών της ομάδας:

- Συγκεκριμενοποίηση του ρόλου του κάθε ατόμου σε σχέση με το ρόλο των άλλων.
- Έλεγχος της διάρθρωσης των ρόλων.
- Στάθμιση όλων των σταδίων εργασίας.

3. Υπάρχει μία τελευταία διαδικασία η οποία έχει σχέση με τη **λήψη αποφάσεων**. Αυτές οι αποφάσεις μπορούν να αφορούν τους σκοπούς, τα μέσα ή και τα δύο. Η λήψη αποφάσεων μπορεί να είναι:

- **Αυταρχική:** ο αρχηγός αποφασίζει μόνος του, καθορίζοντας με αποκλειστικά ατομικά κριτήρια τι είναι καλό και τι κακό για τα μέλη της ομάδας της οποίας ηγείται.

- **Δημοκρατική:** ο αρχηγός μπορεί να λαμβάνει υπόψη του, σε διαφορετικό κάθε φορά βαθμό, τις επιθυμίες, τις ιδέες και τις απόψεις των άλλων μελών της ομάδας.

Όμως η υλοποίηση των καθορισμένων στόχων δεν εξαρτάται μονάχα από τεχνικούς και μεθοδολογικούς παράγοντες, αλλά και από το ψυχολογικό κλίμα που δεσπόζει μέσα στην ομάδα, δηλαδή από το «**ηθικό**» της. Αυτό το ηθικό εξαρτάται από τα κίνητρα και το ενδιαφέρον των μελών της ομάδας για την εκπλήρωση της εργασίας τους, καθώς και από τις σχέσεις που διαμορφώνονται μεταξύ τους. Σε αυτήν την περίπτωση, η ηγεσία μπορεί να **παρεμβαίνει** με σκοπό να προιτρέπει τα άτομα να επενδύουν το μέγιστο των ικανοτήτων τους για την εκπλήρωση του καθορισμένου στόχου, να ελέγχει και να ενδυναμώνει τις διαδικασίες επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη, διασαφηνίζοντας διαρκώς τους παράγοντες που μετέχουν σε αυτές τις διαδικασίες.

Με κριτήριο τη συμπεριφορά του αρχηγού μίας ομάδας προς τα μέλη της, μπορούμε να διακρίνουμε διάφορους **τύπους αρχηγίας**:

- Ο **αυταρχικός τύπος** στοχεύει να επηρεάσει άμεσα τον άλλο, χρησιμοποιώντας μέσα πίεσης. Αυτά τα μέσα πίεσης μπορεί να είναι ο εκφοβισμός

ή η τιμωρία, δίκως να λαμβάνονται υπόψη οι αντιδράσεις του άλλου. Ο αρχηγός μπορεί όμως να δολοπλοκήσει, με σκοπό να πετύχει την υποταγή και να αποκτήσει το σεβασμό και την αγάπη των άλλων.

- Ο **συνεργάσιμος τύπος** δίνει το δικαίωμα στον άλλο να συμμετέχει, αν όχι στην λήψη αποφάσεων, τουλάχιστον στη διαδικασία προπαρασκευής τους και μετέπειτα στην εφαρμογή τους.

- Ο **επεξηγηματικός τύπος** ενεργεί ως καταλύτης από την άποψη ότι, αφότου η ομάδα έχει συνειδητοποιήσει τα προβλήματά της, διευκολύνει τη διαδικασία επίλυσής τους χρησιμοποιώντας ακόμη και την παραμικρή συνεισφορά του κάθε μέλους.

- Ο **αδιάφορος τύπος** παραιτείται από κάθε δραστηριότητα της ομάδας και αφήνεται να υπερκαλυφθεί από αυτή.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι ο αρχηγός ομάδας και ποιος είναι ο ρόλος του μέσα στην ομάδα;
2. Από ποιους παράγοντες καθορίζεται η ηγεσία;
3. Ποιοι είναι οι διάφοροι τύποι αρχηγού ομάδας;

Εργασία

1. Αναλαμβάνετε να «στήσετε» ένα μαθητικό περιοδικό. Σκεφτείτε και καταγράψτε το ρόλο που πρέπει να διαδραματίσει ο αρχηγός της ομάδας σας. Πρέπει να είναι κι αυτός/ή μαθητής/τρια. Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που πρέπει να διαθέτει ο αρχηγός, για να πετύχει η ομάδα τους στόχους της; Ποιος είναι ο τύπος της αρχηγίας που πρέπει να υιοθετήσει;

A silhouette of a person holding a satellite dish against a sunset sky. The person is shown from the waist up, facing right, with their arms raised to hold the dish. The sky is a mix of orange, yellow, and blue, with a bright sun or moon visible in the upper right. The person is wearing a dark, sleeveless top and a long, dark skirt. The background shows some dark, silhouetted trees or bushes at the bottom.

Ειδικά θέματα στην επικοινωνία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

Ειδικά θέματα στην επικοινωνία

6.1 Βελτίωση κοινωνικής επικοινωνίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

γλώσσα,
επικοινωνία
από απόσταση
και στιγμιαία,
λόγος,
μέσα επικοινωνίας,
πλαίσιο δράσης,
συλλογική συνεννόηση,
τεχνολογία

Ο άνθρωπος είναι ένα κοινωνικό ον, κι η επικοινωνία συνιστά ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της κοινωνικότητας και της προσαρμογής του στο περιβάλλον του. Έχουμε πει ότι δεν υπάρχουν κοινωνίες χωρίς ανθρώπους και άνθρωποι δίχως την ανάγκη να επικοινωνούν. Η **τεχνολογία** κατέχει μία σημαντική θέση στις σύγχρονες κοινωνίες: κάνει την επικοινωνία ταχύτερη και λύνει το πρόβλημα της απόστασης που χωρίζει ένα πομπό από ένα δέκτη.

6.1.1 Επικοινωνία και τεχνολογία

Τα **μέσα επικοινωνίας** από το βιβλίο, την εφημερίδα, το τηλέφωνο, το ραδιόφωνο, την τηλεόραση (η οποία προοριζόταν στην αρχή να χρησιμοποιηθεί ως ένα είδος τηλεφώνου για την ανταλλαγή μηνυμάτων), μέχρι τους δορυφόρους και την πληροφορική, τρέφουν την προσδοκία για μία καλύτερη επικοινωνία και κατανόηση ανάμεσα στα άτομα.

Με αυτόν τον τρόπο, **αποδίδουμε στην τεχνολογία τη δύναμη να καθορίζει αυτόνομα τη διαπροσωπική επικοινωνία, και κατά συνέπεια την αντίστοιχη μορφή της κοινωνίας.** Γιατί ο τρόπος οργάνωσης της κοινωνικής ζωής και ο τρόπος με τον οποίο επικοινωνούν τα άτομα μεταξύ τους είναι αλληλένδετοι.

Στην αρχαία Αθήνα, ο δημόσιος χώρος ήταν ο κατεξοχήν χώρος επικοινωνίας: η αγορά για τη συζήτηση πολιτικών θεμάτων, το θέατρο, το στάδιο. Στην εποχή των μέσων μαζικής επικοινωνίας (για παράδειγμα η τηλεόραση), καθώς και των δικτύων όπου τα άτομα επικοινωνούν μεταξύ τους μέσω του ηλεκτρονι-

κού υπολογιστή από απόσταση και στιγμιαία, ο ιδιωτικός χώρος παίζει πρωτεύοντα ρόλο σε σχέση με τον δημόσιο.

Όμως μήτε η πληθώρα των μέσων επικοινωνίας, μήτε το γεγονός ότι μπορούμε να επικοινωνούμε από απόσταση και στιγμιαία, είναι παράγοντες καλύτερης επικοινωνίας, ή καλύτερης ποιότητας του περιεχομένου της επικοινωνίας.

Η τεχνολογία δεν έλυσε τα προβλήματα διαπροσωπικής επικοινωνίας, τα μετέφερε απλά στις οθόνες και στα πληκτρολόγια. **Οι ευκολίες επικοινωνίας δεν αρκούν, για να βελτιώσουν το περιεχόμενό της.** Κι όσο πιο εύκολα επικοινωνούμε κάθε στιγμή με άλλα άτομα, που βρίσκονται σε άλλη χώρα ή άλλη ήπειρο, τόσο πιο γρήγορα συνειδητοποιούμε ότι υπάρχουν προβλήματα αλληλοκατανόησης.

Ενώ η τεχνολογία επιτρέπει στα άτομα να έρθουν πιο κοντά το ένα στο άλλο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ένας συντελεστής βελτίωσης της διαπροσωπικής επικοινωνίας. Γιατί η πιο δύσκολη, απροσδιόριστη και περίπλοκη πλευρά της επικοινωνιακής σχέσης είναι ο άλλος. Δεν υπάρχει επικοινωνία δίχως τουλάχιστον δύο άτομα, και κάθε επικοινωνιακή σχέση περιέχει παρερμηνείες, διφορούμενα νοήματα ή μηνύματα, εμφάνιση απρόσμενων σημασιών, απώλεια άλλων... Κάθε επικοινωνία, δεν γίνεται χωρίς αποτυχία, χωρίς το συναίσθημα ότι κάτι χρειάζεται να προστεθεί σε αυτή, για να καλυτερεύσει.

6.1.2 Επικοινωνία και άνθρωπος

Η βελτίωση της διαπροσωπικής επικοινωνίας μπορεί να αναζητηθεί στο κατεξοχήν **εργαλείο** της: τη **γλώσσα**, γιατί ο άνθρωπος δεν είναι μονάχα ένα κοινωνικό ον, αλλά ένα **κοινωνικό ον που κατέχει το λόγο**. Χρειάζεται βέβαια κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας μας με τους άλλους, να χρησιμοποιούμε μία κοινή γλώσσα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι αν όλοι κάνουμε χρήση της ίδιας γλώσσας, η κοινωνική επικοινωνία θα καλυτερεύσει. Η επικοινωνία για παράδειγμα ανάμεσα σε όσους μιλούν αγγλικά, ή ελληνικά, ή ρώσικα δεν είναι αναγκαστικά η ιδανικότερη.

Ο λόγος βρίσκεται στην καρδιά της επικοινωνίας και αποτελεί προϋπόθεση της επιτυχίας της. Μιλώντας, εκφράζοντας τις ιδέες ή τις απόψεις μας, δρούμε κοινωνικά, γιατί μιλούμε πάντα προς κάποιον ή κάποιους άλλους για κάτι που αφορά τη ζωή μας. Δεν μπορεί να υπάρξει επικοινωνιακή σχέση χωρίς λόγο. Η μη λεκτική αλληλεπίδραση (βλέμμα, μορφασμοί, κινήσεις κτλ.) μπορεί ορισμένες φορές να καθορίσει την επικοινωνία ανάμεσα

στα άτομα. Όμως μία επικοινωνιακή σχέση μπορεί να ολοκληρωθεί μόνο δια μέσου της **χρήσης** της γλώσσας: μονάχα με το βιογραφικό σημείωμα και τη φωτογραφία μας σπάνια βρίσκουμε μία θέση εργασίας, χρειάζεται επίσης να περάσουμε από τη διαδικασία της συνέντευξης.

Σε μία επικοινωνιακή σχέση, το γλωσσικό μέσο αποτελεί την προϋπόθεση για την αλληλοκατανόηση ανάμεσα στα άτομα. Αυτό όμως δεν αρκεί. Χρειάζεται επιπλέον να ορίσουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα συμφωνήσουν ότι θα μπορούν να δρουν. Με άλλα λόγια, **χρειάζεται να καθορίσουν τα όρια μέσα στα οποία θα μπορούν να συντονίσουν τη δράση τους**. Απαιτείται λοιπόν να καταλήξουν σε μία απόφαση κοινή σχετικά με το **πλαίσιο δράσης** τους. Αυτό σημαίνει ότι το κάθε άτομο χρειάζεται να κατευθύνεται με γνώμονα τη χαλάρωση των αντιπαλοτήτων και των αντιθέσεων, που είναι λογικό να προκύψουν σε μία κατάσταση αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε δυο ή περισσότερα άτομα.

Αν τα άτομα ενεργούν με βάση μόνο το προσωπικό τους συμφέρον και τις προσωπικές τους επιδιώξεις, δεν θα μπορέσουν να **εναρμονίσουν** τις δράσεις τους. Τότε έχουμε μία κατάσταση κακής επικοινωνίας, δηλαδή μία κατάσταση όπου το σχέδιο δράσης του κάθε ατόμου μπορεί να έρχεται σε αντίθεση με τον τρόπο που ενεργούν τα άλλα άτομα.

Κάθε άτομο έρχεται με μία βαλίτσα, μέσα στην οποία περιέχονται οι προθέσεις του, τα σχέδιά του, οι ιδέες του, οι προσδοκίες του, οι επιθυμίες του, ότι με δύο λόγια αφορά στην κατάσταση στην οποία βρίσκεται με τους άλλους. Αν τα άτομα που συμμετέχουν σε μία διαπροσωπική σχέση, **διαπραγματευτούν τις προτάσεις τους** για τη δεδομένη κατάσταση, όχι με τρόπο εγωιστικό όπως προηγουμένως, αλλά στοχεύοντας σε μία **λογική συνεννόηση**, τότε θέτουν τις βάσεις μίας γόνιμης επικοινωνίας.

Αυτή η συλλογική συνεννόηση, σημαίνει ότι τα άτομα που βρίσκονται σε μία σχέση επικοινωνίας, δεσμεύονται να καθορίσουν τα όρια της δράσης τους, δηλαδή να ορίσουν το πλαίσιο δράσης μέσα στο οποίο όλοι ανεξαίρετα θα μπορούν να κινούνται, με τρόπο αρμονικό σε σχέση με τους άλλους. Αυτό προϋποθέτει την αναγνώριση από κάθε άτομο της ιδιαιτερότητας του άλλου. Αν θεωρούμε εκ των προτέρων ότι ο άλλος είναι εκθρόνισ, τότε εισχωρούμε σε μία διαδικασία διαμάχης με αυτόν. Ο άλλος δεν είναι από πριν αντίπαλος. Είτε γίνεται αντίπαλος, γιατί δεν του αναγνωρίζουμε την ιδιαιτερότητά του, την προσωπικότητά του, δεν του δίνουμε δηλαδή το δικαίωμα να είναι συνομιλητής μας. Είτε γίνεται αντίπαλος, γιατί είναι αυτός που μας απορρίπτει ως ανάξιους να διαπραγματευ-

τούμε μαζί του το πλαίσιο της κοινής δράσης μας.

Εδώ δεν τίθεται ζήτημα ανοχής του άλλου, αλλά αποδοχής του και παράλληλα συνειδητοποίησης του γεγονότος ότι δεν κατέχουμε το μονοπώλιο της αλήθειας, ότι βρισκόμαστε σε μία σχέση αλληλεξάρτησης με τους άλλους, κι ότι η συνεννόηση και η συμφωνία ανάμεσα στα άτομα είναι το προϊόν μίας διαδικασίας πιο επίπονης και περίπλοκης από αυτήν που καταλήγει στην αντιπαλότητα, στη διαμάχη.

Ερωτήσεις

- 1. Είναι η τεχνολογία ένας συντελεστής βελτίωσης της κοινωνικής επικοινωνίας και της ποιότητας του περιεχομένου της; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.*
- 2. Γιατί το γλωσσικό μέσο είναι ένας απαραίτητος παράγοντας της επικοινωνιακής σχέσης;*
- 3. Τι απαιτείται πέρα από τη χρήση του λόγου για τη βελτίωση της κοινωνικής επικοινωνίας;*

Εργασίες

- 1. «Η χρήση των νέων μέσων μαζικής επικοινωνίας όπως το διαδίκτυο φέρνει τους ανθρώπους πιο κοντά...» Σχολιάστε την πρόταση αυτή στην τάξη.*
- 2. Δώστε παραδείγματα κακής επικοινωνίας από τη μαθητική σας ζωή. Θα μπορούσαν να υπάρξουν δυνατότητες βελτίωσης αυτών των επικοινωνιακών δυσλειτουργιών; Συζήτηση στην τάξη.*

6.2 Επικοινωνία μέσω χορού, μουσικής, ζωγραφικής, γλυπτικής και γενικά μέσω των τεχνών

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

αισθητική ικανοποίηση, ανάγκη έκφρασης, ανάγκη για ψυχαγωγία, ευχαρίστηση, κάθαρση, πραγματικότητα, σκοπιμότητα, τέχνη (ως μέσο έκφρασης, κοινωνικοποίησης, μορφή κοινωνικής συνείδησης, τρόπος διάδοσης ιστορίας και παράδοσης), φαντασίωση

Η τέχνη είναι μία από τις μορφές κοινωνικής συνείδησης και έκφρασης. Είναι ένα μέσο κατανόησης του φυσικού και του κοινωνικού κόσμου. Εκφράζει τη ζωή της φύσης και τη ζωή της κοινωνίας, δηλαδή την **πραγματικότητα**. Μία έκφραση όχι σε αυστηρή λογική, ούτε ανεξάρτητη ή χωρισμένη από τη γνώση, αλλά με αισθητικές μορφές που καλλιεργούν το αισθητικά ωραίο. Καλλιεργώντας ο άνθρωπος το αισθητικά ωραίο, μπορεί να βοηθήσει κατ' αρχήν τη ζωή του αλλά και την κοινωνία να αλλάξουν δίνοντάς τους μία άλλη αισθητική.

Στην εποχή μας η τέχνη δεν είναι πλέον προνόμιο μερικών ανθρώπων. Ευτυχώς όλο και περισσότεροι μπορούν και θέλουν να μάθουν από μικροί μουσική, ζωγραφική, χορό, να εκφραστούν καλλιτεχνικά, είτε ερασιτεχνικά είτε επαγγελματικά. Ο κάθε καλλιτέχνης μπορεί να βλέπει την ουσία της ζωής, το βασικό περιεχόμενο της κοινωνίας, γίνεται δηλαδή ένας **κριτής** της πραγματικότητας. Η προσοχή του είναι στραμμένη στους ανθρώπους και την πραγματικότητά τους, είναι **συμμέτοχος της αλλαγής και της εξέλιξης της κοινωνίας**.

Για να δούμε πόσο σημαντική είναι η τέχνη για τον άνθρωπο από τις πρώτες μέρες της ζωής του, θα πάρουμε ως παράδειγμα το νανούρισμα. Είναι μία μορφή τέχνης, από τη μια οι σίτοι και από την άλλη η μελωδία. Τραγουδάμε στο μωρό, για να κοιμηθεί και αυτό ησυχάζει. Είναι μία μορφή επικοινωνίας ανάμεσα στο μωρό και στους γονείς του. Το ίδιο συμβαίνει και με τα παραμύθια, τη λογοτεχνία. Τα παραμύθια που βοηθούν να απομακρυνθούν τα παιδιά από τη πραγματικότητα, και να μπουν σε ένα κόσμο φανταστικό. Τα παιδιά παρατηρούν τη συμπεριφορά των φανταστικών προσώπων και μαθαίνουν να αισθάνονται, να χαίρονται, να λυπούνται, να βλέπουν το κακό και το καλό. Όμως παράλληλα και σταδιακά καταλαβαίνουν τη διαφορά ανάμεσα στα πραγματικά

πρόσωπα και στα φανταστικά.

Την τέχνη την έχει ανάγκη ο άνθρωπος, για να εκφράσει αυτά που με τη γλώσσα δεν μπορεί. Η γλώσσα λειτουργεί περισσότερο ως μέσο συνεννόησης, ονοματίζει αντικείμενα, προσδιορίζει και περιγράφει συναισθήματα. Είναι ενδιαφέρον ότι οι άραβες μουσουλμάνοι έχουν πλούσιο λεξιλόγιο, για να περιγράψουν αντικείμενα, πρόσωπα, γιατί το Ισλάμ τους απαγορεύει να υμνήσουν το Θεό μέσω της ζωγραφικής, της γλυπτικής κι έτσι δεν μπορούν να έχουν άλλη διέξοδο, για να απεικονίσουν την έκφρασή τους, παρά μόνο το λόγο, τη γλώσσα.

Κάποιος θα μπορούσε εύκολα να παρατηρήσει ότι, η προφορική γλώσσα έχει το μειονέκτημα ότι δεν μπορεί να μείνει στην αιωνιότητα. Υπάρχει για μία στιγμή. **Το έργο τέχνης, είτε γλυπτό, είτε πίνακας, είτε μουσικό, είτε χορευτικό, είναι αιώνιο γιατί αποτελεί ένα δείγμα μίας ανθρώπινης κοινωνίας που έζησε πριν από εμάς.** Η αναγκαιότητα της τέχνης φαίνεται και από την ιστορία της. Συνεχώς ανακαλύπτονται μέσα στις σπηλιές ζωγραφιές που χάραζαν στις πέτρες οι άνθρωποι των σπηλαίων, απεικονίζοντας δραστηριότητες της καθημερινής τους ζωής. Σε αυτές τις ζωγραφιές προσπαθούσαν με διάφορα φυτικά υλικά να αποδώσουν διάφορα χρώματα. Αυτό αποδεικνύει ότι **μέσω της τέχνης ο άνθρωπος έρχεται σε μία ισορροπία με το περιβάλλον του, εφόσον μπορεί να εκφραστεί ελεύθερα.**

Υπάρχει μία **ανάγκη έκφρασης** από τον καλλιτέχνη αλλά και από το κοινό. Γιατί όμως το κοινό αισθάνεται ως ανάγκη την ύπαρξη της τέχνης; Γιατί έχει την ανάγκη να πηγαίνει στον κινηματογράφο, στις εκθέσεις, στο θέατρο, στα μουσεία, στις συναυλίες;

Από τη μία μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει η **ανάγκη για ψυχαγωγία**. Η τέχνη ηρεμεί, ξεκουράζει, διασκεδάζει. Μας αφήνει να **φαντασιώσουμε** ελεύθεροι. Να έρθουμε σε επαφή με κάτι που βρίσκεται πέρα από εμάς, να δούμε και να γνωρίσουμε αυτό που εμείς δεν μπορούμε για διάφορους λόγους να εκφράσουμε καλλιτεχνικά. Δεν μπορεί ο καθένας ό,τι βλέπει να το φαντάζεται σε πίνακα, κι ό,τι ακούει να το συνθέτει σε μελωδία.

Από την άλλη, υπάρχει επίσης μία **ανάγκη να γνωρίσουμε την έκφραση ενός άλλου ανθρώπου**, να τον γνωρίσουμε μέσω της φαντασίας του, από τον τρόπο που βλέπει, που ακούει την πραγματικότητα. Ψάχνουμε να γνωρίσουμε αυτό που ο καλλιτέχνης θέλει να μας δείξει, το νόημα που θέλει να μας μεταδώσει. Να πάρουμε αυτό το νόημα και να δώσουμε άλλη ώθηση στην

ζωή μας, να τη δούμε διαφορετικά. Αυτή είναι η συμμετοχή του καλλιτέχνη στις γενεές που υπάρχουν και που θα έρθουν. Αυτή όμως είναι και η απάντηση των ανθρώπων που δέχονται την τέχνη ως **μέσο κοινωνικοποίησης** και ως **τρόπο διάδοσης μίας ιστορίας και μίας παράδοσης**.

Η τέχνη ως μέσο έκφρασης προκαλεί **ευχαρίστηση** (γιατί μας απελευθερώνει τη σκέψη και τα συναισθήματα), **κάθαρση** και μία **αισθητική ικανοποίηση**. Είναι το μαγικό μέσο που χρησιμοποιούμε, για να υπερβούμε την πραγματικότητα. Η τέχνη μας προσφέρει τη μαγική σκέψη, τη διαφώτιση, τη δράση. Η διπλή αυτή ιδιότητα της τέχνης (από τη μία απεικόνιση της πραγματικότητας και από την άλλη ένα μέσο, για να ξεφύγουμε από αυτή την πραγματικότητα) κάνει την τέχνη μία **σκοπιμότητα**, μία μορφή κοινωνικής συνείδησης.

Οι καλλιτέχνες δείχνουν την ομορφιά, τις πανανθρώπινες αξίες, τη χαρά, την αρμονία, την αρετή αλλά και τη δειλία, την προδοσία, τη λύπη, τη δυσαρμονία, την παραφωνία... Η δημιουργία εικόνων, η σύνθεση μουσικής, η γλυπτική, ο χορός κι άλλες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης, είναι για τους καλλιτέχνες δραστηριότητες αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης.

Για παράδειγμα σε ένα παιδί κωφάλαλο, που δεν ακούει και δεν μιλάει, η δημιουργία εικόνων είναι ένα μέσο έκφρασης, όπως επίσης η δυνατή μουσική κι ένα ξύλινο πάτωμα δημιουργούν κάποιες δονήσεις που το βοηθούν στην έκφραση μέσω του χορού και της κίνησης του σώματος.

Στα τυφλά παιδιά, η αφή σε συνδυασμό με τη γνώση της κίνησης και την αισθητικότητά τους, έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μοναδικών καλλιτεχνικών έργων. Αισθάνονται την υφή του χαρτιού, ο πηλός έχει επιπλέον μία χαρακτηριστική μυρωδιά που τους θυμίζει κάποια πράγματα, ο μαρκαδόρος έχει διαφορετικό ήχο από την ξυλομπογιά και προκαλεί διαφορετικά συναισθήματα. Υπάρχει ανεπτυγμένη η σκέψη που εξαρτάται από όλες τις άλλες αισθήσεις πέρα από την όραση. Αυτό το καταλαβαίνουν εύκολα κι όσοι βλέπουν. Για παράδειγμα, ένα γλυπτό το κοιτάμε μέχρι να εξαντλήσουμε και να καταλάβουμε τους συνειρμούς που κάνουμε βλέποντάς το. Κλείνουμε τα μάτια κι αρχίζουμε να το περιεργαζόμαστε με τα χέρια, να το μυρίζουμε. Η αίσθηση που μας προκαλεί και οι συνειρμοί που γίνονται είναι τελείως διαφορετικοί από αυτούς της όρασης. Στους ανθρώπους που είναι πιο εξαρτημένοι από άλλους λόγω κάποιας φυσικής ή νοητικής ανεπάρκειας η χρήση της τέχνης δρα θεραπευτικά, μειώνοντας το στρες, δίνοντας τη δυνατότητα έκφρασης τραυματικών εμπειριών είτε μέσω της μίμησης, είτε μέσω της δημιουργίας.

Όλοι έχουμε την ανάγκη επικοινωνίας, να αφεθούμε ελεύθεροι στα συ-

ναισθήματά μας, να παλινδρομήσουμε, να μετουσιώσουμε τις εντάσεις μας σε φόρμες αισθητικές. Ενισχύουμε έτσι την αυτοεκτίμησή μας και την αυτοπεποίθησή μας. Η τέχνη βοηθά και τον καλλιτέχνη και το κοινό να ξεπεράσουν τα εκφραστικά όρια, να δημιουργήσουν μία αισθητική ταυτότητα, να γεμίσουν με μελωδία, κίνηση, ρυθμό, εικόνα κι έτσι να μπορούν να επικοινωνήσουν πιο ελεύθερα.

Ερωτήσεις

- 1. Με ποιο τρόπο μπορεί να θεωρηθεί η τέχνη μία μορφή επικοινωνίας με τον άλλο;*
- 2. Γιατί η τέχνη αποτελεί μέσο έκφρασης για τον ίδιο το δημιουργό;*
- 3. Ποιες μορφές τέχνης γνωρίζετε ότι υπάρχουν; Έχετε με κάποιες από αυτές ισχυρούς δεσμούς και εμπειρίες; Περιγράψτε σύντομα.*

Εργασίες

- 1. Ποια τέχνη σας εκφράζει περισσότερο και γιατί;*
- 2. Διαλέξτε ένα έργο από τη τέχνη που σας αρέσει περισσότερο και παρουσιάστε το προσπαθώντας να μιλήσετε για την ιστορική και κοινωνική αξία του και να εξηγήσετε το λόγο της επιλογής σας. Συγκρίνετε την επιλογή σας με αυτές των συμμαθητών σας. Τι θα μπορούσατε να σχολιάσετε;*

6.3 Μέσα μαζικής επικοινωνίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

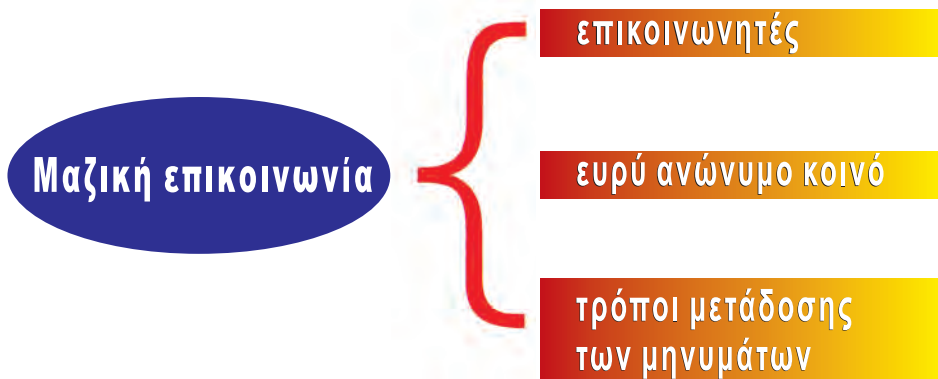
δέκτης,
ενημέρωση,
επικοινωνητής,
ευρύ κοινό,
θεματικά ΜΜΕ,
κανάλι
μετάδοσης μηνυμάτων,
μαζική επικοινωνία,
μήνυμα, πληροφορία,
πολυθεματικά ΜΜΕ,
πομπός,
προπαγάνδα

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας ή συντομογραφικά ΜΜΕ συνιστούν ένα σύνολο τεχνικών, διαμέσου των οποίων το ίδιο μήνυμα μεταδίδεται σε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων. Με άλλα λόγια τα ΜΜΕ αποτελούν κανάλια μετάδοσης (ο τύπος, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση) του ίδιου μηνύματος σε ένα ευρύ κοινό, δηλαδή στον οποιοδήποτε. Για παράδειγμα, ένα άρθρο μίας εφημερίδας αναπαράγεται τόσες φορές όσα και τα αντίτυπα της συγκεκριμένης εφημερίδας, και αναφέρεται σε ένα κοινό τοπικό περιφερειακό, εθνικό, ευρωπαϊκό ή παγκόσμιο ανάλογα με το αν η εφημερίδα αυτή κυκλοφορεί σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό ή παγκόσμιο επίπεδο.

Τα ΜΜΕ είναι ισχυρά μέσα πληροφόρησης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας, τα οποία μπορούν να επηρεάσουν σε διαφορετικούς βαθμούς τη νοοτροπία μας, τις συμπεριφορές μας, τα ήθη μας, τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας και το περιβάλλον μας (οικογενειακό και ευρύτερα κοινωνικό). Ειδικά η τηλεόραση, είναι το μέσο με τη μεγαλύτερη απήχηση στο ευρύ κοινό. Ενώ το 1987, το ποσοστό των ελληνικών νοικοκυριών με τηλεόραση ήταν το 73,8% του συνόλου των νοικοκυριών, το ποσοστό αυτό αυξήθηκε το 1995 στο 92,8%. Επίσης η μέση ημερήσια τηλεθέαση, από δύο ώρες και είκοσι πέντε λεπτά το 1990, αυξήθηκε σε τρεις ώρες και πενήντα οκτώ λεπτά το 1996.

Υπάρχει συνήθως μία σύγχυση ανάμεσα στους όρους «ΜΜΕ» και «μαζική επικοινωνία», «επικοινωνία» και «πληροφορία», καθώς και ανάμεσα στους όρους «επικοινωνία» και «ενημέρωση». Όσον αφορά το πρώτο ζευγάρι όρων, **η μαζική επικοινωνία σημαίνει μία κοινωνική διαδικασία η οποία πραγματοποιείται διαμέσου των ΜΜΕ.** Τα ΜΜΕ δεν είναι παρά τα απαραίτητα εργαλεία για την πραγματοποίηση αυτής της διαδικασίας. Η διαδικασία της μαζικής επικοινωνίας περιλαμβάνει τα **άτομα που συλλέγουν τα δεδομένα, τα επεξεργάζονται και τα διοχετεύουν στο ευρύ κοινό:** δηλαδή τους επικοινωνητές. Περιλαμβάνει επίσης το ευρύ

ανώνυμο κοινό που είναι ο δέκτης μηνυμάτων, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους μεταδίδονται τα μηνύματα, για παράδειγμα, σε ορισμένα κανάλια της ελληνικής τηλεόρασης διαφημίζεται το βραδινό δελτίο ειδήσεων. Παρουσιάζονται δηλαδή αρκετά νωρίτερα από την έναρξη του δελτίου, οι «καυτές» ειδήσεις που θα ακολουθήσουν μετά από κάποιο σήριαλ ή εκπομπή μεγάλης τηλεθέασης. Αναγγέλλονται επίσης και οι πρωταγωνιστές του δελτίου ειδήσεων, δηλαδή οι εκφωνητές. Δεν έχει λοιπόν παρά να αρχίσει το θέαμα.

Δεν πρέπει επίσης να συγχέουμε την πληροφορία με την επικοινωνία. **Η έννοια της πληροφορίας καλύπτει ένα σύνολο δεδομένων τα οποία έχουν ταξινομηθεί και επεξεργαστεί.** Η πληροφορία είναι λοιπόν ένα σύνολο δομημένων στοιχείων, τα οποία αποτελούν τα συστατικά στοιχεία ενός μηνύματος.

Η διαδικασία της επικοινωνίας.

Η επικοινωνία είναι μία διαδικασία με την οποία μεταφέρεται μία πληροφορία ως μήνυμα. Η έννοια της επικοινωνίας περιλαμβάνει τη σχέση πομπού και δέκτη μηνυμάτων, καθώς και το περιβάλλον (κοινωνικό, οικονομικό, πολιτισμικό) στο οποίο ανήκουν.

Επίσης **ενημέρωση είναι η μετάδοση, η διάχυση πληροφοριών - μηνυμάτων στο ευρύ κοινό.** Δεν μπορεί να υπάρξει ενημέρωση παρά μέσα από μία διαδικασία επικοινωνίας όπως αυτή ορίστηκε προηγουμένως.

Τα ΜΜΕ (ή πομποί μηνυμάτων), οι δέκτες μηνυμάτων και το περιβάλλον, είναι βασικοί συντελεστές της επικοινωνιακής διαδικασίας. Όλα τα μηνύματα έρχονται από τον ίδιο πόλο, το ίδιο κέντρο: τον πομπό, σύμφωνα με την αρχή ότι όλος ο κόσμος διαποτίζεται συγχρόνως από το ίδιο μήνυμα.

Το ερώτημα που τίθεται είναι: **«ποιος λέει τι, μέσω ποιου μέσου,**

Επικοινωνία - Ενημέρωση - Πληροφορία

σε ποιον και με ποιες επιπτώσεις» Οποιαδήποτε απάντηση σε αυτό το ερώτημα τονίζει την επιρροή που μπορεί να ασκήσει ο επικοινωνητής στους λήπτες μηνυμάτων. Πρόκειται για μία φόρμουλα, που προτάθηκε και χρησιμοποιείται για τη μελέτη φαινομένων προπαγάνδας και η οποία θεωρεί ότι ο δέκτης δεν είναι ένα άτομο άβουλο και σε κατάσταση ύπνωσης, αλλά ότι έχει μία παθητική στάση απέναντι στα μηνύματα που τον βομβαρδίζουν.

Όμως, το περιβάλλον επιδρά καταλυτικά στη σχέση πομπού - δέκτη. Ο δέκτης είναι μέλος μίας ή περισσότερων ομάδων, μίας συγκεκριμένης κοινωνί-

ας, μίας κουλτούρας κτλ. Όλα αυτά τα στοιχεία της προσωπικότητάς του, καθώς και οι εμπειρίες του και η τωρινή του ζωή, παρεμβαίνουν στον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνει την πληροφόρηση των ΜΜΕ. Σε αυτήν την περίπτωση, **ο δέκτης δεν έχει μία αντίδραση παθητική, αλλά εισχωρεί σε μία σχέση αλληλεπίδρασης με τον πομπό. Ο καθένας από τους δυο ερμηνεύει τη συμπεριφορά του άλλου, σχηματίζει δηλαδή μία ιδέα για τους στόχους, τα μέσα και τις επιβολές που μπορεί να υφίσταται ο άλλος. Έτσι και οι δύο ενεργούν με βάση τις ερμηνείες που ο ένας έχει πλάσει για τον άλλο.**

Το μήνυμα συνίσταται σε ένα σύνολο σημείων (λέξεων, εικόνων, μουσικής, ή συνδυασμό αυτών). Ο λήπτης ερμηνεύει αυτά τα σημεία, εφευρίσκει δηλαδή νόημα στην πληροφόρηση που προσλαμβάνει. Το ίδιο μήνυμα παίρνει διαφορετικό νόημα από κάθε δέκτη, ανάλογα με την προσωπικότητά του και την αντίληψη που έχει διαμορφώσει για τον γύρω του κόσμο. Η **σημασία** λοιπόν ενός **μηνύματος - πληροφορίας** που στέλνει ένας πομπός, για παράδειγμα τα ΜΜΕ, **μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με τον τρόπο που προσλαμβάνεται από το δέκτη.**

Δίχως δέκτη που να ακούει, να βλέπει, να αντιλαμβάνεται και τελικά να ερμηνεύει ένα σύνολο δομημένων πληροφοριών που προσλαμβάνει, δεν υπάρχει επικοινωνία. Γιατί η πληροφορία δεν υπάρχει παρά σε σχέση με αυτόν που τη δέχεται, και που την προσλαμβάνει. **Μία πληροφορία δεν έχει αξία παρά αν αναφέρεται σε κάτι που μέχρι πριν αγνοούσαμε.**

Η κατανόηση του δέκτη πηγάζει πέρα από το περιεχόμενο του μηνύματος που προσλαμβάνει. Περιλαμβάνει επίσης, τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται τις προθέσεις του πομπού (ή την έλλειψη προθέσεων), τις δικές του προθέσεις, τη δεδομένη κατάσταση κτλ.

Ο δέκτης ξαναδημιουργεί το προσλαμβανόμενο μήνυμα, χρωματίζοντάς το με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, με τις εμπειρίες και την τωρινή κατάστασή του. Έτσι για παράδειγμα γίνεται και κατά την ανάγνωση ενός βιβλίου. Κάθε αναγνώστης ενθουσιάζεται από διαφορετικές λέξεις, εικόνες, σκηνές, χαρακτήρες του έργου, το αντιλαμβάνεται και το ερμηνεύει διαφορετικά από τους άλλους. Ο αναγνώστης παίζει έναν ενεργό ρόλο, ξαναφτιάχνοντας το κείμενο. Η ανάγνωση λοιπόν είναι μία μορφή «επανασυγγραφής».

Νέες τάσεις στα ΜΜΕ

Η εξέλιξη στον χώρο των ΜΜΕ, σημαίνει ότι **οι πηγές εκπομπής**

μηνυμάτων πολλαπλασιάζονται και διαφοροποιούνται διαρκώς όπως και εξειδικεύονται θεματικά. Αυτή η τάση έχει ως αποτέλεσμα, το κομμάτισμα του κοινού σε πολλά μέρη, δηλαδή σε ένα μεγάλο αριθμό επιμέρους «κοινών» με εξειδικευμένα ενδιαφέροντα. Διευρύνεται με αυτό τον τρόπο, η κλίμακα των επιλογών που μπορούν να προσφέρονται στο κοινό από τα ΜΜΕ. Έτσι, θα είναι χωρίς σημασία να μιλάμε σε λίγα χρόνια για ΜΜΕ και για ευρύ κοινό. Θα μπορούμε να μιλούμε για **Θεματικά Μέσα Επικοινωνίας** και για μία **πληθώρα κοινών** περισσότερο ή λιγότερο καθορισμένων.

Τα **πολυθεματικά ΜΜΕ** αναφέρονται στο ευρύ ανώνυμο κοινό. Αυτό το κοινό αποτελείται από μία πληθώρα ατόμων και ομάδων, των οποίων οι διαφορές (οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές κτλ.) δεν υπεισέρχονται στη συγκρότησή του.

Οι σύγχρονες μαζικές κοινωνίες υψώνουν ως λάβαρο την αξία του **ατομικισμού**. Οι κοινωνικοί δεσμοί, είτε μέσα στην οικογένεια, είτε μέσα σε μία επαγγελματική κατηγορία, μέσα σε μία θρησκευτική ή πολιτική κοινότητα, διατρέχουν τον κίνδυνο αποδυνάμωσης. Δεν ανήκουμε πλέον σε μία κοινωνία της οποίας τα μέλη καθορίζονται κι έτσι διακρίνονται κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά, αλλά σε μία κοινωνία όπου τα άτομα διεκδικούν το δικαίωμα της ελευθερίας να αυτοπροσδιορίζονται.

Τα άτομα λειτουργούν σε ένα κλειστό δίκτυο κοινωνικών σχέσεων με βάση το προσωπικό τους συμφέρον, αδιαφορώντας για τους άλλους. Τα **Θεματικά ΜΜΕ** τονίζουν και ενδυναμώνουν το ρεύμα του ατομικισμού: είναι πολύ πιο εύκολο, κι ίσως πιο προσοδοφόρο, να ικανοποιηθούν οι ιδιαίτερες ανάγκες ενός συγκεκριμένου κοινού, από ό,τι μία πληθώρα αντικρουόμενων και απροσδιορίσιτων αναγκών. Η κατηγορία του **ευρύ κοινού** έχει «γενικές» ανάγκες, εκείνη του **συγκεκριμένου κοινού** χαρακτηρίζεται από εύκολα προσδιορίσιμες ανάγκες, γι' αυτό και μπορούν να μπουν χωρίς δυσκολίες στο στόχαστρο των ΜΜΕ.

Στην ιστορία των πολυθεματικών ΜΜΕ το άτομο αναδιπλώνεται τόσο περισσότερο στον εαυτό του, όσο η πυκνότητα των μηνυμάτων που τον βομβαρδίζουν μεγαλώνει: θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα ΜΜΕ δεν λειτουργούν ως συντελεστές ενδυνάμωσης της αλληλεγγύης ανάμεσα στα άτομα, αλλά της μοναξιάς τους, δηλαδή της αλλοτρίωσής τους. Τα Θεματικά ΜΜΕ οργανώνουν αυτή τη μοναξιά του ατόμου. Μπορούμε να επιλέγουμε τη θεματική πληροφόρησή μας, αγνοώντας ίσως κάθε άλλου είδους ενημέρωση, όχι μέσα από γενικά κανάλια μετάδοσης μηνυμάτων, αλλά μέσα από εξειδικευμένα ΜΜΕ. Το άτομο απομονώνεται σε αυτό που το ενδιαφέρει, που του είναι χρήσιμο, που έχει ανάγκη.

Το άτομο περιορίζεται στην ατομικότητά του. Όμως, το άτομο μπορεί να έχει πρόσβαση σε εξειδικευμένες πληροφορίες, σε ελάχιστο χρονικό διάστημα (για παράδειγμα μέσω του διαδικτύου), κάτι που του δίνει τη δυνατότητα να πλουτίσει τις γνώσεις του σε μια πληθώρα θεμάτων που το ενδιαφέρουν.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι τα ΜΜΕ;
2. Ποια είναι η σχέση ΜΜΕ και μαζικής επικοινωνίας;
3. Ποια είναι η σχέση επικοινωνίας και πληροφορίας;
4. Πώς συντελείται η διαδικασία της επικοινωνίας
 - α. από την πλευρά του πομπού;
 - β. από την πλευρά του δέκτη;
5. Ποιες είναι οι νέες τάσεις στα ΜΜΕ;

Εργασίες

1. «Η τηλεόραση μας λέει αυτό που δεν χρειάζεται να σκεφτούμε», «η τηλεόραση μας λέει σε τι χρειάζεται να σκεφτούμε», «η τηλεόραση μας υποδεικνύει πώς να σκεφτούμε». Σχολιάστε αυτές τις προτάσεις. Συζήτηση στην τάξη.
2. Χωριστείτε στην τάξη σας σε τρεις υποομάδες. Κάθε υποομάδα αναλαμβάνει να ερευνήσει και να καταγράψει τα Θεματικά ελληνικά ΜΜΕ και ειδικότερα:
 - α. Εξειδικευμένος τύπος, εφημερίδες, περιοδικά.
 - β. Ραδιόφωνο.
 - γ. Τηλεόραση.Ποια είναι τα εξειδικευμένα θεματικά πεδία τα οποία κάθε κατηγορία από τις παραπάνω συμπεριλαμβάνει και ποιες ιδιαίτερες ανάγκες κοινού καλύπτουν; Τα στοιχεία της έρευνας να παρουσιαστούν στην τάξη.

6.4 Επικοινωνία μέσω σύγχρονης τεχνολογίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

ανάγκη για πληροφορία,
ανάγκη επικοινωνίας,
εικονική κοινότητα,
εικονική πραγματικότητα,
ηλεκτρονική επικοινωνία,
κυβερνοχώρος,
Νέες Τεχνολογίες
Πληροφορίας
και Επικοινωνίας,
ομάδες συζήτησης,
προσομοίωση,
ταχύτητα,
τηλεματική

Λέγοντας σύγχρονη τεχνολογία, αναφερόμαστε στο σύνολο των τεχνικών αντικειμένων, σχετικών με τις **Νέες Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας** (ΝΤΠΕ): δορυφόρους, κινητό τηλέφωνο, ηλεκτρονικό υπολογιστή (Η/Υ) κτλ. Βασικές κοινωνικές δραστηριότητες τείνουν να γίνουν «τηλέ»: τηλέ-εργασία, τηλέ-εκπαίδευση, τηλέ-αγορά, τηλέ-επικοινωνία.

Η σύγκλιση των τεχνικών της τηλεπικοινωνίας και των τεχνικών της πληροφορικής οδήγησε στην τηλεματική. **Η τηλεματική είναι ένα μέσο που επιτρέπει στο άτομο να έχει πρόσβαση από απόσταση σε πληροφορίες, τόσο προσωπικές (ενημέρωση του τραπεζικού του λογαρια-**

σμού), όσο και μαζικές (χρηματιστήριο, τηλεματική εφημερίδα, τράπεζα δεδομένων).

Με τη βοήθεια ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή και μίας πρίζας τηλεφώνου, μπορούμε να συνδεθούμε με το διαδίκτυο (internet), με το δίκτυο των δικτύων. Μπορούμε να περιπλανηθούμε με ή χωρίς σκοπό στον **κυβερνοχώρο** του διαδικτύου, δηλαδή σε ένα **χώρο ηλεκτρονικό και άυλο**. Αυτός ο χώρος **προσομοιάζει** σε έναν πραγματικό χώρο. Χρησιμοποιώντας τεχνικά μέσα, για να επικοινωνήσουμε από απόσταση με ένα ή περισσότερα άτομα, δημιουργούμε την εντύπωση μίας πραγματικότητας, δηλαδή μία **εικονική πραγματικότητα**. Όπως οι αστροναύτες, οι οποίοι επειδή εκπαιδεύονται σε συνθήκες έλλειψης βαρύτητας, έχουν την εντύπωση ότι είναι σε μία κατάσταση έλλειψης βαρύτητας. Οι τεχνικές συνθήκες που δημιουργούνται μέσα σε ένα ερευνητικό εργαστήριο στη Γη, μοιάζουν με αυτές που πραγματικά υπάρχουν στο διάστημα. Κατασκευάζεται δηλαδή μία εικονική πραγματικότητα. Οι αστροναύτες βιώνουν αυτήν την πραγματικότητα (συνθήκες προσομοίωσης), έχοντας την εντύπωση ότι είναι αληθινή.

Οι ΝΤΠΕ, και κυρίως τα δίκτυα αλληλοσυνδεόμενων Η/Υ δίνουν τη δυνατότητα αποθήκευσης, επεξεργασίας και μετάδοσης ενός πολύ μεγάλου αριθμού δεδομένων. Τα δίκτυα πληροφορικής τρέφουν την εικόνα μίας διεθνούς κοινότητας, που βασίζεται στη γενικευμένη επικοινωνία και ανταλλαγή πληρο-

φοριών και γνώσης. Αυτό υπονοεί εξάλλου κι ο όρος «παγκόσμιο χωριό», που χρησιμοποιείται ήδη από το 1969. Το ίδιο μαρτυρά και η σύσταση των εικονικών κοινοτήτων.

Μία εικονική κοινότητα είναι ένα σύνολο ατόμων με κοινά ενδιαφέροντα, τα οποία επικοινωνούν μεταξύ τους με ηλεκτρονικό τρόπο. Η ηλεκτρονική επικοινωνία πραγματοποιείται σε έναν ηλεκτρονικό χώρο ή κυβερνοχώρο, χρησιμοποιώντας κείμενο, εικόνα, ήχο. Όπως ένα άτομο και μία μικρή ομάδα, το ίδιο και μία εικονική ομάδα δίνει νόημα στην πληροφορία. Ένα άτομο σε ανοιχτή γραμμή επικοινωνίας είναι μέρος ενός **εικονικού περιβάλλοντος**: έχει μία διαφορετική αντίληψη του χώρου, του χρόνου, της ομιλίας. Κατά συνέπεια αυτό το άτομο προσδίδει σημασίες στα μηνύματα που προσλαμβάνει σε συνάρτηση, όχι μόνο της προγενέστερης ζωής του, αλλά και της εικονικής του κατάστασης.

Η επικοινωνία ανάμεσα σε δύο άτομα, που βρίσκονται στον ίδιο χώρο για κάποιο χρονικό διάστημα, είναι μία **επικοινωνία του εδώ και τώρα**. Η επικοινωνία μέσω δικτύων είναι μία **επικοινωνία του τώρα**. Στον κυβερνοχώρο επικοινωνούμε από απόσταση και στιγμιαία. Όμως **ο ηλεκτρονικός χώρος είναι ο τόπος του πουθενά, δεν υπάρχει παρά μόνο εικονικά**. Η φυσική μας παρουσία μέσα σε αυτόν δεν νοείται, από τη στιγμή που η επικοινωνία μας με τους άλλους συνίσταται σε ένα σύνολο στιγμιαίων αλληλεπιδράσεων από απόσταση.

Η επικοινωνία ανάμεσα στα άτομα μέσω δικτύων δεν είναι μία διαδικασία που οδηγεί στην κοινοποίηση πληροφοριών. Είναι αντίθετα ένα σύνολο στιγμιαίων ανταλλαγών πληροφοριών από απόσταση. Κάθε άτομο μεταδίδει στους άλλους πληροφορίες στιγμιαία και από απόσταση. Εκείνο που έχει σημασία, δεν είναι πλέον η αρχή της επικοινωνίας, μήτε η πορεία της, αλλά η άφιξή της, η κατάληξη των δεδομένων, των μηνυμάτων, των πληροφοριών.

Επίσης, **η μετάδοση των πληροφοριών συντελείται με πολύ γρήγορες ταχύτητες, κάτι που έχει ως συνέπεια την πλήρη αποδυνάμωση της αντίληψής μας για την πραγματικότητα**. Δεν αντιλαμβανόμαστε τη διαδικασία μίας επικοινωνίας που καταλήγει στην εμφάνιση μίας πληροφορίας. Όλα γίνονται για μας γκρίζα, ακριβώς όπως ένας πολύχρωμος παιδικός μύλος ο οποίος, όταν γυρίζει πολύ γρήγορα, αποκτά ένα γκρίζο χρώμα.

Η επικοινωνία βρίσκεται στη βάση της ανθρώπινης δράσης. Πέρα όμως από την ανάγκη της επικοινωνίας, η οποία είναι ανεξάντλητη, τα άτομα διακρίνονται κι από μία **ανάγκη για πληροφορία**. «Δεν μπορούμε να μην επικοινωνούμε».

Η ανάγκη - υποχρέωση είναι μία ανάγκη η ικανοποίηση

της οποίας επιτρέπει στο άτομο να εξασφαλίζει τη φυσική του ύπαρξη, όπως και να ανήκει σε μία ή περισσότερες κοινωνικές ομάδες, αν όχι στο σύνολο της κοινωνίας. Από την άλλη μεριά, η ανάγκη - προσδοκία δεν αντιστοιχεί σε μέριμνες επιβίωσης, αλλά είναι συνδεδεμένη με τις ελπίδες που έχουν τα άτομα να καλυτερεύσουν την ποιότητα ζωής τους και τις κοινωνικοοικονομικές τους συνθήκες. Τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα επιτρέπουν στα άτομα να επικοινωνούν με άλλα άτομα ή ομάδες, μέσα από τη συγκρότηση ομάδων συζήτησης ή **newsgroups**. Μέσα σε αυτές τις ομάδες, το άτομο ανταλλάσσει απόψεις ή πληροφορίες με άλλα άτομα για ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος.

Η ανάγκη για πληροφορία είναι σε μεγάλο βαθμό μία ανάγκη - υποχρέωση, γιατί είναι αδύνατο να ζήσουμε χωρίς έναν ελάχιστο όγκο πληροφοριών που να αφορούν την κοινωνική ζωή: πληροφορίες σχετικές με τις δημόσιες υπηρεσίες, με την οδική σηματοδότηση, με τη σύγχρονη τεχνολογία κτλ. Είναι επίσης μία ανάγκη - προσδοκία, γιατί επιτρέπει στα άτομα να αυξήσουν το βιοτικό και το κοινωνικό τους επίπεδο ως χρήστες ενός δικτύου τηλεπικοινωνίας.

Ερωτήσεις

1. Τι είναι η τηλεματική;
2. Πώς επικοινωνούμε μέσα από τα δίκτυα της πληροφορικής;
3. Τι σημαίνει η ανάγκη για πληροφορία;

Εργασίες

1. «Η ηλεκτρονική προσωπικότητά μας είναι μία μορφή απουσίας του εαυτού μας». Συζητήστε στην τάξη τι μπορεί να σημαίνει αυτή η πρόταση. Δικαιολογήστε.
2. Τα νέα μέσα επικοινωνίας μπορεί να θεωρηθούν ως ένας παράγοντας βελτίωσης της διαπροσωπικής επικοινωνίας; Χρησιμοποιήστε τα παραδείγματα του κινητού τηλεφώνου, της τηλεομοιοτυπίας (fax) και του Η/Υ. Στη συνέχεια, εξετάστε την περίπτωση που τα νέα μέσα επικοινωνίας μπορεί να έχουν επιπτώσεις - αλλαγές με αρνητικές συνέπειες για το άτομο. Για παράδειγμα, το κινητό τηλέφωνο μεταφέρει τον ιδιωτικό χώρο στο δημόσιο, επιτρέποντας την παρείσφρηση της περιέργειας και της αδιακρισίας, δηλαδή της παρέμβασης των άλλων στην ιδιωτική ζωή των ατόμων. Μπορείτε να εντοπίσετε άλλα τέτοιου είδους παραδείγματα από τη χρήση των νέων μέσων επικοινωνίας; Συζήτηση στην τάξη.

6.5 Ειδικοί τρόποι επικοινωνίας

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

**ακουστική βιβλιοθήκη,
ανάγλυφο αλφάβητο,
δακτυλικό αλφάβητο,
κορακίστικα,
μερική τύφλωση,
Μπράιγ,
νοηματική γλώσσα,
ολική τύφλωση,
οπτική εμπειρία,
οπτική επικοινωνία,
σήματα Μορς,
σήματα τροχαίας,
χειλική ανάγνωση**

Συνήθως όταν μιλάμε για επικοινωνία έχουμε στο νου μας τη μετάδοση ενός μηνύματος από έναν πομπό σε ένα δέκτη. Ανεξάρτητα από το μέσο μετάδοσης του μηνύματος που χρησιμοποιείται, η βάση είναι η γλώσσα, ο λόγος (ειδικά αυτό φαίνεται, όταν επικοινωνούμε με κάποιον πρόσωπο με πρόσωπο και χρησιμοποιούμε κατά βάση το λόγο).

Τι γίνεται όμως στην περίπτωση που εξαιτίας πραγματικών πρακτικών παραγόντων αυτός ο λόγος, η λεκτική επικοινωνία δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί με τη συμβατική της έννοια; Σε αυτήν την ενότητα ερχόμαστε να διερευνήσουμε ειδικούς τρόπους επικοινωνίας οι οποίοι αναφέρονται: στην περίπτωση ατόμων με ειδικές ανάγκες και στην περίπτωση που έχουμε κωδικοποιημένο λόγο.

1. Γλώσσα κωφαλάλων

Κωφάλαλα θεωρούνται τα άτομα που πάσχουν από βαριάς μορφής κώφωση και κατά συνέπεια από φοβερή δυσκολία ή παντελή αδυναμία έκφρασης με λέξεις. Προκειμένου να επικοινωνήσουν, αυτά τα άτομα καταφεύγουν στη μη λεκτική επικοινωνία, στην **οπτική επικοινωνία**. Είδαμε πόσο σημαντικό ρόλο παίζει στην επικοινωνία το βλέμμα, η στάση του σώματος, οι κινήσεις. Αυτό εκμεταλλεύτηκαν για τη δημιουργία του **δακτυλικού αλφάβητου** και της νοηματικής γλώσσας.

Η **νοηματική** είναι μία **γλώσσα** όπως όλες οι άλλες και μπορεί να μαθευτεί ως τέτοια. Στην αρχή χρειάζεται η κατανόηση της προέλευσης των νοημάτων, ώστε να επιτευχθεί η σκέψη σε νοηματική μορφή. Μπορούμε να την παρομοιάσουμε με τη μουσική. Ένας μουσικοσυνθέτης δεν σκέφτεται με λέξεις όταν συνθέτει αλλά με νότες, συγχορδίες και μελωδίες. Έτσι και η νοηματική είναι μία γλώσσα εικόνων και νοημάτων.

Η γλώσσα αυτή είτε αποτελείται από **νοήματα** που εκφράζουν αντικείμε-

Ελληνικό δακτυλικό αλφάβητο

να, έννοιες, είτε από **αλφάβητο** το οποίο χρησιμοποιείται, για να «γράφονται» οι λέξεις που δεν δίνονται με νόημα. Κάθε γλώσσα έχει το δικό της δακτυλικό αλφάβητο, άλλο έχουν οι άγγλοι, άλλο οι γάλλοι κοκ. Εκτός από τα γράμματα, η διαφορά επίσης βρίσκεται στο αν χρησιμοποιούνται το ένα ή και τα δύο χέρια.

Επειδή πολλά από αυτά τα άτομα δεν είναι τελείως κωφά, είναι χρησιμότερο, ενώ γίνεται χρήση της νοηματικής γλώσσας, παράλληλα να μιλάμε κανονικά και αργά, ώστε να τους βοηθάμε να αντιλαμβάνονται και τις κινήσεις των χειλιών, σε συνδυασμό με τις κινήσεις του νεύματος (**χειλική ανάγνωση ή χειλιανάγνωση**).

2. Γραφή τυφλών

Τυφλά είναι τα άτομα που στερούνται την όρασή τους. Ένα άτομο μπορεί να έχει μερική ή ολική τύφλωση. Μπορεί κάποιος να γεννηθήκε τυφλός, οπότε του μεταδίδουμε όλα όσα βλέπουμε, προσπαθούμε να του περιγράψουμε τα χρώματα, τον ήλιο, το φεγγάρι, τη φύση, τα αντικείμενα. Υπάρχουν όμως και άτομα τυφλά που τυφλώθηκαν αργότερα (είτε σταδιακά είτε μετά από κάποιο ατύχημα) και έτσι έχουν ήδη αποκτήσει μία **οπτική εμπειρία** του κόσμου. Σε αυτούς τους ανθρώπους διηγούμαστε αυτά που θα τους επιτρέψουν να φαντασιώνουν με βάση αυτά που ήδη έχουν γνωρίσει.

Τα τυφλά άτομα έχουν την ικανότητα έκφρασης μέσω της λεκτικής επικοινωνίας, μέσω του λόγου. Αν μεν πρόκειται για τύφλωση που ήρθε μεταγενέστερα, τότε το άτομο έχει ήδη εμπειρίες οπτικές, οι λέξεις έχουν άλλο νόημα. Ένα άτομο εκ γενετής τυφλό αντιλαμβάνεται διαφορετικά τις λέξεις. Είναι εύκολο να μάθει τη λέξη πράσινο, όμως δεν θα καταλάβει την αντίθεση με το κόκκινο ή το άσπρο ως χρώματα. Ξέρει ότι ο ήλιος ανατέλλει και δύει αλλά δεν έχει δει τη διαφορά ανάμεσα στην ανατολή και τη δύση.

Χάρη στον **Μπράιγ** και στη γραφή που επινόησε, μπορούν και διαβάσουν βιβλία, διαβάζουν κάρτες ανάγλυφους, ανάγλυφα σχήματα που παριστάνουν αντικείμενα καθημερινής χρήσης, κτίρια, λουλούδια, ζώα κτλ.

Ο Μπράιγ, δάσκαλος τυφλών (1809-1852) έμεινε τυφλός, όταν ήταν 3 χρονών. Εργάστηκε ως καθηγητής στον Οίκο Τυφλών στο Παρίσι όπου και έμαθε μουσική.

Το αλφάβητο του Μπράιγ.

Όντας καθηγητής, ανακάλυψε ένα σύστημα γραφής που επιτρέπει στα τυφλά άτομα να διαβάζουν. Σε αυτό το αλφάβητο, τα γράμματα αποτελούνται από τελείες που προεξέχουν στο χαρτί σε διάφορους συνδυασμούς. Η ανάγνωση γίνεται με την αφή. Με αυτόν τον τρόπο μπόρεσαν και γράφτηκαν λογοτεχνικά βιβλία, βιβλία μουσικής και όλα όσα είδαμε πιο πάνω.

Φτιάχνοντας τους **ανάγλυφους** χάρτες περιοχών, τις ανάγλυφες φωτογραφίες κτιρίων, μπορούν τα τυφλά άτομα να αναγνωρίσουν την πόλη που ζουν σε σχέση με κάποια άλλη πόλη.

Τα τυφλά άτομα σταδιακά μαθαίνουν να καλλιεργούν και τις άλλες αισθήσεις τους, αφού η όραση δεν τους βοηθά. Έτσι, αναγνωρίζουν τον κόσμο από τις μυρωδιές του. Η όσφρηση δηλαδή γίνεται ένας ακόμη τρόπος επικοινωνίας όπως η αφή. Όπως για παράδειγμα η διαφορά οσμής ανάμεσα στα τριαντάφυλλα και στα γαρύφαλλα. Σε αυτήν την περίπτωση, η αφή σε συνδυασμό με την όσφρηση επιτρέπουν στα άτομα να φτιάξουν τη δική τους εικόνα. Επίσης ο ρόλος της ακοής είναι σημαντικός. Έτσι, ένας τρόπος εκπαίδευσης όπως και ενημέρωσης για τα τυφλά άτομα είναι η **Ακουστική Βιβλιοθήκη**, τα βιβλία γραμμένα σε κασέτες ήχου.

3. Κωδικοποιημένη μορφή επικοινωνίας

Όταν χρησιμοποιούμε λέξεις προφορικές ή γραπτές με την μορφή κώδικα, τότε μιλάμε για μία κωδικοποιημένη μορφή επικοινωνίας.

Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η **γραφή Μορς**. Ο Σαμουήλ Φίνλεϊ Μορς (1791-1872) ήταν αμερικανός ζωγράφος και εφευρέτης, ιδρυτής και πρόεδρος της Εθνικής Ακαδημίας Ιχνογραφίας. Παρατήρησε τα ηλεκτρομαγνητικά

A ..	H	N --	T -
B ...	Θ ----	Ξ ----	Υ ----
Γ ---	I ..	O ---	Φ ----
Δ ---	K ---	Π ----	Χ ----
E .	Λ	P ...	Ψ ----
Z ----	M --	Σ ...	Ω ---

Τα σήματα Μορς.

φαινόμενα, τα μελέτησε κι αργότερα επέδειξε τον ηλεκτρικό τηλεγράφο. **Τα μηνύματά του δίνονται σε ένα ιδιαίτερο ακουστικό αλφάβητο με συντόμους και μακριούς ήχους.** Οπτικά αυτοί οι ήχοι μπορούν να αναπαρασταθούν οι μεν σύντομοι με τελείες και οι δε μακριοί με παύλες.

Μπορούμε έτσι να κωδικοποιήσουμε και οπτικά και ηχητικά χρησιμοποιώντας για παράδειγμα μία σφυρίχτρα. Με πολύ σύντομο σφύριγμα συμβολίζουμε την τελεία και με πιο μακρύ την παύλα.

Αυτή η κωδικοποίηση βοήθησε τους ανθρώπους να επικοινωνήσουν γρήγορα και αποτελεσματικά (για παράδειγμα οι ναυτικοί χρησιμοποιούσαν τα σήματα Μορς για να επικοινωνήσουν μέχρι και τα τέλη του 1998, οπότε εδραιώθηκε η δορυφορική επικοινωνία).

Μία άλλη μορφή κωδικοποιημένης επικοινωνίας είναι τα **σήματα της τροχαίας**. Αν αρχίσουν τα μαθήματα κυκλοφοριακής αγωγής από την παιδική ηλικία έχουμε καλύτερα αποτελέσματα όσον αφορά τη συμμόρφωσή μας στον κώδικα οδικής κυκλοφορίας και λιγότερα ατυχήματα.

Τα σήματα της κυκλοφορίας είναι ένας κώδικας στον οποίο όλοι συμμορφωνόμαστε (όπως για παράδειγμα στα φανάρια), για το καλό των άλλων και το δικό μας.

Μπορούμε επίσης να αναφερθούμε και σε άτυπες ή ασυνήθιστα κωδικοποιημένες μορφές επικοινωνίας όπως είναι τα «κορακίστικα», η συνθηματική γλώσσα που χρησιμοποιείται στο σχολείο, η επικοινωνία των μωρών μεταξύ τους ή των μωρών με τη μητέρα τους κτλ.

Ερωτήσεις

1. Πώς ονομάζεται η γλώσσα που χρησιμοποιούν τα κωφάλαλα άτομα; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της;
2. Τι γραφή χρησιμοποιούν τα τυφλά άτομα και ποια είναι τα χαρακτηριστικά της;
3. Τι είναι η κωδικοποιημένη επικοινωνία;

Εργασίες

1. Χωριστείτε σε ζευγάρια. Κάθε ζευγάρι προσπαθεί να αναπτύξει ένα κωδικοποιημένο τρόπο επικοινωνίας. Αμέσως μετά, τα ζευγάρια παρουσιάζουν μία κωδικοποιημένη συνομιλία και οι υπόλοιποι προσπαθούν να την αποκρυπτογραφήσουν.
2. Κλείστε τα μάτια σας με ένα μαντήλι και αφού κάνετε δυο στροφές γύρω από τον εαυτό σας προσπαθήστε να φτιάσετε στην έδρα. Τι παρατηρήσατε και πώς νιώσατε;
3. Κλείστε τα αυτιά σας και προσπαθήστε να συνεννοηθείτε μέσω της άγνωσης των χειλιών με τον απέναντί σας. Πώς σας φάνηκε; Ποιος ήταν ο βαθμός δυσκολίας για σας;

6.6 Επικοινωνία ανθρώπων και ζώων

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

απάντηση,
έμφυτο,
επίκτητο,
ερέθισμα (εξαρτημένο,
ουδέτερο),
μήνυμα (ακουστικό,
απτικό,
ηλεκτρικό,
μαγνητικό,
οπτικό,
οσφρητικό,
χημικό),
Παυλώφ,
σήματα

Τα ζώα που ζουν σε ομάδες χρειάζεται να επικοινωνούν μεταξύ τους έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η συνοχή της ομάδας. Επικοινωνούν επίσης και τα μοναχικά ζώα τα οποία προσιατεύουν το χώρο τους. Όταν πρόκειται να βρουν τη σύντροφό τους, έχουν έναν άλλο τρόπο επικοινωνίας. Η επικοινωνία λοιπόν είναι ένα γενικό φαινόμενο στον κόσμο των ζώων.

Τα σήματα που χρησιμοποιούν τα ζώα, για να επικοινωνήσουν μεταξύ τους έχουν σχέση με τη λειτουργία που θέλουν να μεταδώσουν. Για παράδειγμα, ένα είδος πιθήκου χρησιμοποιεί διαφορετικά σήματα, για να ειδοποιήσει για την άφιξη των εκθρών, άλλο για τους αετούς,

άλλο για τις κόμπρες, άλλο για τις λεοπαρδάλεις. Αυτό βοηθάει στην επιβίωση της ομάδας, γιατί κάθε φορά ξέρουν πώς να αμυνθούν και να αποφύγουν τον κίνδυνο.

Τα σήματα αυτά έχουν την ίδια μορφή, κάθε φορά σημαίνουν το ίδιο πράγμα όποιο και να είναι το πλαίσιο στο οποίο χρησιμοποιούνται. Το ζώο μπορεί να αντιλαμβάνεται ένα μόνο μέρος του περιβάλλοντός του, γι' αυτό και χρειάζεται να είναι περιορισμένα και με σταθερό τύπο τα σήματα. Εξάλλου και ο εγκέφαλος των ζώων, το νευρικό τους σύστημα είναι πολύ περιορισμένα. Μόνο τα σπονδυλωτά και ειδικότερα τα θηλαστικά μπορούν να συλλαμβάνουν, να ξεχωρίζουν, να συγκρίνουν τα μηνύματα.

Τα μηνύματα που στέλνουν τα ζώα το ένα στο άλλο έχουν σταθερή μορφή, αλλά είναι διαφορετικά στη χρήση. Στέλνουν μηνύματα κοινωνικής ιεραρχίας, αναζήτησης τροφής, άμυνας για τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος, μηνύματα αναπαραγωγής. Αυτά τα μηνύματα, είτε διαχέονται μέσω των ήχων, είτε στα ζώα που μπορούν και μέσω κινήσεων. Η γάτα για παράδειγμα κουνάει την ουρά της ανάλογα με το μήνυμα που θέλει να στείλει.

Η βασική διαφορά της γλώσσας των ζώων από τη γλώσσα των ανθρώπων, είναι ότι τα ζώα έχουν μία γλώσσα (τα σήματα επικοινωνίας) εκ γενετής, ενώ των ανθρώπων μαθαίνεται και μεταλλάσσεται στο χρόνο.

Αυτό αποδείχνεται με τα παιδιά που έχουν βρεθεί στη ζούγκλα και τα οποία δεν έχουν ακούσει ποτέ οποιαδήποτε ανθρώπινη διάλεκτο. Ξέρουν μόνο να βγάζουν τις κραυγές των ζώων κοντά στα οποία έχουν μεγαλώσει. Όπως και τα κωφάλαλα άτομα. Δεν είναι ικανά να παράγουν ήχους και λέξεις, γιατί δεν τις έχουν ακούσει ποτέ. Ενώ ένα πουλί ακόμα κι αν δεν έχει ακούσει ποτέ του άλλα πουλιά θα κελαηδήσει. Μπορεί το κελάηδημά του να μην αναπαράγει το κελάηδημα του είδους του, αλλά θα κελαηδά.

Όλα τα όντα έχουν την ανάγκη της επικοινωνίας, γιατί αυτή είναι συνυφασμένη με τη ζωή. Γι' αυτό τα ζώα μας στέλνουν μηνύματα. Όταν τρομάζουμε ένα σκύλο γαβγίζει. Είναι η απάντησή του στο ερέθισμα που έχουμε θέσει.

Μία αρσενική πυγολαμπίδα, όταν θέλει να συναντήσει τη σύντροφό της στέλνει ένα μήνυμα κάθε 5,8 δευτερόλεπτα, στο οποίο η θηλυκή απαντά σε 2 με 2,8 δευτερόλεπτα αργότερα, ανάλογα με τη θερμοκρασία που υπάρχει τριγύρω.

Ο άνθρωπος προσπαθεί με πολλούς τρόπους να προσεγγίσει, να αναγνωρίσει και να εκπαιδεύσει το ζώο. Ένας τρόπος είναι να το απομονώσει στο εργαστήριο και να το μελετήσει μέσα από το σχήμα ερέθισμα - απάντηση. Αυτό το σχήμα μπορούμε εμείς να το διανθίσουμε όπως θέλουμε.

Το σχήμα **ερέθισμα - απάντηση** ανακαλύφτηκε από το ρώσο φυσιολόγο **Ι.Π. Παυλώφ**, κάνοντας το παρακάτω πείραμα σε σκυλιά. Έβαζε τα σκυλιά να ακούν έναν ήχο από καμπανάκι κι αμέσως μετά τους παρουσίαζε ένα κομμάτι κρέας. Το αποτέλεσμα είναι ότι τα σκυλιά κάθε φορά που άκουγαν το καμπανάκι είχαν έκκριση σάλιου. Έτσι ένα **ερέθισμα ουδέτερο** στην αρχή, εξαιτίας αυτού του συνδυασμού, έγινε ένα **εξαρτημένο ερέθισμα** που προκαλούσε μία συγκεκριμένη απάντηση¹.

Μέσα στο εργαστήριο, η παρατήρηση της συμπεριφοράς του ζώου πρέπει να πραγματοποιείται σε ένα περιβάλλον όσο πιο φυσικό γίνεται. Μόνο τότε μπορούμε να μελετήσουμε τις αλληλεπιδράσεις οργανισμού - περιβάλλοντος και να αποδώσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε ζώου. **Καταλαβαίνουμε ότι κάθε ερέθισμα είναι ένα σήμα που δρα εκλεκτικά στον προγραμματισμένο γενετικά μηχανισμό.**

¹ Ο Παυλώφ εξαιτίας αυτού του πειράματός του ανέπτυξε μία ολόκληρη θεωρία στην ψυχολογία η οποία ονομάζεται συμπεριφορισμός ή θεωρία της συμπεριφοράς. Η βασική ιδέα είναι ότι στηριζόμενοι στην αρχή ερέθισμα - απάντηση μπορούμε να βοηθήσουμε - εκπαιδεύσουμε το άτομο να αναπτύξει επιθυμητούς τρόπους συμπεριφοράς κι από την άλλη να αποφύγει ανεπιθύμητους. Για παράδειγμα, αν το παιδί καεί πειράζοντας τα μάτια της κουζίνας, το αποτέλεσμα «κάψιμο» θα το αποτρέψει στο μέλλον από το να πειράζει τους διακόπτες. Με αυτήν τη μέθοδο επίσης, το ζώο μπορεί να εκπαιδευτεί από τον άνθρωπο.

Υπάρχουν επίσης **σήματα οπτικά**, τα χρώματα των φτερών, τα κέρατα των ελαφιών, το φούσκωμα των φτερών. **Σήματα ακουστικά**, όπως για παράδειγμα οι κραυγές των ζώων ή το κελάηδημα των πουλιών. Άλλο ένα είδος σημάτων είναι τα **χημικά σήματα**, που χρησιμοποιούνται από τα έντομα, όπως είναι οι διάφορες ορμόνες που εκκρίνουν για να τραβήξουν το σύντροφό τους. Τέλος υπάρχουν και τα **απτικά μηνύματα**, όπως για παράδειγμα οι σφήκες επικοινωνούν χτυπώντας τις κεραίες τους. **Συναντάμε οσφρητικά, ηλεκτρικά, μαγνητικά σήματα. Όταν μελετηθούν στην ολότητά τους τα σήματα, ο άνθρωπος θα μπορεί να δαμάσει τα ζώα.** Γνωρίζει τις αντιδράσεις τους, όταν είναι απομονωμένα στο εργαστήριο ή μέσα στο περιβάλλον τους, κι έτσι επεμβαίνει είτε για το καλό των ζώων είτε για το δικό του, γιατί η παρατήρηση των ζώων μας βοηθά να ανακαλύψουμε τα μυστήρια του εγκεφάλου, των νευρώνων.

Παρατηρώντας κι αποκωδικοποιώντας τις μη λεκτικές εκφράσεις των ζώων, καταλαβαίνουμε τι μπορούμε ως άνθρωποι να μεταδώσουμε χωρίς να μιλάμε. Έτσι νιώθουμε τις αντιδράσεις και τα συναισθήματα των συνομιλητών μας, τη χαρά, τη λύπη.

Η μελέτη της συμπεριφοράς και της επικοινωνίας των ζώων βοηθάει στην κατανόηση της μη λεκτικής ανθρωπίνης επικοινωνίας, δηλαδή του ρόλου των κινήσεων, των στάσεων του σώματος. Βοηθά επίσης στην κατανόηση της **διαφοράς ανάμεσα στο έμφυτο και στο επίκτητο**, δείχνοντας την αλληλεπίδραση ανάμεσα στους γενετικούς παράγοντες και τους παράγοντες του περιβάλλοντος.

Η κατανόηση όλων αυτών των μηνυμάτων από τον άνθρωπο βοηθά στην επικοινωνία του με τα ζώα. Τα ζώα εξημερώνονται από τον άνθρωπο και μπορούν να συμβιώνουν μαζί του. Πολλά από αυτά πλέον θεωρούνται απαραίτητη συντροφιά σε ένα σπίτι όπως οι γάτες, οι σκύλοι.

Ας πάρουμε για παράδειγμα τους σκύλους. Ο σκύλος είναι η τέλεια συντροφιά για κάποιους ανθρώπους με σωματικά προβλήματα. Για παράδειγμα, πολλοί σκύλοι κατάλληλα εκπαιδευμένοι είναι ιδανικοί οδηγοί και σύντροφοι των τυφλών ατόμων. Τα σκυλιά καθοδηγούν τα τυφλά άτομα με ασφάλεια, τα υπερασπίζονται, τα βοηθάνε. Είναι συντροφιά για ηλικιωμένους ανθρώπους που ζουν μακριά από τις οικογένειές τους. Για τα παιδιά είναι ένας φίλος, ένα παιχνίδι, μαθαίνουν να περιποιούνται ένα ζωντανό οργανισμό και να τον προσέχουν. Επινοούν παιχνίδια, επικοινωνούν. Για τους ανθρώπους που πάσχουν από καρδιοπάθειες είναι ένα καλό φάρμακο, γιατί κάνοντας βόλτες το σκύλο τους, είναι αναγκασμένοι να περπατάνε πολύ κι αυτό βοηθάει στη λειτουργία της καρδιάς.

Το να έχει κάποιος ένα σκύλο, είναι επίσης ένας λόγος κοινωνικοποι-

ησης. Σκυλιά που παίζουν μαζί δίνουν την ευκαιρία στους ιδιοκτήτες τους να συνομιλούν. Οργανώνονται γιορτές, εκθέσεις κι άλλες εκδηλώσεις που φέρνουν τους ιδιοκτήτες πιο κοντά.

Υπάρχουν βέβαια και οι αρνητικές πλευρές της επικοινωνίας και της συμβίωσης αυτής. Πολλοί εκπαιδεύουν τα σκυλιά τους, όχι απλώς, για να τους προστατεύουν, αλλά για να είναι επιθετικά και προς τους ανθρώπους και προς τα άλλα ζώα. Το γάβγισμα των σκυλιών ενοχλεί τους γείτονες και αποτελεί λόγο διαφωνίας. **Αρνητικές επιπτώσεις της ανθρώπινης επέμβασης στα ζώα είναι ό,τι τεχνητό χρησιμοποιείται για να αλλάξει τη φύση τους**, όπως τα διάφορα κουρέματα, το κόψιμο της ουράς και των αυτιών, η στείρωση, η γενετική παρέμβαση με σκοπό τη δημιουργία πολύ επιθετικών σκυλιών. Ο περιορισμός των σκυλιών, ιδιαίτερα των μεγάλων, μέσα στο διαμέρισμα, έχει ως συνέπεια να χάνουν τα βασικά τους ένστικτα της όσφρησης, του τρεξίματος.

Ερωτήσεις

1. Πώς επικοινωνούν τα ζώα μεταξύ τους;
2. Τι είδους σήματα χρησιμοποιούν τα ζώα για να επικοινωνήσουν;
3. Τι σημαίνει το σχήμα ερέθισμα - απάντηση και τι χρήση μπορεί να έχει για τον άνθρωπο;

Εργασίες

1. Σύμφωνα με την ανάλυση που κάναμε για τη σχέση ανθρώπου - σκύλου, μπορείτε να βρείτε στοιχεία που να δείχνουν τη σχέση ανθρώπου - δελφινιών ή τη σχέση ανθρώπου με άλλα ζώα; Έχετε παρόμοιες εμπειρίες;
2. Ποιοι είναι οι λόγοι κατά τη γνώμη σας που ο άνθρωπος εκπαιδεύει τα ζώα; Συζήτηση στην τάξη.
3. Νομίζετε ότι το πείραμα του Παυλώφ επηρεάζει την επικοινωνία μας με τους άλλους ανθρώπους ή με τα ζώα και με ποιο τρόπο; Δώστε παραδείγματα εφαρμογής του στην καθημερινή ζωή.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
----------------------	----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Εισαγωγή	7
-----------------------	----------

Τι διαπραγματεύεται το μάθημα της Επικοινωνίας
και των Διαπροσωπικών σχέσεων..... 7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Βασικές έννοιες	11
------------------------------	-----------

2.1 Ορισμοί Επικοινωνίας και Διαπροσωπικών σχέσεων. Σημαντικότητα ανθρωπίνων σχέσεων	13
2.2 Η Επικοινωνία ως διαδικασία συναλλαγής	20
2.3 Μοντέλο και χαρακτηριστικά της Επικοινωνίας.....	24
2.4 Προβλήματα που προκύπτουν κατά τη μεταφορά μηνυμάτων	33
2.5 Γλωσσικός και εξωγλωσσικός τρόπος Επικοινωνίας.....	37
2.6 Στοιχεία λεκτικής Επικοινωνίας.....	42
2.7 Γραπτός και προφορικός λόγος ως τρόπος Επικοινωνίας	48
2.8 Στοιχεία μη λεκτικής Επικοινωνίας	52
2.9 Φραγμοί λεκτικής Επικοινωνίας.....	60
2.10 Η συμβουλή ως φραγμός Επικοινωνίας.....	62
2.11 Η επιβράβευση ως φραγμός Επικοινωνίας	64
2.12 Τρόποι Επικοινωνίας που αποτελούν φραγμούς	66
2.13 Ενεργητική ακοή	71
2.14 Δεξιότητες λεκτικής αποδοχής	73
2.15 Δεξιότητες μη λεκτικής αποδοχής	77
2.16 Βελτίωση των τρόπων προς μια αποτελεσματική Επικοινωνία	81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Γνωρίζοντας τον εαυτό μου	83
--	-----------

3.1 Ανάγκες και κίνητρα	85
3.2 Θεωρία του Maslow	89
3.3 Η έννοια της αυτοπραγμάτωσης.....	92
3.4 Οι έννοιες της αντίληψης και της αυτοαντίληψης.....	95
3.5 Οι έννοιες της αυτογνωσίας και της αυτοκριτικής	102
3.6 Οι έννοιες της αυτοεκτίμησης και της αυτοπεποίθησης	105
3.7 Ενθάρρυνση / Αποθάρρυνση	108

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Το άτομο ως μονάδα και μέλος του κοινωνικού συνόλου.....111

4.1	Προσωπικότητα: έννοια, δομή και λειτουργία.....	113
4.2	Προσωπική αντίληψη για τους άλλους.....	117
4.3	Έννοια και δομή της ομάδας.....	121
4.4	Η δυναμική της ομάδας.....	124
4.5	Ταυτότητα μέλους της ομάδας.....	127
4.6	Κοινωνικοποίηση.....	129
4.6.1	Ρόλοι στην ομάδα - Κοινωνικοί ρόλοι.....	130
4.7	Ρόλος της οικογένειας στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.....	133
4.8	Σχέσεις μέσα στην οικογένεια και χάσμα γενεών.....	137
4.9	Η έννοια της προσαρμογής κι ο ρόλος της.....	142
4.10	Συναισθήματα που πηγάζουν από τη συμμετοχή (ή μη) στην ομάδα.....	145
4.11	Άγχος-Stress.....	148
4.12	Μηχανισμοί άμυνας.....	152
4.13	Παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική συμπεριφορά: Νοοτροπία, στάση, στερεότυπα και προκαταλήψεις.....	156
4.14	Κοινωνικός μηχανισμός και προσαρμογή: αλλοτρίωση, ανομία, αποκλίνουσα συμπεριφορά.....	161

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Ομαδική επικοινωνία.....165

5.1	Είδη ομάδων.....	167
5.2	Αρχηγία σε ομάδα. Ηγεσία.....	170

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

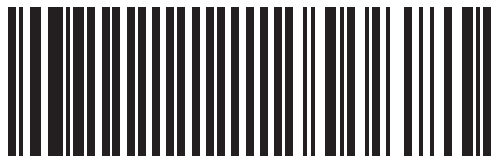
Ειδικά θέματα στην επικοινωνία.....173

6.1	Βελτίωση κοινωνικής επικοινωνίας.....	175
6.1.1	Επικοινωνία και τεχνολογία.....	175
6.1.2	Επικοινωνία και άνθρωπος.....	176
6.2	Επικοινωνία μέσω χορού, μουσικής, ζωγραφικής, γλυπτικής και γενικά μέσω των τεχνών.....	179
6.3	Μέσα μαζικής επικοινωνίας.....	183
6.4	Επικοινωνία μέσω σύγχρονης τεχνολογίας.....	189
6.5	Ειδικόί τρόποι επικοινωνίας.....	192
6.6	Επικοινωνία ανθρώπων και ζώων.....	197

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός βιβλίου: 0-24-0546
ISBN 978-960-06-5150-8

(01) 000000 0 24 0546 9